ATLANTIS

platon ve platonculuk

WALTER HORATIO PATER

FELSEFE DİZİSİ

ATLANTIS
YAYINEVI

FELSEFE DİZİSİ - 26

Adı	**Platon ve Platonculuk**
Yazarı	**Walter Horatio Pater**
Çevirmen	Şaziye Çıkrıkçı
Orjinal Adı	Plato and Platonism
Yayın No.	279

© Copyright

2011, İlya İzmir Yayınevi, İzmir-Türkiye 5846 Sayılı Yasaya göre tüm hakları İlya İzmir Yayınevi'ne ait olup kısmen veya tamamen, izin alınmadan basılamaz.

Atlantis Yayınevi İlya İzmir Yayınevi'nin markasıdır.

ISBN 978-605-4473-40-3

Baskı Sekizinci Baskı, Aralık 2015 - İZMİR

Basıldığı Yer İlya İzmir Yayınevi Matbaası

Adres İlya İzmir Yayın Medya Yapım Dağıtım
Pazarlama Sanayi Tic. Ltd. Şti.
Refik Tulga Cad. No:11 Çamdibi/İzmir
Tel-Pbx : (0232) 462 75 86 - Fax : (0232) 462 32 19
ilyayayinevi@gmail.com
www.ilyayayinevi.com.tr

PLATON VE PLATONCULUK

Walter Horatio Pater

Çevirmen: Şaziye Çıkrıkçı

ATLANTİS
YAYINEVİ

FELSEFE DİZİSİ

Walter Horatio PATER (1839-1894)

İngiliz deneme yazarı ve eleştirmen Walter Horatio Pater, 4 Ağustos 1839'da Shadwell, Doğu Londra'da dünyaya gelmiştir. Doktor olan babasını çok küçük yaşta kaybettikten sonra halası tarafından yetiştirilmiştir. 1858'de Queen's College, Oxford'tan mezun olmuştur. Oxford'a yerleşen Pater, daha sonra Brasonese College'dan burs kazanmış ve eleştiri yazılarını yazmaya başlamıştar. Rönesans sanatı ve Hümanizm alanındaki 19. yüzyıl aydınlanmasının öncülerindendir. Sanatın ve estetiğin bir yaşam amacı olduğu öğretinin kurucularındandır. Biçemsel saflığı ve kesinliğiyle dikkat çeken eserlerinin arasında *Rönesans Tarihi Çalışmaları* (1873), başyapıtı olarak kabul edilen felsefi romanı *Epikürcü Marius* (1885), *Platon ve Platonculuk* (1893), yarı otobiyografik *Evdeki Çocuk* (1894), *Yunan Çalışmaları* (1895) ve ölümüyle yarım kalan romanı *Gaston de Latour* (1896) yer almaktadır. 30 Temmuz 1894'te geçirdiği kalp krizi sonucu hayatı gözlerini yuman Pater'ın yarım kalan çalışmalarını oğlu devam ettirmiştir.

Şaziye ÇIKRIKCI

Şaziye ÇIKRIKCI, 1982, Muğla doğumludur. Lisans eğitimini Ege Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünde, Yüksek Lisans eğitimini Muğla Üniversitesi, Mütercim Tercümanlık Ana Bilim Dalında tamamlamıştır. Çeşitli Avrupa ülkelerinde eğitim programlarında ve projelerinde yer almıştır. Hala, İngilizce öğretmenliği ve çevirmenlik yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

1. Platon ve Devinim Öğretisi 7
2. Platon ve Devinimsizlik Öğretisi 27
3. Platon ve Sayı Öğretisi 49
4. Platon ve Sokrates 69
5. Platon ve Sofistler 89
6. Platon'un Dehası 109
7. Platon'un Öğretisi.....127

   I.İdealar Kuramı 127

   II. Diyalektik.....147
8. Lakedaimon ... .165
9. Devlet.....195
10. Platon'un Estetiği.....223

BİRİNCİ BÖLÜM
PLATON VE DEVİNİM ÖĞRETİSİ

Organik oluşumlarda olduğu gibi düşünsel yapıtlar dünyasında da evren, ani başlangıçlara yer vermez. Doğa ve felsefe tarihinde mutlak başlangıçlar yoktur. Herhangi bir öğretinin ya da düşüncenin kökeni, uygun bir yere konumlandırılırsa, uzmanlar bir şekilde önceden sezinleyerek akılsal eğilimleri ve öğretileriyle izimizi takip edebileceklerdir. En kolay akılsal çözümleme eylemini uygulamak bile zaman alır; basit soyutlamaları anlayabilmek için bile öğretileri bilmek gerekir ki bu öğretiler olmaksızın insan aklını anlamak neredeyse mümkün değildir. Bu nedenle en ilkel kuramsal bilgi türü, zor da olsa geliştirilmelidir. Akılsal ya da ahlaksal, felsefeden daha önce de varlığını sürdürmüş olan şiir sanatında, felsefeye ait hazırlıklar ve önseziler bulunur. Herakleitos'un "her şey akıp gider" anlamına gelen–* "*Panta rhei*," ifadesi gibi dikkat çekici bir ifadeyle yapılan etkili bir genelleme, yeniliğiyle belli bir çağı ürkütebilir ama bu ifadenin

(*) Panta rhei: "Herşey akıp gider" Platon, Kratylos 402 A, Heraklaitos'un fragmanını tam olarak alıntılar.

kökleri, doğal ortamda bir yerlerde değil de, ancak insan aklının yarı-gelişmiş içgüdülerinde kontrolü ele geçirebilir.

Platon, çoğu kişiye göre felsefenin kurucusu sayılır ve Elealılar ya da İyonyalılarla yaptığı basit ve karmaşık bilimsel araştırmalardan, kusursuzca tamamlanmış felsefe yazınının geniş yelpazesine ulaşan büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Bu ilerleme sürecinde, sahip olduğu ansiklopedik bilgi birikimi, önemsiz bir adımdan çok daha fazla şey ifade etmektedir. Daha önce var olan çevre, güç, çekicilik vb. hiçbir şey bilgiyle kıyaslanamaz. Aslında Platon'un bu başarısı, akıl tarihinin başlangıcında yer alan, tamamıyla yepyeni bir şey olarak görülebilir. Ama gerçekte Platon'un içine girdiği dünya, felsefi tartışmalardan neredeyse usanmış, mezheplerin zıtlaşmalarından ya da rakip okulların iddialarından şaşkına dönmüştür. Platon, işe yaramaz kuramsal atomlarla sağlıksız bir şekilde yaşamını sürdürürken, düşünce süreçleri ve dil çoktan gelişmiştir.

Platon'un her ne kadar kuramlar ve karşı-kuramlarla aklı karışmış olsa da, *Timaios* adlı yapıtında, evrenin kökeniyle ilgilenirken, eski kuramları derleyen bir eleştirmen olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yapıtta, bir tür fiziksel kuramlar deposuyla karşılaştığımız için, *Parmenides*'i okurken Platon'un aklından geçen her türlü fizikötesi soruları görebiliriz. Platon'un felsefe yapısının bir kısmı, kendisinden önce gelen hatta ölüp gitmiş olan hoşgörülü düşünürlerin varmış oldukları sonuçlardan oluşmaktadır. Bu kuramlar hayatın içinde her yerdedir. Onları yalnızca bazı gösterişli binaların rasgele oyulmuş köşelerinde değil, inşa ettiği her taşın içindeki eski organik yaşama ait küçük kalıntılarda olduğu gibi, herhangi bir yerde, etrafı yeniliklerle çevrelenmiş şekilde

bulmak mümkündür. Öğretisinin merkezi ve en temel ilkeleri, bizi yalnızca kendi çağdaşına değil, bir şekilde eserlerinin sayfalarında hayat bulan gizemli hocası, Sokrates'e, Antik Yunan'a, İyonya'ya ve İtalya'daki çeşitli kuramsal düşüncenin kendisinden önce gelen ekollerine, zor anlaşılan felsefi anlayışların ilk çabalarını içinde barındıran o çağa ait şiire ve henüz bilinç kazanmamış felsefeye götürmektedir. Ayrıca bizi, belli yapısal eğilimlerin, kanıların, görünüşe bakılırsa hala üzerimizde etkisini sürdüren Hindistan ve Mısır'ın eski medeniyetlerindeki Platon'un düşüncelerine benzer düşünceler doğuran aklın öngörülerinin de ötesine gitmeye zorlamaktadır.

Tıpkı kullanmak zorunda olduğu dil gibi, Platon'un düşünceleri de, (Platon'u kendisinden önce gelenlerle karşılaştırdığımızda aynı şeylerle yüz yüze geliriz) daha önce ortaya atılanların izlerini taşır ve bu düşüncelerin daha önceden de var olmuş olduğunu görürüz. Eğer bazen modern bilginin belirli önsezileriyle Platon'u anlama bilincini kazanırsak, kendimizi oldukça belirgin bir şekilde daha eski, şiirsel ya da yarı düşsel bir dünyanın kalıntıları arasında buluruz. Platon'un yazınsal yeniliğinin müthiş tadına rağmen, tam olarak onda yeni bir şey olmadığını söylemek çok da abartı sayılmaz. Daha çok insan dehasının ortaya çıkardığı oldukça özgün diğer eserlerde de olduğu gibi, yeniden yazılmış bir parşömende, bir zamanlar gerçek ipliklerin oluşturduğu bir duvar kiliminde ya da yaşamının ve ölümünün üzerinden yıllar geçmiş olan bir hayvanın parçalarından oluşan hayvan iskeletinde de yeni olarak görülen şey, aslında eskidir. Yeni bakış açısı, ortaya çıkan görünüm, alışılmamış birleşmenin verdiği bilindik düşüncelerin dışavurumu yani canlandırıcı bağıntı ilkesi dışında hiçbir şey yeni değildir. Bir başka deyişle, *form*lar yenidir. Öte yandan, tüm diğer

sanatsal yapıtlardaki gibi felsefe yazınının oluşumunda da, tam anlamıyla *form* kelimesi her şey, salt özdek ise hiçbir şey demektir.

Felsefi ve her türlü kuramsal düşüncenin eleştirisinin iletilebileceği üç farklı yöntem vardır. Örneğin, Platon'un *Devlet* adlı eserindeki, günümüz öğrencisi tarafından kabul gören veya reddedilen öğretiler, doğru veya yanlış olarak kabul edilebilir. Bir eleştirmenin, akılsal tercihine göre, insan kendisinden her ne kadar yabancı ya da uzak olursa olsun, insan düşüncesinin her ürününü, Bacon veya Spinoza, Mill veya Hegel'in varsayımlarıyla yargılaması dogmatik bir eleştiri yöntemidir. İkinci olarak, aralarında çeşitli gerçekliklerin bulunduğu mücadeleci ekoller arasında bir seçim yapabilmek için daha verimli, daha eklektik ya da senkretik bir yöntem daha vardır. Bu yöntem, geniş kapsamlı okuma dönemlerinde geçerli olmuştur. Üçüncü yüzyılda İskenderiye'deki ya da on beşinci yüzyılda Floransa'daki Yeni Platonculuk gibi az çok kendiliğinden başlayan bir güç sayesinde hüküm sürmüştür. Doğal olarak, bu yöntem, açıklanmak için öne sürülen bir öğretinin doğru niteliğini yanlış tanıtma eğilimini ortaya çıkarır. Bu da, daha iyi olan bir şeyin, yerleşmiş bir düzenin diğer unsurlarıyla bu şekilde uyum sağlayabildiğini göstermektedir.

İçinde bulunduğumuz yüzyılda olduğu gibi, Hegel ve sürekli değişen "Zaman-Ruh" ya da *Zeit-geist* (zamanın ruhu) kuramının etkisi altında kalan dogmatik ve eklektik eleştiri, eleştiri yöntemlerinden üçüncüsünü yani tarihsel yöntemi önümüze sürmektedir. Bu yöntem, ele aldığımız öğretiyi, "*Devlet*" gibi antik eserlerdeki felsefi düşünceleri, bulunduğu entelektüel, toplumsal, özdeksel sınıf şartları içinde, mümkün olabildiğince değiştirmeyi önermektedir. Her çağın, sanatta ve iş hayatında, modada ve spekülasyonda, din ve ahlakta, hatta insanların yüzlerinde bile,

kendine özgü koşulları vardır ve bu koşullar, o çağa ait her üründe ortak bir nitelik belirler. Aynı şekilde, bahsedilen bu çağların da kendine ait bireyleri olduğu kadar, dehaları da vardır. İnsanın kendisinden ve onun hiç bitmeyen "dünyevi sürecindeki" gerçek bakış açısından yansıttığı şey, yalnızca kendi zamanında anlam kazanır. Bunun yanında entelektüel hayatın ve felsefenin belirli ya da genel tarihle olan dayanışmasında, felsefe öğrencisine düşen şey ise "tarihsel sezi"yi ilerletmektir. Çoğu normal ya da ilk bakışta anormal olan bu inançların gücüyle, spekülasyon evresi bizim için akla uygun bir anlama bürünmüştür. Eğer düşüncede, Alp dağlarındaki sellerin mücadeleci güçleriyle şekillenerek garip bir şekilde bükülmüş bir palmiye ağacını İngiliz bahçesine yerleştirirsek, orada anormal duracaktır ve kaçınılmazlığın yarattığı bir varlık ve belirli gerçeklerin mantığı olarak görülecektir. Böylelikle, bu gerçekler, etraflarındaki gerçeklik payı olan koşullarla gereğine uygun bir şekilde ilişkilendirildiği sürece, Platon'un "komünizm"i gibi en fantastik inançlar bile kendi doğal özgülüklerini sürdürecektir.

İnsanlar, organik dünyada olduğu gibi, entelektüel dünyada da ortaya çıkan normal veya anormal özelliklere sahip ürünlerin, "çevre" ile şekillendiğini söyler. Bu nedenle, Platon'u okurken genç bilgine düşen iş, uyuşmazlık içinde onun tarafını tutmak, düşüncelerini benimsemek ya da çürütmek, değiştirmek, onu tutarsız ve imkânsız kılan şeyleri savunmak değildir. Ama yine az da olsa, bilgin, kendisini, kendi inançları ve kuramlarını temsil eden görüşlerle donatmalıdır. Aslında görevi, daha çok oradaki akılsal süreci akıllıca ama kesin bir ilgisizlikle takip etmektir. Genç bilgin, *Hamlet*'i ya da *İlahi Komedya*'yı okurken ustalık oyunlarına tanık olabilir. Aynı şekilde, *Devlet*'i okurken de, orada güçlü ve etkili bir aklın sunumunu ve çarpıcı etkisini görebilmek,

evrende asla tekrarı olmayan karmaşık koşul sınıfları arasında, aynı anda hem dirençli hem de esnek bir şekilde, kendini görkemli bir yazınsal esere dönüştürdüğünü izlemek de genç bilginin görevidir. Yunan spekülasyonlarına ve Yunan yaşantısına ait, eski ve çağdaş akımların bir sonucu olarak, Platon'u kendi evreninde konumlandırmak, bir bilginin tarihsel ve eleştirel çalışmasının mutlak amacıdır.

Başlangıçta, Platon'un *Devlet*'i ve tarihsel gücü, öncülük eden düşüncelerin, kısmen daha önceden bağımsız bilgilerine sahip olduğumuz düşünürlerden türetilmiş olduğu gerçeğiyle, bizi etkiler. Antik Yunan yaşantısının bu görkemli ve hareketli ama aynı zamanda da bir orada bir burada süren ilgisiz aceleciliği, bilinçli felsefi yansımanın ilk hareketini ortaya çıkarmak için bir kenarda durmuş, sürekli hareket halinde olan görünür evrenin ani, gözle görülebilir etkileri ve sadeliği sona ermiştir. Platon'un eserlerinin yapısında, kendisinden önce gelen çoğu entelektüel kişilerin en çok da, Hegel'in ve Pisagor, Parmenides, Herakleitos üçlüsünün düşüncelerini, hatta sözlerini bile bulmak mümkündür. Bu da, son zamanlarda Hegel'in ve diğer üçlünün takipçisi olan eleştirmenler tarafından epeyce dikkat çekilmiştir. Belirgin bir şekilde sayı ve müzik felsefesinin kurucusu Pisagor, Elea okulunun merkezi Parmenides, üçüncü olarak "Sürekli Akış" öğretisinin yazarı olan Herakleitos, *Devlet*'le yakın bağıntı içindedirler. Açıkça belirtilmelidir ki, sahip olduğumuz bu üç öğretmene ait bilginin büyük bir kısmı bölük pörçük ve belirsizdir. Fakat öte yandan, bu bilgiye daha fazla kesinlik kazandırmanın bir yolu, bu düşünürlerin Platon'un eserleri üzerindeki edimsel ve doğrudan etkisine dikkat etmektir.

Düzyazı, aynı zamanda da yarı şiirsel bir biçim kullanan, okunaksız ve anlaşılması zor ama bir o kadar da uyarıcı, yarı yaygın gerçeklerin felsefesinin yazarı olan Herakleitos, unutulmayacak bir düzyazı yazarı ve Platon'un "hocalarından" biri olarak düşünülebilir. Ancak, Herakleitos'un, Platon üzerindeki etkisi, geçmişte kendisi de bir Herakleitosçu olmasına rağmen, antagonizm(karşıtlık) ve tepki olarak gözlemlenir. Platon, söylenildiği gibi, kendisiyle "sabit idea" olarak bütünleşen devinimle ilgili her öğretiye karşı gelmiştir. Efesli Herakleitos, Platon doğmadan kırk yıl önce ölmüştür. İşte burada, İyonya'nın dini hayatının uğrak yeri olan ve çok zaman sonra zorbaların elinden kurtulan Efes'te Herakleitos, antik kalıtsal bir mevki sahibi olmuştur. Doğuştan ve mizaç olarak bir aristokrat olan Herakleitos, hala saygınlığını yitirmemiş olan Yunan demokrasisinin kargaşası altında, fiziksel varlığın yanı sıra devletin değişen siyasi karakterini ve belki de, erkenden gelen entelektüel dizgelerin değişkenliğini gönül rahatlığıyla eleştirmiştir. Bu düşünme ve uygulama biçimlerinin modası çoktan gelip geçmiştir. Şüphesiz, etraftaki imparatorluklar varlıklarını sürdürüp yok olmuşlardır ve başka bir yerde olan Efes'teki ayrıcalıklı sınıflar duvara toslamışlardır. Bu sınıfın en kibirlileri ve ayrıca evrenin asilleri olan kontrolsüz gençlik, yani Yunan gençliği döneminde, güçlü entelektüel yeteneklere sahip biri olarak Herakleitos, her şekilde düşüncenin doğal özgürlüğünü savunmuş ve sağlıksız bir şekilde, felsefi sorgulamasının "solgun oyuncusu" haline gelmiştir. Hızlı bir şekilde sürüklenen bu görsel şovda rol alan ve tamamıyla yüzeysellik içine dalıp kendilerini hissetmeyen, dalgın oyuncuların arasında, Herakleitos bilincini kaybetmiştir. Herakleitos bunları dile getirir ve bir an için çoktan yaşlandığını ve aslında hissedildiğinden daha soğuk olan evrenin sıcaklığını fark eder.

Yansıttığı şeyler, aniden kendisini anımsamaya zorlanan gençliğin bunalımını anlatan özelliklerdir. Anlatımının içtenliği ve samimiyeti, o dönemde, bir şekilde keskin ve çarpıcı kılmaktadır.

Sonunda Herakleitos, Yunan tarihinin erkenden gelen telaşlı bahar dalgasında, olağanüstü bir şekilde halktan vazgeçip düşünmek için bir kenara çekilir ama bir yandan da ,**Panta chôrei kai ouden menei.* "Her şey devinir: Hiçbir şey aynı kalmaz" şeklinde haykırarak, etrafında olup biten durumları dile getirmeye devam eder. Felsefesinde, artık biçimsel tez ya da dizge değil de sert ve hızla yayılan haykırışlar yer alır. Platon'dan önce, başka alanlarda, özellikle de fiziksel araştırmacıların, dünyanın, güneş, yıldızlar, hayvanlar gibi gözle görülür şeylerinin, kendi ruh ve bedenlerinin ne tür öğelerden ve nasıl oluştuğuna dair cesur, çelişkili, görünürde inançsız varsayımları ortaya çıkmıştır. Bu araştırmacılar, o dönemdeki düşsel çağın cesur girişimlerinin, entelektüel serüvenler dizisinin ve bu serüvenlerin deniz aşırı ya da bilinmeyen topraklardaki benzerlerinin birer parçası olmuşlardır. Tüm bunlar sonucunda ortaya çıkan kaoslar, üstün zekâlı ve umutlu ama bir o kadar da asi gençliğin ruhunu ifade etmiştir. Bu asi gençlik, bir disipline bağlı olmayan, sistemsiz ve sorumsuz, lime lime olmuş olguları sorgulayıp, onlarla ilgili kararlar alıp reddetmiştir. Gelip geçici bu düşünceler gibi mantıklı bir dünyanın altında yatan şeylere ilişkin bu varsayımlar da varoluşun değişen yüzeyindeki akışkan öğelerden oluşmuştur.

(*) Panta chôrei kai ouden menei. Plato, Kratylos 402 A.

Yüzey diyoruz ama gerçekten yüzeyin altında yatan bir şeyler var mıydı? Bu soru, belki de uygulamayla ilgilenen Herakleitos'un, dinleyici ve okuyucularının büyük bir çoğunluğunun reddettiği konu olmuştur. İnsanların nesneler hakkındaki düşüncelerinde yer alan sürekli devinim, yani çağının ötesindeki Herakleitos'un hazin ve bilinçli felsefesi, eğitmeye hevesli olduğu çok da genç olmayan bir dünyada bu konuyu sınırlıyormuş gibi davranmaz. Düşüncenin özü de aslında sürekli devinim gibi değil midir? Sırasıyla, daha önce yok olduğundan beri, tamamen geçmişte kalan bir zamandan şu ana geçen canlı bir anın, kafa karıştırıcı bir geçişi için burada olduğunu söyleyebilir miyiz? Aklın ve doğanın meraklı bir araştırmacısı, tüm insanların ve etrafındaki şeylerin daha derine giden yüzeysel hareketinden ve evrensel değişimin hala daha fazla hükmeden akımlarından ve görünürde katı bir toprağın birinin ayaklarının altından sinsice çekilmesinden söz eder. Parçalanmanın kuramı, ateşin ya da ırmağın (bunlar Herakleitos için hareketin, daha hafif ama hala daha zararlı olan çok canlı örnekleridir) bağdaşmazlığı, özdek ve ruh gibi temel öğelerin özünde yatar.* *Legei pou Hêrakleitos* der Sokrates, *Kratylos*'taki diyalogunda: *hoti panta chôrei kai ouden menei.* "Yanılgının ve israfın kökeni aslında insanın kendisindedir. Hiç kimse aynı ırmağın üzerinden iki kez geçemez" Dahası, gezginin kendisine ait özdeşliği yoktur. Biz, biz olduğumuz için ya da olmadığımız için, aynı ırmağın üzerinden, aynı anda yola çıkarız ya da çıkmayız.** *eimen te kai ouk eimen.* Ve bu hızlı değişim, eğer tüm bilgiyi imkânsız kılmazsa, aynı türden olan bilgiyi tamamen göreceli yapar, bir

(*) Platon, Kratylos 402 a.

(**) Pragmento Philosophorum graecorum, 1. Cilyt. 326.

başka deyişle, Platon'un yargılamasında değersiz yapar. İnsan, birey olarak, zaman ve mekânın bu belli birleşme noktasında, "her şeyin ölçüsü" olur.

Sokrates: Ne şekilde öğrendiğimizi (der Sokrates, miktar adlarının, geçici adların bildiklerimize nasıl katkı sağladığıyla ilgili soruyu tartıştıktan sonra), ne şekilde öğrenmemiz gerektiğini ya da kendimizi nasıl keşfetmemiz gerektiğini ve gerçekten var olan şeyleri öğrenmek belki de senin gücünü de, benimkini de aşar. Bunu kabul ederek yetinmemiz gerekir. Bunun yalnızca, adlardan gelmediğini, daha çok kendi içlerinden geldiğini, öğrenilmeleri ve araştırmaları gerektiğini kabul etmeliyiz. Şöyle düşün Kratylos, üzerinde sık sık hayal kurduğum bir konu bu. Kendi içinde neyin güzel ve iyi olduğunu doğrulayabilir miyiz ve kendi içinde dediğimiz şey, sırasıyla, o şey her neyse, bir şey midir?

Kratylos: En azından bana göre bir şey, Sokrates.

Sokrates: Öyleyse şöyle düşünelim, bu kendi içinde dediğin şey; ne yüzdeki ne de ona benzer başka bir şekildeki güzelliktir. Ve bunun gibi olan her şey, su gibi akıp gider. Ama kendi içinde güzel olan şey, her zaman onu tanımlayan niteliklere sahip değildir diyebilir miyiz?

Kratylos: Öyle olmalı.

Sokrates: Bu şey, eğer yeryüzünde geçip gidiyorsa, şöyle düşünebilir miyiz? İlk olarak, bu budur, daha sonra bu ya da şu özelliğe sahiptir, ya da eğer bu şekilde olmamalıysa, konuşurken bile aniden başka bir şeye dönüşmeli, başka bir şekilde devam edip gitmeli ve artık eskiden olduğu gibi mi olmalıdır? Şimdi, nasıl oluyor da hiçbir zaman aynı durumda kalmayan bir şey, bir şey olabilir?

Sokrates: Aslında, bu, hiç kimse için bir bilginin nesnesi de olamaz, neyle karşılaşırsa karşılaşsın o şeyi bilen birisi için bile, bir şey, başka özelliklerle başka bir şeye dönüşebilir. Böylelikle, ne tür ya da ne şartlar altında olursa olsun, o şey, artık bilginin özü bilecek kadar kapsamlı değildir.

Kratylos: Söylediğiniz gibi.

Sokrates: Ama eğer, Kratylos, her şey yer değiştirirse ve hiçbir şey aynı kalmazsa, bilgi diye bir şeyin var olduğunu söylemek çok da uygun olmaz. Ve bu tartışmanın sonucuna göre, ne her şeyi bilecek bir kimse, ne de bilinecek bir şey vardır. Öte yandan, her zaman bilen ve bilinen bir şeyler varsa eğer, eğer güzel güzel ise, iyi de iyi ise, benim düşünceme göre, bunların hiçbirinin, bizim şu an bahsettiğimiz akan nehirle ya da akış kuramıyla uzaktan yakından alakası yoktur.

Kratylos, 439

Bu konular, konuştuğumuz gibi mi yoksa Herakleitosçuların ve daha birçoklarının söylediği gibi midir? Korkarım ortaya çıkarılması hiç de kolay bir konu değildir bu. Ama kesinlikle, adlara boyun eğmek, adlara olan inanç ve onları oluşturanlarla sanki bir şey biliyormuşçasına hiçbir şeyin sağlam olmadığını iddia etmek için, kendini ya da ruhunu, adların kurallarına adayan bir kişi, mantıklı bir kişi değildir ama bunların hepsi tıpkı topraktan yapılmış kaplarda olduğu gibi suyun akışına engel oluşturmaz.

İçindeki daha önceden *Logos* olarak adlandırılan belli fragmanlardan anlaşıldığı gibi, Herakleitos öğretisinin farklı bir yanının daha olduğunu anlayabiliriz. Bu açıdan bakarsak, araştırmalarla, Herakleitos'un karmaşık değişimin dünyasını, mantıksal bir düzen birliği olan *kozmosa* indirgeme girişimini görebiliriz. Eğer böyleyse, karşılıklı söylenen ritmin notasyonu ya da karmaşık müzik temalarında olduğu gibi devinimden devinime aynı tarzda ilerleyen mantık, rekabetçi, son derece zıt dürtüler içinde birbiriyle bağlantılı olabilir. Mantıksal bir düzene ait olmayanların, tutarsızların, akılsızların felsefesinin, nazikçe ve güçlü bir şekilde her şeyi düzenleyerek uçtan uca ulaşan "Aklın

Felsefesinin" bir parçası olsa bile, bu bir tanımlama eylemi olmuştur. Ama eğer "gözü yaşlı felsefeci", bunalımının gerekçesini, evrensel değişim anlayışında bulursa, bu süreç boyunca, insanların kulaklarındaki bitmek bilmeyen bu melodi basıncının bıkkınlığına daha çok ağlamalıdır. Doğrusunu söylemek gerekirse, Herakleitos öğretisinde bulunan sahne ve zaman ile sempatik olan şey, cesur bir şekilde saldırgan, paradoksal ve oradaki disiplinsiz gençliğin yıkıcılığıyla doğal bir danışıklık içinde olan olumsuz bir eğilimdir. Bir kişinin yaratılışına ve şansına göre, bu hızlı çözülme anlayışı, varoluşun veya birisinin dünyada geçen hızlı yolculuğunun bu saf görüngüsündeki bir ilgiyi söndürebilir ya da daha fazla şevkle canlandırabilir.

Sürekli akış kuramı, aslında o günlerde Herakleitos için bile mümkün olandan daha geniş doğal evren bilgisiyle ve aklın görüngüsündeki daha yakın gözlemleme ile iş birliği içerisinde olan bir sonraki çağ tarafından geniş kapsamı fark edilen bir anlayıştır. Bu yüzden, hemen hemen tüm bilimsel düşüncelerin tohumu, eski çağların aklında belirsiz bir şekilde bastırılmış olabilir. Birdenbire, çok da yeni olmayan ama yeni uygulamalarla yenilenmiş bir kural tarafından işgal edilmiş belli bir kuşağa ait, belli entelektüel şartların lehine çoğalan ve ayrıcalıklı olarak birer birer, çağlar sonra tam anlamıyla çalışmayı gerektiren bir anlayıştır bu.

En modern fizikötesi ve en modern gözlemsel felsefeler, bu şekilde, Efes'in antik kuramcılarının tahminlerini kesin olarak tanımlamanın, savunmanın ve genişletmenin bir yolunu oluşturmuştur. Kanıtlanmış ya da kanıtlanmamış olan, tüm çeşitli evrelerde bulunan tamamıyla modern "gelişim" kuramı, bir kez

daha yenidünyada yeniden uyanışa geçen eski Herakleitosçuluk tam anlamıyla ne şekilde uygun olarak geliştirilir?

"Panta chôrei, panta rhei" *

Bu düşünce, Hegel'in taşıdığı bir yük olmuştur. Bir yandan, her biri ayrı tarihsel silsile içinde olan doğa, sanat, politika, felsefe hatta din bile, ölümsüz aklın daimi süreç içindeki bilinçli akımlarıdır. Öte yandan ise tamamıyla kendisi için değil, yalnızca her zaman uygun olan "tür" için Darvin ve Darvincilik vardır. Herakleitos'un cüretkâr paradoksu, aslında yalnızca şu ana ait, dikkatlice ve mantıklı bir şekilde düşünülmüş deneyimin gerçek kanısı olarak her yerde tekrarlanır ve iddia edilen değişim yasası örneğinde, kendisi sıradan bir şey olarak yerini alabilir. Bacon'un *Latens processus* olarak adlandırdığı (yine bir tür beklenti içindeymiş gibi sanki) tüm bu kurnazca gizlenen akımları düşünün. Modern araştırmalar, çıplak göze ve dalgın akla çok önemli gibi görülenlerin içinde hala daha büyük olan akımları birleştirmek ve daha aza indirgemek için beklentileri dikkatle inceleyip ortaya çıkarır. Tıpkı Herakleitos'un, kelimenin tam anlamıyla sürekli yok olmayı ve yeniden doğuşu açıklamış olduğu gibi, bugünün fiziksel araştırmacılarının "gözlem ve deneyimine" göre, bakış açısı ve güneş kendisini açığa çıkarır. Güneş, yalnızca insanın gördüğünden daha yavaş bir şekilde ortaya çıkar. Bu arada, aynı zamanda merkez olan sistem, durmadan nereye aktığı bilinmeyen hareket halindedir. Topraktan oluşan gezegenimiz, ucu bucağı olmayan uzayın sonsuz zamanında hareket halinde olan meteorik tozlar aracılığıyla sürekli artış halindedir. Çağlar öncesinde bulundukları

(*) "Herşey akıp gider" Platon, Kratylos 402 A.

seviyeden daha yüksek olan Alpler, ovalar içine uzanan nehirlere doğru yavaş yavaş küçülmektedir. Söylenildiği üzere yeryüzünün granit çekirdeği, elektriksel akım geçişleri aracılığıyla moleküler yapısında ve özünü oluşturan özdekte sürekli bir değişim halindedir. Ve şu anda eski Cennet Bahçesindekiler gibi görünmesine rağmen, değişmez olan hayvan ve bitki hayatının tanımlayıcı biçimlerini yani "türleri" içeren Darwin kuramı, belki de milyonlarca yıl geçerken yavaş bir ilerleme ile biçimlenmektedir. Her geçen ay, bu ilerlemenin bir kanıtını oluşturmaktadır. Dahası, gelişim düşüncesi, sonunda, aklın tüm birimlerini ve aklın kendisini, soyut sonuçları ve "iki kere iki dört eder" örneğindeki gibi kesinliklerimizi birer birer istila etmektedir. Yavaş yavaş, temel kesinliği düşünmekte ya da hissetmekteyiz. Şu anda yine çok net gördüğümüz siyasi yapılar, "yaratılmadı", yaratılamaz ama "gelişir." Yarışlar, kanunlar ve sanatların kendi başlangıçları ve sonları vardır ve bunlar, yalnızca organik yaşamın büyük ırmağı üzerinde dalga dalga yayılmaktadır ve dudaklarımızdan dökülen dil de değişmeye devam etmektedir.

Platon'un zamanında, (sel, yangın gibi) doğanın derinliklerinde bulunan Herakleitos'un akış kuramı, düşünceyi, önceki ilkeleri, kaderi yok ederek ya da parça parça ederek, tabiri caizse amorfizmi oluşturarak, insanı, toplumsal ve ahlaksal dünyayı ele geçirmiş görünüyordu. Tüm gerçek dehaların arasında, Yunanistan'ın dünyaya kazandırdığı iyi yeteneklerin hepsi, tabiatın devinimiyle çok fazla ilgilenmiştir. Yalnızca, Platon kendi vatandaşıyla (Perikles, Phidias, Sokrates) politika, edebiyat ve sanat alanında etkili bir iletişime geçtiğinde, doğal olarak iyi kaliteye özgü olan aksaklıklar kontrolsüz egemenliğe dönüşmüştür. Mısır, Suriye ve donmuş İskitler gibi gelişmemiş, bilinçsiz toplumsal

kitlenin her şey olduğu bir dünyaya ait cansız geçmişte, bilinçli bireyin kapasitesi ve hakları hemen hemen hiçbir şeydir. Masallardaki genç prensler gibi, Yunanlılar, olup biten şeyleri saptamak için bir adım önde olmuşlardır. Ama yine de, Thukydides tarihinin bittiği zamanla ilgili felsefi bakış açısına göre, daha önce işleyen çarklar kendi kendini tüketmeden önce, bu gelişmemiş dünya bir düzenleyiciye ihtiyaç duyuyormuş gibi görünmüştür.

Devinim! Kendimizle ilgili olan yaşam, akıl ve fiziksel dünyanın kaçınılmaz ama istenmeyen durumlarını pek düşünmeyiz. Tüm bunlar, hatırlamamız gereken, tamamıyla hareketsizlik içinde, cansız olan şeylerdir ve var olmaya değer her şeyi kapsayan hareketi (Platon'un kötü amaçlı, mantıksız ve bulaşıcı hareket olarak düşündürmeye çalıştığı hareket) mantıklı bir biçimde savunabilir. Felsefe ise kesinlikle devinim, değişkenlik ve her şeyin en ufak hareketini yeterince takip edebilen düşünce yapısı gibi tüm bu doğru bilgilerin ve aklın sırrı olarak görülmekteydi. Bu anlamda felsefe, kısaca hassasiyet, sempatik zekâ ve kapasite demektir. Bu, hareket eden ve hala hareket halinde olan, gerçek gücün her biçiminde ve her yerde olan Tanrının ruhu olmuştur. Ama Platon'a göre, devinim her şeyde bulunan gerçek dışılığın ve düşüncelerimizdeki yanılgının aldatıcı bir kopyasıdır. Platon, "Bu sadece, kendi içinde hepimizi tatmin eden devinimin bir ilkesidir" diyerek, gelecek için düşündüren kaygısıyla, bu ilkeye tüm varlığıyla direnmek istemiştir. Her yerde, kendisini değişmezliğin savunucusu olarak göstermiştir. *Devlet*, Platon'un, kesinlikle bir düzen içinde olan ve çok ayrıcalıklı bir toplumda kusursuz bir devlet kurmak için bir önerisidir ve bu devlet, seçkin

ruhları, dünyanın çarpık ve bozuk düzeninden kurtaran bir sığınak olabilecektir.

Grote, Yunanistan'ın siyasi birliği için dört güçlü etkene dikkat çekmiştir: ortak soy, ortak dil, ortak din merkezi ve herkesin iletişime geçtiği büyük oyunlar. Grote, ayrıca bu etkenlerin, tüm Yunanlıları bir ulus yapma konusunda başarısız olduğunu da ifade etmiştir. Panhelenizm ilk kez Büyük İskender tarafından keşfedilmiş fakat kusurlu bir biçimde keşfedilmiştir. Merkezkaç eğilimi, içlerindeki merkezcil eğilim için çok fazladır ve düzen unsurları için ise aşamalı unsurlar çok fazladır. Aziz Paul tarafından fark edilen tükenmeyen sabırsızlıklar ve yenilikçi hırslar, radikal karakter meselesi haline dönüşmüştür. Sahip oldukları çeşitli doğal yetenekler, onları sürükleyen hareket ve düşünce macerası içinde birçok yöne doğru, zaman zaman da kendilerini etkili bir merkeze yöneltmiştir. Bilinçle daha fazla hız kazanmış bir deneyimin değişikliği ve yeniliği, bireyin bireyselliği, kapasitesi, iddiaları ve hareketin aynı ölçüde çevik gücüyle yoğrulmuştur. Hazırda bulunan bir sezinleme ve fırsatın eli çabukluğuyla büyük bir oyunun içine sığdırılmıştır. Bu noktada, kesinlikle, bu eğilimlerinin en azından yarısı tarihteki yerini almıştır. Yunanistan'ın özdeksel biçimi, bulunduğu bölgeyle kıyaslandığında, geçit vermeyen sıra dağlarla ayrılan, uçsuz bucaksız çok çeşitli sahilleriyle adalar ve yarımadalardan oluşan bir toprak parçası ve üç ya da dört bin kişilik küçük bir kasabayı, kıskançlıkla kendi içinde bağımsız bir türe dönüştürerek, aynı etkide birleşmiştir. Bağımsızlık, yerel ve kişisel açıdan büyük bir Yunan ideali olmuştur.

Gene de, görebildiğimiz gibi, bu idealin yalnızca bir yanı tamamıyla eski Yunan ya da İyon idealinden daha çok, hala yarı Asyalı olan bir idealdir. Bu ideal, özellikle de ahşap duvarlarının

arasından herhangi bir yere akıp gitmek için her an hazır bekleyen denizcilerin gezici düşüncelerine sahip, kıyıda yaşayan Atinalılar tarafından ortaya atılmıştır. Bu idealin hayranlarının çoğunu, deniz kıyısında yaşayan insanlar yani, hemen hemen Yunanlılar oluşturmaktadır. Dağların arasında konumlandığı için duvarlara ihtiyaç duyulmayan Lakedaimon şehrinde, Platon ve diğerlerinin her nasılsa düşmanca ve ulaşılamaz olarak düşündüğü gibi, bu düzen ve disiplin için, Dor ruhunu içinde barındıran, gerçek Helenistik akımındaki diğer bileşenleri oluşturan olanaklar bulunmaktadır. Platon, şu anda Yunanistan'ın gözdesi olan bu muhteşem eski dağ köyüne, "Kusursuz Şehir" ya da "İdeal Devlet" tasviriyle bakmıştır. Her anlamda kusursuzluk, anlaşıldığı gibi, yalnızca Attika lehçesinde **aleipha* ve Dor lehçesinde ***oxos* olan karşıtların birleşimiyle elde edilebilir ve Platon, kendi zamanındaki Atinalılarda, merkezkaç güçlerinin yıkıcı bir şekilde fazla merkezcil olduğunu öngörmüştür. Hızlı, deneysel ve yapısal değişimleri, siyasi denemelerin huzursuz gelişimi, oradaki partilerin alt birimleri, gruplaşmaların egemenliği, görüldüğü üzere, Tukydides'in sayfalarında sürekli artış göstermiş ve kendi kendine gelişmeye devam etmiştir. Bu da, Platon'un tek şeyle uğraşmaktansa birçok şeyle uğraşmanın daha kolay olduğunu savunduğu, uzun süren paradoksunu haklı çıkarmaktadır. Bir bireyin ruhu, daha da fazlası ruhsal yönetimi, benzer bir bozulmanın tiyatrosu olmuştur ve karakterin tam değişmezliği, Yunan yaşantısında hiçbir zaman öne çıkan bir özellik olmamıştır. Ülkelerini eski düşmanlarına satan, vatanseverliği zayıf

---

(*) Aleipha: Merhem, yağ.
(**) Oxos: Ekşi şarap, sirke.

Pausanias'ın, Temistokles'in, Miltiades'in ve Yunanistan'ın kurtarıcılarının sonunu düşünün.

Platon'a göre, bu şekilde, devinim ve devinim felsefesi, düşüncelerde ve her türlü şeyde bulunan kötü eğilimlerle özdeşleşmektedir. Devinim kuramına göre, değişim varoluşumuzun karşı konulamaz kanunudur. Platon'un iddiasına göre ise, değişim, doğru bir felsefenin gücü aracılığıyla varoluşumuzun kanunu olamaz. Şunu belirtmek ilginçtir ki felsefi erek, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde, eğitimin, sanatın ve günlük yaşamın en küçük ayrıntısında bile Platon'un davranışlarını şekillendirir ve sahip olduğu sözcük dağarcığında bulunan "taklit, "işlenmiş", "değişken" gibi güzel ya da masum sözcükler, kötü olan şeylerin eş anlamlısına dönüşmektedir. Platon, öncelikle, siyasi değişimin sabit döngüsü gibi bir şeyden bahseder ama değişmeyi, en baştan itibaren çöküşe geri dönüş olarak algılar. İdeal şehir, yine sanat-sız bir yer olmayacaktır: Sanatın etkisiyle, Platon insanları baştan şekillendirmek ister ve gençliğe hitap eden sanat gibi, ciddi bir şekilde tekdüze olan sanat yoluyla tüm gün boyunca, yıldan yıla harekete geçmek için hazırlanır.

Dürtü ya da ıslah! Ki hareketsizliğimize ya da inatçı yaradılışımıza hangisinin daha iyi geldiğini bilmek pek mümkün değildir. Belki de tüm gerçek ateşler, Herakleitos'un ateşi bile her ikisi için de bir güç barındırır. "Atinalılar" diye seslenir Dante,

Ey Atina ve Sparta devleti

Onları muhteşem kılan siyasetleriydi,

Eski kanunları belirlemişlerdi,

Ne kadar da ufak görünüyor şimdi,

Ne kadar da zayıf kaldı asaletleri,

Görünce senin zekânın inceliğini,

Ekimde ördüğün ağlar,

Kasımda yok olurlar.

Nasıl da değiştirdin, kanunlarını, paranı, halkını ve geleneklerini

Kaç defa, kendini bildin bileli!

İyi hatırlıyor ve kendini haklı görüyorsan,

Ve yönünü aydınlığa çevirirsen,

Yataklara düşen,

Bir sağa bir sola dönen

Acısını dindirmek için huzursuzca

Kıvranan bir hastaya,

Ne kadar benzediğini göreceksin.

Araf: Altıncı Manzume: Shadwell'in çevirisi.

Burada, Dante'nin Atina ve Sparta'yla yaptığı kıyaslamaları düşünerek Floransa'ya söylediklerini, Platon da, buna karşılık, en azından Sparta'yı ya da Lakedaimon'u düşünerek Atina'ya söylemiş olabilir.

İKİNCİ BÖLÜM
PLATON VE DEVİNİMSİZLİK ÖĞRETİSİ

"Tüm bu akıp giden evrenin karşısında,

Hiçbir şeyin olmadığı, ama her şeyin varmış gibi göründüğü evrende,"

değişmeyen gerçekliğin standardını oluşturmak için Platon'un bir çağrısıdır bu. Bu standardın en önemli kuramsal gelişimi, "sonsuz ve değişmeyen idealar" dünyasına, düşüncenin kusursuz taslaklarına ve ayrıca gerçek deneyimlere dönüşür: örneğin tanrıların bile kusursuz adaletsizlikle karıştırdığı kusursuz adalet ve dün, bugün ve sonsuza dek aynı kalan "Güzellik" yer değiştirmez. Bunun gibi idealar ya da idealler, temsil ettikleri gerçeklerin önemli karakterinde, "sonsuz" olarak yerini alır. Platon'un düşüncesine göre, görüngünün harap eden akıntısı etrafında ve altında bulunan çözülmeyen ve hareketsiz granitle sürekli temas halinde oluruz. Ve bundan dolayı, her şeyin *sub specie eternitatis* (sonsuzluğun açısından) bir incelemesi için felsefesinin kasıtlı amacını yerine getirmektedir. Mutlak ve bağımsız bilgi türünün kabulünde Platon, bilinçli bir şekilde,

Sokrates öncesi düşüncelerin bir diğer ustası Parmenides'in, Elea Okul merkezinin etkisi altında kalmıştır.

Platon'un doğumundan yaklaşık yarım yüzyıl önce Sokrates, insanlığın ilk dönemlerindeki kolay etkilenme sürecindeyken, Platon'un bizzat kendisinin tanık olduğuna göre Parmenides—Parmenides o zamanlar altmış beş yaşındaydı—Panathenaea'nın büyük festivalinde, kişisel olarak çok çekici olan, Yunan zekâsının güçlü anlayışının karakteristik örneği Elealı Zenon'la birlikte, Atina'yı ziyaret etmiştir. Kırk yaşında olmasına rağmen, Zenon'un çok hoşuna giden bu nam, başarılı gençliğinden gelmektedir ve her zaman zevkli olan bir tür gençlik paradoksunun üstadı olmuştur. Bu konuda, hiç kimseden cevap alamadığı söylenebilir. Kibarca uğraştığı zorluklar, aslında, düşüncelerimizde oluşan "karşıtlıklar", ikilemler ya da tutarsızlıklarla bağdaştırılabilir. İki bin yılı aşkın bir süre sonra, Kant, tüm bunların bizzat aklın doğasında var olduğunu ve deneyimlerin doğrudan sunumuyla acımasız düşünce yöntemleriyle ilgilenmede ise belli bir yapısal güçsüzlüğün ya da sınırlamanın olduğunu belirtmiştir. Platon'un "Elealı Palamedes" olarak adlandırdığı bu kişinin "diyalektik sanatı, bir şeyin ve aynı şeyin benzerliği ve farklılığına, tekilliği ve çoğulluğuna, hareketlilik ve hareketsizliğine neden olur." Aslında, hemen hemen bu tür sözcüklerin Platon'da bile, bazen çok boş ve faydasız durduğunu görebilirsiniz.

Zenon'un *Düzyazı*'sı,* *To Syngramma*, bir şiir değildir ve büyük ihtimalle, onun günümüze ulaşan fragmanlarından oluşmaktadır. Onun öğretisinden ve bu eserinden edindiğimiz

(*) To Syngramma: Nesir

bilgiler, Platon'un, Parmenides'inden bağımsız bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu öğretinin etkin ilkesi çabuk kavrama yetisinde bulunur. Bu kavrama yetisiyle Zenon, görüngülerin, kendimizden bağımsız bir şekilde var olduğunu zannederek, algının temel görüngülerinin kavranabilirliği karşısında oluşan çelişkileri açıklamıştır. Böylelikle, akla uygun deneyimin gerçekliğine karşı çıkıyor gibi görünüyordu:

—Neden! Bunun gibi akla uygun deneyim, mantıksal olarak anlaşılamaz.

Bu durumu kanıtladı, bir başka deyişle, düşündü ya da düşünmeyi öne sürdü. Bu durumu, göz alıcı, görünüşe bakılırsa karşı konulamaz gerçekleri kapsayan görüngüde kanıtlamıştır. Herakleitosçuların belirttiği gibi, devinim gerçekten her yerdedir: "Akla uygun gerçeklik" alanındaki tüm gerçeklerin en keskinidir. Suyu yaran bir kadırganın baş kısmını düşünün. Kısa bir süre için, Zenon'un kendisi, bir Herakleitos takipçisi olarak görülebilir. Ama Zenon, onun da ötesine gider. Her şey bir devinimdir şeklinde bir itirafta bulunur.

—Evet: Yalnızca, devinim (Bunu gösterebilirim!) anlamsız bir terimdir. Onun peşinden git ya da yanında kal ve meraklı gözlemci için yeterince uygun bir şekilde kendisini, devinimsizliğe dönüştürür. Devinim, içinde bulunduğu mekânın, tabii ki de bir noktasından başka bir noktasına hareketli olmalıdır. Ve yine, daha yakından belli bir aralıkla bir uçtan başka bir uca ve bu şekilde sonsuza kadar devam edip giden şey, aslında oradaki devinimsizliktir: sürekli devinim, sürekli devinimsizliktir. Kasırga, yıkılan kule, yayından fırlayıp seni oracıkta öyle acınası bir şekilde sarsan öldürücü ok, Zenon'un kendi hızlı hazırcevaplığı, tüm

bunların hepsi devinimsizliktir ve salt aklın rahatlatıcı bakış açısı gibidir. En yavaş hareket eden varlık, kaplumbağa, tüm insanlığın en hızlısı, Akhilleus tarafından geçilemez ya da en azından, nasıl oluyor da geçilemiyor sorusuna mantıksal bir açıklama yapamazsınız.

Zenon, bunun gibi anlaşılmaz şeylerle dolu bir cephaneye sahipti. Tek bir elyaf parçası sessizce yere düşerken, bir kile mısır yere düştüğünde ses çıkarabilir mi? Yine, anlaşılmaz bulduğumuz bu devinim durmalı: ama bir dereceye kadar, bu nasıl başlayacak anlayabilecek misiniz? Hareket halinde olan bir bedende, tam olarak hangi noktada olacak? Kapladığı baş döndürücü dünyayla, her zaman her yerde, acımasız, karşı konulamaz olarak görülebilir ama devinim, aslında hiçbir şeydir!

Zenon'un kendisi, devinimin tüm gerçek dışılığını açığa vururken öyle çarpıcı devingen bir mizah kullanmıştır ki, bir yere kadar Zenon, bir paradoksun efendisi ya da kölesi olarak düşünülebilir. Aslında, bunun gibi paradokslar, yalancılığın gerçeğe karşı olduğu gibi görünenin de görünmeyene karşı çıktığı her tür felsefenin (Platon'un kendisi gibi, Zenon'u bile felsefesinin kurucusu olarak kabul eden felsefenin) özünde bulunmaktadır. Bu skolastizmin başlangıcını oluşturmaktadır. Felsefi düşünen bir akıl, beki de hiçbir zaman, eskisi gibi tam anlamıyla sağlıklı, mantıklı ya da normal olmayacaktır. Yunanlıların, çocukça düşüncelerini bir kenara bırakıp gelişirken sahip oldukları nesnel, bilinçsiz ve hoş bir şekilde duygusal olan akılları, Zenon'la, Aristo ve Aquinas'a bir adım daha yaklaşmaktadır. Yoksa buna, aşırı detaycı Orta Çağ'ın kaba skolastizmi de diyebilir miyiz? Ve pişmanlık duymalıyız. Her zaman, gelişme sürecinde, kaybolan bir şeyler vardır.

Örneğin Hume'un ya da Mill'in erdemli kuşkuculuğu, anlamsız spekülatif hayal ürünleriyle kuşatılan modern dünyanın kuşkuculuğu, duyguların yetkisini anlamanın önyargılarından kaynaklanan bir ilgidir. Tüm yaptıkları şey metafizikle uğraşmak olan Yunanlılarla, aklın kuşkucu eylemi, daha çok duyguların denetiminden yeni uyanan mantığın yetkisine doğru yönelen bir ilgi yöneliminde yer almıştır. Sapkınca, insan aklından hiç çıkmayan tüm bu reel ve sözel zorluklar, zaman, mekân ve özdek gibi kavramlarla oyalanan tüm bu faydasız kuşkular, bölünebilirlik ve bunun gibiler, olağandışı bir şekilde zeki, belki de küstah, hocasının en gözdesi olan genç adamın söylemleri altında birbiriyle karışıyor gibi durmaktadır. Öğrencisinden kesinlikle çok farklı bir kişi ve önemli bir hoca olan Parmenides'in eserine göre, Zenon'un görünüşte çok fantastik öğretisi içtenlikle kullanılmıştır. Mantıklı görüngülerin en keskin ve en temel düşünülebilirliğinin yayılımı ve yıkıcı eleştirisiyle, her şeyin geçersiz olduğunu iddia eden Parmenides'e, gerçek anlamda bir destek oluşturmuştur. Bu, gerçekten var olan bir şeyi, boş mekân (boşluk olarak da söyleyebiliriz) olarak ve açık bırakan olağanüstü bir iddiadır. Bütünüyle ve kesinlikle algının karışık güçlerine göre, bu aslında hiçbir şeydir. Parmenides ve Elea Okulu, o dönemde, bu gibi düşüncelerin ya da sade anlatım tarzlarının ve sözcüklerin belirlenmesiyle çok fazla meşgul olmuştur.

Devinime karşı kuşkular artmıştır. Devinim yok olmuştur, görünen ve somut deneyimlere ait olan her şey yok olmuştur. Bu nedenle, eğer buna bilgi denirse, "Saf Varlık" ile özdeşleşen bu tür bir bilginin ayrıcalıklı geçerliliği, en sonunda, sadece, *(*ousia*

(*) Ousia achôomatos, aschêmatistos, anaphês= Renksiz, tamamıyla biçimsiz, soyut öz. Platon, Phaedrus 247 c.

achrômatos, aschêmatistos, anaphês) bir anlamda, Parmenides'ten esinlenen Platon'un sözleriyle ifade etmek gerekirse, renksiz, biçimsiz ve kavraması zor bir varlık olan "Saf Hiçlik" olarak tanımlanabilir. Zaman zaman Platon'u okurken, örneğin *Devlet*'in beşinci kitabının son sayfalarında soyut bir eylem olan "Olmak"tan türemiş terimlerin tuhaf bir şekilde tekrar edilmesine dikkat edin. Birkaç modern metafizikçinin daha yaptığı gibi, Platon bile bu gibi terimleri neredeyse düşünmeden bir araya getirmiş gibi görünmektedir. "Varlık" ile ilgili açıklamalarında bile kesinlikle her zaman paradoksa dair bir şeyler veya belki de bir tür konuşma felci **afazi* sezilebilir.

Parmenides, her ne kadar bu düşünceyi kendisine mal etse de, o da başkalarından ödünç almıştır. Platon, *Devlet* adlı eserinde, Homeros'un eleştirmeni olarak Homeros'u, idealar şehrinde okul çocuklarının yararı için daha iyi bir yere konumlandırmıştır. Bu yolla, Platon, Yunanlıların, azizler ve meleklerin katolik klisesinde kendilerini adamalarını bekledikleri kabullenilir çoktanrıcılığın büyük bir kısmını gözden çıkarmaya hazırdır. Bunu, tarafsız gibi görülebilen çok soyut, kesinlikle ilginç olmayan bir tanrısal varlık kavramının yararına yapar. Bu düşünce gerçekte, adından da anlaşıldığı gibi, saf "doğal tanrıbilim"in ana yapılarından birini oluşturur. Bu şekilde, Platon, Elea Okulunun ilk, özgün kurucusu olan Ksenofanes'in öğretilerinin izinden gitmiştir ki Ksenofanes, daha önceleri, kısmen alaycı bir ifadeyle, insanların tanrılara sundukları adaklar ve dualarda ve bunlar hakkında iyi ya da kötü tüm çeşitli düşünce ve ifadelerde bulunan insanlığın ilgisi üzerine söylemlerde bulunmuştur. İnsanların,

(*)Afazi: Dilsizlik

tanrıları kendilerine benzetmelerinin ne kadar yanlış olduğunu belirtmiştir. Bir köpek ya da atın da cennete şöyle bir bakma ihtimali olsaydı eğer, bu köpek veya at aynı şekilde oradaki atın veya köpeğin benzerliğini yansıtırdı. Tanrısal varlığı düşünebilmek için, Tanrı'yı orada ya da burada, şimdi ya da sonra gibi sınırlayıcı kavramlarla düşünmemelisiniz. Zaman, mekân, özdek ve düşüncenin kendi sınırı ve koşulları gibi sınırlamalardan uzak durmalısınız. Görünüşe bakılırsa, onu bu şekilde gözlemlememek aslında onu düşünmemektir: Öyleyse, kısaca, bu kadar saf olan varlık, saf hiçliktir.

Homeros'un, insanbiçimci dini şiirlerinin aksine, Ksenofanes, tüm bu zaman, mekân ve biçimlerin gerçekten inandırıcı olmadığı kavramı ya da daha çok bu kavramın soyut ve yalnızca sözel tanımı üzerinde durmuştur. Ancak, biçim, mekân ve zaman ile somut bir şekilde tanımlama yapılabilir ama tüm bunlar, bu kavram için sonun sonsuzluğa, görünenin varlığa, rastlantının zorunluluğa, başka bir deyişle, ölümlünün ölümsüze olduğu gibi birbirine zıttır. Son olarak, en aykırı ikicilik içerisinde yer alan anlamsız ama tek gerçek varlık, sevgi, hayal gücü, sesler, renkler ve deneysel bilginin oluşturduğu görüngüler dünyasına karşıdır. Bilindiği üzere, nesneler, çeşitli niteliklerle onları tanımladığımız oranda, bize doğru gerçeklik içerisinde ilerlerler. Ama başka bir açıdan bakılırsa, tanım ve nitelik olumsuz bir süreçtir: Eklenen her yeni nitelik, tanımladığımız nesnenin sahip olabileceği bir ya da birden fazla gizli nitelikleri yok eder. Mantıkçıların bakış açısına göre; mantıklı ve deneysel kavrayışların nesneleri, ne kadar kesin veya belirli olursa, onları o kadar yok saymış oluruz. Duyu nesneleri olarak geçekliklerin artışı, her yerde, her zaman ve varlığın her biçiminde var olan mükemmel Varlıktan uzaklaşılan mesafe artışıyla doğru

orantılı gibi görülebilir. Görünüşte beyaz olan bir şey, başka bir yaklaşıma göre, ayrıca yumuşak bir dokuya da sahip olabilir. Biçimsel mantıkçılar, böylece bu nesneye bir nitelik eklendiğini fakat aynı zamanda bu niteliğin, nesneyi diğer tüm doku biçimlerinden de yoksun bıraktığını söylemişlerdir; *Omnis determinatio est negatio.* (Anlamsız çocukça tavırlar!)diye haykırabilirsiniz haklı olarak. Bunun gibi düşünceler, Ksenofanes'in öne sürdüğü "Ussal Tanrıbilim"e yönelen ve kendisini soyut bağıntılarla bir yere konumlandırmak için kıvranan bir aklın yolunu beklemektedir. Bu durum, kendisinden türetilen ya da türetilebilen her şey ile özgünleri arasındaki saltık bir farklılık savını içermektedir. Sonrakiler hariç, daha önceki yasaların, bilgi özdeğinde olduğu gibi, gerçeklik payı ya da mantıklı bir dayanağı yoktur. Yine de bunun tersi olarak aynı derecede cevaplanamayan duyular, her iki deneyim açısından da hiçbir şeydir! En somut nesnenin, en soyut nesne de olduğu gibi, olduğundan daha mantıklı olmadığı söylenebilir.

Dindar Yunan şairlerinin çoktanrıcılığının bir eleştirmeni olarak, Ksenofanes'in oluşturduğu en soyut ve rastlantısal deyimlerden olan Saf Varlık'a, tıpkı, hiçliğin tam ortasında durdurulan, sert saydam kristal bir top gibi, her açıdan tarafsızca yaklaşılabilir. Ksenofanes'in "Saltık", "Tek" olarak adlandırdığı bu düşünceler, evrenin merkezi, kendi deneyimleri ve tüm insanlığın deneyimlerinin ortak ölçüleri için, felsefenin gerçek ruhunda kuşkusuzu arayan vatandaşı Parmenides'e geçmiştir. Bir insanın kendisinde olduğunu bildiği gibi, her yönden bize ulaşan izlenimlerin kaotik sonsuzluğu üzerine, mantıklı bir birlik ve düzen yürütmek, mantığın bir takım benzerlerini yaygınlaştırmak felsefenin önerdiği şeylerden bazılarıdır. *Kosmos*, yani düzen, mantıklı ve güzel bir düzen; bildiğimiz kadarıyla, Yunan ruhu ve özünde gerçek bir Yunanlı taşıyan her şey ve oradaki Dor unsurları için çok önemli bir sözcüktür. Dor tanrısı Apollon, yalnızca gözle görülür bir kutsamadır. Onun kutsamalarının altında, aslında,

sanatın, sert bir taş, yumuşak bir balçık ve kulak tırmalayan metal teller üzerine oluşturduğu sıradan günlük konuşmalar yatmaktadır. Sıra felsefeye gelince, giderek büyüyen amacıyla, etrafımızı saran ilk bakışta oldukça anlamsız görünen dünya üzerindeki anlak ile benzeşen bir ışık yansıtırdı, eğer bir insan kendisini doğru bakış açısına yerleştirecek kadar mutlu olsaydı: anlağı yansıtırdı ya da gerçekten daha önceden var olduğu için, az çok keşfederdi onu. Bazı şanslı akıllara göre, içgörünün etkileyici anı, varlıkların sona, parçaların bütüne olan hoş adaptasyonu ile ortaya çıkardı. Yüzeysel bir bakış üzerine şaşırtıcı, anlayışsız ve mantıksız bir şey ile ilgili tüm görünüm, en azından onlar için **kosmiotês*'e bürünürdü. Böylelikle, güzel sanatların özdeksel şeyleri aktarmak, disiplin sanatının insan yaşamı üzerinde baskı kurmak gibi bir görevi olduğu uygunluk ifadesi karşımıza çıkar. Bu ilkeyi, Platon'un sonsuza dek belirlenmiş familya ve türler hiyerarşisinde bulduğu gibi ve günümüz biliminin, büyük fiziki gerçekler topluluğunun, "evrim" gibi bir takım geniş kapsamlı varsayımlara doğru ilerlemesi çerçevesinde kabullendiği gibi, ilkel İyonyalı felsefeciler de, bunun gibi bir ilkeyi ***archê* zaten hazırda bulunan hava, su, ateş gibi bazı fiziksel elementlerin ya da devinim, çekim ve geri tepki gibi birtakım toplumsal ilkelerin etkisiyle bulmuşlardır ya da bulduklarını sanmışlardır. İlk zamanlarında, Parmenides'in kendisine göre, bu yöndeki çalışmalarının kalıntıları, somut ve mantıklı görüngüler doğasının akıllı ve meraklı gözlemcisi olarak, mantıksal birlik ilkelerinin, yalnızca, tüm bu görüngülerin gerçekten yok edilmesi ve bozulmasıyla ulaşılabilir göründüğüne tanıklık etmiştir. Kendi bedenlerimizde ya da ruhlarımızda, yıldızlarda, yeryüzünün içinde veya altında işleyen tüm bu ilginç süreçleri olabildiğince tam olarak öğrendiğimiz zaman, bunların kesinlikleri, sınırlılıkları, tüm bunları gerçekten de tek başına olan şeye karşı

(*) Kosmiotes: Doğruluk, edep, düzgün davranış.

(**) Arche: 1) Başlangıç, ilk neden, köken. 2) Yücegüç, bağımsızlık. 3) Makam.

daha zıt yapacaktır. Çünkü o şey, her zaman ve her yerde kendisidir ve yalnızca kendisiyle özdeştir. Görüngüler! Zenon'unkilere benzer tartışmaların etkisiyle, eğitimliler, hükümsüzlük sonucunda "Bir" kavramını oluşturmak için tüm bunları silip süpürebilir. Bu kavram, ortak dile ve sağduyulu gibi görünene rağmen "Çok" kavramını savunanlar "Yunanistan'ın dağları ve şehirleri, sen ve ben, Parmenides'in kendisi ve gerçekten bir arada yaşayan herkes için imkânsızdır *(*para panta legomena*). Birisi, "Parmenides, varlık ve düşüncenin aynı olduğuna dair modern savı tesadüfen bulmuştur" şeklinde bir yorum yapar.

Bunun gibi bir şey (tamamıyla imkânsız olan bu soyut öğreti) Platon'un, daha yeni kurulan koloni şehri, Elea'nın bu yoğun, göz alıcı ama bir o kadar da karmaşık yaşamı içerisinde, "felsefenin babası" olarak duyurduğu şeydir. "Tanrı, senin Yaradanın bir Tanrıdır" şeklinde ortaya atılan şey, canlı bir putperestliğin tam ortasında olan İsrail için bir vahiy gibi bir şeydir. Bu söylem, duyguları teslim almak ya da hatta imgelemi bu duruma ısındırmak niyetinde bile söylenmemişti. İsrail'in Yunanlı kuzeni, bu konularda, daha zor, daha uzak ve daha baskıcı bir disipline katlanmak zorunda kalmıştır. Karşı konulmaz tuhaf bir çekiciliğe sahip olan bir şeyin estetik ifadesi, birdenbire kendine güvenen ve alçak gönüllü olabilen, alışılmadık, yalın bir ahlaki güzelliğe, yeri geldiğinde uyum sağlayabilir.

Parmenides'in düşüncelerini, başlığını kendisinden ya da başkalarından aldığı **Peri physeôs* adlı, altı ayaklı dizesi olan

---

(*) Para panta legomena: Ortak dil yüzünden

(**) Peri physeos: Doğaya ilişkin.

zor bir şiirle ifade etmiştir. Özverili çalışan modern bilim, İskenderiyeli Klement'in ve alıntılar yönünden oldukça kapsamlı olan daha sonraki yazarların yazılarından bu şiire ait fragmanlar toplamıştır. Bu fragmanlar, Parmenides'in düşünce tarzına, Platon'un düşüncelerine uygun tamamlayıcılara ve tabii ki de onu derinden etkileyen *Parmenides* adlı eserde bulunan bir hayli öznel betimlemelere dair yeterince bağımsız ipuçları içermektedir.

"Haydi gel!" Gel, beni dinle ve sana söyleyeceklerime kulak ver: Bir şeyi doğru öğrenmenin iki yolunu öğreteyim sana. Birincisi, *"*hê men hopôs estin te kai hôs ouk esti mê einai* **peithous esti keleuthos; alêtheiê gar opêdei*? İkincisi ise, var olan bir şey yoktur aslında ve bunun sonucunda olmayan şey vardır: Sana diyorum ki, bu yol inanca ters düşen yoldur:

****tên dê toi phrazô panapeithea emmen atarpon? oute gar an gnoiês to ge mê eon ou gar ephikton*?+

Bu ünlü söylem, öyle kuşkulu bir kehanettir ki!- *****To gar auto voein estin te kai einai -idem est enim cogitare et esse.* "çünkü yine o noktaya geri döneceğim: ******tothi gar palin hixomai authis.*" diye devam eder.

Evet, aslında! Defalarca kez, boş bir döngü içinde, şöyle söyleyebiliriz ve kesinlikle kulaklarımızdaki bu kuru ve zor sözlerle bir an için, filozofik düşüncenin, hoş bir şekilde yüzeysel olan

---

(*) "Var olan şey vardır, olmayan şey yoktur."

(**) "İnanca giden yol budur, çünkü gerçeklik de buna eşlik eder.

(***) "Bu yolun inanca ters düşen yol olduğunu sana söylüyorum. Bu yolun o olmadığını asla bilemezsin. Oraya ulaşmanın bir yolu yok. "

(****) "Düşünce ve varlık birbirinden ayrılamaz"

(*****) "Başladığım noktaya yine geri döneceğim."

Yunan dünyasına zarar verdiğini düşünebiliriz. Bu düşünce tarzı, saf ruhu öyle erkenden tedirgin etmiştir ki Avrupa zihniyeti denilen şey, bir daha asla eskisi gibi normal olmayacaktır. Belki de tamamen ulaşılamayacak bir bilgi türü arayışına. Daha sonra, her çağda, birileri, sözcükleri boşuna kullanarak, bu konuyu hayalperest bir şekilde, yeni baştan ele alacaktır. Akıllı insanların çoğunluğunun gerçek Özdek, Bir ve Mutlak arayışı, her ne olursa olsun, hiçliğin tek cebirsel sembolü yani sıfırdır. Sırası gelmişken, bu gibi arayışlar, kendilerinde iyi derecede anlaksal nitelikleri ortaya çıkarabilir ve böylelikle, sırasıyla, kendilerine göre olmayan coşku görüntüsünden yararlanabilenlerin bir işine yarayabilir. Ama yine de bu, aslında Platon'un kendisinde bulunan filozofik içgüdünün bir "delilik" türü olarak görüldüğü gibi, bir hastalık olarak görülmelidir.

Bulaşıcı bir hastalık veya yokluk için duyulan bu tuhaf arzuya, Yunanlıların garip bir şekilde eğilimli olduğu ve insan aklının genellikle buna yapısal olarak yatkın olduğu düşünülebilir. "Bir" öğretisi, daha önceleri, eski Hint intihar rüyalarında yüzeye çıkmıştır ve İsa'dan sonra ikinci yüzyılda Yeni-Platoncular tarafından tavsiye edilen zevkler çerçevesinde (bedenden ayrılan saf ruhun mutluluğu) yeniden canlanmıştır. Ve yine Orta Çağda, Hristiyan deneyiminin daha koyu gölgesi olarak, Eckhart ve Tauler'in mistik öğretilerinde, Tanrı ile bütünleşme sadece, kelimesi kelimesine kendini inkâr ya da bir tür manevi intihar ile mümkün olabilir. Ayrıca rahibin cübbesi altında, *Taklit* adlı kitabın belirgin, soğuk, ulaşılamayan imkânsız yükseklikleri içinde bir şeyler bulunabilir. Bu durum, kendisini bir kez daha Hristiyan etkisi altında, Spinoza'nın zor ve hırslı anlıkçılığı çerçevesinde sunmaktadır. Salt itici bir töz öğretisine göre, geçici birey yaşamının tamamlanması sürecinde, "boşluktaki" töz

kaybedilebilir. Spinoza'nın kendine ait tamamıyla renksiz varoluşu, bu konuyla ilgili gerçekçi bir yorumdur. Descartes, yine rahip cübbesi altında Malebranche, Leibnitz ve "Tanrı içindeki her şeye ait Görüm" kuramıyla Berkeley, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda aynı tema üzerinde farklı görüşler sunmuşlardır. Bu kişilerin her birine göre, Platon'un da ifade ettiği gibi, renksiz, biçimsiz, elle tutulamaz olmak, üst düzey bilgi ve varoluşun belirtisi olmuştur. Bu tür bilgi, birinin kusursuzluğa yükselmesiyle yavaş yavaş yok olmaktadır ve bu kusursuzluğa ancak, tüm kuralların bastırılması, bir kişinin kendi gerçek deneyimi ve düşüncesinin taslağıyla ulaşılabilir.

Bunun gibi bir şey, zaten Platon'un okuluna gitmekte çok istekli olduğu Parmenides'in öğretisinde yer almaktadır. Ve on dokuzuncu yüzyılda, bir yandan devinim ya da "sürekli akış" felsefesi doğruluk payını, çeşitli biçimlerdeki tüm modern bilimin etkilediği gelişim kuramından almaktadır. Öte yandan, Parmenides'e ait "Bir" iddiası ve sürekli uyuşukluk ya da devinimsizlik öğretisi de, modern özdeksel filozoftan umulmadık bir kanıt almaktadır. Bu filozoflar, özdek, organizma, akıl gibi ilgilendikleri görüngülerin, bir tür sonsuz uykudaki basit, tedirgin başlangıç ve düz zeminde, ölü üzerindeki bir dalgalanma ile belirsiz, soyut duyarsızlık halinde olduğundan üstü kapalı bir şekilde bahsetmişlerdir. Aslında, mekanik kuralların, hareket ve yaşamın baskısı altında, etki alanını ve derinliğinin bir süre için artması, her nasılsa, kendi anlaşmazlığının etkisiyle, eninde sonunda eşitlik düzeyine getirilmek için yöneltilmiştir. Bunun dışında, fark edilebilir derecede (ne kadar da arzu edilir!) ilkel duyarsızlığa doğru gerilemiştir. Bu da, zamanı düşünenler tarafından, bir zamanlar barındırdığı insanlığın tüm sıkıntısını

yaşayarak yıpranmış gezegenimizin güneşe sürüklenmesi olarak düşünülebilir.

Ama her şeye rağmen, Platon'u düşünmeliyiz, tüm bu kısmen ölçülü düşünceler ve aksiyom ortamlarında, Platon, eski hocasının imkânsız paradoksuyla bir tür uzlaşma ortaya çıkarabilmiştir. Platon'da okudukça, kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkan şey, Platon'un Elea Okulundan kaçındığı ve aynı zamanda alıntı yaptığıdır!

Onun felsefesine ait iki önemli değerlendirme vardır. Bunların birincisi, olan şeyin, görünen şeye olan karşıtlığıdır ve ikincisi ise bilginin düşünceye olan paralel karşıtlığıdır. *(*heteron epistêmês doxa; eph' heterô ara heteron ti dynamenê hekatera autôn pephyke? ouk enchôrei gnôston kai doxaston tauton einai?*) İkinci olarak ise, bu karşıtlığı gösterebilmek için, mecazi kullanım, Platon'un düşünce ve konuşmalarında öyle etkili olmuştur ki, neredeyse hiçbir şekilde, hiç söz sanatı gibi değil de aydınlığın karanlığa olan karşıtlığının uygun bir felsefe dili olarak görünmektedir.

- Öyleyse, (Sokrates bunu Platon'un Beşinci Kitabında söylemektedir) bir şey, bilginin nesnesi ise, düşüncenin nesnesi başka bir şey, olmaz mıydı?

- Evet! Başka bir şey olurdu.

- Peki, düşünce, olmayanı düşünür mü yoksa olmayana ilişkin bir düşünceye sahip olmak imkânsız mıdır? Şöyle düşün! Düşüncesi olan birisi, düşüncesini bir şeye yönlendirebilir mi yoksa yine, düşünceye ama hiçlikle ilgili bir düşünceye sahip olmak imkânsız mıdır?

- İmkânsızdır!

(*) "Düşünce bilimsel bilgiden farklıdır... Her biri ayrı bir güce sahiptir, bu yüzden her biri ayrı kürelerdedir. Bu yüzden bilginin ve düşüncenin tek ve aynı olması mümkün değildir!"

- Ama düşüncesi olan bir insanın, en azından bir şeyle ilgili düşüncesi vardır, değil mi? Ama yine de sonuç olarak, olmayan şey, bir şey değildir fakat en uygun ifadeyle buna hiçlik diyebiliriz.

- Kesinlikle.

- Şimdi, olmayan şeyi zorunlu bilgisizlik, olan şeyi ise bilgi olarak belirledik.

- Doğru

- Öyleyse, ne olan şey, ne de olmayan, düşüncenin nesnesi değildir.

- Değildir!

- Bu yüzden, düşünce, ne bilgisizliktir ne de bilgi.

- Öyle görünüyor.

- Öyleyse, bunların ötesinde midir? Belirgin olan bilginin ötesin de mi yoksa belirsiz olan bilgisizliğin ötesinde midir?

- Her ikisi de değil.

- Ama sana göre düşünce, bilgiden daha karanlık, bilgisizlikten de daha mı aydınlıktır?

- Sanırım öyle, diye yanıtladı.

- Bu ikisinin arasında bir şey mi?

- Evet.

- Öyleyse, düşünce bu iki durumun ortasında bir yerde, değil mi?

- Şüphesiz öyle

- Daha önce söylememiş miydik: Bir şeyin varlığı ya da yokluğu aynı anda belirginleşmişse, bu şey, birbirine karışmamış bir belirginlik içinde ya da tamamıyla belirsizlik içinde olan şeylerin arasında yer alır. Bu bakımdan, ne bilgi ne de bilgisizlik diye bir şey var ancak yine de, bilgisizlik ve bilgi arasında kendini ortaya çıkaran bir durum oluşur.

- Doğru.

- Şimdi gördük ki, düşünce dediğimiz şey, aslında bu ikisinin arasında ortaya çıkar.

- Belli ki öyle.

- Öyle görünüyor ki, şimdi bulduğumuz ve bizim için baki kalacak olan şey, hem Varlık hem de Yokluk niteliğinde olan ve aynı zamanda her ikisine de tam olarak varlık ya da yokluk diyemeyeceğimiz şeydir. Eğer adil bir şekilde

düşüncenin nesnesini belirleyebilirsek, uç noktaları uç noktalarla, orta düzeydekileri de bunların arasında kalanlarla bağdaştırabiliriz.

- Yoksa öyle değil mi?

- Öyle.

- Bu konuları her kim böyle varsayıyorsa, söyleyin ona, gelsin anlatsın bana! Konuşsun, cevap versin! Bir yandan Güzellik diye bir şeyin olmadığını, hatta aynı koşullar altında aynı şeyler olsa bile *(*aei kata tauta hôsautôs echousan*) Güzellik düşüncesinin olmadığını düşünen bu muhteşem insan, öte yandan da çok fazla güzel nesnenin olduğunu savunuyor: bu görüntü düşkünü **(*ho philotheamôn*), aynı şekilde, güzelliğin, doğruluğunu ve daha birçok şeyin tek olduğunu söyleyen kimseye hiçbir şekilde tahammül edemez. Haydi, söyle bakalım efendim, diyelim ona; bu sayısız güzelliklerin içinde çirkin görünmeyen var mı? Doğru ya da kutsal dediğin şeyler, eğri ya da kutsal olmayan olarak görülemez mi?

- Hayır! Aksine, bir şey, bir şekilde hem güzel hem de çirkin görülebilirler ve diğerleri de öyle.

- Peki! Çokluk her şeyi ikiye katlar: "Yoksa bunlar iki katından ziyade yarım olarak görülebilir mi?"

- Pek değil.

- Aslında, büyük, küçük, hafif, ağır dediğimiz şeyler, gerçekten tam karşıtlarından ziyade bizim adlandırdığımız gibi mi adlandırılacaklar?

- Hayır! Ama her biri, kendi içinde her iki anlamı da barındıracaktır.

- Öyleyse, "Çokluk" ile ilgili her türlü örnek, olmayandan daha mı gerçek ya da hangisi doğru?

Bunlar, kelime oyunlarının yapıldığı akşam yemeği sohbetlerine (Tam da Atinalıların akşam yemeği sohbetleri!) benziyor, ya da çocukların yarasa vuran hadım bilmecesine. Ayrıca tüm bunlar,

---

(*) "Aynı şeylere ilişkin aynı durumda."

(**) "Görme, görüntü ya da gösteri düşkünü."

her iki şekilde de görülebilir ve sabit bir şekilde hiçbirini olmak ya da olmamak, ya da her ikisi olarak, ya da hiçbiri olarak belirlemen mümkün değil.

Platon okuyucusuna göre, çok bilindik olan çoğu düşünce silsilesi ya da çoğu ifadenin değişimi, bu zor ve dikkat çekici bölümde özetlenmiştir. Parmenides'in Platon üzerindeki etkisi, Platon'u çaresizce bir ikici yapmıştır. Yalnızca, gerçekte, Platon'un zengin renkli dehası, gerçekten tek başına ama sonlu akıllara göre bir düşünce olan "Bir" ile tam anlamıyla olmayan ama her an için göz, kulak, kalp, düş gücü ve iradenin üzerine yakından baskı kuran bir uzlaşma bulacaktır. Eğer gerçekten düşündüğü şey "Bir" olan şey ise, bunu belli bir öğe çeşitliliği içerisinde ifade etmelidir. Doğrusu, Platon'a göre, gerçek "Varlık, Saltık ve Bir" olan şey, kusursuzca somut ve iki taraflı ayarlanmış gerçek deneyimlerimizin kalıcı formları olarak ve kayda değer, tutkulu çalışma yılları boyunca, her geçen gün birer birer daha anlaşılır olan idealar dünyası olarak, hoş bir şekilde çokluğa dönüşür. Örneğin, "Cesaret" yalnızca "Korkaklık"la değil aynı zamanda "Bilgelik" ya da "Alçakgönüllülük"le de karıştırılabilir. Birbiri ardına tüm bunlar, yüz yüze geldiğimiz insanların gerçekliklerinden daha az olmayacak şekilde kişisel kimliğimizin ölü düzeyinden ve Parmenidesçi *tabula rasa*dan (boş levha) oluşurlar. Bu, tıpkı eski güzel Yunan çoktanrıcılığın sert esnek çizgisinin, kendini en sonunda yeniden itici tektanrıcılıkta bulması gibi bir şeydir. Bu kuramda tercih ettiği gibi, "Bir" olanın, ebedi kimliği ve dünyası, dünyanın onu unutmama nedenidir ve bu onun için olacak çünkü o hiçbir şekilde renk körü değildir ya da renksiz bir yerde olamaz. Onun yazdığı sayfalar bize birtakım şeyler iletmeye devam ettiği sürece, kendisine gelen şeyi en canlı renk çeşitliliğiyle, tıpkı belirgin sembol görselindeki gibi, aslında bedensel gözü kapatıp

görünmeyen dünyayı daha iyi anlamak için uğraşan eski Eleali hocalardan aldığı genel çerçeve olarak yaşayacak.

- Ve şimdi insan denen varlığı eğitimli olarak ve eğitimsiz olarak göz önünde bulundur. Mağara gibi, boydan boya ışığa doğru açılan bir girişi olan, yeraltında bir yerde insanlar gördüğünü düşün. Çocukluktan beri oradalar, bacaklarından ve boyunlarından zincirlenmişler. Bu yüzden yalnız orada kalmak zorundalar ve sadece önündekileri görebiliyorlar. Zincirler yüzünden kafalarını bile döndüremiyorlar. Çok uzaklarda, arkalarında bir yerde yanan ateşin ışığı parıldıyor üzerlerine. Ateş ve mahkûmların arasında uzak bir mesafe var. Onun yanında alçak bir duvar var, tıpkı seyirciler karşısında marifetlerini sergileyen şovmenlerle sahne arasında uzanan bir duvar gibi.

- Anlıyorum.

- Öyleyse, bu duvar boyunca, taştan ve tahtadan yapılmış her türlü aleti taşıdıklarını da anlarsın. Doğal olarak bu taşıyıcıların bazıları konuşuyor, bazıları da sessiz kalıyor.

- Tanımladığın bu şey çok garip ve mahkûmlar tuhaf.

- Ama tıpkı bizler gibi, diye yanıtladım!(*Devlet*'in 7. Kitabından, 514.)

Metafiziksel formüllerin her zaman kendilerine ait gerçek eşdeğerleri vardır. Nasıl Herakleitos'un, Sofistlerle ve Kyrenelilerle ya da Epikurosçularla etiksel bir işbirliği varsa aynı şekilde Parmenides'in de, Sokrates ve Kynikler ya da Stoacılarla vardır. Hareketsiz bir dinginliğin Kynik ya da Stoacı ideali, aslında Parmenides'in "Bir" olanla ilgili öğretisinin ahlaki ya da gerçek eşdeğeri gibidir ya da bu idealin *"Kyrene *monochronos hêdonê*" devinim öğretisine eş değer gibidir. Kimi zaman şöyle olur; metafizik anlayışına göre, umutsuzca sapkın görülen bir şey, sahip olduğumuz değişken insani hislerin bir evresi gibi, yeterince

(*) Şu andaki idealin zevki.

değiştirilebilir bulunmuştur. Teklik ile ilgili soyut felsefe, aslında imparator Marcus Aurelius'un sert, ilgisiz, fedakâr kariyerinde ve onun ölüm soğukluğunda bulunan insan iradesine ait terimlere çevrilebilir. Şimdi bu durumu, başlangıç noktası açısından Platon'un çağına daha yakın olan Elealıların ruh halini yansıtan bir belgeyle sonuçlandırmak istiyorum. Stoacı Kleanthes'in antik bir fragmanı, Stoacılara hayranlık duyan kişilerin akıllarını karıştırmıştır. Gerçekten buna rağmen, sert yüksekliklerden düşmemek o kadar zor ki, "Bir" olan ve "Saltık" olan, en sonunda somut şeylerle ve atamız Zeus gibi kişilerle olan ilişkisindeki çok çeşitli renkleri ve detaylarıyla bu fragmanın içinde yer almaktadır.

Ünlü bir sporcu, yalvarır gibi karpuz satan pazarcı, en sonunda da, Stoacıların mezhebinin başrahibi olan Kleanthes, en azından anekdotta gördüğümüz kadarıyla, tüm maddecilikten ayrılmış Parmenidesçi ya da Stoacı öğretilerin, her zaman sadık, kimi zaman da ilginç derecede sadık bir takipçisidir. Bu ayrılmanın belki de en kritik noktasında, İsa'dan önce 300 yıllarında bir yerde, en ünlü dizelerini "*İlahi*" adlı eserinde bir araya getirir. Gerçek farksızlığı, vazgeçmesi ve "Bir" olana yani **dia pantôn phoita* ileri geri tüm şeylerin içinden geçen bölünmemiş zekâya pasif bir şekilde teslim olmasıyla, Stoacı başrahip, kendi topluluğu için, Parmenidesçi öğretime sadık kalmıştır. Ama bir yandan da bir ölçüde, kelimenin tam anlamıyla kaçınılmaz bir şekilde bu öğretimden ayrılır. Eğer birisi soyutlamadan bahsetmek zorunda kalırsa, onu daha çok ilahi olarak yapması gerekebilir. Kendisi, Parmenides geleneğini yeniden savunan Spinoza'nın ahlaki

---

(*) "Herşeyin arasından akıp giden."

öğretisinden çok daha uzaktır: Tanrıyı gerçekten çok seven kişi, karşılığında sevilmeyi beklememelidir. Aslında, bunlar çok çeşitli kaynakların yansımalarıdır. Örneğin, **Ek sou gar genos esmen* bu da, hatırlayacağınız üzere, Aziz Paul'un, pagan dünyasına söylediği sözlerinden bir alıntıdır ve söylenenden daha derin bir Ruhani bilgi içerdiğinin bir kanıtıdır. Kleanthes, kesinlikle onun soyut tektanrıcılığını, yavan ve titiz Ksenofanes'ten biraz daha hoş bir şekilde, bir anlamda daha iyi bir şekilde kavramıştır ve belki de bunun nedeni Sokrates ve Platon'un aynı zamanda yaşamış olmasıdır. "Sizin Tanrınız tektir" şeklinde yapılan duyuruya, İsrail'in verdiği dini tepkinin bir yansıması olarak, ne söylediğini zihninizde canlandırabilirsiniz. Yunanlılar kesinlikle aşağıdaki alıntıda, bilinmeyen tanıdıkları, Sion'a çok yaklaşırlar.

kydist', athanatôn, polyônyme, pankrates aiei Zeu, physeos archêge, nomou meta panta kybernôn, chaire· se gar pantessi themis thnêtoisi prosaudan, k.t.l.

**Mullach, *Fragmenta Philosophorum Graecorum*,

Sen, Zeus, tüm tanrılardan daha üstünsün: bir sürü adın var Senin ve tüm güçler sonsuza dek Senin.

Dünyanın başlangıcı Senden geliyor: Sen her şeye kanunlarla hükmediyorsun.

- Tüm insanlık Senden söz edebilir: çünkü biziz Senin evlatlarınız.

Bu yüzden Sana bir ilahi okuyacağım: ve hep

(*) "Hepimiz senden olduk"

(**) Bu Zeus'a yapılan ilahinin kısaltılmış çevirisidir. Yunancası Fragmento Philosaptorum Graecorum, Cilt 1, 151'den alınmıştır.

Senin gücünün şarkısını söyleyeceğim.

Dünyanın etrafında döndüğü sürece, göklerin tüm düzeni

Senin sözlerinle belirlenir.

Küçük, büyük tüm ışıklar birbirine karışmış: Sen ne kadar da

Büyük bir Kralsın sonsuza dek!

Hiçbir şey yapılamaz Sensiz, ne yeryüzünde,

ne göklerde, ne de denizlerde.

- Koru bizi, günahkârların kendi aptallıklarıyla yaptıklarından.

Senin öyle bir gücün var ki hilekârları bile düzeltir:

Senden önce eski olanları yeni, yabancı olanları da tanıdık yapar.

Sen her şeyi, tek bir şey içinde birbirine bağlarsın: Kötüyle iyiyi.

- Senin sözün her şeyde bir olmalı: sonsuza dek baki kalarak.

Bırak da, ruhlarımızdan arınsın budalalıklarımız:

Senin bizi onurlandırdığın yerde onur borcumuzu sana geri ödeyelim.

Biz insanların evlatları, Senin bizim için yaptıklarını anlatan ilahiler söyleyerek, sonsuza dek.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
PLATON VE SAYI ÖĞRETİSİ

Kendini Parmenides'in sade ve soyut felsefesine adaması ve bu adayışın hareketsizliği ya da duyarsızlığı, Platon'un büyük dehasını bastıramamış ya da onu bir şüpheciye dönüştürememiştir. Başka bir antik felsefeci Pisagor, devinimdeki donmuş dalgaları yeniden başlatmıştır ve insanoğlunun yaşamındaki deneyim çeşitliliğini, Platon'un farkındalığını aklına getirmiştir. Herakleitos da bu etkili tanıklığı ortaya çıkarmıştır ve bu tanıklık, şu anki ritim ya da melodi gibi, gerçekten hareket halindedir ama kendi içinde müziğin mantıklı ruhuyla ve kontrollü ses halinde hareketini sürdürmektedir.

Pisagor ya da başka bir deyişle Pisagor felsefesinin kurucusu, çok eski filozoflardan üçüncüsüdür ve kendinden daha önce gelenler ile Platon'un anlıkçı doğrulamasını açıklamıştır. Söylediği şey ya da söylediğine inanılan şey, Platoncu felsefenin hemen hemen her yapısında, Platon'un kendi düşüncelerinin doğal gelişim sürecinde daha çok geliştirilmesi için, *vera vox* yani sempatik ya da en azından saygılı düşünce üzerine kanun iddiası bulunan bir otorite olarak yerini almasıdır.

Günümüze yazdıklarından hiçbir şey kalmamıştır: fırsatlar imkân verdiği sürece, daha sonra gelen yazarların yer verdiği yalnızca karanlık ifadeler günümüze taşınmıştır. Platon'un kendisi, bu öğretilerini, Pisagor'a değil de Pisagorculara atfetmiştir. Eğer bu isimler bize ulaşmasaydı, deneyimin felsefi birliği arayışı içinde her şeyin ortak ölçüsü, evrensel varsayım arayışı içinde sayı ve sayı gerçekleri, İyonya felsefelerinde zaten hazırda var olan hava, ateş ve su gibi fiziksel elementlerin işgal ettiği yeri, Parmenides'in sistemindeki "Varlık" birliğinin soyut ve ayrıcalıklı düşüncesiyle doldururdu. Çokluk içinde birliğin farkına varmak, görünen kaosun içindeki veya altındaki evreni keşfetmek, baştan sona felsefe olarak adlandırdığımız şeyin sürekli amacıdır. Evet! Pisagor görünüşe bakılırsa, kural *(*archê*) birliğini, oran, melodi ve müzik gibi, sayıların egemen olduğu her yerde bulmuştur. Sayı gerçekleri: zaman ve mekândaki zaruri ölçüt kanunları. Evet, gerçekten de bunlar bizim deneyimimizin her yerindedir: Kant'ın bize açıklayabileceği gibi hiç kavrayamayacağımız herhangi bir şeydeki bir element olmalıdır. Ve bunların tümünü kapsayan müzik, Pisagor, Platon ve Platonculuğa göre tamamen sayısal kanunların biçimsel bir gelişimidir. Bu kesinlikle, bizim olmadığımız gerçek dünyadaki bizden bağımsız bir şeydir, tıpkı müzik fikrini beraberinde getirenler için sürekli var olan anlaşılır kişisel bir ruh gibi. Bu şey her ne kadar anlama güçlüğünün çeşitli seviyelerinde yetisiz ya da eğitimsiz bir kulak tarafından algılanamasa da, Platon'un en çok tutulan benzerin benzeri (*homoion homoiô*) ilkesi olarak bilinir.

(*) 1) Başlangıç, ilk neden, köken. 2) Yüce güç, bağımsızlık, egemenlik, 3) Makam.

Pisagor'un *Altın Dizeler*'i erkenden yok olmuştur ve eski uygarlığın kendisi bile onun öğretisi hakkında çok az şey bilmektedir. Ama yine de, Pisagor, felsefi bir soyutlama olabileceği gibi, bir isimden ya da belirleme için bir terimden çok daha ötedir. Pisagor'un kişiliği ve hafızası, ilk baştan itibaren masalımsı bir mistik bilimi kendine çekmiştir. Oran, müzik ve sayı felsefesi efsanevi şan olarak gelmiştir ve bu şan o şekilde sürmüştür. Yeni Platonculuk ya da Yeni Pisagorculuğun fantastik kurucuları Porphyry ve İamblikhos'un aşamalı birikimleri, onun sözde *Yaşamlar*'ında, tıpkı parlak hayret verici şeylerle abartılmış antik efsaneler gibi dışa vurulmuştur. Bu ruh hali içerisinde onun hakkında çok şey yazılmıştır. Onun, Apollon'un oğlu hatta Apollon'un kendisi olduğu, bazen doğaüstü bir parlaklıkla ışıldadığı, sevenlerine altından uyluğunu gösterdiği, Apollon'un elçisi Abaris'in altından bir ok üzerinde, ona nasıl uçarak geldiği, doğaüstü yolculukları ve aynı anda farklı yerlerde görülebildiği anlatılırdı. Nessus'un kıyılarında yürürken, nehir onun adını fısıldardı: Çağlar boyunca çeşitli kişiliklere büründüğü söylenmiştir. Bir zamanlar, bir takım antik günahları işlediği için zenginlerle düşüp kalkan birisi olduğu söylenmiştir. Daha sonra Panthus'un oğlu kahraman Euphorbus olduğu, çok net bir şekilde Truva savaşı gibi yaşanan en son olayı hatırlayabildiği ve bir süre için, Argos'ta bir Atina tapınağında, duvarda asılı duran, cesetlerinden birinin üzerindeki eski zırhını tanıdığı da söylenenler arasındadır. Bu sadece bir takım dolaylı anlatımlarla ve içindeki ilahi bilgi boşlukların yanıp sönmesiyle, bazen de mucizelerle ortaya çıkmaktadır. Eğer filozof gerçekten Pisagor ya da Pisagorcuların varsayımlarından ibaretse, eğer özdeksel dünya mükemmel bir müzik aleti ise, işte o zaman filozof, kuramını çok iyi bilmektedir ve kesinlikle, bazen kendi kendine doğrudan bir mucize üzerine

doğaçladığı müziğin gerçek ve mantıklı bir kanıtını oluşturabilir. Ve böylece, Porphyry ve İamblikhos'ta da kendilerine özgü mucizeler bulunmaktadır.

Üçüncü ya da dördüncü yüzyılda, İskenderiye'deki hayalperest Yeni Platoncu Ruhani Bilgi(Gnosis), öğrencilerinin yanlış anlaşılan eğilimi, daha sonraları efsanelerin, kimin kim olduğu, kime ne söylediği ve nasıl söylediğine dair gerçek olaylardan ayrılmasını imkânsız kılmıştır. Ama orada, düş gücünü etkileyeceği şeylerle, en soyut gerçeklere ilham veren çok zeki, belki de gösterişli bir kişilik vardır. Bu kişi, akla çok daha uygun gelmiştir ve hakkında gizem ve mistizme ait çok şey söylenmesine rağmen, "halkın bile büyücü olarak takip edebileceği" Samos'un büyücüsü, hemen hemen ruhu bedeninden ayrılmış Elealı filozoftan ya da Efes'in "ağlayan" yalnız filozofundan çok daha farklı olmalıdır. Melodi öğretisinin bu çok eski efendisinin yaptıklarında ve kişiliğinde, insanlar felsefeyi şu şekilde görmüşlerdir,

"Ruhsuz budalaların düşündüğü gibi acımasız ve huysuz değil,

Ama Apollon'un liri gibi ahenklidir."

Ve sırasıyla, etkisini insanlar, tanrılar ve diğerleri üzerinde artırmıştır. Sanki elinde sihirli bir lir, onları etkilemeye çalışmıştır.

Vatandaşlarının tümü, onu hep Pisagor ile birlikte tanımlamıştır. Bu yüzden Apollon, Pisagorculara özgü bir patron olarak kalmıştır. Ve Platon üzerindeki etkileriyle bağlantılı olarak, Apollon'un tanrı olarak seçildiğini dikkate alabiliriz. Böylece Pisagorcular, müzikle yakından ilgilenen Dorlu Yunanlıların felsefesi haline gelmiştir. Eğer Platon'un düşünüp farkına vardığı gibi, gerçek Spartalılar, yabancıların, felsefe hakkında düşünmesine

izin vermeyip felsefe hakkında daha çok şey bilselerdi ve bunların hepsine zaman zaman yol verip ruhlarını güçlendirdikleri için gizlice bundan zevk alsalardı, birbirleriyle bunları tartışırlardı. Bu tamamen, Pisagorcu müziğin, sert müziğin, insan bedenlerini şekillendirmenin ve öğretmenin felsefesi olmuştur.

Bir İyonya yerlisi Pisagor, Krotona'da, Magna Graecia'nın Dor şehirlerinden birinde, gizemli etkisine uyan bir sahne bulmuştur. Orada, Dor ruhu için çok önemli olan, manevi bir fikir halinde olan melodi ve düzeni dışa vuran kural ışığında, ideal cumhuriyeti ya da daha çok dini bir kardeşlik gibi bir şey keşfetmiştir. Bu hatta onun için felsefi gerçekliğin varlığına dair tuhaf bir işaret olmuştur. **Alêtheian de ametria hêgei syngenê einai, ê emmetria*; şeklinde sorar birisi *Devlet* adlı eserde ve yanıt şudur: ***Emmetria*? elbette.

Platon'un öğrencisinin bu gizemli topluluğa girmesi, Pisagor'un hayallerinde, "Kusursuz Şehrin" ilk hayalidir. Bununla birlikte, "Platonik Devlet"in zorladığı tüm bu tuhaf etiksel sempatiler, zaten iyi bir şekilde tanımlanmıştır. Dor ruhunun kusursuz mistik bedeni, Platon'un istediği gibi müzik sesleriyle inşa edilmiştir. Bir bütün olarak ve birbirinden farklı olarak bireyler içerisinde, manevi düzen ve ahengin her birinin ayrı bir parça olduğunu, ötekilere görünür bir şekilde yansıtmıştır ve yeniden oluşturmuştur. Aslında, Pisagor düzeni yayılarak, kurucusunun spekülatif etkinliğinden daha aşağı kalmayan gerçekçiliğe sahne olan *Magna Graecia* şehirlerinde, uzun süre varlığını sürdürmüştür. Bu şehirlerden biri olan

---

(*) "Doğruluğun, ölçü ve orana mı, yoksa orantısızlığa mı yakın olduğunu sanıyorsun?"

(**) "Ölçü ve Orana"

Metapontum'un, Cicero zamanında, Pisagor'un mezarı olduğuna inanılırdı ve hala öyle bilinir. Düzen, ahenk ve ölçülülük bir müzik ahengi gibidir. Platon bunu, bize açıklayacak ve genç Kharmides'in hatasız kişiliğindeki görünür bir betimlemesiyle bizi, buna inandıracaktır. Bu da, Pisagor'un takipçilerinden, en azından başlangıçta, zorla elde etmeye çalıştığı temel bir şey olmuştur. Pisagor takipçileri, diyet ve benzeri bedensel arınma ile ilgili olan çoğu sıra dışı vicdanla, dinsel amaçtaki ölçülülük gibi genellikle istediği şeyi yapabilen soylu ve zengin sınıftan gelmişlerdir. Onun felsefesine göre, ruh cennetten gelmiştir. Wordsworth, merkezi Pisagor öğretisindeki "cennetten" ibaresini yeniden yapılandırırken "şanlı bulutların izini sürmek" ifadesini kullanmıştır. Böylece, Pisagor'un tartışmaları, her zaman az ya da çok belirgin bir şekilde, tekrar eskilere dönebilen bu anlamlardan birisini içermiştir ve bu da kesinlikle yoksunluk ve dünyevi unsurların bastırılması anlamına gelmektedir. Bu ibarelerin hepsi bir olmalıdır. Kutsal ruha ulaşmak için içimizdeki dünyevi unsurlara ilişkin meraklı sorular ayrıca dikkate alınmıştır. Pisagor, öncesinde veya sonrasında, varoluşunun aşamalarında, mükemmelliği bekleyen tüm fırsatların kullanımını sağlamak için çok gergin olmuştur. Muhteşem Yunanistan, Estetik olarak parlak dünyasının tam ortalarında, sanki Platon'u bekliyormuşçasına, Platonik Devletin felsefeci kralları gibi zaten rahip ya da manastır iradesine ait bir şeylere sahiptir. Amaç, onun doğasını, gerektiği biçimde daha yakın bir gerçek görüntüye doğru belirginleştirerek, uygunluğunu sağlamaktır ama zaten o, belki de şans eseri, şimdi bile kendi yolunda ilerlemektedir. Yine gizlilik, müzik filozofunun karakteristik sessizliği olmuştur. Birtakım düşünceye göre, düşünceden yazıya kadar, Pisagorcu eylemleri ört pas edip, aslında Pisagor'u kendine saklayan ve belki de hiç de tutarsız sayılmayan bir hayran, keşiş

öğretisiyle uyumludur. Mistisizm bildiğimiz kadarıyla Yunanca bir fiilden türemiştir. Bu fiil, belki de gözleri kapatmak anlamına gelmektedir böylece görünmeyen daha iyi algılanabilir ama büyük olasılıkla dudakları kapatmak anlamına gelmektedir böylelikle ruh, dile getirilemeyen üzerine düşünebilir. Daha sonraları, Hristiyan hayranlar, Tanrı'nın sözlerini kalbinde sakladığı şeklinde ondan söz etmişlerdir.

Belki de altın dizelerinin parçaları, ama kesinlikle onun altın-parçası düşünceleri, Platon'dan tutun da Kilise'nin en sonuncu Yunan Pederlerine kadar, tüm Yunan edebiyatı boyunca dağılmıştır. Bunu, kullanışlı bir biçimde, Zeller'in Yunan fesefesi üzerine yaptığı müthiş çalışmada ve daha ihtiyatlı yorumlarla, Mullach'ın *Fragmenta Philosophorum Graecorum* adlı kitabında bulabilirsiniz. Sokrates öncesi hiçbir filozof daha coşkulu bir bilginliğin nesnesi olmamıştır. Fakat akıl sağlığı için, gerçek bir Pisagorcunun hemen kınadığı gibi, genç âlimin de hemen Aristoteles'in sayfalarına, o gizli, romantik olmayan, dinleyince insana fayda sağlayan, içinde fantastik doktrinleri barındıran sayfalara yönlenmesi tavsiye edilebilir. Tabii ki bunu yaparken, zamanını orantısız kullanmamış olmalı ve arayış halinde olduğu öğretinin ana temasıyla ters düşmemelidir. Bildiğiniz üzere, Aristoteles, *Metafizik* ve *Etik'* te ya da herhangi bir yerde, en baştan aşırı, belki de basit şekilde abartılmış bir meseleyle ölçülü bir karşılaştırma aracılığıyla, çok fazla yakışıksız bilgiye, en azından öğrencileri hakkında çok fazla yakışıksız bilgiye yer vermez. Bu, sanki Pisagor'un bizzat kendisinin verdiği dingin bir bilgidir. Pisagor'un okulunda sadık bir öğrenci olan Platon'u okurken, şunu hatırlayın: Pisagor öğretisinin temeli, etkin kuramı, "sonsuz" olana dayanmaktadır. Caryle, sonsuz olan (*to apeiron*) ayinlerde

değil de fanilerin(*to peras*) içinde, ne Antik Elealılar'da, ne de şu anki modern bizlerde olduğu gibi, sürekli bizim için bu sonsuzlukları, ölümsüzlükleri ve derinlikleri dilemektedir. Parmenidesçileri bu durumun dışında tutarsak, bu, Yunan felsefesinde, sonlu bir varlık olmasına rağmen, sonsuz ve biçimsiz olana bile hükmeden sanat ve sanatkârların uğraşıyla uyum sağlayan bir hakikattır. Karşıtların, bu ünlü **systoichiai tôn enantiôn*, ya da benzer kesitleri: Bir ve Çok, Tek ve Çift ve İyi ve Kötü gibi kelimelerin tamamı, aslında son olarak dışavurumcu ve dışavurumcu olmayan şeklinde sanat terimlerine indirgenmektedir. Şimdi şuna bir bakın: Platon'un "idealar kuramı", Pisagorcu *peras* kelimesini, bileşik yapılmış müziğin farklılığı içindeki tüm birliğiyle, sonsuz *aperion*, belirsiz, biçimsiz ve akılsız özdeğe göre faninin ebedi tanımını dünya üzerindeki deneyimlerimiz ile birlikte zorla kabul ettirme çabasıdır.

Platon'un düşüncelerinin gerçek kanıtlarını açıkladıkları için Pisagor'u ya da Pisagorcuları, *Devlet*'te bulabildiğimiz için, yine Platon'u, düşünmeliyiz. Platon'un bu eski felsefeden neler aldığına, mümkün olduğunca kendi söyledikleriyle bir bakalım. Başlıca iki inanç vardır. Bunlardan ilki, sayısal ve müziksel kanunların temel gerçekliği ve evrenselliğidir. İkincisi ise ruhun önceden var olması ve ikili sonsuzluğudur.

Ruhen, en karakteristik olan diyalog Menon'da, Pisagorcuların varlığını sezinleyebiliriz. Bu diyalogda, Platon, Erdem'in doğasını, gerçek düşüncesini ya da ona nasıl erişileceğini tartışmıştır. Öğrencisinin entelektüel korkaklığı tarafından ikincil ve ek olarak

---

(*) "Karşıtların oluşturduğu eşgüdüm."

bu soruya mecbur bırakılmıştır. Ama bu arada öğrencinin bu tavrına rağmen, Pisagor, diğer temel ve kaçınılmaz olan soruyu, inanılmaz bir şekilde aydınlatır. En ünlü topluluğunu, kuramları uygulamaya dönüştürerek bulan Pisagor, tabiî ki de, erdeme nasıl ulaşılır gibi gerçekçi soru üzerinde kesin görüşlere sahip olmalıdır. Pisagor, kendi deneyimlerini nasıl, kısmen de olsa doğuştan yaradılışa *(*physei*) bağlıyorsa, Platon da, erdemin nedenselliğini kısmen de olsa öğretiye bağlama konusunda ve okul çocuklarının, askerlerin ve rahiplerin üzerinde baskı kurularak alışkanlıkların **(*askêsis*) şekillendirilmesinde, kesinlikle Pisagor'a sadık kalmıştır. Pisagor, daha sonra bize şunu tavsiye etmektedir ve sanırım bir kısmımız bu tavsiyeye uymaya hazırız: ayrıca erdem, kısmen ***(*theia moira*) iyi bir cennet sefası, hak edilmeyen merhamet için gereklidir. Başka ne şekilde anlaşılırsa anlaşılsın, şu bir gerçektir ki erdem, büyük bir oranda öğrenme sürecinde karşımıza çıkar. Genç yaşında, kendi iyiliği için tartışmalara düşkün olan ve zaten idmanlı olan zihin kaslarını sergileyerek alıştırma yapmak zorunda olan tartışmacı Menon, ama gerçekten öğrenme diye bir şey var mıdır? diye sormaktadır. Öğrenmenin imkânsız olduğunu ve bu yüzden de, zaten bilinmeyen bir şeyi araştırmanın faydasız olduğunu söyleyen bu gözde ve karakteristik Yunan paradoksu, sonuç olarak deneysel bir gerçekliğin dışavurumu değil midir?

-**Menon**: Sokrates, ne olduğunu hiç bilmediğin bir şeyi nasıl araştıracaksın? Bilinmeyenlerin arasından ne tür bir şeyi, araştırmanın konusu olarak ileri

(*) Doğuştan gelen nitelik.

(**) Egsersiz, eğitim.

(***)Kutsal emirle verilen kader.

süreceksin? Ya da, o konuyu açıklığa kavuştursan bile, bunun bilmediğin şeyle ilgili olduğunu nerden bileceksin?

- **Sokrates:** Ah! Ne demek istediğini anlıyorum, Menon. Nasıl da aklımıza düşürdün, bu çekişmeli tartışmayı, görüyor musun? Gerçekten insanın, gerek bildiği gerekse bilmediği şeyi araştırması mümkün değildir. Bildiği bir şeyi araştırmasına gerek yok çünkü onu zaten biliyor. Ne araştırılacağını bilmediği için de, bilmediği şeyi de araştırmasına gerek yok. *Menon*, 80.

Aslında! Sokrates'in kabul ettiği gibi, bu bir bakımdan doğrudur, ama ortak dil, bizim cehaletimizdir görüşünde olduğu gibi gereksiz boyun eğmeleri cesaretlendirdiği açısından çok da doğru değildir. Deneyimin özünde, zaten bilinmeyen bir şeyi öğrenmenin ya da araştırmanın imkânsız olduğuna dair bir mantık vardır. Müzik notalarını hiç bilmeyen ya da müzik kulağı olmayan birisi, bu bilgilerle karşılaştığında ya da bu bilgiler bir yerde gözüne iliştiğinde, muhtemelen onların farkında olmayacaktır. "Hiçbir şey bilmemenin bilgiyi alma kabiliyetsizliği olarak görüldüğü bazı durumlarda nereden başlayabiliriz?" diye sorarız. Pisagorcular öğrenmenin aslında, ünlü bir kelime olan anımsama (*anamnêsi)* olduğunu söylemekte haklıdırlar. Sokrates, bilinmeyenin hangi kesin yolla imkânsız ya da mümkün olduğunu ve bunun nasıl olduğunu göstermeye devam etmektedir. Tam anlamıyla Platon'a en çok uyan yöntem, yani diyalogların kullanımında, öğrenme ve öğretme olarak adlandırdığımız şey, her zaman gerçekten etkileyici olabilir. Platon, Menon'daki kölelerden birini sunar: Çok iyi Yunanca konuşan ama geometri hakkında hiçbir şey bilmeyen bu genci, duvarlarında matematiksel grafiklerin görüldüğü, masasında küpler ve benzeri şekiller bulunan bir matematik sınıfına tanıtır. Sınıfta, dialektik uygulamasına ve onlarla ilgili evrensel

gerçekliklere maruz kaldığında salt görünüşleriyle onu uyandıracak belirli nesneler bulunmaktadır. Ondan istenen problem, belli ölçüdeki bir kareyi tanımlamak ve hangi çizginin bu türden bir karenin kenarı olması gerektiğini bulmaktır ve bunu kendisi bulmak zorundadır. Menon, dikkatli bir şekilde, verilen cevaplardan Sokrates'in onu eğitip eğitmediğini ve herhangi bir cevabı, kendi düşüncelerini kullanmaksızın anımsama yoluyla değil de başka bir şekilde verip vermediğini gözlemek zorundadır. Sokrates'in mantıklı soruları, tohumların üzerine dökülen su ya da fotoğrafçının negatiflerine gelen günışığı gibidir.

"Bakın işte!" diye zafer kazanmışçasına çığlık atar, "Mantıksal düzene göre, hatırlaması gerektiği gibi nasıl da hatırladı!" Gerçekten, bu güzel süreci yakından ve titizlikle takip eden okuyucunun, problemin asıl noktasını kendisinin keşfetmediğini, daha çok Sokrates'in sorgulamalarıyla yönlendiğini ve Platon'un, basit bir mekânla ilgili olarak kendi içinde yanıltıcı bir şekilde açık bir örnek seçmiş olduğunu görmemesi imkânsızdır. Ama son olarak, birey, bu tarz sorgulamalar altında, bu ya da şu mekân gerçekliğinin kusursuz ve değişmez kesinliğini tanımaktadır. Bu durumda aday okuyucu, açık bir şekilde, bu durumun Pisagor kuramına fayda sağladığını kabul etmek zorundadır. Bu konuda başka bir iddiaya göre, yanlış tahminlerin bile bir olasılığı ya da gerçekliğe olan benzerliği vardır. Mantıksal düzene *(*hôs dei*) göre hatırladığı için, böylelikle yapması gereken doğal hataları da yapmaktadır. Haklı olarak, doğuştan gelen hata türlerinin de, uyandırılmış zihin için oluşması gerekmektedir. *Nyn autô hôsper*

(*) Gerektiği gibi.

onar arti anakekinêtai hai doxai autai. "Tam şu an, rüyadaymış gibi, bu düşünceler, onu heyecanlandırdı"; ve Sokrates'in de emin olduğu gibi, diğer geometri problemleri, herhangi bir problem ya da her türlü bir problemle, istendiğinde, anımsamanın benzer eylemlerini sergileyecektir.

"Eğer öyleyse" Sokrates Phaidon'da, dalgın bir şekilde düşünerek, son saatlerinde, içinde böyle bir teselli olabileceği için, umutlandırıcı bir öğreti tarafından önerilen bir bakış açısını gözlemlemektedir:

- Eğer, onu doğmadan önce kazanmış olarak, bu ilkeye sahip olarak doğsaydık, hem doğuştan önce hem de doğuştan sonra, yalnızca eşit olanın, daha büyük olanın ve küçük olanın değil, ancak bu türden her şeyin bilgisine sahip olmaz mıydık? Bizim kuramımıza göre (kendi deneyimlerimizden bağımsız, doğuştan gelen bilginin kuramı), bizim kuramımız, mutlak Güzellikten tamamıyla adil ve iyi olan şeyden, tüm o sorup cevapladığımız şeylerle ilgili olanlardan ziyade, daha çok iki eşit çizgiye dayanmaz. Biz de, bu taahhüdü pekiştiririz **hois episphragizometha touto.* Bu, gerçekten öyle. *Phaidon*, 75.

Ama Menon'un neşeli sayfalarına yani hapishane hücresinden eski matematik sınıfına ve genç çocuk üzerinde uygulanan kareyle ilgili psikolojik deneye dönmek gerekirse: *Oukoun oudenos didaxantos, all' erôtêsantos, epistêsetai, analabôn, autos ex hautou, epistêmên*; "Kimsenin öğretimiyle değil de, yalnızca sorgulayarak, bu bilimin kendisinin dışında gelişmesiyle en geniş

(*) Üzerini mühürlediğimiz şeyler.

açıdan (*epistêmê*) doğru bilimi ya da bilgiye erişecek mi?" Evet! ve bu gelişim, bir anımsama edimidir.

Bundan dolayı, bu düşünceler, kare, kenar ve köşegenle ilgili genç çocuğun keşfedilebilir doğru düşünceleri, ondaki doğuştan gelen düşüncelerdir *(*enêsan de ge autô autai hai doxai*). Ve kesinlikle, daha sonraları Sokrates'in gözlemlediği gibi, ayrıca daha önemli olan diğer şeylerle ilgili kavramlar, bir sorgulama süreciyle kışkırtıldığında, onda, bilinçli bir şekilde mantıksallaştırılmış bilgi olarak **(*erôtêsei epegertheisai, epistêmai gignontai*) yerini alacaktır. Bu da en azından Platon'un emin olduğu bir şeydir: ama yine de, etkileyici bulduğu, daha önceden sahip olduğumuz bir bilginin belli başlı psikolojik durumuna ait bir açıklama sağlıyormuş gibi görünen başka bir öğreti konusunda, o kadar da kendinden emin değildir. Ruh göçü ya da ruhların bedensel yaşamlarının çeşitli biçimleri arasındaki göçü olarak adlandırılan bu öğreti, ahlaki bir ceza kanunu altında, kısmen anlaşılmaz bir şekilde antik şairlerde, Hesiod ve Pindar tarafından önerilmiştir. Fakat bu, Pisagorcularla birlikte biçimsel bir bilinç meselesi olmuştur. Ve eninde sonunda, Sokrates'in bilirkişiliğiyle bütünleşmiştir. Sokrates, Phaidon'da bu rahatlatıcı kuramlar üzerine ayrıntılı olarak yaptığı söylemlerde, ani bir ölüm olasılığı içinde bireysel bir umut elde etme cesaretini göstermiştir. Böylece, ruh, geçmişte olduğu kadar gelecekte de ***(*athanatos an hê psychê eiê*) ölümsüzdür ve tıpkı *Menon*'da, Sokrates'in burada gerçekliği araştırma cesaretini elde etmesi gibi, ruhun,

---

(*) "Bu kavramlar onun aklına yerleşmişti değil mi?"

(**) "Böylelikle onu sorgulama süreci, onları kesin bilgiye dönüştürsün."

(***) "İşte o zaman ruh ölümsüz olur."

"orada, yol üzerindeki" gerçekliğinin daha anlaşılır seviyelerine ulaşması çok da alışılmadık değildir. Geriye dönük olarak, tüm olaylarda, "ruhun ebedi olduğu gayet açıktır. Bundan dolayı, insanların bilmedikleri, başka bir deyişle şu anda hatırlamadıkları şeyleri bulmaya çalışması haklıdır." Bu düşünceler, genç çocukta, diğerlerinde, diğerleri gibi olanlarda ve tüm çocuklarda ve erkeklerde vardır ve Atinalı genç köle, bu hayatta onlarla karşılaşmamıştır. Zihnin duvarları ve kitabeleri üzerindeki Antik, yarı silik yazılar, uzun zaman önce bu çiçeğin döktüğü yeşerecek olan bilgi tohumları, zaten onun içinde ekiliydi ve şimdi de zarif ve dimdik şekilde tekrar çiçek açmayı bekliyordu!

Bu yaşanmamış atmosferin ilkbahar etkisi altında büyüyen tohum gibi şaşkın bir ruh ile cesaretlendirici sorularıyla iz sürmek, felsefe hocasının gerçek görevidir. Ve başka bir öğreti daha bulunmaktadır. Bu anımsama öğretisi, "anımsama" terimini çok uygun bir şekilde açıklayan bilincimizin muhteşem gerçekliğiyle bağlantılı göründüğünde, hala daha şiirsel ya da düşsel olan ama güçlü bir değişmez gerçeklik olasılığı olan bir inandırmadır. Sokrates, bu öğretiyi, belli din adamları, rahip ve rahibelerin kutsal dudaklarından dökülürken duymuştur ve *Menon*'daki en klasik pasajda bu konudan bahsetmiştir,

- Bunlar, kutsal görevleriyle ilgili hesap verebilmeyi kendilerine görev bilenlerdi. Pindaros ve kutsal olarak esinlenmiş çoğu diğer şair de böyle olduğunu iddia ederdi. Söyledikleri şey aşağıdadır. Ama sana doğruyu söylüyorlarmış gibi geliyor mu? Söylediklerine göre insan ruhu ölümsüzdür. Bir zaman sonra duraklar. Bu aslında ölüm olarak adlandırdıkları şeydir. Sonra ruh, yeniden doğar ve hiçbir zaman yok olmaz. Bu yüzden, gerçekten görevimiz hayatı mümkün olduğunca dine uygun biçimde yaşamaktır. Çünkü eski suçlarından ötürü "Persephone'nin cezalandırdığı 'kişilerin' ruhlarını o, dokuzuncu yılda yeniden

yukarıya, güneşe gönderir. Bu kişiler, ünlü krallar, kuvvetleriyle üstün, bilgileriyle tanınmıştır ve kalan zamanda aramızdaki kutsal kahramanlar olarak adlandırılırlar." Böylece, ölümsüz olan ruh birçok kez yeniden doğmuştur, yeryüzündeki ve Hades'teki her şeyi görmüştür. Bu yüzden öğrenmediği bir şey kalmamıştır. O halde onun, erdemi ve önceden bildiği başka şeyleri hatırlaması şaşılacak bir şey değildir. Tabiatın her yanı birbirine bağlı olduğuna göre, ruh da yalnızca bir şey hatırlayarak her şeyi öğrenmiş olduğuna göre, eğer araştırmasında bıkkınlığa yenik düşmezse ve cesur olursa, hiçbir şey bir insanı, aslında 'öğrenme' dedikleri şeyden ve kendisi için tüm diğer şeyleri keşfetmekten alıkoymaz. Çünkü gerçekten araştırma ve öğrenme, tamamıyla "Anımsama"dan ibarettir. Bu yüzden, bir bakımdan bizi tembel yaptığı için ve insanlığın güçsüz yanının duymak istediği bir öğreti olduğu için bu tartışmalı öğretiye inanılmamalıdır. Ama bunun karşısında diğer öğreti bizi çalışkan ve araştırmaya yatkın yapar. Bunun doğru olduğuna güvenerek, seninle erdemi, erdemin ne olduğunu araştırmaya gönül verdim. *Menon*, 81.

Bu tuhaf kuramlar, az ya da çok antik dini otorite üzerine suçsuzluğunu ispat etmek için son acı gününde, arkadaşları için acı olan bu günde Sokrates'in yanında olmuştur. Zehrin ve cenaze ateşinin etkilerinden kurtulacağına dair içindeki üzüntüyü arada bir dürtükleyen bir güven hissi vardır. Yarın bu zamanlarda bir yerlerde, diğerleriyle, belki de Minos'la ve ulusal dinin diğer "erdemli ruhları" ile önceki benzer söylemlerine ve diyaloglarına devam edecektir. Haliyle, bu kez, azimli bir bilgin olan Minos'la birlikte olduğundan dolayı çok daha iyi konuşmalar ortaya çıkacaktır.

Daha sıra dışı olan bu çılgın ruh göçü düşüncesi, yukarıdaki görülebilir cennet kuramıyla bağdaştırılmıştır. Pisagor'a göre, "ilk ilkenin" yani, "çözümlenmeyen bir problem kalmasın" felsefesinin

sahipleri olarak, Pisagorcuların da kendilerine ait görüşleri bulunmaktadır. Bu görüşler, hareketi atmosfer, yeryüzü ve benzerinin ilişkisinden etkilenen mekanik buluşlar ve gezegenlerin yapısından daha çok, yalnızca maddeci şeylere dayanmaktadır. Ruhun göçü, kutsal yolculuğu ya da zihinsel seyahati öğretisi, kendisini, hayali ve tahmine dayalı bir astronomiyle ilişkilendirir. Bu astronomi gezgine, kalıp dinlenebileceği hanlar, geniş alanlar ve yıldız gibi parlak yerler temin etmiştir. Canlı ve düzgün biçim ve renk meselesi, sanki görünmeyen bir şov yapıyormuşçasına, Platon'un aşırı görsel hayal gücünü fazlasıyla doyurmuştur. Bu durumu, *Phaidon*'un, *Phaedrus*'un, *Timaeus*'un birçok bölümünde ve en çarpıcı şekilde, Er'in anlatımıyla ve onun geçici bir tür ölüm esnasında başka dünyaya dair gördükleriyle ilişkilendirdiği *Devlet*'in onuncu kitabında açıkça görebiliriz. *Cehennem*, *Araf* ve *Cennet*, bu bölümde kısaca tasvir edilmiştir. Özellikle *Cennet*, parlak ışığa (birbirinden ayırt etmesi çok zor olan dünyevi ve ruhani ışıklara) karşı oldukça Dantevari bir hassasiyetle anlatılmıştır. Bu iki eser, içsel duyarlılık bağlamında o kadar çok iç içe geçmiştir ki, *Devlet*'in son sayfalarında *İlahi Komedya*'nın izlerini görmek mümkündür.

Bu Platon'un, Pisagorcu hocalarından gelen üçüncü bir unsurdur. Bir başka deyişle, bu, olgunlaşmamış zihin astronomisinde kutsal dünya, bir sahnedir. Bu sahne, Platon'un *Devlet*'in yedinci kitabında karşı çıktığı gibi, sayıların soyut, mantıksal kanunları, devinim ve mekânın sahnesi değildir. Bu sahne, zihinlerimizi harekete geçirecek gerçek bir yıldız biliminin faaliyet alanıdır. Fakat bu daha ziyade, mekanik kolları, dingilleri ve dönen çarkları, küreleri olan bir mekanizma aracılığıyla elinden gelen en iyi şekilde yıldızları gözlemleyen bir kişinin şunları söylediği bir faaliyet alanıdır: Bu "iç içe geçmiş kutular gibi" ve "cennette

açılan" kapılar arasından, yükselme vakti gelip çattığında, dönüp duran seyyah ruh, "gökyüzünün arkasında dikilirken" ileriye doğru süzülüp uzaklardaki geniş boşluklara bakma fırsatına erişecektir. Boş ve yarı saydam olan bu küre, dünyevi atmosferimizi çevreler ve bu atmosferde son bulur. Detaylı tanımıyla takip edilmesi en zor olan ve belki de çok da ciddiye alınmaması gereken gezegenlerin hareketleriyle ilgili olan bir şey, Platon ve Pisagorcu öğretmenlerin onları algıladığı gibi açıktır. Zevk için, yeterli doğallığa sahip olan, eğitimsiz bir kulağın algılayamayacağı şu ünlü "kürelerin müziği"ni üretirler. Çünkü bu müzik asla susmaz.

Sonuç olarak öğrenmek ve tamamen bilmediğimiz bir şeyi öğrenmek gerçekten imkânsızdır ve özellikle müzik bakımından bir manifesto ya da deneyim gerçeği olmuştur ve hala da öyledir. Mademki, kelimenin tam anlamıyla "kürelerin müziği", tamamlanmış orkestrasyonu ve tüm evrenin (*kozmos*) ahenkli düzeni ruhların daha önceden duymuş oldukları ve buraya ait ekoları buldukları bir şeydir; ahenkli renk, ses ve tavırların etkileri ortasında bütünüyle bir düzelme olabilir. Zorunlu öğreti, "Kusursuz Şehir"de yaşayanların tüm hayatlarını müzikte eğitmiş olacaktır. Şu anda, bizim için oldukça detaylı olan *Devlet*'te gördüğünüz gibi, daha önceki ve daha belirsiz bir Pisagor topluluğunun reprodüksiyonunda Platon'la beraberiz. Müziksel imgelem, oran ve benzer düşünceler, Platon tarafından yazıya döküldüğünden beri, ahlak kuramında önemli bir rol oynamıştır ve onlarla ilgili dilin neredeyse doğal bir parçası gibi görülmeye başlamıştır. Yalnızca, Platon'un kendisinde bu gibi bir imgelemi bulduğunuz herhangi bir yerde, Pisagor'un etkisini görebilirsiniz.

Devlet'in öğrencisine, bu imgelemin bu eserde ne kadar yaygın olduğunu, tüm spekülatif kuramda ve tüm gerçekçi koşullarında

ahenk arzusunun ne kadar empatik olduğunu, eğitimin (jimnastik bile müziğe rakip görülmektedir) tüm faaliyet alanının bunun altında geliştirildiğini ve mükemmel bir şekilde başlangıç için, kulağa çok hoş gelen görev istemlerinin bir kısmının ve doğru yönetimin ne kadar geniş olduğunu hatırlatmaya hemen hemen hiç gerek yoktur. *Plêmmeleia*, (uyumsuzluk), kusurluluğun sonu budur. "Bu flütü durmaksızın çalabilir misin?" diye sorar Hamlet: bu soru Hamlet'in temsil ettiği, tıpkı bir çalgı aleti gibi akort edilebilen ya da akort edilmeye ihtiyaç duyan, tüm o duraklara sahip, insan doğasının üzerine sorulmuş bir sorudur. İşte! Platon, bu işi kusursuz devletin halledebileceğini düşünmektedir. Ona göre müzik hala dünyanın her yerinde mevcuttur ve sanki felsefenin düzelticisiymiş gibi felsefenin tüm işi müziktir. Devletin tüm görevi, o büyük konser sırasında sesinde büyük bir doğal güç olan insanların uyumsuz benliğini (*pleonexia*) kontrol altına almak olacaktır. Platon'un *Devlet*'inde ritmin, limitin (*peras*) nasıl uygulandığını gösterecek zaman yoktur. Bu ritmin görülebilecek tek kusursuz eşi, Yunanistan gençlerinin portre heykelleridir. (disk fırlatıcı, *diadumenos, apoksiyomenos)*. Bu gençliğin en güzel örneği, Yunanlıların evrensel teslimiyetiyle Sparta'nın zorlu okullarından çıkmıştır. Dor ruhunun tıpkı kusursuz bir çalgı aleti gibi kentsel vücuda büründüğü, kanunun elinin en hafif dokunuşuna, uzanışına karşılık veren Sparta, bunu, yeni gelen her nesilde eski müziğin taze oluşumuyla yapmıştır. Aslında biz "çıplak" olarak dünyaya gelmeyiz. Aksine, organik gelişimin doğal süreci içerisinde Pisagor'un üzerimize giydirdiği geçmişin kıyafetlerinden bile daha fazla kıyafet vardır üzerimizde. İstemlerimizle karıştırdığımız kalıtım yasaları ya da kandırmacasında, düşüncelerimizin yarısından fazlasını oluşturan dilimizde, ahlaki ve zihinsel alışkanlıklarda, geleneklerde, edebiyatta, kendimiz için inşa etmediğimiz evlerin

ta kendisinde, bize değil insanlık ırkına, türümüze ait olan eski bir giyim kuşamda (bilim bize böyle söylüyor) kıyafetlerimiz hep üzerimizde olmuştur. Bu, doğrudan bilincinde olamayacağımız zaman görüşü veya soyut bir seküler süreçtir. Böylelikle, geleceğe ait hiç bir çıkar iddiasında bulunamayız. Artık, asırların deneyimini "devasa insanlıkta" toplayan göçen ruh, insanlığın (soyut insanlığın) kendisidir. Bu ruh, sayısız bireyin ruhundan faydalanır ve yürüdüğü yol boyunca tıpkı Pisagor'un da söylediği gibi bedeni eskidikçe atıp ondan kurtulur.

Bu yüzyılın başında, ünlü *Çocukluk Anıları*'ndaki, *Ölümsüzlük Sezgisine Ağıt* şiirinde ruh göçünü ortaya çıkaran büyük şairin aklından bunların hiçbiri geçmemiştir. Bazıları için bu şiir, salt şiir gerçeğinden daha fazlasını ifade etmektedir. Çünkü ilkel Yunan felsefesinin daha önemli tüm söylemleri gibi, Pisagorculuk da insan aklı içinde bir içgüdüdür ve bundan dolayı, kendi tarihinde tekerrür eden sürekli bir gelenek haline gelmiştir. Orada ya da buradaki, sabit bir şekilde Sokrates'e, hocalarına ve öğrencilerine sahip ve en azından kendi içinde eski iyimser özgüveni olan bir kesimde, şu ya da bu ruhu güçlendirmiştir. Wordsworth'un *Kaside*'sini bilmeyenler, en yakın zamanda onu, kendileri için okumalılar. Onun yerine belki de Wordsworth'un eserini önerdiği dizeleri dinleyin: yaklaşık iki yüzyıl önce sözde Platoncu şairlerden biri olan Henry Vaughan tarafından yazılmış *İnziva Köşesi*. Henry Vaughan, Pisagor öğretilerini Hristiyan inancı ile harmanlayabilmiştir ve gerçekten Origen'in onaylanmamış hayallerinden itibaren bu öğretiler kendilerini yurttan çok da farklı yerlerde göstermemiştir.

Duyurur eski mutlu günleri,

Daha bu yeri anlamadan,

İkinci hayatım için ayrılan;
Ya da ruhum hayal kurmayı öğrendi
Ama beyaz kutsal bir düşünceyi;
Yürüyememişken daha
İlk aşkımdan bir ya da iki mil uzağa;
Ama hissettim, bu bedensel elbisenin
arasından süzülen parlak ışıklarını ebediliğin.
Ah! Nasıl isterdim dönüp geri,
Tekrar o antik yolda yürümeyi!
Belki bir kez daha erişebilirim bu düzlüğe,
Görkemli trenimden ilk indiğim yere.
Ah ama! çok uzun kalmaktan sarhoş ruhum
Artık yolda yalpalanıyorum.
Bazıları sever ilerlemeyi,
Ama benim adımlarım gider geri geri;
Girdiği zaman bir kaba küllerim
İşte o zaman ben geri dönerim.

Platon'dan önce gelen bu üç felsefeyi özetleyecek olursak, şunu diyebiliriz ki nasıl Herakleitos gelişim öğretisini, Elealılar da devinimsizlik öğretisini öğrettiyse, Vaughan'ın ilginç şekildeki ifadesinde olduğu gibi, Pisagorculuk da reaksiyon felsefesini öğretmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
PLATON VE SOKRATES

Alışıldığı üzere, çözümleme yaparken, "Devlet" ve "Phaidon"daki öğretmenimizden bahsederken "PLATON" şeklinde hitap etmekteyiz. Çünkü Platon, Diyaloglar'ında, gerçek Sokrates ve Platon'un kendisinin belirsiz bir şekilde uyuştuğu bir figür olan Platonik Sokrates'le bize dolaylı olarak seslenir. Bu, tamamıyla etkileyici bir yaratıcılıktır. Belki de beğenilen ya da şöyle söylemek gerekirse, bir *idolon theatri*dir. Platon'un kendisi, bir tür sahne değişiminde zor beğenen dehasına uygun bir yedek oyuncu olarak sunulmuştur. Bu yüzden, Sokrates hakkında sahip olduğumuz belli başlı bağımsız bilgiler olmasaydı, bunları Aristoteles'te ve Ksenophon'un *Memorabilia*'sında zihnimizde canlandırabilirdik.

Ksenophon'un Sokrates'i dünyadaki en basit figürlerden biridir. Garip bir biçimde kolay anlaşılan bu yazarın kişisel anılarından, muhteşem öğretmen taslağı çıkarılır. Tüm bunların somut bir örneği olarak, şu anki yetişkin Yunan anlayışı ve yetişkin Yunan bilincinde bu durum, en açık haliyle görülmektedir. Bu değişmemiş sayfalarda görülen Sokrates'e ait bilgiler, belki de

tek bir arzuyla, hayatta sadece gerçekçi şeylerle ilgilenen sıradan gençlere faydalı olması için açıklanabilir. Ve ilk bakışta, ortak üstadlarının taslaklarını oluşturanlar olarak, Platon ve Ksenophon güçlükle uzlaştırılabilir görülmektedir. Ama daha sonra, Alkibiades, *Symposion*'da Sokrates'in her bakımdan iki taraflı bir varlık olduğunu iddia eder. Silenus'un birkaç kaba figürü gibi, içinde bir Tanrı imgesi için daha dışsal bir durum yoluyla öneride bulunmaktadır. Akıl yoluyla, Platon'un kendisinin varsaydığı rota, birbirinden oldukça farklı iki izlenim şeklinde genel olarak birbirinden farklı iki gözlemci üzerinde gözlemlenebilir. Ksenophon'a göre, çok basit, hemen hemen sade, gösterişsiz, dünyevi, yöresel olan konuşmacı, Platon'la birlikte önemli, zor ve sıra dışı düşüncelerin sözcüsü haline gelir. Sokrates'in kendi yazılı sözlerinden bir kelimesi bile eksik olsa, akıllara hemen şu soru gelir: gerçek Sokrates, gerçekten *Ksenophon'a göre bir Sokrates miydi* ve tüm bunların dışında, Platon'un oldukça özgün ve bağımsız dehasının zengin bilgi hazinesinden alınan cömert bir borç muydu? Yoksa gerçekten, tüm bu erişmesi zor ve hararetli zihinsel yeteneği "Platonik Diyaloglar" ile inandırarak, daha acemi öğrencisi, mistik ve duyarlı Platon'a, yalnızca sahip olduğu daha basit nitelikleri sunan üstat, Ksenophon'un derinlemesine anlayabileceğinden daha büyük ve çok taraflı mıydı? Hiçbir Platon okuyucusunun kendisini tatmin edememesi bir problem oluşturmaktadır. Onu bu Diyaloglar'da, Sokrates gerçeğini kendisine tanımlarken bulduğumuz için, okuyucu, Sokrates'ten ne ölçüde eksiksiz çıkarımlar yapmalıdır?

Fakat Platon'un, Sokrates ile ilgili kendi yazdıklarında bir farklılık vardır. *Socrates'in Savunma*'sı, Platon'un diyalog olarak yazmadığı tek eser olarak dikkat çekmektedir. Doğal olarak, bu

eseri, Sokrates'in gerçek sözlerinin samimi bir versiyonu olarak kabul edebiliriz. Bu savunmanın, Sokrates'in gerçek sözlerine, ne kadar önemli olsa da konuşulan sözlerin Yunanca kayıtlarından daha yakın olduğu düşünülebilir. Örneğin, Thukydides'in kendisinin de kabul ettiği gibi, *Thukydides*'teki konuşmalar, yapılması olası konuşmalardır. Bu varsayım, iç kanıtla desteklenmektedir. Bu sade dilde, ağır dilbilgisel (ya da dilbilgisinin olmadığı) yapılarda, kesinlikle birinin büyük bir heyecan içinde konuştuğuna dair doğal bir aksan görülmektedir. Bu noktada yine, gizli bir şüphe olmasa, daha sonraki söylevinin bir kaydı gibi görünen *Phaidon*'un kayıttan başka bir şey olmadığını düşünebiliriz. Mahkemede bir yardımcı olarak kaydedilen Platon'un, Sokrates'in ölüm sahnesinde olmadığı, Diyalogdaki konuşmacılardan biri tarafından açıkça belirtildiği gerçeği, bu kayıtta yer almaktadır. Bu konuşmacı, bu son sözleri ve eylemleri doğrudan olduğu gibi aktarmıştır. Çünkü *Phaidon*'daki ayrıntılar, öyle sıradan ve basmakalıp sözlerden oluşmaktadır ki, bunu sadece edebi yaratıcılık olarak düşünmek imkânsızdır. *Phaidon*'da edebi bir esere yakışmayacak derecede sıradan detaylar vardır. Örneğin, zincirleri çözüldükten sonra Sokrates'in bacaklarını ovuşturması, olanlar karşısında umursamaz bir tavır takınması, feryat eden eşinin ve çocuğunun "başına bela almak isteyen birilerine" teslim edilmesi gibi. Bu detaylar, bu ünlü saatleri, aslında çok kutsal olan bir sahneyle kıyaslanabilecek bir hale getirecekken, tam aksine kutsallıkla kıyaslanamayacak hale getirmektedir.

Eğer, *Phaidon*'un daha içten söylevleriyle tamamıyla sempatik ruhlar için açıklanmış ve tamamlanmış olarak *Sokrates'in Savunması*'ndaki sözde kariyer geçmişine ait ipuçlarını takip

edersek, kafamızda şekillendirdiğimiz Sokrates'e, bir gerçeklik ya da doğruluk kazandırma çabamızda haklı çıkabiliriz.

Savunmasını yaparken alışılmış tavrını sergilerse, affedilmek için kendini savunmuş olurdu. Tartışmaları süresince, ne gösterişsiz sözler sarf etmiştir, ne de bilindik diyaloglardaki alışkanlığını sergilemiştir ama Platon'un "idealar" öğretisinin ilk taslağını çağrıştıran mantıksal bir realizmden bahseden imalı varsayımlarda bulunmuştur. Her yerde, gerçek bir şeyin, fiziksel bir tutku olmasıyla (bir insanın, manevi ruh haline bürünüp Tanrı'nın bizden bilmemizi istediği şeyler üzerine yoğunlaşması gibi) kararlı ama yöntemli bir şekilde bu evrensel kavram ve tanımlardan bahsetmektedir. Bu kavram ve tanımlar, kesinlikle mutlak ve kalıcı olan arasındaki farklılığı ortaya çıkarmaktadır ki bu farklılığı ortaya çıkarmak olağanüstü bir zihinsel çabayı gerektirir ve bunun balçıktan yapılan evlerimizde bulunan mantığımıza ya da herkeste bulunan ilahi mantığımıza aktarılması çok daha farklıdır. Burada bahsedilen aslında, bunlar ile olağan dışı ve geçici olanla karıştırılan bir farklılıktır. Aristoteles'ten öğrendiğimiz kadarıyla, ilgili konuların gerçekliklerini (güdüler, sonuçlar ve zihinsel bir ışıkla çeşitlenen aşamalarla şekillenen genellikle bilinç ve ahlaki eylemlerle ilgili olan gerçeklikler) dikkatli bir biçimde araştırarak ve akıl yürüterek (*epagôgê*) kelimesi kelimesine "hayat eleştirisi" gücüne ve amacına ulaşmayı başarmıştır. Bu yüzden bu amaca uygun yöntem, usülsüz soru ve cevaplardan oluşmasa bile, sıradan bir insanla karşı karşıya gelen resmi olmayan bir yöntemdir. Bu yöntem, Sokrates'in konuşmalarında görülmektedir ve bu konuşmalar, yine Platon'un sanatsal bir şekilde yazılmış olan Diyalogların ilk kabataslağını oluşturmaktadır. Sokrates'in bu gerçek özdeklerle ilgili zihinsel meşguliyeti ve *adil* ve *iyi* gibi bilindik

terimleri saptamanın gerginliği aslında kendisinin alçak gönüllü tavrının bir parçası olmuştur. Bu alçak gönüllükle, üzerinde ilahi otorite baskısıyla, daha üstün bir akla iddiayı doğrulamak zorunda olmuştur. Bunda ayriyeten zihinsel gençlik hırsının verdiği doğal bir reaksiyon da bulunmaktadır. Son söylevi, *Phaidon*'da arkadaşlarına söylediği gibi, çok ünlü olan fakat kendisine göre büyük bir hayal kırıklığı olan bir okula, bir doğa filozofuna, büyük bir hevesle gitmiştir.

- Gençliğimde, insanların doğal bilim **peri physeôs* tarihçisi olarak adlandırdıkları bir bilgeliğe çok büyük bir heves duymuştum. Her şeyin nedenini, nasıl var olduğunu, nasıl yok olduğunu ve neden öyle olduğunu bilmek bana çok gurur verici bir şeymiş gibi gelirdi. Şimdiye dek kendime ve başkalarına yeterince biliyormuş gibi göründüğüm şeyleri öğrenmeme aşamasını araştırırken kendimi kaybettim. Ama bir gün birisini, Anaxagoras tarafından yazılmış bir kitabı okurken duydum. Aklın her şeyi düzenlediğini ve her şeyin nedeni olduğunu söylüyordu. Bunu duyduğuma sevinmiştim çünkü eğer öyleyse, "Akıl" kendi için en iyi olabilecek şeyi yapar diye düşündüm kendi kendime. Tüm bunları düşünerek, nedenler konusunda kendime bir öğretmen (Anaxagoras'ı) bulduğum için çok mutlu oldum. Örneğin, Anaxagoras, yeryüzünün yuvarlak mı düz mü olduğunu ve sonra onun öyle olmasının en iyi şey olduğunu bana gösterebilir. Eğer gerçekten, bu konuları açıklığa kavuşturduysa, ona nedenlerle ilgili başka bir soru sormamaya hazırladım kendimi. *Phaidon*, 96.

Evet! Sokrates, bu büyük doğa filozofunu takip eder ve onu bulmak için son derecede cesareti kırılır. Buna karşın, neden doğal şeylerin böyle olduğuna ve bunların tam tersi olmadığına dair açıklamalar yaparken çok az Akıl yürütmüştür ve her şeyi daha çok ikincil ve mekanik nedenlere bağlamıştır. Şu şekilde bir sonuca varmıştır: "Sanki birisi Sokrates'in her şeyi Akıl yoluyla

(*) Doğayı araştırma.

yaptığını kanıtlamayı kabul etmiş ve sanki bedenimin belirli bir şekilde, belirli kemik ve kaslardan oluşmasından dolayı böyle olduğunu ve Sokrates'in gönüllü bir şekilde hapiste ölümü beklediğini göstermek için devam etmiş gibiydi."

Anaxagoras'ın, içinde bulunduğu ruhla gerçekten *(*panta diakosmei, kai pantôn aitios estin*) hoş karşılanan bilgelik dolu bu sözü ele alıp uygulaması, Sokrates'i hayal kırıklığına uğratmıştır. Bu da, daha önceden içgüdüsel olarak sahip olduklarının sonradan doğrulamasını araştıran birisinin yaşadıklarına bir örnektir. Bir kez daha, din dışı belki de faydasız araştırmalardan, üzerindeki yıldızların ya da ayaklarının altındaki yeryüzünün maddesel yapısına döner. Ve tüm bu maddi şeylerin fiziksel araştırmalarından insanın doğrudan sahip olduğu bilgiye kadar, insanda bulunan evrensel düzen, iyi niyetli ve gerçekten dindar bir ilgiye sahip olan herhangi biri tarafından bulunabilir. Eski bir deyişe göre, kesin bir anlayışla Sokrates'in felsefeyi cennetten yeryüzüne indirdiği söylenirdi. Büyük hümanist Montaigne de bu deyişi şöyle genişletmiştir: "İnsan aklını, tüm zamanın yitirildiği cennetten en adil ve büyük işi olan insana teslim etmek için getiren gene aynı kişiydi. İnsanlığa büyük bir iyilik yaptı ve bu kendisini gösterdi." Ve sıra dışı bir olay, çoğunlukla hoş karşılanmayan bu keskin çalışmaya ve acımasızca bunların açığa vuruluşuna, dini ya da mistik bir karakter yüklemiştir. Bu durumda, ona sürdürmesi gereken bir "görev" verilmiştir ve kelimenin tam anlamıyla ona, Yunanistan'ın merkezi din otoritesi olarak "hitap edilmiştir." İnsanların gösterişlerini görünüşte kırıcı bir şekilde analiz etmesi, görmemezlikten gelmeye cesaret edemediği Delfi tanrısı için

(*) "Akıl herşeyi düzenler ve herşeyin nedenidir."

yapılan kutsal bir hizmet olmuştur. Ve onun buradaki sadakati, onu güçlendirmiştir ve onunla ilgili tesadüfen daha az parlayan dünyadaki veya kendi içindeki tüm dini ışınları gün yüzüne çıkarmıştır. "Khairephon," der "onun ilgilendiği her konuya ne kadar istekli olduğunu biliyorsun. Evet! Bir zamanlar, Delfi'ye gitmişti ve benden daha bilge birinin olup olmadığını bir kâhine sorma cesaretini göstermişti ve işin ilginç yanı, Pythia benden daha bilge birinin olmadığını söylemişti." Öyleyse, Sokrates, bilgi açısından üstün olan her tür insan sınıfına ya da ondan daha fazla biliyormuş gibi görünen herkesin peşine düşmelidir. Örneğin, Atinalı şairlerin ve hayran olduğumuz vazoları yapan çömlekçilerin, inkâr edilemez bir biçimde sahip oldukları bu hoş bilgiye kendisinin ulaşamayacağını görmüştür ve en sonunda, kâhinin şunu demek istediği sonucuna varmıştır: "O gerçekten de Sokrates gibi çok az şey bildiğinin ya da hiçbir şey bilmediğinin farkında olan dünyadaki en bilge insandı." Aslında, böyle bir bilgisizliğin farkındalığı insanın gerçek bilgeliğidir.

Bunun bir kurgu olması çok zor. Onun her yerdeki tüm bu erdemli isteği, gerçek gibi görünenden gerçek olana kadar her şey, akıl tanrısı, Delfi tanrısına bir hizmettir. Kâhinin dediği şeyler pek de olası görülmediği için onun haklı olup olmadığını kanıtlamak, bundan sonra onun gerçek uğraşı olacaktır. Onun algıladığı anlamdaki hayat uğraşı, onu diğer insanlara karşı bir tür ironik alçakgönüllülük sergilemeye itmiştir. Kendi özünde, temelinde ve amacında, bazen sıradan ve önemsiz, ama kesinlikle rahatsız edici bir alçakgönüllülük. Bu, onun için ilahi bir varlıktan başka bir şey değildir. Bu yüzden, kendisi, gerçek anlamda bir bilgi, insanlık bilgisi meraklısı haline gelmiştir. Doğru bir sorgulama ya da kendi kendine sorgulama yöntemiyle, bu türden bir bilgi, her insanın ruhunda, kendisi ve deneyimlerine ilişkin olarak ortaya

çıkarılabilir. Sevgi, Güzellik, Adalet ve benzer terimlerin anlayışında, gerçek ve değişmez olan şey ve içlerindeki devingen nitelik, insanın erdemi oluşturmasında ya da kişiliğini şekillendirmesinde karşısına çıkan iletici bir güçtür. **Auto kath' hauto zêtein ti pot' estin arête,* işte asıl görev budur. Ve bunu bulduğumuzda, erdem ve erdemle ilgili olan her şeyi zaten biliyor olmamız ya da kolay bir şekilde bilmemiz gerekir: örneğin, "nasıl oluyor da erdemi elde ediyoruz?"

Evet! Doğal olarak bilgi meraklısının buna yanıtı, büyük ölçüde bilerek olacaktır. Bilginin kavrayamayacağı iyi bir şey yoktur. Şiddetle onaylanmış bilgi, yine de zor bir şekilde bilginin başka biçimlerine uyum sağlamaktadır ama aynı zamanda da bununla çelişebilmektedir ve yardımsever ya da yalnızca yarı özenli bir varsayım türünden anlaşılmaz bir şekilde farklıdır. "Her yerde tek ve aynı olarak bulunan türde: zinde ve sağlıklı bir şey: tüm özel durumlarına ilişkin olarak: geneldir": işte anlatılan şey, tam olarak budur. Yani "Erdem". Örneğin avını arayan, bulan ve bir daha hiç kaybetmeyecek olan avcı gibi, aramamız gereken Erdem. Bu arayış, birçok değişken ve salt göreceli erdemleri yani sadece göreceli olanları ya da bir başka deyişle "birbirinden farklı her eylem için, yaşamın her dönemi için ve yapmak zorunda olduğumuz her bir şeye ilişkin olarak her birimiz için ayrı ayrı birer erdem vardır." (*kath' hekastên tôn praxeôn, kai tôn hêlikiôn pros hekaston ergon, hekastô hêmôn*) "Ne olduğunu bilmediğim bir şeyin, ne tür bir şey olduğunu nereden bileyim." (*ho mê oida ti esti, pôs an hopoion ge ti eideiên*) ve onun ***poiotêtes*'i, onun özellikleri nedir?" "Menon'u ve onun kim

(*) "Erdemin kendisinin ne olduğunu bulmak."

(**) Nitelikler.

olduğunu bilmeyen birisinin, örneğin, onun dürüst, zengin ve soylu olup olmadığını ya da tam tersi olduğunu bileceğini sanıyor musun?" Evet! Bunu Sokrates için söyleyebiliriz. Adalet, Sevgi ya da Güzelliğin gerçekten ne olduğunu bilmek, bir insanı bilmek gibi bir şeydir. Ancak, Aristoteles'in de dikkatlice belirttiği gibi, evrensel ya da genel kavramları (*kath' holou*) titiz araştırma alışkanlığı, neticede kolay anlaşılır bir gerçeklik bilgisi için bir araçtan başka bir şey değildir. Ne tuhaftır ki insanın gerçek deneyimleri hakkında anlaşılır, doğru ve yeterli kavramları elde etmek için ve tamamıyla eğitilmiş bir tür sağ duyuya erişmek için, Sokrates'in aldığı gerçekçi önlemlerin haricinde, tüm tehlikeli ruh göçleriyle birlikte Platon'un mistik entelektüelliği, Platonculuk ortaya çıkmıştır.

Platon'un felsefi bilinç kazanmasına büyük katkı sağlayan Sokrates, belki de hala içinde olan dindar ruhunun çok daha fazla etkisi altında kalmıştır. Elea üstatlarından, doğal dinin kuramsal ilkelerini (mantıklı tektanrıcılık ilkelerini) öğrenen Platon, Sokrates'ten de tektanrıcılığın kaçınılmaz ahlakını elde etmiştir. Sokrates, bu doğal dinin gerçek ilkelerini tek bir bilinçte toplayan ve onlara açıkça bu dini dile getiren ilk paganlardan birisi olmuştur. Onun vasıtasıyla, Parmenides, kafasını meşgul eden aklı desteklemek ve memnun etmek için "Mükemmel Varlık" kavramını Platon'a iletmiştir. Ama Platon, bu gerçeğe uygun dindarlıkları Sokrates'in kendisinden öğrenmiştir. Bu dindarlık, hayat veren umutlarla birlikte ruhu sakinleştirmekte ve yeniden güven vermektedir. Bu da büyük hocayı ölüm gününde neşelendirmiştir.

Etrafını çevreleyen birçok tanrıdan oluşan dinin antik inançlarına ve antik kullanımına sadık kalarak Sokrates, tüm bunlardan sıyrılıp

onu dikkate alan mükemmel bir zekâ, güç ve iyiliğe sahip yanılmaz bir insana geçer. Yetmiş yıl boyunca, görünmeyen düşüncesini, genel gerçekliklere ve görünen dünyadaki insan deneyimlerinin çözülmesi daha zor karmaşıklıklarına uyarlamaya çalışmıştır. Öyle ya da böyle, güvenilir bir din otoritesinin doldurması gerektiği bir yeri, en azından dindar bir şekilde ayarlamıştır. Zaten, dolaylı olarak bu yerle uyuşmaktadır. Gerçekten, zehrin etkisinin yavaşça bedensel varlığının derinliklerine doğru ilerlediği o kasvetli anda ödülünü almıştır. Hiçbir bedensel gözün bakamayacağı kadar soğuk ve boş bir dünyanın aralıkları gibi görünen kapıların kapandığı yere doğru yolculuk için çoktan hazırdır.

Ama ona şöyle sorarlar: "Eğer beklemek gerçekten bu kadar mutluluk veriyorsa, tüm haklı durumlarda, neden insanın kendini öldürmesi gibi bir fırsatı yaşaması yasaktır?" (*Tois anthrôpois, mê hosion einai, autous heatous eupoiein, all' allon dei menein euergetên*!) Onun tutarlı dindarlığı doğrudan, paradoksun çözümünü şu şekilde önermektedir: "Biz tanrının varlıkları, köleleriyiz. Bu bakımdan, hiçbir kölenin kendini öldürmeye, gerçekten kendine ait olmayan bir canı almaya hakkı yoktur." Ama yinede, kendisini ve dostlarını teselli edebildiği gibi, ondan son olarak yapılmasını istenen şeyi yapmak, onun tüm ahlaki ve bedeni cesaretini toplamasını zorlaştırmıştır. Bu, oldukça yeni ve daha önce Yunanistan'da görülmemiş bir şeydir. Bir bilgeliğin ve dindarlığın kendine ait öngörülerini gerçekleştirdiği mahkûm hücresinde, Sokrates'in takındığı bu tavır, edebiyatta yeni bir ilham kaynağı olmuştur. Her şeye rağmen, ondan çok farklı olan çoğunluk bile, Platon'un da basit bir şekilde ifade ettiği gibi, hapishanede zehri içtiğinde *(*to pharmakon epien en tô*

(*) "Zehiri hapishanede içti."

desmôtêriô). Hristiyanlık tarzında olan bu ölüm beklentisini hayranlıkla desteklemiştir. Şunu kabul etmeliyiz ki, Hristiyan kahramanların da aynı türden bir şeyi yaptığı, daha büyük teselliler arasındadır. Size hatırlatmaya gerek yok ama cesaret, pagan dünyasının ayrıcalıklı karakteristik erdemlerinden biri olmuştur.. Her nasılsa, şu ana dek, insan, dünya üzerindeki ülkesine, vatanına ve görünen dostlarına sadakatini göstermiştir, böylece insandan, insanın kendisinden üstün olan ve tamamıyla görünmeyen hak sahibine değil.

Sokrates, amacının tüm kararlılığıyla, Alkibiades'in de belirttiği gibi, iki kat daha güçlü doğal yasalar tarafından, kendi içinde bir paradoksa dönüşmüştür. Platon'un son derecede önemli Sokrates'i ve Ksenophon'un oldukça basit Sokrates'i, aslına bakılırsa, bir yandan Kynik, öte yandan Kyrene Okulunun ortaya çıkardığı etkilerden kaynaklanan gerçekten de doğanın birbirine zıt olmayan karşıtları olmuştur. Herhangi bir kurama göre, karakterin sırasıyla belirtilen bu birbirine zıt, sert ve tatlı tavırları, ortak olan hocalarında baskın görünmektedir. Böylece, herhangi bir insan, eşsiz bağımsızlık gibi bir gücü olan hayata uygun bir şekilde son veren ölüm cezasını hafifletebilecek yasal istek konusunda nasıl davranıyorsa, cesaret de o ölçüde azalabilir. Fakat cesaret, kendi inançları konusunda gerçek bir çekingenliği olan Sokrates'te paradoksal olarak farklıdır. Bu inançlar, onun öğretim şeklindeki bazı tuhaflıkları açıklığa kavuşturmaktadır. Onun kişisel özellikleri ya da yöntemsel ustalıkları, yalnızca ünlü olduğu mizahı (son sözlerinde bulunan bitmez tükenmez mizahı) ve ironisinden ibaret değildir. Aynı zamanda, diyalektik yöntemlerinin önemli bir kısmı, sorumluluktan kaçmayı göze alıyormuş gibi, vicdanı olan birisi için uygundur. Bu diyalektik yöntem, kendi düşüncelerinin başkası tarafından kabul edilmesi

için ve bu düşünceleri iletmek için kelimelerin gücüne ilişkin şüphelerin uygunluğunu tartışır. Örneğin, Sokrates, bir şeyin başka bir şeye uygun bir şekilde aktarılamadığını, onun yalnızca uyandırıldığını, ya da kendi isteği dışında kendi içinde oluşturulduğunu düşünür (bu gizli yerde olan çarpıklıkları kim dile getirebilir?) Bu yüzden, doğruyu yalnızca zihin gücü ile ve önermelerde yeterince dışa vurulan nedenler üzerine değil ayrıca bütünüyle karmaşık olan insanla yargılamaktayız. Salt öğretimin değişken sonuçlarına bağlı kalarak, Sokratesçi mizahın bir evresi olan bu ironiyle, aldatıcı bir şekilde, sonuna kadar, içinde bulunduğu tuhaf işlevde aslında ne öğreten ne de öğrenen vardır düşüncesine karşı çıkmıştır.

Sokrates, belki de zihnin (onun muhtemelen çok sıra dışı olmayan akılsal görüngülerle ilgili tuhaf derin algısı) aynı karakteristik alışkanlığıyla oluşturduğu ses, cennetten gelen işaret, "yeni ilahi varlık" gibi şeyler uydurmakla suçlanmıştır. Bu, ne bazılarının sandığı gibi numaradan bir oyun, ne de çözülemez bir gizemdir. Bu sadece, gerçekten son derecede kendine güveni olmayan ve hala zor bir anda büyük meselelere el atmış gibi görünen ama aslında küçük meselelerle uğraşan bir ruha doğallıkla olan şey neyse odur. Böyle bir ruh kendisinde, belirlenen şartlarda en doğal olan şeyi yapmaya karşı açıklanamaz bir isteksizlik bulabilir. Tıpkı bu korku dolu anlarda olduğu gibi, dinsel bir içgüdüye sahip olan kişi, her yerde ilahi bir destek arayışına eğilimli olur. Oldukça doğal bir deneyim, dinin doğaüstü rengini almış gibidir. Ama yine de, ara sıra kendi içinde önemsiz bazı durumlarla ilgilenen varlık kimi zaman batıl inançlara gömülüyormuş gibi görünebilir. Temelde iki açıya sahip bir kişiliği olduğu için, Sokrates, iki tür düşmanla karşı karşıya kalmıştır. Sofistlerin tüm

topluluklarına bir "hakaret" olmuştur. Sofistlerden nefret edenler, aynı zamanda ondan da nefret etmiştir. Özgünün sonu gelmeyen analizleri ve tüm dürüst insanların doğal karşılamış olduğu iddialar içinde, Sofistler, zekice etrafındakileri etkilemiştir ve hakim oldukları zararlı işlevleriyle daha da ileri gitmişlerdir. Böylelikle, ilk ilkelerin Sokratik iddiasını gören ve tutuculuklarını Aristofanes'le temsil ettiği saygın yaşlı Atinalılar da, Sokrates'ten nefret etmişlerdir. *Sokrates'in Savunması*'nda, babalar onun karşısında hiçbir şekilde yetkiye sahip değildir ve gerçek savunma tavırlarında, Platon'un Diyaloglar'ında olduğu gibi, sofistlik ya da safsatacılık gibi bir şey bulunmaktadır. Basit bir tartışmadan başka bir şey olmadığını iddia ederek, *Sokrates'in Savunması*, bazen dolaylı olarak eğriyi doğru göstermek (*ton hêttô logon kreittô poiein*) zorunda olan birisinin davranışına göre hareket etmektedir ve en iyi şekilde sofist okulunda öğrenildiği gibi, ister istemez, belli bir tür sahte, yaratıcı tartışmalar kullanmak zorundadır. Sokrates, kendisinin kasıtlı baştan çıkardığı sanılan bu genç Atinalılara sadece hayranlık duymamıştır, aynı zamanda onları sevmiştir ve anlamıştır. Bunun sonucu olarak, onları başkalarından daha üstün kılmanın ilk şartı olan içlerindeki merakı uyandırarak onları gerçekten iyi bir hale getirmeyi arzulamıştır. Menon, Polus ve Kharmides'in onunla ilgilenmelerini ve buradaki muhteşem dünyanın keşfine yardım etmelerini sağlamak ve bu çabayla onların başka şeyler ve insanlarla ilgilenmelerini sağlamak eğitimin en temel faaliyet alanını sergilemiştir (bu sofistik bir paradoks değildir!) ve hala da öyledir. Sokrates'in tanıttığı kendini bilmenin bütünlüğü kendi içinde kutsal bir şey barındırmaktadır, deyim yerindeyse: eğer kendini bilme onları iyi yapamadıysa, onlara oldukça fazla zarar vermiş olmalı, böylece onları oldukları gibi bırakamamıştır. İnsanların dediğine göre, her durumda,

etkilediği insanlar içinde "daha iyi benliği" genişletememiştir. Bunlardan bazıları, kendi aralarında geçerli olan bir otoriteyle diğerlerini çok saygısızca sorgulamıştır ve bu da, kötüden daha kötüye bir geçişten başka bir şey olmamıştır. Bu ölümcül gereksinim yıllar boyunca süren bir sağduyuyu içermiştir. Onun öğretici olmadığı ve gerçekte onun çok hevesli öğrencilerinden sorumlu olmadığına dair iddiası, mizahi ya da ironik olmasından başka bir şey değildir ve sonuç olarak, bununla birlikte ölümünde tarihi bir adalet söz konusudur. Hegel tuhaf tarzıyla şöyle bahseder:

- Sokrates'in kaderi, en temel manasıyla trajiktir ve bu kelime, yalnızca her talihsizliğin 'trajik' olarak adlandırıldığı kelimenin doğa-üstü manasında kullanılmamıştır. Eğer ikinci anlamda kullanılsaydı, o zaman Sokrates'in adaletsiz bir şekilde ölüme mahkûm edilmesinin trajik bir kader yüzünden olduğu söylenebilir. Ama işin doğrusu, bu şekilde masum bir şekilde acı çekmesi, trajik değil, adeta içler acısıdır çünkü bu, mantık çerçevesinde bir durum değildir. İşte bu acı çekme sadece şahsın özgür-iradesi ile meydana gelirse mantık çerçevesinde olabilir. Bu kişi tamamıyla erdemli ve haklı olmalı ve aynı zamanda da şahsın sürdürdüğünün karşısındaki güç olmalıdır. Bu güç, ne salt doğal bir güç ne de zalimin salt iradesi olmalıdır çünkü deyim yerindeyse ancak bu durumda insan kendi talihsizliğinin suçlusu olabilir. Öyleyse, gerçek bir trajedide, her iki taraftan da çarpışacak hem erdemli hem de haklıya benzer güçler olmalıdır ve tıpkı Sokrates'in kaderinde olduğu gibi. Bundan dolayı, onun kaderi yalnızca kişisel değildi ve sanki bir bireyin aşk hikâyesiymiş gibi tüm trajedisinde genel bir kaderdir. (Yunanistan'da gerçekleşen Atinalıların trajedisi). İki karşıt Doğru ortaya çıkar: birisi, kendi kendine diğerinin karşısında parçalara ayrılır. Bu şekilde, ikisi benzer şekilde birbirine karşı haklıyken, sanki birisi haklı değilmiş, diğeri yanlışmış gibi, ikisi de benzer şekilde zarara uğrar. Diğer tarafta ise, dini bir iddia yani bilinçsiz ahlak alışkanlığı bulunmaktadır. Diğer ilke, bunun karşıtı olarak, aynı ölçüde dini bir iddiadır ama bilinçliliğin, mantığın iddiasıdır ve kendisi dışında bir dünya yaratarak, iyi ve kötünün bilgi ağacını tüketen bir iddiadır. İkinci iddia felsefenin gelmiş geçmiş en yaygın ilkesidir. Ve bunlar, Sokrates'in hayatı ve felsefesinde, birbirinin karşısında ortaya çıkan iki ilkedir. *Geschichte der Philosophie*, Cilt ii. s. 102.

"İskender'in yerine Sokrates'i kolay bir şekilde koyabilirim" der Montaigne, yine, "ama İskender'i, Sokrates'in yerine koyamam." Sokrates hakkında gerçekten çok şey bilmeyen geniş bir insan kitlesi olsa bile, ona yapılan tipik bir büyük övgü olarak düşünebiliriz. "Artık uzun olmayan yılların hatırına" der artık ölüme mahkûm edilen Sokrates'in kendisi— şunun şurasında bir kaç yılı kalmış yetmiş yaşındaki adam—

- Sizin bir adınız olacak, Atinalılar! Ve Atina şehrini kötülemek isteyenler, bilge bir adam olan Sokrates'i öldürttüğünüz için sizi kınayacaklar. Sırf saygınlığınızı yitirmeniz için, bilge olmasam bile, gerçekten benim bir bilge olduğumu duyuracaklar herkese. Biraz daha bekleseydiniz, bu iş kendiliğinden hallolacaktı. Çünkü görüyorsunuz, zaten hayat yolunda epey ilerlemiş, ölüme yakın bir yerdeyim. *Sokrates'in Savunması*, 38.

Platon, duruşmada olmasına rağmen, Sokrates "hapishanede zehri içtiğinde" orada yoktur. *Phaidon*'daki Cebes'in bize söylediği gibi, hastalığı nedeniyle orada olamayan Platon, yine de şüphesiz Sokrates'in kendisinden ya da hocalarının son sözlerinde ona yardım eden diğer öğrencilerinin bazılarından, söylenmiş ve yapılmış olan her şeyin en içten kayıtlarını duymuş olabilir. Sokrates, görevliler gelip onu o yere, "ölmek için, gitmesi gereken yere" (*hoi elthonta me dei tethnanai*) götürmeden önce aradaki akıp giden o kısa boşluğu, hala "Son dört şey" olarak adlandırılanlarla ilgili mahkemede oyalanan kişilerle konuşarak değerlendirmiştir. Dinsel bir vicdanın sonucu olarak, hapishaneye gelindiğinde bir gecikmeyle daha bekletilmiştir (Bu, Atinalıların tipik bir huyudur.) Delos'taki Apollon'a giden yıllık kutsal elçilik gemisi, henüz Atina'ya dönmemiştir ve buna bağlı olan sürece bir

suçlunun ölümüyle saygısızlık edilmeyebilir. Sokrates, şüphesiz yine bu boşluğu, yeterince dindar bir şekilde, alışılmış sohbetleriyle devam ederek doldurur. O sohbetler, artık o anın görkemini artırarak etkilenmiştir.

Platon'un *Phaidon*'u, Sokrates'in son sohbetlerinin gerçek kayıtlarından oluştuğu için okuyucuların çoğunu etkilemiştir. Daha sonra olup bitenlerin ayrıntılarında, ölümün gerçekleştirilmesiyle ilgili bir parça tekdüze bir tanıma yer verilmesiyle, yaratıcılıkta, edebi anlamda bir tatminin olmadığı görülmektedir. Örneğin onun, çok sorumluluk sahibi olmayan ama şimdi aşırı derecede üzüntü içinde olan eşine olan ilgisiz tavrı (göze çarpan bir karşıtlık içerisinde olan tavır), *İncil*'de kaydedildiği gibi, son sahnenin onurlu duyarlılığıyla yeniden gözden geçirilmelidir.

Bir mucit, görünüşte salt edebi bir etkiyle, bu veya diğer noktada, farklı bir şekilde yaratmış olmalıdır. "Hapishane" der *Phaidon*'da baş öğrenci olarak yer alan Cebes "mahkeme binasından çok uzakta değildi ve hocamızı görmeye izin verilene kadar her gün orada beklemeye alışmıştık. Bir sabah, normalinden daha erken toplandık çünkü bir gece öncesinden geminin Delos'tan döndüğünü duyduk. Kapıcı, çağrılana kadar beklememizi söylemek için dışarı çıktı. Çünkü Onbir kişilik takım, şu anda onu zincirlerinden çıkarıyor ve ona bugün öleceğini duyuruyorlar, dedi."

Bize, Sokrates'in yanındakilerin çok genç olduğu ve onların, genç olarak ruhun ölümsüzlüğü üzerine olan umutlu tartışmalarını ne kadar da tatlı, kibar bir şekilde ve onaylayarak dinlediği söylendi. Kendinden daha çok onların hatırına, sonraki tartışmalar aracılığıyla, içinde doğal ve yenilmez bir şekilde daha önceden

var olan bir inancı daha ileri düzeyde ele almak için hazırdır. Mahkemede, en çok bu soru üzerine ertelenmiş bir karar için savunmasını yapmıştır: "Eğer herhangi bir konuyla ilgili olarak herkesten daha bilge olduğumu iddia edersem, Hades'teki şeylerle ilgili yeteri kadar bilgi sahibi olmadığımdan olabilir, bu yüzden bildiğimi sanmıyorum." Fakat bu son saatlerin mahremiyetinde, etrafındaki gençlerin akıllarını meşgul eden konu üzerine yaptığı sohbetlerinden emindir. Onlarınkine benzer olan tartışmaları, aslında şairlerin yazdıkları *(*poiêmata*) gibidir ya da uzmanlar tarafından yasal olarak kullanılan yararlı kurgulara (*pseudê en pharmakou eidei*) benzemektedir. Ruhun bir ahenk olduğunu (Pythagorcuların güzel bir düşüncesi!), arp ve lirin durmadığı gibi, onu ortaya çıkaran müzik aletinin yok olmasıyla birlikte bu belirli ahengin neden durmak bilmediğini açıklayan nedenlerin olduğunu, lamba söndüğü halde bu türden bir kıvılcımın neden yok olmadığını anlatan bu tarz tartışmalar, Sokrates'in ölüm döşeğinden geçip hala insanların akıllarında yer aldığına göre, bazen sözel olanlardan biraz daha iyidir. Kendisi için, değişmez kişisel görüşünü dile getirirken hangi yoldan gelirlerse gelsinler, geldikleri gibi zararsız bir şekilde giderler düşüncesini, "bana bir kanıttan çok, bir tür doğal benzerlik ya da uyum gibi geldi": (*Moi gegonen aneu apodeixeôs, meta eikotos tinos, kai euprepeias*) şeklinde belirtir. Olasılık kuralı daha uygun bir biçimde konulamazdı. Bu, yeni gelecek olan tartışmalardan daha güçlü, daha iyi olmayı bekleyen görüşlerden birisidir ama onları, bitmez tükenmez bir sabırla bekleyecek. "Cebes, bundan dolayı ruh," geçici tartışmalara izin verildiği için, "güçlü ve kuvvetli bir şeydir,

(*) Yapılan herhangi bir şey. Şiirsel bir çalışma.

(*ischuron ti estin*) kazara veya bilerek ölümsüzdür ve gerçekten Hades'te varlığımızı sürdüreceğiz." Daha çok düşkün olursak genç yardımcıların ve Sokrates'in "mantığa dönüşen şiiri"ne, her zaman gözün işe yaramazlığı düşüncesine inatla yüz çeviren ve şu anda son andaki varlığı yanında olan Sokrates bile, sonunda bedensel gözünü kapatmadan hemen önce, yükselir ya da alçalır ve oldukça görünür bir cennet hayali onu beklemektedir.

- Eğer dünyaya yukarıdan bakılırsa, dünyamızın, ressamlarımızın örnek olarak kullandığı renkler gibi çeşitli renklere bezenmiş on iki parçalı derimsi toplar gibi görüldüğü söylenir. Bu şekilde biçimlendirilen dünyanın tümü aslında görüldüğünden çok daha parlak ve saftır. Bir tarafı muhteşem güzelliğin erguvanisi, bir tarafı altın sarısı, bir tarafı kar ya da mermerden daha beyazdır. Evet, dünyamız, tüm sahip olduğumuz ya da hiç görmediğimiz renklerden çok daha güzel ve nitelikli olan bambaşka renklerden oluşur. İçindeki, hava ve suyla dolu olan boşluklar bile çeşitli renklerin arasından ışıldayan bir renk tablosu sergiler. Böylece, renklerin çeşitli ve sürekli bir görünümünü bize sunar. Benzer şekilde, ağaçlar, çiçekler ve meyveler de ortaya çıkar ve yetişir. Aynı şekilde dağlar, kayalar da buradakilerden çok daha güzel renklere ve saydamlığa sahiptir. Çok değerli bulduğumuz küçük taşlar, kuvars, yeşim, zümrüt ve diğerleri oradakilerin kırılmış küçük parçalarından başka bir şey değildir. Orada daha alt bir şey bulunmaz, aksine daha iyisi bulunur. Bunun nedeni, oradaki kayaların saf olmasıdır, bizimkiler gibi, çürük ve tuzlu suyla aşınmamış ya da bozulmamış, nemle beraber yavaş yavaş akıp, canlılara olduğu gibi, bu kayalara ve yeryüzüne de hastalık ya da biçimsizlik getirmemiştir. İnsanların yanında, orada birçok yaratık yaşar. Bazıları iç bölgelerde, bazıları da bizim deniz kenarında yaşadığımız gibi hava kenarında, bazıları ise, dalgaların ortasındaki adalarda, bir başka deyişle, biz nasıl denizin ortasındaki adalarda yaşıyorsak, onlar da havayla çevrili adalarda yaşarlar. Öyle ki karışık mevsimler, hiç hastalık taşımaz ve bizim mevsimlerimizden çok daha uzun sürer. Havanın sudan, saflık anlamında, gökyüzünün de havadan uzak olduğu gibi görme, koku, duyma ve tüm diğer açılardan, bizden çok daha ötededirler. Ve aralarında tahtlar, daha da fazlası içinde gerçekten tanrıların kaldığı tanrı tapınakları vardır. Onlarla ilgili, sesler, vahiyler ve akla uygun algılarla kendileriyle etkileşim durumları söz konusudur.

Güneşi, ayı, yıldızları oldukları gibi görürler ve oraya ait tüm diğer meselelerde huzurludurlar. *Phaidon*, 110.

Bu soyut, elle tutulamayan ve görünmeyenin muhteşem savunucusu, ne olursa olsun, en muhteşem öğrencisine eş değer bir görsel anlatım ustalığını gösterir. (Ah, benim sevgili hocam! Alt tarafı bilginin organı olan göz, bu kadar aşağılık mıydı?)

Platon, o zamanlarda yirmi sekiz yaşında, zengin ve genç bir adamdır, aynı zamanda da zihinsel yetenekler konusunda da çok zengindir. Sokrates'ten ve Sokrates hakkında gördüğü ve duyduğu şeyler, onun zengin dehasının ihtiyaç duyduğu doğrulamayı sağlamıştır ve onu en önemli yazarlardan biri yapmıştır. Çoğu şeyde, tipik bir Yunanlının saygınlığını bozan bir kişi gibi görünen (tıpkı eski heykeltıraşının atölyesindeki başarısızlık gibi kaba saba) bir öğretici gibi değildir ve insanları, zaten Attik mizacına karşı tepki halinde olan bir dünyaya doğru bir adım daha ileri taşımıştır. Sade dudakların sık sık bahsettiği güzellik için yüzeyinin çok daha ötesine gitmenin şart olduğu bir dünyaya. Belki de, Platon üzerinde kesinlikle düzeltici bir güç olarak, giderek artan bir rol oynamıştır. Bundan böyle, Platon'un kendi içindeki kişisel özelliğe sahip olarak dünyevilik olmaksızın, açık bir şekilde başarılı günlük akılsal alışkanlıkların karşıtı olan birisi, Platonculuk için hayati bir önem taşıyacaktır. "Aday çok ama seçilen az" (Narthêkophoroi men polloi, bakchoi de te pauroi.) *Devlet*'in okuyucularının da bileceği gibi, o, başkaları için yüz adet kendini bastırmayla ilgili ahlaki öğretiye sahiptir. (Bir koronun gerçekten tonu ayarlanabilir her üyesinin kendini bastırması ve o, bu işe, kendini neredeyse arka plana atarak başlar). Platon, en iyi ve en geniş olgunlaşmış dehasıyla, hocasını

tanımlamıştır. Ne zaman, genel anlamda Platon'dan bahsediyorsak, işte o zaman, Platonik Sokrates'i düşünüyoruz demektir.

BEŞİNCİ BÖLÜM
PLATON VE SOFİSTLER

"Sofist," Sokrates'in ezeli düşmanı: Sofist kelimesine, hocasının tercihleri ve antipatilerini benimseyen ve genişleten Platon'un etkisiyle kötü bir anlam yüklenmişti. Fakat sofistler, gayet doğal bir şekilde, bilgiye aç Yunanlılar tarafından talep edilen ihtiyacı yani eğitim ihtiyacını etkin bir şekilde karşılayan bir sınıf haline dönüşmüştü. Yunanlıların genç zihinleri çığ gibi büyümekte olan güçlü potansiyelin aniden farkına varmış, sanat kuralları sayesinde artık daha iyi konuşmacılar, daha iyi yazarlar ve ekonomistler olmayı arzuluyorlardı. Sokrates'in farklı din anlayışı, onu asla erişilemeyecek bir bilginin peşinde olan ve bilgelikten nasibini almamış basit bir filozof durumuna düşürmekteydi fakat karşısında ise **sophistai* vardı. Sofistler, diğer insanları kendileri kadar bilge yapabileceklerini, hem de insanları sınayabileceğimiz onların da bizi sınayabileceği türden bir bilgelik verebileceklerini vaat etmekteydi. Bu sınama, Sokrates'in yönteminin yaklaşık sonuçlarıyla değil, mekanik olarak görülen işlemlere veya oldukça genç olan öğrencilerin yeterliliğine (Sofistlerin uğraştığı türden

(*) Atina'da insanları daha akıllı bireyler haline dönüştürmeyi meslek edinenler.

öğrenciler) uygulanabilecek bir kesinlikle gerçekleşebilirdi. Bu, beceri isteyen işlerle günlük ilerlemenizi ölçebileceğiniz yeni bir oyunu öğrenmek kadar zevkliydi. Bu genç öğrencilerin ebeveynleri bilinmesi gerekli olan konuşma ve kendini savunma gibi konulardaki eğitim için bir sürü para harcamaktaydı. Demokratik Atina'da bir insanın *statüsü* adeta pamuk ipliğine bağlıydı. Bu genç öğrenciler, kendilerine bu bilgileri aşılayan kurumdan gayet memnundu. Bu bilgiler sayesinde başkalarının anlattığı karmaşık şeyleri anlayabiliyor, kendilerini geliştiriyor, rekabet ortamı içerisinde birbirleriyle masum bir şekilde yarışabiliyorlardı. Elbette öğretmenlerini dinleyeceklerdi.

Diğer yandan Sokrates ise, "Dünyayı sevmeyin!" diyordu, ya da öyle söylüyor gibiydi. Fakat aslında, o da daha dolaylı ama sağlam bir yoldan gençlere dünyayı nasıl avuçlarının içine alabileceklerini anlatmaya çalışıyordu. Doğal olarak meraklı, çoğu zaman da cömert olan ve hayalini bile kuramayacakları güzel şeylerin uğruna her şeyi göze alan gençler de onu dinlemeye hazırdı. Bu gençler genelde, kesinlikle Sokrates'e rahatsızlık vermeyen ve yine Sokrates'in paralarına asla dokunmadığı, ruhlarını mükemmelleştirmek için bolca vakitleri olan, deyim yerindeyse inanç lüksüne sahip kişilerdi. Büyük hoca, mahkemede yargılanırken onun etkisi altında olmayan yaşlı vatandaşların gözünde ezeli rakiplerinden çok da farklı değildi. Aslında Sokrates, bir Sofistti, ama bir Sofistten daha öteydi. Her iki taraf da, büyüklere göre sorgulanması bile mümkün olmayan meseleleri kolayca ele alıyorlardı; oğullarını inançsızlığa teşvik ediyor, "oğullarının kalplerinin babalarına karşı cephe" almalarına neden oluyorlardı. Fakat Sokrates'in öğretilerinin belirgin şekilde onlarınkinden daha yıkıcı olduğunu gösteren durumlar vardı.

Sokrates, *Menon*'da, "Atina'daki insanlara, erdemin nasıl kazanılacağını sorarsanız, yüzünüze gülüp erdemin ne olduğunu pek de bilmediklerini söyleyeceklerdir" demektedir. Peki, bunun sorumlusu kimdi? İnsanı erdemin özünü bulmaya zorlayan Diyalog, Simonides'in damarlarındaki, Pindar'daki ya da büyüklerdeki erdemle ilgili eski inançları tekrardan yaratmıyordu. Sofist ve filozof; Protagoras ve Sokrates. O ana dek ikisinin de etkisi aynıydı. Babalar korku içindeydi, oğullarının zihinlerini devinimle ilgili meselelere yoruyor olmaları kesinlikle kökünden çözülmesi gereken bir sorundu. Peki, Sokrates ve her şeye rağmen birçok ortak yön paylaştığı, işe yaramaz "meteorit ve yeraltı araştırmaları" bir kenara itip insanlık, insan doğası ve ahlaki dünyayla ilgili yeni fikirler karşısında onun kadar ezilip büzülen bu rakip öğretmenler arasındaki aşılmaz farklılık neydi? İlk dönemlerinde kesinlikle bozulmamış olan ve en az Sokrates kadar masum gençliği etkisi altına alan Sofistler neden Sokrates'e göre düpedüz kendi yozlaşmalarının bir parçasıydı?

Bir Alman filozofun da dediği gibi, Atina'nın devinimli ruhunun kendi şahsiyetinde bilinç kazandığı, bir önceki çağın Atinalı büyük devlet adamı şunu gözlemlemişti: "Atinalı yurttaşlar, en üst derecedeki çok yönlülükle kendilerini olası en büyük düşünce ve devinim *(*pleista eidê*) çeşitliliğine sunmaktadır." Gördüğümüz üzere bu karakter devinimi yani bu cüretkâr devinim örneği birçok kişiye göre Yunanlıların, insanlığın ilerleyişine yapmış olduğu bir katkıydı. Ama bu Yunanlılar, Perikles'in Peloponez savaşı öncesinde nutuk attığı Yunanlılar değildi. Bu insanlar Atinalıydı.

(*) Olası en büyük çeşitlilik.

Dor dehasının kusursuz çiçeği Sparta'yla kıran kırana bir mücadele içerisinde olan İyon dehasının kusursuz çiçeği Atina. Bildiğimiz üzere tüm Yunan tarihi boyunca, Yunan zihninin her etkinlik alanında, Platon'un devinim felsefesine olan karşıtlığıyla bağlantılı olarak, şu iki zıt eğilimin izlerini görmek mümkün olmuştur: İsimleri insanın kulağına biraz tuhaf gelse de, merkezkaç ve merkezcil eğilimler.

Merkezkaç eğilimi, duyarsız, İyon ya da Asya eğilimidir. Merkezden hareket eder ve her düşünce ve beğeninin gelişiminde kendinden önce gelen çok az önseziyle birlikte bu harekete devam eder. Kontrolsüz ve sınırı olmayan hayal gücü oyunu içinde kendisini öne sürer. Ahlaki ya da fiziksel anlamda, renkten ve parlaklıktan zevk alır. Güzel olan özdekte, her yerde görülen değişen formlarda, şiirde, müzikte, mimaride ve alt dallarında, felsefenin kendi içinde yer alır. Sosyal ve siyasi düzende, yerel ve kişisel etkilerin en özgür eylemi içerisinde mutludur: dinmek bilmeyen çok yönlülüğü onu bireyselciliğin, ayrılıkçılığın (devletin devletten ayrılması, yerel dinlerin devamlılığı, kendi içinde en özgün ve bireysel olan bireyin gelişimi) ilkelerinin iddiasına sürükler. Karaya doğru, birçok elementin ilkel kaynaklarından izole edilmiş şekilde, yeniden bir şey üretmek durumundadır, dünyadan ayrılmış şekilde, Tempe kayasına oyulmuş dar girişi temsil etmektedir. Bu giriş o kadar dardır ki "eskilerin düşüncesine göre, ziyaretçilere karşı ancak bir düzine adam tarafından korunabilirdi". Bu birçok farklı elementi, mutlak orijinal türe dönüştürmüş ya da onunla birleştirmişti. Ne çeşitlilik ama! Bizzat kendi iddiası kendi *deviniminin*, kendi özgürlüğünün ve kolay mutluluğunun, kendi canlı ilgilerinin ve uygarlığa vermiş olduğu armağan çeşitliliğinin içinde saklıdır; zayıflığı ortadadır ve bu zayıflık Yunanistan'ın siyasi

birliğini imkânsız kılmaktadır. Yunan ruhu! Platon'un kendi söylemiyle bir hidraya, canavara dönüşebilecek kapasitedeki bir şeydi; bir el iken sinsice yüzlerce ele, kafaya dönüşebilecek bir canavardı.

Platon, bu organik olmayan merkezkaç eğilimi, toplumda, kültürde ve insan doğasının bizzat kendisinde, her yerde yer alan basite indirgeyici "Dor" etkisinin karşısına çıkararak düzeltmek arzusundaydı. İçgüdüsel olarak değil de elde edinilmiş ilkesi aracılığıyla her yerde, çok renkliliğe, kurnaz olana veya "çok-akıllı olana" karşı düşmandır. Bir çeşit Parmenidesçi soyutluk, monotonluk veya sakinlik idealini uygulamak için Herakleitos'un metafiziğine bilinçli bir metafizikle karşı çıkarmışçasına kendini mitolojiye, edebiyata, her türlü sanata ve yaşam sanatına yerleştirir.

Platon'un (belki de abartılan) bu ideali insan zihnini yani insan aklını sakin ve mantıklı bulmanın dünyanın en gerçek ve değerli şeyi olduğunu söyleyen faydalı ve tavizsiz Avrupalı eğiliminin bir abartısıdır. Her yerde mantıklı aklının etkisini uygular, etrafımızdaki şeyleri olduğu gibi açık şekilde yansıtır ve mantıklı uygunluk anlayışını uygular. Bireysel parçaları birbiriyle, devletleri devletlerle, bir organik gelişim sürecini diğeriyle bilginin evrensel ışığında, ciddi bir şekilde kurulmuş bilinçli bir düzenin yönetimi altında birleştiren yine bu merkezcil eğilimdir.

Yunan gelişim sürecinde açık bir şekilde belirgin bir rakip etkisi olarak takip edilebilecek bu mizacın, özellikle Lakedaimon sayesinde tanıdığımız Dor ırkına mahsus bir özellik olup olmadığı gerçeği, onun düzene olan sevgisinin en büyük örneğidir. Her yerde görülen ciddi oluşumuyla ve sanki materyalist bir sembol

olan Dor mimarisiyle, süreklilik arz eden ağırbaşlı büyük amacı içerisinde, tercih ettiği din yani Apollon'un diniyle kendini göstermiştir.

Platon'un, halk tarafından tercih edilen eğitimciler yani Sofistler, Gorgias, Protagoras, Hippias, Prodikus ve yanlarındaki kendilerinden daha zeki olmayan taraftarları hakkındaki görüşünü anlamanın tek yolu vardır: onların yeterli eğitimciler olduğu fakat Yunanistan'ın içinde yandığı ateşe odun atıp ateşi yelledikleri gerçeğini (bunlar ateşli misyonerler gibi diyar diyar dolaşan kişilerdir) bilmek.

Büyük, rağbet gören, pahalı ve güzel okullarında bu yoğun çağda en çok ihtiyaç duyulan sanatların eğitimini veren bu öğreticiler gerçekten de ilerleme kaydetmekte ve Yunanlıların, özellikle de Atinalıların harap durumdaki esnekliğini güçlendirmekteydi. Bunu tüm bu sanatların yardımcı konumda olduğu bilinçli bir yönteme, pratik bir felsefeye, yaşam sanatının bizzat kendisine, tamamlayıcı bir kusursuz yeteneğe, *baş sanata* ya da küçültücü Platonik ruh halindeki birinin söyleyebileceği gibi, bir hünere, pratikliğe ustalıkla dönüştürmekteydi. Büyük Sofist aslında Atina halkının kendisiydi; kendi yeteneklerinin, şatafatının gönüllü kurbanı olan Atina. Parçalarının kendi kendini aşındırmasıyla neredeyse kullanılmaz hale gelmişti. Demokrasinin en kötü yönü olan, herhangi bir yere çekilebilecek, yanlış anlamaya, kendi geçmişini unutmaya ya da önemsememeye sebebiyet verebilecek sorumsuzlukla birlikte tehlikeli bir siyasi deneye kendini teslim etmişti.

Sokrates, Devlet'in 6. Kitabında sorar:

- Yoksa sen de çoğu insan gibi sofistlerin birçok kişiyi gençliğinde bozduğuna inanıyor musun? Belirli sofistler, bu sorumsuz kişiler, onları dikkate alınacak

derecede bozmuş mudur? Bunları söyleyen kişiler büyük sofistler değil midir? Mükemmeliyete ulaşmak için eğitim verip, gençleri ve yaşlıları, erkekleri ve kadınları istedikleri gibi yetiştirmezler mi? —Ne zaman? diye sordu. —Büyük toplantılarda binlerce kişi beraber otururken, mahkemelerde, tiyatrolarda, savaş kampında ya da herhangi bir topluluk içinde, yapılan bir şeyi veya söylenen bir sözü gürültü patırtı içinde överken ya da yerin dibine sokarken, her ikisini de galeyana gelmiş şekilde yaparken, bağırarak, alkışlayarak; o derece ki oturdukları yerler ve kayalar yankı yapar ve onca övgü ve küfür ikiye katlanıp onlara geri döner. Her iki durumda da, hangi genç yürek, sence hangi genç yürek buna dayanabilir? Aldığı hangi eğitim bu övgü ve küfür selinden onu kopartıp alabilir? O da, onların iyi dediğine iyi, kötü dediğine kötü deyip onlar gibi olmaz mı? *Devlet* 492.+

O halde gerçek sofist, yani dinamik sofist, o günkü Atina halkıydı; Sofizm öğrencileri ya da takipçileri gibi pek de kendi zihinsel yöneticileri olmayan görünürdeki ya da profesyonel Sofistler. Sofistler bu durumu, Fransızların da bahsettiği gibi, üzerinde iyice düşünülmüş bir bağlılıkla çeşitli ruh hallerine hükmetmesini bilen bir vahşi hayvan bakıcısına benzetmişlerdir. Eğer Sofistler bunun kısmi nedeniyse, sosyal çevrede hala daha etkililerdi. Onları koruyan, toplumun temel momentini keşfetmiş ve büyük bir doğrulukla tespitte bulunmuşlardı. İstekleri ise, bu momenti düzenlemelerle sürdürmekti. Sofistlerin başı Protagoras, Herakleitos fiziği ya da metafiziğini etiğe uygulamıştı. Artık bölücü Herakleitos ateşi, gerçek hayatı, insanların düşüncelerini, duyguları ve iradeyi etkisi altına almıştı.

Platon'un kusurlu olduğuna inandığı, çevrelerindeki dünyada var olan bu kusurlu doğal eğilim, tıpkı kendi uygun bilinçli kuramı gibi dikkatlice tanımlanmaktadır: olguların nasıl olması gerektiğini gösteren bir kuram. "Sadece bu,"dedikleri şey şuydu "Sadece bu çok yönlülük, bu değişken ruh, bilginin çocuğu olarak evlat

edinilecek, ona çok iyi bakılacak ve bu ruh büyük bir zenginliğe kavuşturulacaktır. Seni ve düşüncelerini, olguların kendisi gibi esnek, değişken hale getireceğiz: dünyadaki kişisel çıkarların için seni tıpkı kusursuzca işleyen bir araç gibi *meslek hayatına*, açık bir madene taşıyacağız." Eğer karşımıza eski bir kural veya önyargı çıkacak olursa, kim onlardan daha iyi, küçümsemeyi yahut ihlali değil de (ki bu diğerlerinin kontrolü için faydalı olmasından dolayı ihtiyaç duyulmayan ya da belki de istenmeyen bir durumdur) birisinin kendisiyle ilgili olan bir çözeltiyi ortaya koyabilir? "Çözülüp dağılacak, zihnindeki şu ya da bu etik birikinti. Yazık! Kusursuzlaştırılmış yöntemimizle karşı karşıya kaldığında nasıl da yavaş yavaş kaybolacak! Bunun gibi varsayımlara, önyargılara veya ilkelere çok yakında Aristokratik zihnin boş odalarında hadleri bildirilecektir."

Evet! der, Platon (bir süreliğine de olsa bunun en azından onun ruhundan gelen bir cevap olduğunu düşünebiliriz) ama yine de aklımızdan çıkardığımız veya bizi ahlaksızlaştıracak türden bazı varsayımlar vardır. "Dahası da var," diye devam eder diğerleri, "hitabeti güçlü, ikna kabiliyeti olan öğretmenler (*peithous didaskaloi*); her ne pahasına olursa olsun amacımıza ulaşacağız." Bu, **démos*ta, insanın ahlaksız, itaatkâr olmayan bayağı doğasında vardır ki bu retorik hocaları ortaya çıkmıştır. Onlar her şeye rağmen masum Yunanistan'ın farkında olduğu ahlak öğretmenleridir ve akıl, görünüşe bakılırsa, "onlarla birlikte ölmelidir!"

(*) Basit insanlar.

Şöyle der Sokrates;

- Felsefe yapmaya inanan çok az sayıda insan kalmıştır: Bu insanlar, ya doğuştan değerli ve iyi bir şekilde yetiştirilmiş, yabancı memleketlere sürgüne gönderilmiş ama felsefeyle olan doğal bağını koparmamış ve felsefeyi bozacak kişilerden uzakta bulunan ya da siyaseti küçümseyerek ona değer vermeyen küçük bir devlette dünyaya gelmiş büyük kişilerdir. Belki de iyi parçalardan oluşan seçkin bir parça diğer bir sanattan felsefeye geçebilir. Dostumuz Theages'in yularının da kısıtlayıcı bir gücü vardır. Theages'in durumuna bakacak olursak, tüm koşulların onun felsefeden uzaklaşması için elverişli olduğunu görürüz; Theages'i siyasetten koparan hasta bedeniyle ilgilenilmesi onu kısıtlamıştır. Kendi özel durumumuz hakkında konuşmaya değmez. Böyle bir şey daha önce çok fazla insanın başına gelmemiştir herhalde. Yani bu özelliklere sahip, felsefenin lezzetini ve güzelliğini tadan, çoğunluğun içinde bulunduğu çılgınlığı gören insanlar, devleti ilgilendiren önemli durumları etkiler. Bu insanlar, yanınıza aldığınızda adaletine güvenebileceğiniz kişilerdir ama vahşi hayvanların arasına düştüklerinde ne onların kötülüklerine ortak olmak isterler ne de bu acımasız sürüye karşı koyacak gücü gösterirler. Bu yüzden de ne şehirlerine ne de arkadaşlarına hizmet edemeden, ne kendilerine ne de başkalarına bir faydaları dokunmadan çekip giderler. Tüm bunları düşünecek olursak, bu kişi, tıpkı bir kum fırtınasından, güçlü bir rüzgârdan korunmak için bir çitin arkasına sığınır gibi sessiz kalıp kendi işine bakar, çevresindeki adaletsizlikleri görür ama yine de haksızlıklara ve kötülüklere karışmadığı için mutlu olur, öylece yaşamaya devam eder ve neşeli bir şekilde güzel umutlara kendini inandırır! Fakat aslında, çok küçük başarılara inanmaz. (Ama büyük başarılara da inanmaz). Baksana, kendine yaraşan devlete rastlayamadı. Hâlbuki ona layık bu devlette kendini tamamlayacak ve sahip olduğu özellikleriyle milletin kurtarıcısı olacaktı. *Devlet*, 496.

Doğal zenginliğe sahip, şatafatlı, karmaşık ve heyecan uyandıran fakat aşırı derecedeki İyon hassasiyetine varacak derecede Dor düzenine ve *askésis*ine yönelik etkili bir isteğe sahip olan Platon'un karşısında Sofistler ve kendi ürünü olan Sofistler'i

değiştiren bir çağ vardır. Platon her yerde, siyasi ve ahlaki yaşamda, ilkeler çerçevesini ortaya atmaktadır; insanlara uygun olacak eğitimde, bu eğitimin yarısı kaplayan müzikte, diğer yarısı olan felsefede, (etrafımızdaki şeylerin ebediyen sabitleşmiş çerçevelerine karşılık gelen, hatta onlarla örtüşen, düşüncemizin ebediyen sabitleşmiş çerçevelerindeki "idealar felsefesi"nde). Bizim değil de, Platon'un algıladığı anlamdaki, sırasıyla sofistik sürecin ve felsefi ya da diyalektik sürecin akıl koşulları arasındaki asıl fark, (süreklilik ve açıklıkla ilgili olan) adaletin kendine özgü ele alınış tarzının düzgün tanımı ve ideasıyla *Devlet* adlı eserinde güzelce tarif edilmiştir. Bir taraftan insanın, diğer taraftan toplumun doğasına ayak uyduran Adalet, (ya da daha geniş anlamıyla Dürüstlük) kazandığı yoğun deneyimin ışığı altında dikkatli ve itinalı bir şekilde *Devlet*'in dördüncü kitabında **ta hautou prattein*'e dönüşür. İşte Dürüstlüğün ya da Adaletin eşit şekilde açık ve her anlamda kusursuz olan gerçek ebedi çerçevesi. Bu tanıma hiçbir şekilde başka bir anlam yüklenemez. Adaletsizliğin hiçbir tanımı tarafından delinemez ve sahibine esaslı bir değer bahşeder. Görünümün yanlışlıklarından bağımsızdır. Adaleti olduğu şekliyle bırakır ve daha önce Sokrates zamanında cereyan eden tanrıların kandırılması görüngüsünden bile etkilenmez. İşte burada Platonik Sokrates, daha güvenilir bir felsefe üstadı olduğunu rakiplerine kanıtlamak durumundadır. Bir tarafta "bir insanın inanmaması imkânsız" ***(sophos gar kai theios anêr)* veciz şair Simonides tarafından temsil edilen bir topluluk, diğer tarafta ise Thrasymachus tarafından temsil edilen Sofistler. "Bize sadece Adaletin,

(*) Tüm parçalarıyla kendi işini yapma.

(**) "Çünkü bilgili ve mükemmel bir insandı."

Adaletsizlikten daha iyi bir şey olduğunu gösterme. Hem insanlar hem de tanrılar, Adaleti ve Adaletsizliği birbirine karıştırsa bile, sahibinin ruhuna kendi içinde ve kendi kendine *(*hautê di' hautên*) ne yapıyor da **(*alla ti poiousa*) birisi iyi, öteki kötü bir şey oluveriyor, onu göster."

Devlet'in ilk kitabındaki Adalet ideasının tam olarak ele alınış şeklini bir süreliğine gözünüzün önüne getirin. Sofistlik ve sağduyu, tıpkı Adaletin yaptığı gibi belirli bir boşluğu doldurmak veya işgal etmek için elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyor. Akla yatan koşullar altında, öne sürülen her iki tanım Adaletsizliğin tanımına dönüşüyor. Bu durum, uygulamada ikisi arasında bir karışıklık olmasının muhtemel oluşundan değil, bu ayrımın farklılığının kuramsal geçerliliğinin aklı tatmin edememesinden kaynaklanmaktadır.

Artık zihinsel durum, sofizmin, Herakleitosçu akış reprodüksiyonu olduğu algıyı tasvir etmektedir. Herakleitosçu eski fiziksel kuram, sofistik hareketin arttığı ahlaki ve sosyal ayrışma temelinde kendini gösterir. *Devlet*'in ilk kitabında geçen Adalet kavramının ele alınışı mesela. Adalet nedir? sorusuyla nasıl bir tezatlıktır bu! İlk kitap aslında tartışmalı, yıkıcı ya da olumsuz özellikteki Diyaloglardır. Tüm bunlar erkenden bu kitapta sonlandırılabilirdi. Adaleti tanımlamak için tıpkı Simonides'in temsil ettiği sağduyunun veya Thrasymachus'un temsil ettiği karmaşık bir felsefenin ya da yetersizliğin açığa çıkarılmasıyla sorun kökten çözülebilirdi. Örneğin minnet duygusunu geri getiren Adalet'tir

(*) Kendi içinde ve kendi kendine.

(**) "Ne yapıyor da"

*(*to ta opheilomena apodidonai*) cümlesi, doğru davranışa yönlendiren genel bir ifade olarak kabul görebilir. Adalet "Güçlü olanın hakkıdır" sofistik yargısının "Adalet zayıfın güçlüye karşı kurduğu bir tuzaktır" paradoksundan daha doğru olduğu söylenemez.

O halde açık bir uygulama kuramı arayışında olan, Adalet ile ilgili ortaya atılmış ifadeler düşünüldüğünde, bu tanımlar başarısız olmuştur. Başarısızlığa uğramasının sebebiyse akılla ilgili olarak neyin ne olduğunu ayırt edememesinden kaynaklanır. Platon'a göre açık bir şekilde düşünülebilecek şey, gerçek olanın tam ölçütüdür. Eğer Adalet hakkındaki bu düşünce, onca çabamıza rağmen hala anlaşılamıyorsa bunun tek nedeni, Adalet'in gerçek bir şey değil de boş ya da karmaşık bir isimden ibaret olmasıdır.

Sofist ve halkın tuttuğu ahlakçı, Adalet'i tanımlamadaki ilk denemelerinde önce bu formülle sonra da bu düşünceyi başkalarının zihnine aktarabilecekleri bir tanımla, bu görüngü deneyiminde belirli bir yer edinmeye çalışmaktadır. Bu kelime oyunları ve belirli muhtemel tutum senaryoları sonucunda, Adalet kavramı boşluğu, şu ya da bu şekilde Adaletsizlik tanımlarıyla doldurulur. Bu nedenle Adalet, yani Adaletin kapsadığı alan yani deneyim boşluğu tıpkı Herakleitosçu su gibi buharlaşıp gider. Eğer bilinmesi gereken ya da söylenecek son söz buysa, Adalet artık mevcut meselemiz olamaz, en azından keskin felsefi zekânın meselesi olamaz. Ama belki de hakkında daha fazla şey söylenecek bir felsefesi vardır. Bir kavramı tanımlayabilme gücü, herhangi bir olası duygu veya eylem durumu içerisinde hiçbir Adaletsizlik

(*) İnsanın borçlu olduğu şeyi geri getirmek.

tanımını ihlal edemez mi? İşte *Devlet*'in temelindeki tartışmayı başlatan soru da budur. (Platon'un kendi ifadesiyle bir keşif yolculuğu üzerine bir soru).

Birçok ortak noktanın yanı sıra Sokrates ve Sofistlerin arasındaki farklılık ya da amaç farklılığı olarak görülen şey, aslında her iki tarafın da Simonides'in sözcüsü olduğu eski dünya görüşünden ayrılıyor olmasıdır.

Sokrates'in Sofistlerle olan anlaşmazlığı, bir yandan kararsız bir çağın koşullarının beraberinde getirdiği karşıtlıklardan, öte yandan ise salt bireysel bir rekabetten kaynaklanmaktadır. Bu durum, hafızalarda tarihi bir mesele olarak yer edinmiştir. Hâlbuki durum bunun tam tersidir. Bu masum "Sofist" kelimesi ortak dilde varlığını sürdürmüştür. Bir kişinin kendine ve başkalarına ait zihin algılayışı bağlamında, her zaman bu gibi değerli düşünce alışkanlıklarıyla uyuşmazlık içinde olan bir tür yinelenen zalimliği göstermiştir. Elbette ki karşısında kendimizi korumaya aldığımız sıradan bir sofizm vardır. Birbirimizle münakaşaya girecek kadar akılsızlık gösterirsek, hepimiz bazen dürüst suçlamaların adına olan bu mantık ikiyüzlülüğünün cazibesine kapılır gideriz. Yine de bu ikiyüzlülük çoğu zaman kendini ortaya çıkarma eğilimindedir. Fakat Platon'un farkında olduğu daha sinsi bir sofizm vardır. Platon, *Protagoras*'ta ve daha etkili bir şekilde *Phaedrus*'ta bu sofizmle mücadele etmiştir. Sofistler ile Sokrates ve Platon arasında geçen o ünlü tartışmaya ait temel noktanın ortaya çıktığı *Phaedrus*'un son sayfaları, gerçekçi ahlakla doğrudan bağlantı kurmadan kendi içinde süreklilik arz eden bir meseleyle ilgili olarak, çağının önyargılarından etkilenmez. Sanat, hitabet sanatı, özellikle, edebi yazın sanatı (bir insanın aşkla ilgili ateşli yazınları nasıl ortaya çıkaracağını, nasıl aşk mektupları yazacağını, yani

hitap ettiği kalbi nasıl kazanacağını gösteren sanat) Sofistlerin üzerinde çok kafa yordukları bir meseleydi. *Phaedrus*'ta bahsi geçen, ilan-ı aşk ya da arkadaşlık tekliflerinde başarılı olmanın sırrıyla alakalı tartışma şuna bağlıdır: iyi bir konuşmacı, yazar, şair, yani genel anlamda iyi bir sanatçının, konusunun doğruluğunu, *bildiği* gibi ya da *hissettiği* gibi bilmesi veya aynı şekilde bilinçli olarak bu gerçekle temas halinde olması onun için gerekli hatta faydalı mıdır? Yoksa gayet üşengeç bir şekilde, sadece diğer insanların düşündükleriyle ya da insanların başkalarının ne düşüneceğini *düşünmeleriyle* mi temas halinde olmalıdır? Sokrates, retorik sanatının usta öğretmenlerini suçlamaktadır. Ona göre, bu öğretmenler gerçekten ilgi göstererek bu konuda ustalaşmak için ne kendileri meselelerin akılsal zeminine ulaşmakta (mesela aşk bilinci zeminine, hâlbuki hem dudaklarını hem de ruhlarını aşk için açmaları gerekirken) ne de başkalarının ulaşmasına yardımcı olmaktadırlar. Bir kişi, herhangi bir gerçek güçle başkalarına taşıyacağı herhangi bir şeye olan içsel, dikkatlice doğrulanmış, ölçülmüş, kurulu bir bağlılığa [117] sahip olmalıdır. Bu şey, Platonik Sokrates'in, küstahça ortaya atılan Sofist kuramına ve yüzeysellik uygulamasına karşı çıkarak bu durumu çok güçlü kelimelerle ifade ettiği bir gerçektir. Evet! Zihinlerimizin doğal küstahlığını yücelten kuramlara karşı her zaman kendimizi korumalıyız.

Sokrates, *Phaedrus*'ta;

-Öyleyse şimdi, bir insanın güzel konuşup konuşmadığı veya güzel yazıp yazmadığı bir yöntemin kuramını düşünmeyi ortaya atıyoruz" demektedir.

- Tabii ki", "

-Peki öyleyse, övgüye değer şekilde konuşanların, konuştukları şeyle ilgili gerçeğe aşina olmaları gerekmez mi?"

-"Hayır!" diye cevap verir Phaedrus o sofizm çağında, "Bence durum şöyle:

Mesela, retorik ustası olacak birisinin adaletin gerçekten ne olduğunu bilmesine gerek yok; onun yerine hükümde bulunacak kişilere göre adil olanın ne olduğunu bilmesi yeterli. Yine, neyin iyi ya da güzel olduğunu bilmesine de gerek yok. Bu kitleye göre iyi ya da güzel görünen şeyleri bilmelidir. İkinci söylediğim şey, ikna olmayı beraberinde getirir. Tabii ki burada gerçeklik her şeyin üstündedir."

Sofistlerin bir tür "içsel yalan"la (sofist ahlaksızlığın temeli) suçlanıp suçlanamayacağı Platon'un takdirine kalmıştı. Onlarla birlikte sanat, çok hızlı bir şekilde özü olmayan salt bir biçime dönüşmüştür: dal ve çiçeği insafsızca kökünden ayıran genel bir yöntemle uyumlu, diğer insanların ürettiklerinin salt yüzeyinden devşirme, bağlantısız deneysel kurallar bütünü olan bir sanat (bir insanın kendi canlı algısı veya inancından türeyen bir sanat). Lakedaimonlu Platon'un en sevdiği hoca, etrafındaki şeylere gerçek tutkuyla bağlıdır. Bu tutku ve samimi aşkın göstergesi olan sonsuz bir sabra sahiptir. Sabit Lakedaimon tavrıyla, gerçekle temas halinde bulunulmadığı sürece gerçek bir konuşma sanatının olmayacağını ve olamayacağını söyler. Platon, gerçek hafızayla salt rastlantısal anımsama arasındaki bu farklılığı, eski Mısır'da yazının icat edilmesiyle ilgili olan hikâyesinde çok güzel bir şekilde anlatır. Platon, gerçek hafızanın bu icat tarafından desteklenip desteklenmediğinin şüpheli olduğunu düşünmektedir. Dikkatsiz bir okuyucunun sayfa kenarına düştüğü "hatırlatma notu" aslında hepimizin bildiği üzere onun hatırlayacağı şeye veda etmesi anlamına gelmektedir. Bütün sanatların

gerçeği budur: **Logôn ara technên, ho tên alêtheian mê eidôs, doxas te tethêreukôs, geloion tina kai atexnon parexetai.* salt kelimelerin yetim kalmış sanatıdır ***(texnê atexnos)*. "Algı," oldukça kişisel, derinden karmaşık olan kendi neslimizin şairini ve sanatçısını gözlemlemiştir: "Algı, temel beyin işlevi,- -sanatta farklılığı yaratan şey budur."

Bütün bilgilerin başlangıç noktası, tüm yapmacık, istem dışı olarak yayılabilen sanat kurallarının ve gerçekler ama tam anlamıyla gerçekler tarafından onaylanmamış edebi yazın kurallarının karşısındadır. ****Peri brachylogias, kai eleeinologias, kai deinôseôs*, Özgür davranma ya da kesinlikle, şekille, vurguyla, parçaların oranları ve benzeri şeylerle, ayrıca giriş ve sonuçla ilgili bütün salt biçimsel söylemlerin karşısındadır. Platonik Sokrates hala karşı çıkmaktadır: "Uyumun sağlanabilmesi için neleri bilmeniz gerektiğini biliyorsunuz fakat hala uyumun kendi kanunlarını bilmiyorsunuz." *****ta pro tragôdias* Sofokles'in benzer bir itirazı vardır, ******ta pro tragôdias, all'ou tragika.* Bir insanın nasıl *yazı yazıp konuşması gerektiği*, canlı Sofoklesçi amaç veya inanç ve doğru ifadenin karşı konulmaz kanunu çerçevesinde kendini hissettirecektir. Bu gereklilik, kesinlikle okulda öğretilen eski modellere de yeni bir bakış açısı kazandıracaktır. Sadece alınan görüşle uyumlu konuşmak, mahkemelerde adaletin kendisiyle pek ilgilenmeyen, yalnızca bir arkadaşının beraat etmesini, bir düşmanının ise suçlu bulunmasını

(*) Konuşma sanatında, gerçeği bilmeyen ve yalnızca diğer insanların fikirlerini alan kişi beceriksiz bir komedyen olmaktan ileri gidemez.

(**) Salt kelimelerin yetim kalmış sanatı.

(***) Kısalık ile acıma ve abartıya yönelen konuşma.

(****) Tragedyadan önceki şeyler.

(*****) Tragedyanın kendisi değil, tragedyadan önceki şeyler.

arzulayan insanların işine yarayabilir. Bu, Abelard ve Heloise'in yazdığı ünlü aşk mektupları üzerine bir ilke değildir. Aynı şekilde, bu ilke, *Phaedrus* Diyalogu ve *Symposion*'da, Platon'un aşk ve arkadaşlık üzerine yanıp tutuşan sözcükleriyle de ilgili değildir. Dante'nin çok etkiliyici olan *Inferno*'sunda kayıtlara geçirdiği gibi, kendilerini bulana kadar Paolo ve Francesca'ya olan aşk söyleminin kitabındaki gibi de değildir.

İfade, tüm sanatsal güzelliğin temeli içindir. Bu ifade, ifade edilecek bir şeyin olmadığı bir yerde olamaz; dizelerde, renklerde, kelimelerde, ayrıca biraz şüpheli de olsa, kararlı anlaşılır bir ruhun bilinçli devinimlerinde. İnsanın kendisiyle ilgilenmesini sağlamak, bir evi içindeki odalarıyla, anılarıyla, üzerinde yazıları ve resimleri olan duvarlarıyla birlikte aydınlatmak, Sokratesçi yöntemin temel işlevidir. Bu durum, Fransızların da dediği gibi "*la vraie vérité*"dir, insanlar için tüm gerçekliğin zeminidir. Diğer insanlarla ve onların uğraşlarıyla meşgul olan genç insan, yüzeysel olana ve dışarıda kalan şeylere karşı daha az ilgi duymaya başlar. Gerçek sanatçı, her türden bilginin uzmanı, belki de onun temel algısı olabilecek bir gücün çekimine kapılır ve bu güçle suçlanır. Konuşmanın işlevi, bir güzel sanat dalı olarak *zihinlerin kontrolü* anlamına geldiğinden (*psychagôgia*), genellikle insan ruhunun bilgisinin ve gerçek bir psikolojinin yanında durur. Yazar ve konuşmacının, sadece deneysel bir rutin vasıtasıyla değil de, **tribê monon, kai empeiria alla technê*, gerçek bir güzel sanat gücü aracılığıyla zihinlerle uğraşması, onun endişe duymasını gerektirir. Bu sanat, bu kuram, Yunanlıların da dediği gibi "sol elle kavranmamalıdır"; ***chalepa ta kala*. Platon'un, konu hakkındaki görüşlerini kendi ağzından dinleyelim;

(*) Deneysel bir rutin vasıtasıyla (değil), gerçek bir güzel sanat gücü aracılığıyla.
(**) "Güzel şeyleri elde etmek zordur"

- Çabala! dedi kadın (Symposion'daki Sokrates bu kahin kadının ağzından konuşmaktadır). Söyleyeceklerime iyice kendini vermeye çabala. Aşk ilminde onca yol kat etmiş, güzel nesneleri vakitlice gören, şimdilerde ise aşk ilminin sonlarına doğru yaklaşmakta olan bu kişi, birdenbire kendi doğası içerisinde muhteşem bir güzellik görecektir: (o, Sokrates!) Bundan önceki uğraşları hep bunun içindi. Her şeyden önce bu güzellik vardı. Ne başlangıcı ne de sonu olmayan, ne büyüyen ne de küçülen, bir taraftan güzel, şimdi güzel, sonra güzel olmayan, bir ilişkide güzel olan, ötekinde çirkin olan, bazılarına güzel bazılarına çirkin görünen bir güzellik. Bu güzellik ne bir vücudun parçası olan el ya da ayak şeklinde, ne bir mantık ya da bilim olarak, ne başka bir şeyin içinde, bir canlının içerisinde, ne yeryüzünde ne gökyüzünde ne de herhangi bir şeyde kendini ona göstermeyecekti. Kendisini kendisi olarak gösterecektir. Tek bir biçimde. Var olurken ya da yok olurken tüm güzel şeyler onun içindedir. Ne artar ne azalır ne de değişir. Bir insan, doğru bir aşk deneyimi sayesinde aşağıdan başlayarak yukarıya doğru, bu diğer güzelliğin farkına varmaya başlarsa, işte o zaman sona ulaşmış sayılır. Aşk öğretisine ulaşmanın doğru yolu budur aslında. Yukarıya doğru tırmanmak için bu güzel şeylerden başlarsın, onları tıpkı bir merdivenin basamakları gibi kullanırsın. Bir güzel insanın aşkından iki insanın aşkına, iki insanın aşkından herkesin aşkına, güzel insanların aşkından güzel işlerin aşkına (*kala epitêdeumata)* (güzel işler derken, askerlik, rahiplik veya öğretmenlik gibi) güzel işlerin aşkından güzel bilgi türlerinin aşkına geçersin; ta ki bilgi basamaklarından, içinde mutlak Güzelliği barındıran, onu gerçekte olduğu gibi tanıyan bilgiye geçene dek. Hayatın bu aşamasında, sevgili Sokrates! dedi Mantinealı kahin kadın, insan her an gerçekten mutlak güzelliği görerek yaşarsa. Senin daha önceden gördüğün bu güzellik, altından veya şık elbiselerden ya da eğer mümkün olsa yemeden içmeden sadece yanlarında oturup gözlerinin içine bakmak istediğin arkadaşın olan o güzel genç insanlardan daha değerlidir. Ne yapmalıyız o zaman diye sordu kadın. İnsan, o mutlak güzelliği tertemiz, saf, katkısız haliyle görebilseydi. Kanlı canlı, renkli ya da herhangi bir dünyevi bir kalıp içerisinde değil de o ilahi güzelliği *(*monoeides*) olduğu gibi görebilseydi. Gözleri bu güzelliğe çakılı kalmış, gözleriyle bu güzellikle konuşan kişinin hayatı acınılacak durumda mıdır dedi kadın. Güzel olanı, ancak bununla görmek (yani yaratıcı mantıkla, *ho nous*), ve erdem hayalleri yaratmayıp, -onun gördüğü şey bir hayal değildir. Gerçeğe sarılarak gerçek erdemin babası olmak o kişiye mahsus

(*) Tek tip, basit.

bir şey olmayacak mıdır? Bu kişi, erdeme babalık yaparak ona bakacak ve ölümsüzlüğe kavuşacaktır. *Symposion*, 210.

Platon'a göre, Sofizmin temelinde yatan bozukluk gerçek şeylerin var olmadığını savunuyor olmasıydı. Oysa Platon'a göre gerçek şeyler vardı. "Kendi içlerinde bir son" olan şeyler. Platonik Sokrates haklıydı: "Platon bu durumu çok güzel kaleme almıştır çünkü Sofistleri çok iyi tanıyordu ve kendisi bir Sofist değildi. Platon gerçekten bildiklerini yazıyordu".

ALTINCI BÖLÜM
PLATON'UN DEHASI

Felsefe öğretisinin doğru eleştirisi, tıpkı insanoğlunun öteki ürünleri gibi koşulların eskisi ya da çağdaşı olan tarihsel bir değerlendirmesiyle başlamalıdır. Eleştiri, bu şekilde şimdiki halini almıştır. Fakat eksiksiz bir eleştiri sadece bunlara bağlı değildir. Soyut öğretinin evriminde, tıpkı felsefe tarihindeki yazıldığı şekliyle, analiz edilebilecek ve açıklığa kavuşturulabilecek kritik, karşı konulamaz ve mekanik bir koşul (belirli bir çağın koşulları) her zaman için mevcuttur. Nispeten açıklanması güç, direnç gösteren, şekillendirilmekte olan bir kişilik gücü de sanki bir tezatlık yaratırcasına bu mevcudiyetin karşısında varlığını sürdürmektedir. Eleştirinin edebiyat ve sanat bağlamındaki denenmesi görevi, genel koşul değerlendirmesinin herhangi bir çağın ürünlerindeki yaygınlığının bitmesiyle başlar. Biz de, bu çevreyle bir şekilde ustaca ilişki kuran bireysel dehadaki benzersiz olan şeyle ilgileniriz. Mesela, bir felsefe öğrencisi, Platon okurken elinden geldiğince bir çağın genel özelliklerini kendisi için yeniden şekillendirmek zorunda kalıyorsa, aynı zaman da bir kişinin de portresini yeniden üretmek mecburiyetindedir. Sofistler ve etrafını saran Sofistik dünya; hocası, Sokrates; Sokrates öncesi felsefeler; geçmişin ve bulunduğu zamanın istençdışı etkisi: "Platonik öğreti hakkında,

bu öğretinin tüm bunlarla doğrulanmış bir ilişki içinde olduğunu bilmemiz dışında bir bilgiye sahip olmamız mümkün değildir; bu işin içinde Platon'un kendisi de vardır".

Başlangıçta fark edebileceğimiz belli bir karmaşanın kişiliği. Felsefenin büyük ustaları çoğunlukla bu kişiliğin tek bir amaç güden hizmetkârları olmuşlardır. Bu kişiler, sanki Aristoteles'in karakter basitliğinin taklidi, onun sürükleyici entelektüalizmi içerisinde bilime yani kendini soyutlamış bilime hizmet etmiştir ve inanç, hayal, aşk, bedensel hissiyat, kısaca hiçbir şey, onları bilimden kopartamamıştır. Sadece hayatları hakkında değil, mizaçları hakkında da hiçbir bilgiye sahip değiliz. İçlerinde onlara özgü, soyut ve bilimsel bir güç var olmuştur. Entelektüel soyutlamalardan biraz daha fazla olacak şekilde, içlerindeki felsefe anlayışı renklerine, daha doğrusu renksizliğine sadık kalmıştır. Hegel'in de söylediği gibi, bu anlayış, yalnızca gri rengi değil, grinin içerisindeki diğer benzer renkleri de üretmiştir.

Platon'da durum tam aksine seyretmektedir. İçindeki gerçeğe karşı beslediği tutkusu, onun doğasındaki bazı yok edilemez eğilimleri ortaya çıkartmıştır. Fakat aslında Platon'a özgü olan nitelik, Platon'un zihinsel bünyesindeki çeşitli unsurların karışımında saklıdır. Platonculuk, bir anlamda görülmeyenin, transandantalın, denenmemişin ve bedensel göze hitap etmeyen güzelliğin çarpıcı bir belirtisidir. Görülmeyen felsefenin bu yazarı, aslında kendisinin ele aldığı sorulara pek de ilgi duymayacak birçok kişiyi sayfalarına çekip hapsetmiştir. Görülmeyen felsefenin bu yazarı, "görünen dünya gerçekten vardır" demiştir. Estetik açıdan çok hoş olan sadeliğini, aşırı duyusal ve meraklı doğasının disiplinine ve kontrolüne borçludur. Evet, o zamanlarda Atina'da görülmeye değer bir şey olan görünen dünya, onun için gerçekten vardır: ve

yüzünü bu dünyadan çevirip görülmeyen şeylere baktığında bile (işte asıl mesele bu!) hala var olmaya devam etmiştir.

Sokrates'in oldukça donuk renkli olan ekolüne ve bahsi geçen meselelere karşı ilgisiz kalma ya da bu meseleleri önemsememe disiplinsizliklerine, insanlara bir tür Odyssey, (ya da Sappho veya Catullus gibi şairler mi desek?) niteliği katarak bedensel bir hissiyat kazandırmıştır. Ayrıca bu insanlara, pratik bir zekâ, güç kontrolü ve belki de onu Sofistlerin en gözdesi yapabilecek felsefi ama dünyevi bir Yunan nesir yeteneğini aşılamıştır. Platon'un aklı, adeta insanların ve diğer şeylerin canlı betimlemeleriyle dolu bir ambar gibidir. Ona göre hiçbir şey dikkate alınmayacak kadar önemsiz değildir. İnsan kalabalığının arasında yürürken, onların görkemli ilahilerinin ve iş tezgâhlarının seslerine kulak kabartır. Sıradan bir filozof "sessiz özdek"lerden bahsederken Platon, demirci atölyesinde bu kadar aptalca bir ifadenin içine düşecek kadar uzun zaman geçirmiştir. Ona mantıklı gelen şeyler, basit şeylerde kendini göstermektedir. Hiç kimse, gerçek hayattan alınan sahneleri ondan daha iyi betimleyemez. (Tıpkı *Devlet*'in giriş bölümünde yaptığı gibi. Bize anlattığı Sokrates, tıpkı diğer insanlar gibi yeni bir din işlevine tanıklık etmeyi merakla beklemektedir: acaba bu nasıl gerçekleşecektir? Aynen çağımızda da olduğu gibi, bir insanın çok sevdiği tanıdık birileriyle karşılaşması çok hoş bir durumdur). "Gençlerimizden bazılarıyla orada karşılaşacağız: onlarla sohbet edeceğiz: tanrıçanın şerefine bir fener alayı, atlı fener alayı düzenleyeceğiz: göz kamaştıran bir etkinlik! —Ne? At üstünde, ellerinde meşalelerle mi geçecekler? Evet, tüm gece boyunca her yer aydınlanacak. Tam bir görsel şölen!" (Caryle, bu gece yarısı saatindeki bir başka canlı sahneden bahseder "yüzyıllar arasından uzanıp, kızıllığıyla üzerimize vuran ışık.")

Murillo'nun Dilenci çocuklarıyla (eğer tabloya bakacak olursanız, onları, gülüp konuşurken ve ekmek kırıntılarını yerken görürsünüz), *Lysis*'de zar atan çocukları yan yana koyun: İşte orada delikanlılar! Üstleri başları hazır, dini bir ayine katılacaklar. Daha bitmedi; çoktan kendilerini aşık kemiği oyununa kaptırmışlar bile, bazıları hemen kapının yanı başında, bazıları da bir köşeye çekilmiş. Platon, bir amaç gütmeden hikâye anlatmaz, hikâyeleri faydalı olduğu için sever. Kendi hikâyelerini uydurur ya da diğer insanların hikâyelerini allayıp pullayarak onlardan daha güzel bir şekilde anlatır: mesela Attika'daki çelimsiz çekirgelerin aslında eskiden insan olduğunu, Müzlerin yeryüzüne inmesiyle onların müziğine kapılarak yemeden içmeden kesilip öldüklerini anlatır. Sonra bir de *Devlet*'teki Gyges ve sahibini görünmez kılan yüzüğün hikâyesi vardır: (Bunu yapmak yüzüğün parmağa geçmesi kadar kolaydır).

Tüm edebiyat ustaları gibi, Platon'un da çeşitli üstünlükleri vardır. Fakat bu üstünlüklerden hiçbirisi, görülebilen gerçeklik etkisinin kazandırdığı kadar büyük bir okuyucu kitlesi kazandırmamıştır ona. Ona göre, gerçekte bütün bilgi bir *insanı* bilmek gibidir. Onun edebi sanatının özel ürünü olan Diyalog, onun ellerinde ustaca işlenerek tek bir kişiye dönüşmüştür. Bu kişiye, yavaşça gelişen fizyonomisine (organik yapısına, simetrisine ve ifadesine) bağlı olarak geniş bir algı kazandırır. *Devlet*'teki çeşitli ve farklı konuları bir bütün haline getirerek yaklaşık üç yüz sayfa olan bu uzun diyalogları belki de bir öğleden sonramızı ayırarak bitirebilmemizi sağlar.

Bir de bu eserde geçen karakterler vardır! Diyaloglar'daki "Sokrates"i Platon'un yaratmadığını varsayalım, tamam, ama diğer

karakterleri de en az onun kadar gerçek hayatın içinden kopup gelmiştir sanki. Genç Kharmides, doğallığın bedene bürünmüş hali, oturaklı yaşlı Cephalus; Sofoklesçi rahatlığıyla görkemli bir şekilde sunağın yanı başında, huzur dolu evinin avlusunda oturmaktadır; bunlar Diyaloglar'da yer alan çeşitli karakterlerde ve yaşlardaki insanlardır. Aslında bu insanlar genellikle en genç halleriyle karşımıza çıkarlar. Onları hiç tanımayan birisi Platon'un onlara olan inancından şüphe duyabilir mi? Platon'un ilgisini çeken ya da etkileyen bu karakterler, bazen eserinde tam anlamıyla geçmese bile, bu esere bilgi ve renk katmaya devam eder. Onların şahsi etkisiyle, soyut bir ahlaki durumun soyut analizinin ne anlama geldiği ortaya çıkar. Bu nedenle, ölümün eşiğindeki Sokrates figürü, acı çekmekte olan dürüst bir adam olarak sergilenmiştir. *Devlet*'in ikinci kitabında durumunu bizzat kendi ağzından aktarmaktadır. Kayıp bir ruh olan Alkibiades'in galip dehası altıncı kitabın sayfalarında kendini gösterir. O günlerde Atina'da maruz kalınabilecek tehlikelerin ortasında, doğuştan gelen insan doğası ve aristokrasiden bahsetmektedir. Bu nitelikler, onu, gösterişli varlığından etkilenmesi imkânsız Atina'yı kurtaran kişi değil de yok eden kişi yapacaktır. Burada bile, kişiliğin içsel unsurlarıyla ilgilenen Platon'un aklı hala amacında, yani *karakter özelliklerin*dedir. Detaylar sayesinde, karakter algılanabilir bir gerçekliğe dönüşmektedir: yüzdeki renklerin veya sesteki tonun değişmesi, el kol hareketleri, fizyonomiye ait değerler, konuşma, bakış ya da hareketlerin anlattıkları. Bu şeylerin görünür şekilde bir anlamı vardır. Bir konuşmaya yön veren ya da konuşmanın yönünü değiştiren çıkışlar, kalbin ve aklın tüm inceliklerini duyularımıza taşıyan hafif dokunuşlar: (Bu detaylara dikkat etmek gerçekten çok önemlidir).

Mesela, en ufak şeyi bile gözünden kaçırmayan küçük bir ruh parçacığı görürüz, sonra bu parçadan çok iyi bir avukat çıkartıverir ortaya. "Ozan"ı görür ve duyarız. Duygu yüklü performansı, epik bir şiirin "yorum"undan başka bir şey değildir. Sanki Platon'un gözlemlediği ya da kulak misafiri olduğu, Diyaloglar'daki çeşitli konuşmacıların kişisel hareketleri gibidir: Platon'un büyük bir şevkle kayıt altına aldığı alçakgönüllülük ve görgünün gerçek hoşluğu ve gençliğin o kaçınılmaz gösterisi. İşte Platon buna takılı kalmayı sevmektedir. Güzel renklere, harekete ya da sese bürünen hayatsal koşullarla temas halinde olmayı sever. Bildiğiniz üzere, *Devlet*'in sekizinci ve dokuzuncu kitapları, ahlaki ve siyasi soyut kuramına yani insanların ve devletlerin bünyesindeki etkili karakter değişimi genellemelerine büyük bir katkıda bulunmuştur. Fakat genç veya yaşlı olsun, bireylerin somut özellikleri üzerine yaptığı gözlemleri süreç içerisinde bizi canlandırmaktadır. Örneğin, baba ve oğulların benzerliklerindeki farklılıklar, hizmetçilerin efendileri üzerindeki etkileri, bir ailenin yoksullaşarak sınıf belirsizliğine düşmesinin insan mizacını ortaya çıkarması gibi. Koşullar üzerindeki ahlaki renk değişiklikleri, insanın gerçekte kim olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Tüm bu nitelendirmelerin Platon'a bir tür Thackeray'a özgü hassasiyet kattığı söylenebilir. Bu işten, zevk almak için zevk almaktadır. Aslında Platon'dan çok iyi bir roman yazarı olabilirmiş.

Platon aynı zamanda mizah ve ironiyi de kullanır. Bu onun için bir nevi tuz gibidir, Platon bu tuzu, anlatımının aşırı zengin ve tatlı lezzeti insanların ağzının tadını kaçırmasın diye kullanmaktadır: Sofistlerin ya da öğretmenlerin sahte tavırları, kişisel gösterileri ya da incelikten uzak hareketleri, Thrasymachus'un densiz kahkahaları ve kasıntılı yürüyüşü gibi. Kötü niyeti (Fransızların

söylediği şekliyle, *malini*), sivri uçlu kalemiyle hassas bir şekilde ele alır. Hatta bir yerde Thrasymachus'un yüzünün kızardığı bile görülmektedir. Platon, gençlerin yüzünün kızarmasından çok değişik bir şekilde bahseder. Mesela, *Protagoras*'taki Hippokrates'in yüzünün kızarması gibi. Büyük Sofist Protagoras'ın, Atina'da Callicles'in evinde olduğu söylenir ve azimli genç bilgin Hippokrates onu dinlemek için sabah erkenden uyanmıştır. Gün ağarmadan önce Sokrates'i de yanına alır ve Protagoras'ın yanına giderler. Avluda beklerlerken Hippokrates kendi entelektüel amaçlarından bahseder ve sonrasında kendine olan bu aşırı güveninden dolayı yüzü kızarır. Tam o sırada güneş ilk ışıklarıyla doğarken kızaran yüzü de ortaya çıkar. **Kai hos eipen erythriasas, êdê gar hypephaine ti êmeras ôste kataphanê auton genesthai.* (Bu sahneyi bu kadar net olarak aktaran birisinde kesinlikle bir sanatçı inceliği ve renklerin inceliğini kavrayabilen keskin bir göz vardır.) Platonik Sokrates, *Lysis*'te "Zavallı bir varlığım ben," demektedir. Bir gencin daha yüzü kızarmıştır, "Zavallı bir varlığım ben, sadece tek bir yeteneğim var: o da seveni ve sevileni ilk bakışta ayırt edebilmemdir."

İşitilen dünyada da durum böyledir. Örneğin, büyük sofistin sesinin üstün tekdüzeliği "bir kez duyulmaya görsün, tunç bir kâse gibi çınlamaya başlar ve birisi eliyle onu durdurana dek çınlamaya devam eder." Göz ve kulağın inceliği, aynı zamanda gözlemlerinin keskinliği ve gücü, dikkatli okuyucunun yolunu gözlediği ayrıntılı imgelerinde apaçık ortadadır: gemideki tayfaların isyanı (devlet gemisi ya da bir ruhun gemisi) yarı aydınlanmış mağaranın içindeki

(*) "Konuşurken yüzü kızardı, tam o esnada gün ağarınca yüzü ortaya çıktı."

yankılar, ışıklar ve gölgeler, insan zekâsı: eksik eğitim almış bir anlayışın havai ve olgunlaşmamış düşüncelerine benzeyen *Theatetus*'un kafes içindeki kuşları. *Gerçek* kavramlar, "diyalektik" yöntemin ısrarcı eksiksizliğiyle boyanmalıdır. Bu düşünceler mora boyanırken izlememizi sağlar. Bunun gözüyle gördüğü şeyin etik rengi olduğunu eklemekte ve kendisinin bile zar zor farkında olduğu yüksek felsefi anlatısının uç noktalarına doğru ilerlemektedir.

Platon'a göre görünen dünya "gerçekten vardır". Çünkü o doğasında, baştan sona, değişmez bir âşıktır. Bunun altında hassas ve titiz gözün ve duyarlı kulağın sırrı yatmaktadır. Gerçek kapasitenin doğasıyla meydana gelen kendi gençliğinin (oldukça etkileyici olan gençliğinin) temel çıkarı, arkasından gelecek olanlara kanun ve model teşkil eder. **Ta erôtika*, aşk öğretisi ve deneyimi onun için bu anlama gelmektedir; aşkın görünen kişilerle ilgilenmesi gerektiğinden bu öğreti, duyuların üstün kültürünü içermektedir. "Âşıkların kullandığı gibi"dir. Göze ve kulağa hitap eden nazik mesajların ve üstü kapalı söylemlerin peşindedir. Platon'un felsefesinin sonraki gelişiminde en yüksek türden bilgi, bir insanın bilgisi gibi gözükebilir. Mantığın gerçekle olan ilişkisi bir insanın başka bir insanla olan fikir alışverişi gibi de gözükebilir. Kişisel ilişkinin özellikleri ideaların görünmeyen dünyası görüşünü şekillendirebilir. Tüm bunların nedeni, bir aşığa göre tüm görünen dünyanın, renk tonlarının, ana hatlarının, çekiciliğinin, gücünün ve tazeliğinin görülebilir yaşayan kişilerin gücü ve tazeliğiyle ilişkilendirilmiş olması gerekliliğidir. Kendilerini kelimelerle, bakışla ve dokunuşla tanıtan bu şeyler, duyular aracılığıyla ruhu şekillendirmektedir.

(*) Aşka ait olan şeyler.

İşte burada Platon'un mantıksal dünyaya ve duyusal yetilerin endişelerine olan ilgisi ortaya çıkmaktadır: Platon, Dante tarzında bir âşıktır, büyük bir âşıktır. Ona göre, aynı zamanda Dante'ye göre, özdek ve ruh, düşüncelerinin tutkulu parıltısında harmanlanmış ve birbiriyle kaynaşmıştır. Bu ateşin ve sıcaklığın içerisinde ruhsal olan şey, bir kristalin kesin görülebilirliğini elde ederken, öte yandan özdeksel olan şey dünyeviliğini ve saf olmayan yönünü kaybedecektir. Bunun nedeni şehvetli mizacıdır (Platon'un gençliğini düşünmelisiniz): dehasının gücünün ortasında çok büyük bir unsur. Gözün ve kulağın güçleri ile duyusal yetenekleri geliştirmekte ve onlara incelik katmaktadır. Hayal gücü, yeniden şekillendirebilmekte, konuşma yetisi yeniden bir şeyler üretebilmektedir. İşte bu yüzden Platon görünen şeyler hakkında konuşurken, o şeyleri gözünüzde canlandırabilirsiniz. *Symposion*'da aşk yolunu, merdivenini, daha önceden hiç görmediğimiz bir güzelliğe doğru tırmanışımızı, zihnin mükemmel bilgiye doğru kademeli yükselişiyle canlı bir şekilde tarif eden Platon, bunların hepsinin farkındadır. Emin olabiliriz, duyusal aşk öğretisi, güzel insanların etkisine açıktır. Bu ifade ve hayal gücü parıltısının ortasındaki pişman renk, Platon'un doğasındaki son uyumun yavaş yavaş söndüğünün ve ölçülü olmaya yönlendiğinin sinyallerini vermektedir. Bu durum onun doğası için çok göze çarpıcı bir şeydir. Bunu, sanatın sabırla işlenmiş etkisinin cazibesiyle gerçekleştirmektedir.

Burada hatırlamamız gereken bir şey var. Sonraları onun sadakatine sahip çıkıp onu koruyan sade etkileri saymazsak, Platon, bir tür tutkulu olmayan tutkuyla ölçülülüğe âşıktır.— Kharmides'teki gibi *görünen* bir ölçülülük. "Sade bir griyle kaplanmış" bu bastırılmış, gri gözlü hoşlukta, ya da antik mermerde

gördüğünüz genç atletlerde, onu ve benzerini sağlam hatlarla yeniden yaratır. Fakat yine de fiziksel güzelliğin lüks algısı, bir ara Platon'u aşırı derecede rahatsız etmiş ve Platon kendi içinde bir bölünme yaşamıştır. Bunu, *Phaedrus*'taki ruhun at arabası olan vücudun kanatlı atına hükmetmekle ilgili söylediği sözlerden anlayabiliriz.

Görünüşe bakılırsa Platon'un kafası biraz karışmıştır. Onun kafasını karıştıran şey, büyük aşk ya da küçük aşk, yani Afrodit Urania ve Afrodit Pandemus değildir. Zaten *Symposion*'da bu ikisinin ayrımını yapmıştır. Kafasını karıştıran şey, içsel güzellikle dışsal güzellik arasındaki orta yolu bulmakta yaşadığı zorluk da değildir. Bu tuhaf karışım belki hala anlaşılamamıştır ama en azından ebedi bir öze sahiptir. Onu asıl rahatsız eden şey, en gerçek görüşün, en iyi şekilde eğitilmiş rüh yetisinin bile alt edemeyeceği bir deneyimdir: güzelin iyiyle asla ortak bir merkezde buluşmaması gerçeği (dünya kadar eski olan kötülüğün varlığı bilmecesi bu şekle bürünerek onu bulur). Bu gerçek, sadece anlayışını zorlamamış aynı zamanda iradesini de sınamıştır. Dolayısıyla yıllar geçtikçe doğal olarak içindeki aşk ateşinin sönmesi onu mutlu etmiştir. İnsanın yaşlandıkça tutkularının sönmesi üzerine Sofokles'in sarf ettiği olumlu sözlerin bekçisi Platon'dur. Bu "tıpkı hizmetçilikten kurtulup bir avuç delinin arasına karışmak gibi"dir. Öne çıkan kendi sözü, bu çelişki üzerine sonradan söylenmiştir. Dingin fedakârlıklarının arasında Sofokles'in sözünü alıntı yapan Cephalus'un geçkin yaşını kıskanmaktadır adeta. Bu sakin sahneyle bağlantılı, *Phaedrus* ve *Symposion*'un gösterişli gücüyle tezatlık içinde olan *Devlet*'in dokuzuncu kitabındaki Platon'un mistik gece duasını okuyalım;

Sağlıklı ve normal bir insan yatmaya gittiğinde, zihni kendine bir düşünce ve sorun ziyafeti çeker, tamamen bilinçli ve kendindedir. Öte yandan, içindeki arzu ne iştahına ne de oburluğuna teslim olur. Şöyle hafif bir uykuya geçer, ya zevkten ya acıdan, içindeki en iyi olan kısım hiçbir sorun yaşamaz ama acı çekebilir. Tek başına, saf özü içerisinde. Görmek ve bir amaca yönelmek ve bilmediğini anlamak için (bu, geçmişte, şu an ya da gelecekte gerçekleşen bir şey olabilir) benzeri bir tavırla düşmanca bir isteği sakinleştirir. Böylece, hiç kimseye bir kızgınlık duymadan, rahat bir şekilde uyuyabilir. Birbiriyle barışık iki kısmıyla ve mantığın meydana geldiği üçüncü kısmın harekete geçmesiyle bence böyle bir uykuda gerçeğe karşı ayrı bir inancı olur ve rüyalarında çok az huzursuzluk yaşar. *Devlet*, 571.

Platon, yirmi sekizli yaşlarda Sokrates'in "Savunması"nı dinlemiştir. Son saatlerine tanıklık eden kişileri de duymuştur; ya da belki kendisi de onun son saatlerine şahitlik etmiştir. "Adaletin kendisi" (Mutlak Adalet) o anda görünen bir nesneye dönüşmüş ve ona şeref vermiştir. Hem maddi hem de akılsal anlamda zengin olan bu genç adam, belki de Sofistlerin en etkilisi ve zekisi olabilirdi (bunu yazılı eserlerindeki ustalığından anlıyoruz); diyalogları oyunlara, tragedyalara, belki de komedyalara çevirebilirdi; duyusal ve görsel yeteneği onu bir *Odyssey* şairi yapabilirdi, ya da bir Sappho veya Catullus! Böylesine büyüleyici bir şair Kusursuz Şehir'deki haklarından vazgeçebilirdi; Yunanlı hatta belki de Romalı yazarlarda bile görülmeyen çok büyük bir ciddiyet, tam anlamıyla bir yetişkin bakış açısı insanı olmuştur. "Anlatmak zorunda olduğu ve insanın zayıflığı hakkındaki meselelerin ağırlığı" altına girmiştir. Kendisine karşı tükenmez bir ilgi besleme arzusunu kazandıran o tuhaf, neşeli hocasının görüşlerini ve antipatilerini benimsemiştir. Bu görüşler, kendi mizacındaki bazı güçlü özelliklere yabancıydı. İşte bu şekilde, Eleatik ekolün karakteristiği olan zihni zorlayan güçlüklerden yana

tercihini yapmıştır. Eski septik "devinim felsefesi"ni bir ahlak kuramı şeklinde yenilemiş gibi görünen zamanın başarılı Sofistlerine karşı düşman olmuştur. Kısacası, görünen şeylerin ustası olan bu ateşli âşık, onca zenginliğin içerisinde belirli bir duyu, konuşma ve hayal gücü çileciliğine giderek görülmeyen şeylere âşık olacaktır. Platon'un dehası için bu gayet doğaldır. (Evet! Platonik diyaloglarda bu durum görülmektedir, bundan kaçış yoktur)

Görülmeyene sevdalanan, ama hala bir âşık olan bu âşık, yani bu aşkı gören bu kişi. Bedensel duyuların, gözün ve kulağın karmaşık kültürünü, doğal gücünü ve kazanılmış hassasiyetini (bunlar, (*ta erôtika*)ya, duyusal aşk öğretisine mahsus yetilerdir) entelektüel soyutlamaların dünyasına taşımaktadır. O dünyada da görmekte ve duymaktadır. Varlıkların imgelerini aslında zihinde var olan şeylerle bağdaştırır. Bu "boş toprakları" canlı renkler ve biçimlerle doldurur. Sanki orada zihin, canlı insanlarla uğraşmaktadır. Bu insanlar, *insanların* birbirine beslediği sevgi, tiksinme ve çekicilik hisleri ve deyim yerindeyse gerçek dostluk ve sevgi manyetizması aracılığıyla bizimle oynamaktadır: Bu zihinsel duruma uyum sağlar ve sırasıyla diğer insanlarda da ortaya çıkar. Birdenbire eserinin içine dalıverir: kelime hazinesi ve kullandığı yazıların kendine özgü estetik bir özelliği vardır. Neredeyse her kelimesinin mecazi bir değeri vardır. Belki de hiç kimse, düşüncenin görülmeyen derinliklerini onun kadar güçlü şekilde dile getirememiş ve spekülatif aklın belirsiz imalarını, tahminlerini ve salt öngörülerini onun kullandığı "zenginlikteki" kelime ve ifadelerle anlatamamıştır. Ona göre hissiyat ve zekâ yetileri, tek bir büyük kuramsal görüş duyusunda **theôria*da, yaratıcı zekâda toplanmaktadır.

(*) Bakan, gözleyen, gören düşünce, fikir.

Birbirine dolaşmış ve bazen de bir kilim üzerinde birçok şekle bürünmüş fiziksel renk ipini ucundan tutup takip etmek, Diyalogları okuyan öğrenci için bir iş ve bir zevktir. Herhangi bir yazınsal niteliği görmek için tercihimiz doğrultusunda herhangi bir Diyaloga yönelebiliriz; mesela en hazırlıklı Attikalı zekâ ve felsefenin pratik şekilde ele alınışı için *Gorgias*'ı, bir insanı modellemede heykelin etkisi için *Kharmides*'i; belirli parlak kromatik etkiler içinse *Timaeus*'u okuyabiliriz. Fakat *Theaetetus*'u, *Phaedrus*'u ya da *Devlet*'in yedinci kitabını okuyan bir kişi tam aksine Platon'un bu yeteneğinden şüphe duyabilir; düşüncenin görülmeyen derinliklerini kelimelere döken, elastik bir güç. Dokunulamayan veya kavranması güç bir tanıma veya ifadeye şekil vererek dile elverişli hale getirebilen bir yeti. Soyut zihnin görülmeyen eylemlerine, süreçlerine, yaratılarına en az Âdem'in görünen canlılara yaptığı ustalıkla isimler verir. Platon bu görülmeyen şeylerden bahsettiği zaman hepsi birden görünen canlı varlıklara dönüşüverir. Wordsworth ve Tennyson'un spekülatif şiirlerini okuruz. Şiirlerinde, büyük bir metafiziksel gücün kesinlikle teknik ya da skolâstik olmayan bir dilde hayat bulduğunu görürüz. Bu dil, anlamaya, varlıklara olan gerçek inanca, düşüncelere ve zihinsel süreçlere yardımcı olmaktadır. Düşünce kendisini, bu kelime hazinesine emanet eder. Yüksek seviyedeki soyut bir algı doğrultusunda eğitilir ve teşvik edilir ve tabii ki genel entelektüel güçlerimiz de buna bağlı olarak gelişir. Tüm bunları büyük ölçüde Platon'un takipçilerine, yani Aristoteles ve hayatı boyunca sürdürdüğü tanım ve analiz çalışmalarına ve onun da sonrasında gelen Skolâstiklere borçluyuz. Skolâstikler, analitik zekâyla kendi ince hareketlerinin takibi için sistematik bir kültür geliştirmişlerdir. Skolâstiklerin ilki olan Aristoteles, Platon'dan sonra gelmiştir ve bir "sanat" terminolojisi formüle etmiştir. Bu terminoloji, Platon'a

göre hala konuşma diline ait, orijinal, kişisel ve içgüdüsel yaratıcı bir gücün (bir tür *görsel güç*) içinde oluşturduğu bir üründür, fakat Platon'a göre orijinal sezgi özdeğinin ne olduğunu diğer insanların anlamasına da yardımcı olmaktadır.

En başından sonuna kadar, düşünme duyumuz, konuşma yeteneğimizle sınırlıdır. Sanki doğal bir konuşmadaymış gibi, Platon'un dudaklarından, zihnin içsel bir diyalogda kendisi hakkında kendisiyle konuştuğu bir dil çıkmaktadır. Bu içsel diyalog, gerçeğin elde edilmesi için kullanılan bir araç, diyalektik yöntemin "etkin ilke"sidir. Temel veya dinamik diyalog zihnin kendisiyle gerçekleştirdiği bir diyalogdur; Sokrates veya Platon'la olan bir konuşmanın destekleyeceği türden bir diyalog. Platon'un kendi sözleri kendi zihin süreçlerimizi daha iyi anlamamız için bizleri zorlamaktadır. Bu sözler, zihnin küresinde gerçekleşen bir keşiftir. Bizi bu ıssız yerlerden (zorlu ama bir o kadar da çekici yerler) kurtaran Platon'dur: çok uzakta ve yükseklerde ama bir yandan da bize çok yakın olan yerler: bu yerleri anlaşılır formlarla doldurmuştur. Dahası da var! Kendine özgü sözlü konuşma yeteneğiyle, bir bilginin ve deneyimin, zamanı geldiğinde dolduracağı salt boşlukları keşfetmiştir. Onun doğru spekülatif sonuçlarını ve görülmeyen kuramsal dünya üzerine olan söylemini kabul etmeyenler olmuştur. Fakat bu insanlar bile, Platon'un, soyut dilin tam etkinliği aracılığıyla, metafizik varsayımların salt hiçliklerine (kendi boşluğundan kendini beslemeye çalışan bir akıl) asılsız bir gerçeklik ya da töz havası kattığı sonucuna varmıştır.

Bir insanın, doğayı ve durumu birleştirerek görülmeyene karşı bir tür duyusal aşk beslemesi, Platon'un dehasının ve bundan dolayı da Platonculuğun ve Platonik mizacın paradoksudur. Platon'un görünen şeylere yönelik kabiliyeti, kelime yetisiyle

birlikte, ifadesini güçlendirir. Kazanılmış bir çilecilik onu yüceltmektedir ve bazen en sert ikicilik bağlamında onun mantıklı dünyanın karşısında durmasına neden olmaktadır. Platon, [144] yalnızca kendinden önce gelen felsefecilere veya bu kişilerin onun üzerindeki etkisine göre değil, ondan sonra gelen felsefecilere, doğrudan ya da dolaylı yoldan onun görüşlerini paylaşan insanların mizacına ve entelektüel birleşmelerine göre de değerlendirilmelidir. İlk başta biraz tuhaf gibi görünse de, özdeğin kötü olduğuna inanan bazı Manihaistlerin onunla arkadaşlık ettiği ortadadır. Platonik Diyaloglar'daki Manihaist ya da Püriten duygunun izlerine bakacak olursak, bu bizi Platon'un kendinden önce gelen büyük hocası Sokrates'e taşır. Sokrates, Platon'u, Parmenides ve benzerleri ile Pisagorcularda olduğu gibi ahlaki ve entelektüel anlamda zorluklara sevk etmiştir. Aşırı soyut ve bedensiz bir felsefenin soğuk nefesi, o son üzücü günde Sokrates'in hücresinde, tıpkı doğudan gelen bir rüzgâr gibi esmiştir. Bazı kutsal gerçekler ileri sürülmektedir. Bu gerçekliklerin içinde aşırı zorlanmış bir pagan duyumu tepki göstermekte, kendinden intikam almaktadır ve bir süre sonra da ruhsal olarak çöküntü içerisine girecektir. İşte bu olgu Platon'un peşini asla bırakmayacaktır:"Felsefeyle uğraşan insanlar aslında *ölmek* ve *ölü* olmaktan başka bir şeyle ilgilenmemektedir." "En iyi akıl yürüten şey ruhtur. Eline tek başına kalma fırsatı geçtiğinde, bedene elveda der ve tüm gücüyle onunla tekrar birleşmeyi, bir araya gelmeyi reddeder. *Kendine* odaklanır." Kısacası, bir ruhun bir insan bedenine girmesi demek, aslında onun içine bir hastalık tohumunun ekilmesi, ölüm sürecinin başlaması demektir.

Büyük usta, bu bedenin güzelleştirilip hazırlanması konusunda gerçek bir felsefecinin bu tarz şeylere mümkün olduğunca az

başvurması gerektiğini söylemiştir. Genç dinleyici kitlesi için Sokrates'in sözleri, bedensel göze hitap eden parlak renklerle betimlediği görünen dünyayı değil de, baldıran otunun kan dondurucu tesirini çağrıştırmış olabilir. Platonun, hocasının öğretisindeki Manihaist veya Püriten unsura tam bir inancı yoktur ya da bu unsura yalnızca karmaşık ve yumuşak doğasıyla bağlı kalmıştır. Bu nedenledir ki Platonculuk bir mizaç olarak ortaya çıkmıştır. Bu mizaca göre özdeğin tine karşı çıkmasının, temel ya da gerçek bir var oluşu söz konusu değildir. Bedenden "ayrı" kalmayarak, güzel ruhla birlikte onu en büyük çekiciliğiyle bir tür "müzikle kaynaşmış" jimnastik vasıtasıyla tanımak, en başından beri Platon'a göre eğitimin hedefi olmuştur. Bedenin "arayış içerisinde olan birisi için felsefenin elde edilmesine engel teşkil ettiği" görüşü (Hıristiyanlığın geç dönemdeki meşru gelişimi içerisinde düzelteceği bir görüş), Platon'un en son düşüneceği şey olurdu. Bu sade gözlemcilere kapısı açıktır. Bunlar, onun dehasının zenginliğini düzeltmiş fakat üzerinde baskı kurmamıştır. Duyusal âşık, görülmeyenin âşığına dönüşmüştür ama hala bir âşıktır. Görünen dünyanın tüm bağlılarını, entelektüel görüş, yani *theôria*,+ dünyasına taşımaktadır. Bazı görülmeyen gerçeklerini yalnızca bedensel gözle görebilir: Kharmides'in şahsiyetindeki mutlak Ölçülülük; ölen Sokrates'in şahsiyetindeki mutlak Dürüstlük. Evet, gerçekten. Sokratesçi çileciliğine rağmen Platon'a göre tüm doğru bilgi, tek bir kişinin bilgisi gibi olacaktır; yaşayanların ve gerçeğin kişisi. Canlı bir şekilde, durmaksızın fiziksel şeyleri izleyen gözler işine devam edecektir. Platon, duyusal dünyaya olan yeteneği aracılığıyla, Sokrates'teki Manihaist veya Püriten unsuru sınırlamıştır (Platonculuğun buna katkısı olmuştur). Bu durum, özdeğin ve duyusal dünyanın, sanat, doğru eğitim,

inanç ve Hıristiyan Kilisesi ibadeti aracılığıyla kurtarılmasına önayak olmuştur. Bedene, itibarını kazandırmıştır.

Platon'un kusursuz bir bilgin olduğundan dolayı kırklı yaşlardan sonra diğer insanları eğitmeye başladığından eminiz. Platon, tıpkı Virgil ve Milton gibi, dünya üzerindeki en büyük bilginlerden birisi olmuştur. Doğuştan gelen bir dehaya ve doğal güce sahiptir. Bu özelliklerinden dolayı bazen kurallara ve diğer insanların entelektüel tavırlarına meydan okumuştur. Öğretilebilecek ve öğrenilebilecek her şeyi almıştır. Onun şahsiyetinde ve eserlerinde mevcut olan, uysallık ve disiplin aracılığıyla başkalarından aldığı şeyler ve algı boyutu, emsalsiz, itkisel ve elde edilemez özelliklere sahiptir. Ancak Rafael (Blenheim *Madonna*'da gördüğünüz Rafael) sanat alanındaki böyle bir bilgeliğin üstün bir örneği olabilir. Duygusal antik bir ailenin çocuğu olan Platon, Solon'un soyundan gelmektedir. Çok küçük yaşlarda şiir yazmaya başlamıştır. Daha etkin fakat ağır bir yazı tarzına geçiş yapmasının nedeni Sokrates'le olan birlikteliğidir. Hayatının en önemli yıllarında (yirmi yaşından yirmi sekiz yaşına kadar) hep onun yanında olmuştur.

Platon, huzursuz sınıf diye adlandırılabilecek bir topluluğa mensup olmuştur. Aktif siyasi hayattan kaçıp siyasi ideallere sığınmış ya da kendi kendini sürgüne göndermiş olması muhtemeldir. Çağına göre maceraperest sayılabilecek bir gezgindir. Tüm Akdeniz sahilini dolaşmış ve Sicilya'ya kadar gitmiştir. Bir düşünün, bunlar gören gözler için ne kadar büyük bir anlam ifade eder! Yurdundan kızgınlık nedeniyle ayrılmış olabilir, fakat bu seyahatin nedeni daha sonra yerini kişisel gelişime bırakmıştır. Bu gelişimin meyvelerini yazdığı eserlerde görebilirsiniz. Onu büyük Dionysius, Dio ve küçük Dionysius'la

Siraküza'nın avlusunda dost sohbetinde bulabilirsiniz. Onlar da "felsefi kralı", belki de "ideal devlet"i keşfedecekleri şanslı anın peşindeydiler. O halde, kaprisli zalimlerle giriştiği münakaşalar, onun hayal kırıklığına uğradığını göstermektedir. Gelecekte büyüleyici kuramsal dairenin dışına çıkmayacaktır ve Pisagor için söylendiği gibi "yalnızca mükemmellerin arasında" "bilgece konuşur". Sonunda Atina'ya dönmüştür. Orada, sessiz *Akademia*'nın (insanların bir şeyler öğrenmeye ya da öğretmeye geldiği yerin tuhaf adı böyle ortaya çıkmıştır işte) etrafında ne bir devlet ne de bir kardeşlik bulur. Bulduğu şey, sıradan hayattan, küçük ölçekli komünizmden izler taşıyan ilk üniversitedir. Bu yerin hocalarından birisi de Aristoteles'tir. İçinde şapeli, bahçeleri ve raflarında Diyaloglarının orijinal metinlerinin olduğu bir kütüphanesi vardır. Çok az bir dikkatle, böyle bir yerin farkına varabiliriz. Saltanatını yazılarında devam ettirir. Platon, zamanın insanlara ve evlerine getirdiği yok oluşun etkisini azaltmak için eserlerinde hiçbir çaba göstermez. Dahası, kendi mizacında yok oluşu yücelten bir taraf vardır. Okulunu terk ettiğinde, vasiyeti doğrultusunda *Akademia* yüzyıllar boyunca orijinal amacına hizmet etmeye devam etmiştir. Hayatının son kırk yılı boyunca öğrettiği şeyler, öğretim yöntemi (bu öğretilenler Diyaloglar'dan daha karmaşık mıdır, değil midir bilinmez) bir tahmin özdeğinden başka bir şey değildir. Yazarlar, onun hakkındaki eski bilindik muhteşem hikâyeleri sanki ilk defa duyacaklarmış gibi tekrar dinlemek isterler. Kesin olmamakla birlikte, doğduğu yılın Perikles'in öldüğü yıla (önemli bir tarih!) denk geldiği söylenmektedir. Aynı şekilde, Platon'un öldüğü yıl ve nasıl öldüğü de belirsizdir. Cicero, gerçek bir hocanın ardından şunları söyler: *Scribens est mortuus*, yani: "elinde kalem, hayata gözlerini yumdu."

YEDİNCİ BÖLÜM
PLATON'UN ÖĞRETİSİ

I. İDEALAR KURAMI

Platonculuk, biçimsel bir kuram ya da kuramlar topluluğu değil, bir eğilim ya da eğilimler grubudur. Belli bir tarzda belli şeyleri düşünme ya da hissetme ve konuşma eğilimi gibi eğilimler, Platon'un kendisini ve kendi akılsal durumundaki tuhaflıkları özellikle de belirgin tuhaflıkları yansıttığı diyaloglarında rahatlıkla gözlemlenebilir. Bu eğilimler, Platon'un kendisinden çok onu yorumlayanların adlandırdıkları, aslında çok da öğreti ya da kuram sayılmayan "idealar kuramı"nda kusursuz dışavurumlarını bulurlar ve bütünleşirler. Aslında tüm bu kuram ya da öğreti olarak adlandırılanlar, soyut düşüncelere ait *Faydalı* ya da *Adil* gibi, düşünsellerdeki *Eşitlik*, *Güzellik* ya da *Kusursuz Şehir* gibi genel kavramlarla ilgilenirken ve onları anlatırken kullandığı anlatım şeklidir. Tüm bu kavramlar ya da düşünceler, kısacası bireysel deneyimlerimizin genel başlıklar altında anlatılan belirli sunumlarıdır ya da bir başka deyişle bunu, Platon'un çok sık kullandığı bir ifadesiyle anlatmak gerekirse, Eleali hocalarından aldığı "Çokluktan Birliğe" şeklinde özetleme biçimidir.

Bu gibi örnek terimler ve kavramlar, sınıf ve türler, içerik sözcüğü ve soyut düşünce ya da ideal olan şeyler ve bunların bireyle, birimle, içerdikleri parçacıklarla olan ilişkileri bildiğimiz üzere mantığın en sabit problemlerinden biridir. Soyutlamayı, örneğin *Hayvan* ya da *Adil* kelimelerini, ne adcıların yaptığı gibi salt bir ad ya da soyadı, ne de kavramsalcıların yaptığı gibi salt kişisel bir düşünce olarak varsayan Realizm, daha çok, kendi içindeki ya da dışındaki belirli aşamalardan ve ayrıca onu eğlendiren akıldan da bağımsız bir mesele olarak varsayar. İşte bu, soruna verilebilecek sabit ve biçimsel yanıtlardan biridir ve Platon tüm realistlerin atasıdır. Realizm, yalnızca bu anlamda belirtildiği gibi, kendi içinde çok zor ve doğaüstü bir kuram değildir ama defalarca, en azından belli bir zihinsel sınıfta, oldukça doğal bir şekilde doğal bir soruya yanıt olarak ortaya çıkmaktadır. Bu meseleye, realistler ve kavramsalcılar arasında bir yerde bir tutum sergileyerek şöyle belirtebiliriz; İşte! Aslında her birimizden bağımsız olarak ama aynı zamanda, birimizle iletişim halinde olarak, genel bir bilinçlilik, kalıcı bir sağduyu oluşmaktadır. Gerçekten ortak ya da genel düşünceler buna bağlı olarak oluşmaktadır. Ve tam bu noktada şunu ekleyebiliriz ki (adcılara da hak vererek), bu soyut ya da ortak kavramlar bireysel akılda, dil aracılığıyla ve *Hayvan, Adalet, Eşitlik* gibi, bireysel deneyime bağlı olarak, ortak ya da genel adlar aracılığı ile oluşur. Bu kavramlar, azar azar ve yavaş yavaş tam anlamlarını ya da içeriklerini taşımaktadır. Ayrıca, özelin genelde yer alması, genel ve özelin arasında olmasından dolayı, bireysel ve ortak deneyimlerimiz arasında yer alan bu gibi kavram ve terimlerin faydasıyla, Platon'un adlandırdığı gibi, doğru bir *noêtos topos* "entelektüel bir dünyada" yani zihinsel olarak ortak bir atmosferde birbirimizi anlayabilir ve birbirimizin düşüncelerini destekleyebiliriz. Çoğu modern görüşe

göre, sağduyunun şu anda öne sürdüğü şey, mantıksal "evrenseller"dir.

Platon'un —"İdealar kuramı olarak adlandıran"—realizmi, soyut terim ve genel kavramı ele alış biçimi, "Çokluktan Birliğe" kuramı hakkında söylemek zorundan kaldığı şey, farklı zihinlerde gözlemlenen farklı farklı zorluk dereceleri olmasına rağmen, yine de çok zordur. Aristoteles ve Sokrates'in atfettiği bir tür basit ve kolay anlaşılır realizmden, "evrensel tanımlar"ı ya da düşünceleri, yalnızca gerçek şeyler içindeki önemlileri ve önemsizleri birbirinden ayırt etmeye yarayan bir araç ararken, Platon, birbirini izleyen farklı aşamalardan geçmiştir. Platon'u okurken, Aristoteles ve Sokrates'in basit ve anlaşılır realizminden, Platon'un, haklı olarak "doğaüstü" olarak adlandırılan ve birçok akla, fantastik ve anlaşılmaz düşünce alışkanlıkları gibi gelen realizme doğru yöneldiğini gözlemleyebiliriz. Platon'a göre, yalnızca kendi içlerinde önemli olmayan, ama hayatta olan kişilerin çok az dışında olan soyutlamalara ilişkin, tüm insanlar, benzeşim sistemiyle, Elealıların benzerin benzeri (*homoion homoiô*) kuralına göre birbirlerini tanımaktadırlar. Bu insanlar, birlikte ortak, ebedi, entelektüel dünyayı ve bir tür kutsal aile ya da hiyerarşi oluştururlar ve herkes düşünce birliği ve uyum içerisindedir. İşte tam burada şunu söylemek yerindeyse, bu kesinlikle zorlukları çok olan bir şeyi düşünme, hissetme ve konuşma eğilimidir.

Ama tıpkı, dönem dönem daha üstün olan zihinleri meşgul eden metafiziksel sorularda ya da cevaplarda olduğu gibi, "Çokluk" ve "Bir" olan ile ilgili bu zorluklar da, gerçekten Platon'un döneminde bazıları için çekici olmuştur. —

Sorates, Philebos'ta şöyle der:

- Bizim öğretimiz **hypo logôn* düşünce ve sözcüklerimizin, düşünce ve dilimizin etkisi altında kalan bir ve aynı olan şeyden (bir ortak kavramı, şöyle ki, genel bir terimin bünyesinde bulunur) oluşur ve bir ve çok haline gelir ve dönem dönem öne sürülen her şeyin varlığıyla ilgili olarak her yere yayılır. Bu yasa, ne son bulacak gibidir ne de daha yeni başlamış gibidir ama sanırım, aklımızın içimizde yarattığı ebedi ve köklü etkisi gibidir. Ne zaman bir insan, felsefenin pahabiçilmez incisini bulmuş gibi bunun tadını alırsa, işte o zaman haz meraklısı haline gelir ve şevkle ***kinei* her tanımı, ****(logos)* her kavramı ya da akılsal tanımı (İlk başta, o ana kadar, bu o kadar sabit ve değişmezdi ki!) harekete geçirir. Bir zamanlar, her şeyi birbirine dolandırıp bir şeyde birleştiyordu (burada kastedilen bütün özel-likleri yok edip, sadece ortak bir form üzerine yoğunlaşmak) ve sonra onları yeniden ayırıp, parçalara bölüyordu (burada ise yeniden özelin özelliklerine yoğunlaşılıyor ta ki o bir ortak terim konuyla alakasız görünene kadar). İlk ve çoğu zaman kafası karışan kendisiydi ve daha sonra ona yaklaşan her kim olursa olsun, genç ya da yaşlı, ya da hangi yaşta olursa olsun onun da kafası karışıyordu. Ne anneyi ne de babayı, ne de onu dinleyecek olan kişiyi bağışlıyordu, hatta neredeyse dilsiz olanları bile. Bir yabancıyı neredeyse bağışlamadığı için, bir tercüman bulmaktan başka çaresi yoktu. *Philebos*, 15

"Çokluk ve Birlik" ile ilgili Platonik öğreti (Platon'un metafiziksel gücünün seçiminde olduğu gibi mizah türünün seçiminde yüz yüze geldiğimiz sorun) tam olarak, günümüzün şüpheli gencinin kafasını karıştırabilecek ya da bir demiryolu vagonundaki komşusunun, köpeğinin hatta bir Çinlinin bile sabrını zorlayacak türden bir soru değildir. Parçalamak istediğimiz sorular, organizma ve çevre, belki de protoplazma veya evrim, ya da *Zeit-geist* (Zamanın ruhu) ve hareketleri sırayla ruhsuz ve katlanılmaz gibi görünebilir. Bir çağın tanrıbilimsel sapkınlığı, bazen

---

(*) Düşünce ve sözcüklerimizin, düşünce ve dilimizin etkisi altında kalan.

(**) Harekete geçirir.

(***)Tanım.

bir sonraki çağ için salt sıradan bir şey olabilir. Böylece, felsefi araştırmalarda şöyle görülebilir ki, bir neslin tümüyle ilgi çekici yeniliği, ardından gelen nesil için ilginç olmayanın standardından başka bir şey değildir. Hala soyut gerçekliklerin tartışmasını sürdürürken, aslında anlatılanlar, düşünüyor olduğu kişi olarak pek de düşündüğü şeylerle ilgili değildir. Bize "Çokluk ve Birlik" ile ilgili anlatmak zorunda oldukları konusunda, ona karşı sabırlı olmazsak, Platon ve Platonculuğu asla anlayamayız.

Platon'un ilginç bakış açısı, onunla beraber, şiirsel düşünce aşamasına geçer. İşte o noktada, gerçekten Platon'un dehası şiirle temasa geçmiştir. Tabiatımız sevmek için ya da ilgi duymak ya da bu gibi tüm ayrıcalıklardan, renklerden ve çeşitlilikten yoksun kavramlara, soyut olana kapılmak için biçimlendirilmemiştir. Bu kavramların çeşitliliği, her şeyi zihinlerimizin doğal alışkanlıklarına ve yapısına uyarlar ve tüm bunları gerçekten bizim olduğumuz biçime uyarlar. Biz *sınıf* ve *türler*, rastlantı ya da hakikatlar üzerinden geçinemeyiz ya da onları sevemeyiz ama bedenlerimizin çiçek ya da meyve bahçelerine ihtiyaç duyduğu gibi zihinlerimiz de onlara ihtiyaç duyar. Bahçeden bir tohum alın. Bizim için beslediği ilgi, tamamıyla ortaya çıkacak olası başkalaşım anlayışımızda yatmaktadır: yapraklar, yaprak yaprak üstüne, çiçekler ve sırayla çıkacak olan binlerce yeni tohum. Hayvan tohumunda da bu böyledir ve insalığın da, bireysel ya da bütün olarak, belirli gerçekler ve kişilerin detaylı, sürekli değişen, renk renk tarihine yayılımında da böyledir. Soyutlama, genel düşüncelerin tanıtımı, bu sahneyi yeniden yok ediyor, çiçekleri, meyveleri, koku ve lezzeti, yeniden kuru ve değersiz bir tohuma dönüştürüyor gibi görünmektedir. Ve hemen renk körü olabiliriz ve geriye daha uygun başka ad kalmamıştır! Gerçekten içinde

yaşadığımız akılsal dünyayı, genel olarak diğer dünyayla kıyaslayabiliriz. Akılsal dünyamızda, sınıflandırmalar, her şeyin ortak türlere indirgenmesi söz konusudur ve orada özel olan bir şey, büyük ölçüde bir sınıfın üyesi olarak bilinir. Platon ve hocasının çok şey kattığı genelleme akımının diğer tarafındaki dünyayı ise Homerosa ait şartlar altında, örneğin, deneyimlerin sezgi, hayatın sürekli bir sürpriz ve her nesnenin eşsiz olduğunu, pişmanlıkla, yüz yüze, tatlı tatlı hayal edeceğimiz ve tüm bilginin hala somut ve özel olduğu bir yer olarak tanımlayabiliriz.

Dökülme zamanında, bahçelerde ortaya çıkacak olan gösterişli kargaşaya göre, sistematik ve mantıklı bir bahçıvanın dosdoğru tohuma koşacağını ilk bakışta düşünebiliriz. O aslında, açan çiçeklerin (botanik ya da "fizik" bahçesinin yerine, çiçek ya da meyve bahçemizin yerine) yaprak saplarının üzerinde dalgalanan kağıtlarda yazılı genel kavramlar altındaki *sınıf* ve *türler*e ve *ayırt edici vasıflar*a koşacaktır. Ve yine de (itiraf etmemiz gereken bir şey), on dokuzuncu yüzyıl, Platon'un ya da Homeros'un yaşadığı yüzyılla kıyaslandığında, gerçekten gördüklerimiz, görüp duyduğumuz şeyler, çok daha ilginçtir. Yüzler, çok şey ifade eden maskeler arkasındaki kişiler, çicekler, ya da dokundukları ya da taşıdıkları her türlü şey. Somut, görünebilen şey olarak bile, zenginlikte ve çevrede, güzellikte çok şey kazanmıştır ve bu süreçte, genelleme eylemlerinin, sınıflara ya da cinse özgü türlere indirgemenin kesinlikle üzerimizde bir rolü vardır. Ve hala, somut olana, özele, gürünene ya da tensel olana bağlı kalmak ve tamamen canlı ve yaşamsal olan bir şeyi düşünmek yalnızca bir şey için (özel bir cevher ya da çiçek için) somut ve sezgisel bilgi arayışında akla nasıl fayda sağlamış onu bulmak için savunulabilir. Gerçekten kısa bir hayatta zahmetimize değecekse, genelleme

ve soyutlamanın şu ana kadar neler getirdiğini ya da getirebileceklerini içtenlikle kabul edebiliriz.

Her şeyi idealarla inceleyen bir doğabilimci ile deniz kenarında deniz kabuğu toplayan sıradan birisi arasındaki farklılığı bir düşünün. Bireyin türlere göre sınıflandırılması ve diğer türlerle olan bağı ve kordinasyonu, doğa bilimcinin akıl donanımını oluşturmaktadır. Sıradan insanın, izlenimleri aklında tutamayacak kadar ilgisiz ve dikkatsiz olduğunu var saymamıza gerek yok. O insan aslında bir çocuktan farksızdır. Deniz kabuğu, onun rengi ve kıvrımları, küçük ve kolayca kırılabilecek bir oyuncaktan başka bir şey değildir. Deyim yerindeyse, onun bir okul çocuğu olduğunu düşünelim. O oyuncak *hakkında* bir şeyler öğrenmek için onu bir kenara kaldırır. Bunun üzerine akıl yorar ve böylece oyuncağın kendisi dışında her şey onun için bir zihin egzersizi olur. İncelemesini yaparken, onu diğer deniz kabuklarıyla, hayatın genel yasalarıyla kıyaslayarak akıl yormaya devam eder. Bir süre için, gözlerini tikelin "gösteriş"inden çeker ve somut, gerçek ve canlı bir doğa ürününü, salt basit ve soyut akıl ürünü için feda etmek zorunda kalır. Ama okuldan çıktığında, yine deniz kenarında oyuncağının aynısından bir tane daha bulur, belki de daha iyi bir türünü. Genelle olan konuşmasının somut olana ve gördüğü şeye (gördüğü tikel şeye) faydası olduğunu anlayabilir. Artık kendisi olmayanla birleşmesi, koordinasyonu ve kendi mükemmel türüyle olan kusurluluğunun karşıtlığı aracılığıyla bu somut ve tikel şey, aslında dünyadaki tüm renk ve ifadelerle zenginleştirilmiş ve bu zenginliğe odaklanmıştır. Sanki tek uzun deneyim olan, bir bölümden başka bölüme yavaşça hareket eden kısa bir görüntü anı gibi tükenebilir ve onun tüm doğal dünyayla olan çok çeşitli birleşimleri, sanki birinin avcunda yazılıymış gibi oldukça açık ve anlaşılırdır.

Aynı şey, bir anlamda deniz kabuğu ve cevherde de görülmektedir ve ahlaksal eylem, akılsal bir durum ya da hisler de böyledir. Bu sözcüklerin ve düşüncelerin yerine kullanılan yeni deyimleri (Bu Hobbes'un ifadesidir), isteğinize bağlı olarak, tüm insan deneyiminin temeli üzerinde kullanabilirsiniz. Platoncuların ve bizzat Platon'un anlık bir yanılgıyla söyleyebileceği üzere genelleme, somut görüngüyü yok eden bir yöntem değil, bu görüngüyü tüm diğer şeylerin ortak bakış açısı, önemi ve etkileyiciliğiyle zenginleştiren bir yöntemdir. Ne kadar geniş bir açıdan haz duyuyor ama! Platon, bu tek görüngünün, nesnenin ya da koşulun tasarısının, belki de bir daha asla aynı şekilde tekrar etmeyecek koşulların içerisinde, deniz kabuğuyla, kendi veya bir başkasının içindeki kalıtım bulmacasıyla ve belirli bir ruh durumuyla yüzleşen bir hocadır. Yalnızca görmez aynı zamanda anlar (böylelikle daha fazlasını görür) ve bu nedenle de hatırlar. Platon'un kendi benzetmesini kullanmak gerekirse, akışkan bir maddenin pişirilmemiş toprak kaplarda değil de, mermer ya da bronz kaplarda tutulabildiği gibi, aklındaki bu belirli nesnenin önemi, onun kavram ve genel yasalarının entellektüel bakış açısı aracılığıyla akılda tutulabilir. Bunları, soyut, anlaşılmaz ya da kurak, tohumlu ve ağaçlı gibi genel kavramların savunması olarak düşünebiliriz.

"İki şey" der Aristoteles, "Sokrates'e atfedilir: tümevarımsal akıl yürütme ve evrensel tanımlar." Aristoteles, Sokrates için bunları söylerken, aynı zamanda, belirtildiği gibi doğal nesnelere, karbon gibi bir maddeye, ısı ya da devinim gibi doğal süreçlere uygulanabilen bir yöntemin oluşumunu kayda geçirmiştir. Ama önce Sokrates'in kendisi, sonra da Platon tarafından, bu yöntem, yalnızca ahlaksal olaylara, estetik, politik ve etik düşüncelerin,

irade ve duyguların işleyiş yasalarının (çünkü her gerçek kavramın, tanımın ya da ideanın özü bir işleyiş yasasıdır) genellemesinde uygulanmıştır. Bir devinim kavramı, tanımı ya da ideasını elde etmek için, o kavramın daha gizli formları de düşünülmelidir. Örneğin, ısı kavramını elde edebilmek için yalnızca bilinen odun kömürünü değil aynı zamanda ondan görünüşte farklı olan elması bu kavrama dâhil edebiliriz. Bunun dışında, belki de görünüşte kendisinden farksız olan diğer tözleri bu kavram kapsamında düşünmemeliyiz. Bu tür konular, *Novum Organum*'un ilk kitabında Bacon tarafından kurallara dair özetlenen doğa bilimin alanına girmektedir. Eğer düşüncelerimiz bizi yanıltmazsa, "her şeyin doğasının gerektirdikleri" olarak belirttiği "dâhil etme" ve "hariç tutma" (bunlar, kitapta *exclusiones*, *inclusiones*, *naturae* ve *debitae* olarak geçmektedir) eylemlerini güvence altına almak istemiştir.

Bu, dâhil etme süreciyle benzerlik göstermektedir ki tüm bunların sonucunda oluşan bir idea yeterli olmalıdır. Aynı zamanda, Sokrates'in gerçekleştirmek için uyguladığı reddetme ya da hariç tutma sürecine de benzer bir durumdur ve bu idea gereğinden fazla olmamalıdır. Platonik Diyaloglar'da gördüğümüz gibi, "*synagôgê*" ve "*diairesis*," kavramlarının iki karşıt görevinin, yalnızca Ölçülülük, Bilgelik, Cesaret ve Adalet idealarının kendi oluşumu için kullanılması, aslında tüm duygusallık ve eylem dünyasına ait görüngülerin sınıflandırılmasıdır. İdealar, eğer kendi gerçek amaçlarını gerçekleştireceklerse, bu görüngüleri akılda temsil ederler fakat aynı zamanda da onları yanlış da temsil edebilirler. Özelden genele olan geçişte ve yine genel idealardan, akılsal sözcüklerden, tanım olarak adlandırdığımız yazılmış ya da konuşulmuş sözcüklere olan geçişte, gerçek içeriğin, gerçek

kavram ya da tanımımızın hem niteliğinin bozulması hem de eksiltilmesi için açık bir kapı bırakır. Aristoteles'in raporuna göre Platon'un "idealar"ının ilk ortaya çıkışı, Sokrates'te de gördüğümüz gibidir ve iki misli bir yanlış betimlemeye karşı hazırlıklı olmuştur. İdeaların amacı, bizim başkalarıyla ve kendimizle olan söylevlerimiz bakımından, ifade ettikleriyle tam bir eşdeğerliliği güvence altına almaktır. Atina'ya gitmek ve gerçekliklerden düşüncelere ya da düşüncelerden sözcüklere olan geçitlerde, yanılgıya karşı insanları korumaya yöneltmek bir "görev" haline gelmiştir. Bir şeyi yapma alışkanlığından daha çok, *Adil*, *Cesur* ve *Güzel* gibi sürekli kullandıkları sözcüklerin sahip oldukları anlamlarına olan eşdeğerliliğini, tamamıyla temsil edilen düşüncelerin alanı olan bu düşüncelerin deneyim gerçekliklerine olan eşdeğerliliğini ölçmek, ruhsal havayı belirginleştirmek ve aklın darmadağın çalışma alanını düzenlemek, entellektüel bir jimnastik olmuştur.

Platon'un Diyaloglar'ının çoğunda bu sürecin düzenli yansıması görülmektedir ve Sokrates'in gerçek uygulamasındaki gibi sıradandır. Sohbetlerin rastlantıları dışında, yaşam ve eylemlerin karışık akıntılarından itibaren, ahlaksızlıkların ve erdemlerin kendine özgü formları belirli bir taslak içerisinde ortaya çıkmıştır. Örneğin, *Devlet*'in ilk tartışma konusu, Adaletin doğasına ilişkin, tamamıyla düşüncelerle ortak noktaya sahip olan terimleri ve ahlaksal gerçeklerle ortak noktaya sahip olan düşünceleri saptamaktır. Bu durum, doğabilimcilere göre, karbon kavramının, deneyimin ortaya çıkardığı temel işleyiş yasalarına dayanarak hem odun kömürünü hem de elması içermesi gibidir. Bununla ilgili yalnızca rastlantısal gerçeklikleri değil, aynı zamanda da kendi

kendine, sahibinde oluşturduklarına *(*Ti poiousa*) göre, Adaletin iyi, Adaletsizliğin kötü bir şey olduğunu bize gösterin. Bu belirli Adalet örneğinde olduğu gibi, "bir idea"nın ya da "idealar aracılığıyla edinilen bilgi" gücünün tam anlamıyla ne demek olduğunu göstermektedir. Bu, belki de, tıpkı onun tersiymiş gibi, bir yandan günlük deneyimlerimizdeki Adaletten oldukça uzak olan Adalet formlarını dâhil etmektedir. Öte yandan, tıpkı olgusal bir şekilde tanrıları kandırıyormuşcasına eylemleri ve düşünceleri açık bir şekilde hariç tutmaktadır. Ve kapsam alanı, yalnızca bireyi değil ayrıca devleti dâhil edecek kadar genişletilecektir. Ve sen, felsefe öğrencisi, bunu yalnızca bir erdem için değil, ayrıca bunu Dindarlık, Güzellik, Devletin kendisi, Bilgi, Düşünce ve İyilik için yapman gerekirdi. Hayır, maneviyatın sonuna geldiğinde ise, eğer Devinim, Sayı, Renk ve Ses için mizaha sahipsen, aynı şeyi hayat boyu fiziksel dünya için yapıp devam ettirebilirsin. İşte, tüm bunlar, Sokrates'ten türeyen Platonik ideaların ilk oluşumuyla ilgilidir. Platonik idealar, Sokrates'in felsefeye önemli katkı sağlayan "evrensel tanımlar"ını, "tümevarımsal" bir yolla, iki bölümlü "dâhil etme" ve "hariç tutma" yöntemi aracılığıyla geliştirmiştir.

Her nasılsa, Aristoteles, Sokrates'in belirtilen noktada durduğunu ve diğerleri gibi evrensel kavram ve tanımları "ayırt edilebilir" yapmak için devam etmediğini belirmiştir (şöyle belirtmek gerekirse, ayırt edilebilir derken, bir araya getirdiği özel ve somut örneklerden ayırt edilebilmesi kastedilmiştir). Ayırt edilebilir: *chôristos*, bu tamamen genel kavramların, özellikle "Platonik İdealar Kuramı" olarak adlandırılan şeydeki halidir.

(*) Oluşturduklarına göre.

Aslında, Platon'un "İdealar"ı bu evrensel tanımlardan veya bu evrensel kavramlardan pek farklı değildir. Çünkü bu kavram ve tanımlar, Platon'un düşünceleri ve gerçek bakış açısı içinde, kırılmanın tuhaf yasaları altında, tuhaf ışık ve gölgelerin ortasında oluşan eşsiz atmosferde gibi görünmektedir. Daha sonra gelen (filozofik, şiirsel ve tanrıbilimsel) düşünceler, bu kuramın tuhaflıklarından, aşırı öznelliklerden, başka bir deyişle Platon'un dehasının rastlantıları ve Platon'un kendisinden, onunla yasallaşan yöntemlerden ve ilgilendiği entellektüel özdeksele ilişkin kişiliğinin büyüsü ve aldatmacalarından (Platon'un ruh halinden) önemli ölçüde etkilenmiştir. Ve Platon'un akılsal tutumunun bu tuhaflıklarının sıradan bir şekilde açıklanmış olması, yine Platon'un kişisel özelliğidir. Daha önce söylediğimiz gibi, Güzellikten bahsederken farklı formlar altında örneğin, "gerçekten olduğu şey" gibi salt genel bir ton, tıpkı *Devlet*'in altıncı kitabının sonunda yer alan benzetmeler altında ve *Phaedrus*'taki gibi mitolojik kurgular altında belirgin olmayan ama üstü kapalı bir konuşma tarzı Platon'un karakteristiğini yansıtmaktadır. Platon, belirli kuramların sorumlulukları için herhangi bir eğilime, örneğin Yeni-Platoncularınki gibi bir sisteme sahipmiş gibi görünmemektedir. Bir tür düz yazı şeklinde ve duygusuz bir deneyüstücülük halinde olan Platon'un kendisinden sonra gelen takipçileri, Platon'da metafiziksel usavurmadan çok şiirsel bir anlatı halinde olanı, birden fazla anlamda belirli filozofik dogma olarak geliştirmişlerdir. Tamamıyla bilinçsiz olduğu için bastırılamayan şiir, mantığın en temel bilgilerine ait bir bölümden ne fazla ne eksik bir şeyden bahsederken bile Platon'u terketmemiştir.

Platon tarafından geliştirilen bu tuhaf Sokratesçi realizm, yalnızca Platon'un dehasının tuhaflıklarının göz önünde tutulmasıyla

ve dehasının bu soyutlamalar üzerinde nasıl tepki verdiği ya da bu tuhaf atmosferde nasıl göründüklerinin ortaya çıkarılmasıyla anlaşılabilir. Platonik "İdealar" öğretisi, daha önce belirtildiği gibi, öğreti olmaktan daha çok, aklın belli unsurları hakkında konuşma ya da hissetme tarzıdır. Ve çoğumuzun anlamakta zorlandığı bu ruh hali, bu tuhaf hissetme ya da konuşma şekli, Platon'un Diyaloglar'ında daima aynı tarzda yer almamaktadır. Bu tarzı, özellikle daha çok *Phaidon*, *Symposion* ve *Devlet*'in belli kitaplarında ve ayrıca *Phaedrus*'ta görülmektedir. İşte aşağıda, *Phaedrus*'tan bir kesit:

-Orada (şunu belirtmek gerekirse, belli bir noktada, zaman ve mekân içinde Pisagorcu zihinsel hac türü), en sonunda, en büyük eziyeti ve çekişmesi ruhu beklemektedir. Çünkü bu sözde ölümsüz ruhlar, en yüksek noktaya ulaştıklarında, kendinden geçip gökyüzünün ardında (tıpkı sizin de büyük küre boşluğunun üzerinde durduğunuz gibi) duruyordu. Onlar, orada durdukları sürece, kürelerin dönüşü onları etrafında gezdirir ve böylelikle gökyüzünün altındaki şeyleri seyrederler. Şu ana dek, yeryüzündeki hiçbir şairimiz, bu semavi yerden söz etmemiştir ve hiçbir zaman da, ona yakışır biçimde söz etmeyecektir de. İşte bu yüzden: ne olursa olsun, özellikle hakkında konuşuyor olduğum *gerçek*le ilgili olduğu sürece, gerçeği söylemeye cesaret etmeliyim. Renksiz, biçimsiz ve elle tutulamayan bir Varlık için, ruhun gerçekliğindeki (buna ilişkin) varlık, sanki birinin rehberiymiş gibi yalnız akıl ile görülebilir. Bunun etrafında toplanmış olarak, doğru bilgiye sahip nesil ya da tohum, (*genos*,) burada yaşarlar. Saf ve katışıksız (*akêratô*, duyularla karışmamış) akıl ve bilgiyle beslenen Tanrının zekâsı ve ona ait olanı almak üzere olan tüm diğer ruhların zekâsı uzun bir mesafeden dikkatle seyrediyor ve bunu seviyor! ve gerçek öngörü ile besleniyor, bu da onun için iyi bir şeydir ta ki, kısır döngü içinde, dönme hareketi yine onu aynı noktaya geri getirene kadar. Ve bu dairesel yolculukta, adaletin kendisini, Ölçülülüğü ve Bilgiyi seyreder; aslında ne var olma süreciyle birleştirilen bilgiye (değişikliğin, yani doğum, ölüm ve çürümenin yasası), ne de oldukları gibi, bir şey içinde bir şey ya da başka bir şey içinde başka şey olan ve şu anda varlık olarak adlandırdığımız şeyi seyreder. Ama gerçekten içinde olan bilgi ve aynı tavırla gerçekten olan başka şeyleri (*tên en tô ho estin on ontos epistêmên*

ousan) seyrederek şölen yapmışlar ve yeniden gökyüzünün iç kesimlerine geri gitmişlerdir ve ruh da evine dönmüştür. *Phaedrus*, 247.

Ancak, Platon'un düşündüğü gibi, bu dönüş, aslında bir sürgündür. Orada, bu çekici ama tam anlamıyla kabul edilebilir olmayan türden bir söylevde ve bunun gibi başka kesitlerde, Platon hocası Sokrates'ten daha da öteye gitmiştir. Bunu yaparken deyim yerindeyse, spekülatif bir yükselişin iki düzlemi ya da seviyesini kullanmıştır ve kendi içinde zor olan bir şeyi, biraz daha açık hale getirerek, bunları birbirinden ayırt edebiliriz.

Platon'a göre, biçimsel kuramlar yoluyla değil de, düşünce ve konuşma yoluyla, hatırlamalıyız. Sokratesçi "evrenseller", Adalet kavramları ve benzerleri ilk olarak, kendi içlerindeki şeyler olurlar ve ikincil olarak, kişiler, bilinmek zorunda olan kişiler olurlar ve kusursuzluk için, varlıklarının görünen kusursuzluğu için (akıl ile görünen kusursuzluk için de diyebiliriz) sevilmek zorunda olurlar. "Adaletin kendisini ve Ölçülülük ve Bilgiyi seyreder"

Şimdiye dek, Sokratesçi tartışmalarda, idealar, insanoğlu düşüncesinin ya da aklımızın faydalı olarak yarattığı şeyler olarak görülmüştür. Platon ile idealar aklımızın yaratıcıları olmuştur. Deneyimlerimizin hazineleri olan bu idealar, her birimize kalıtımla ya da kendimize has uygun olmayan bir çabayla geçer. Dili ilk kullandığımız zamandan bu yana, bir şeyleri elde etme yöntemimizi yönlendirmek, geliştirmek ve akla uygun hale getirmek için istiflenmiş ve depolanmış olarak bulunurlar. Platon'a göre, Sokrates'te olduğu gibi, idealar artık deneyimlerimizi (gerçek şeylere ait deneyimlerin,) bunda veya şunda gerekli olan şeyin ve belli ortak bir adla anılan her özel şeyi ortak yapan gerçekliklerin salt "belirtiler"ini kaydetmek, sınıflandırmak ya da tablolaştırmak

için bir araç değildir. Ama kendileri daha çok tüm doğru bilginin uygun nesneleridir ve sadece göreceli olan tüm deneyimden "soyut" olana bir geçiştir. Orantılı olarak, idealar bireye uygun olduğu sürece, bireyin kendi düşünme çabası içerisinde akıl oluşturulur yani idealar ebedi aklı birey için yeniden oluşturur. Sokrates'e göre, Aristoteles'in anladığı gibi, idealar, hala kaydettikleri deneyimler içinde ve onlar tarafından geçerlidir ve ötesinde hiçbir yetki olmaksızın bu deneyimlerin kullanımındadır. Platon'a ve Platonculara göre, idealar (Adalet, Güzellik ve kusursuz Devlet ya da yine Eşitlik dahası Kanepe ya da Ağaç, her genel düşünce ya da bir şey ismi olmuştur ya da bu kavramları algılayan bireysel akıldan başlıca bağımsız ve ayrı *(*chôristos*) ya da ayırt edilebilir olan herhangi bir şey de olabilir. İdealar altında başka belirli geçici örnekler de var, bu örnekler gelip geçicidirler ama idealar) Ağaç, Eşitlik ve benzerinin ebedi "formları" olarak kalırlar.

İşte bu, Platonik deneyüstücülüğün ilk aşaması ya da düzeyidir. Aslında ortak fikirlerimiz olmadan hiçbirimiz düşünemeyiz ve bu fikirler sonuç ya da ürün değildir fakat içimizde bulunan aklımızın nedenidir. Biz düşünceleri oluşturmadık ama onlar mantıklı varlıklar olarak bizi oluşturmaktadırlar. Parmenides'in tek ve görünmeyen ebedi Varlığı, ebedi idealara, birden çok, sayısız yıldız gibi bir dünyaya, deyim yerindeyse yıldızlara giden soyut ışığa yayılmış, bölünmüş, ayrışmış, kırılmış ve ayrılmıştır: Adalet, Ölçülülük, Cesaret gibi. Parmenides'in tek ve bölünemeyen gerçeklikte olduğuna inandığı daimilik, bağımsızlık, kendi içindeki kusursuz

(*) Ayırt edilebilir.

kimlik ve tüm bu nitelikler, ideaların ayrı ayrı her birinde bulunmaktadır.

Bu sanki çok tanrıcılığın soyut dünyada yeniden meydana gelmesi gibidir ve Sevgi, Korku, Güven ve benzeri soyut kavramlarda üstü kapalı olarak Homeros'un tanrılarına geri dönüş gibidir. Modern antropolog, insanın doğal tarihini araştıran öğrencimiz, Platonik kuramı, "animizm (canlıcılık)" olarak adlandırdığı bir form olarak sayabilir. Hemen hemen her durumda, her nesnede kendimiz gibi bir ruhun hareketlerinin yerini saptama eğilimi olan ve güçle birisini etkileyen animizm, bir akıl durumudur ve animizmin en basit örneklemesi ilkel insanın gökyüzünden hızla kayan gök taşına, sanki iradeyle donatılmış kutsal bir varlık gibi tapmasıdır. Bu durum, boşaltılan silahın canlı bir yaratık olduğunu düşünen zencide de "devam eder" ve ayrıca, daha üstü kapalı bir şekilde, bulutlar ve tepelerin dostluk ruhuna sahip olduğunu düşünen Wordsworth ve Shelley'in kültüründe, Goethe'nin tümtanrıcılığında ve tümtanrıcılığı filozofik ve Platonik bir kuram olarak belirten Schelling'de de devam etmektedir. Bunun gibi "animistik" içgüdüler, Platon'un akıl yapısında, kesinlikle doğal bir unsur olmuştur. Ya da, bunu Platon'un aklını, farklı görevleri olan aklı, meşgul eden ne olursa olsun, *anima*yı, kişilik durumlarını bulmak için ve onun hatırlanması için içgüdüsel çaba olarak adlandırabiliriz. Çünkü onları düşündüğümüzde, imgelem, akıl ve sezgi hala hiçbir şekilde net olarak çözümlenememiş ve birbirinden ayırt edilememiştir ama birbirine benzer bir şekilde ve hep birlikte, aklın en basit eyleminde bile yer almıştır.

İşte burada, Platonik idealizmin ikinci aşaması görülmektedir. Bu aşama, Aristoteles'in de belirttiği gibi, Platon'un, hocasının daha basit realizminden, görünen dünyaya sürekli karşı çıkarak,

"düşünülür dünya"ya doğru ayrılışının ikinci basamağıdır. Çoğu kişi onu bu dünyada takip etmekte zorlanmışlardır çünkü onun dünyasında "idealar", gerçek kişiler haline gelmiştir. Sanki yaşayan insanmış gibi, soyut ideaları hissetmek, düşünmek ve onlar hakkında konuşmak Platon'un spekülatif yükselişinin ikinci aşamasıdır. Aşk okulundan mezun olmuş ve bir üstat olmuş ama artık kendisini enetellektüel ve tam anlamıyla görünmeyen şeylerin aşkına adamıştır ve fiziksel görüşün, bedensel gözün yeteneği, entellektüel soyutlamanın tam merkezinde hala iş başındadır sanki. Soyut düşünceler, kendi kendilerine canlılık kazanmıştır ve sanki elleri ve gözleri olan canlı insanlar yani neredeyse bedensel hale gelmişlerdir. Bu akılsal durumun bir sonucu olarak, bu aynı zamanda, kısmen, Güzellik ideasının, Platon için temel idea olduğuna dair ikinci güçlendirici neden olmuştur. Bu da, bir ideanın ne anlama geldiğinin, bir ideanın belirli şeylerle ya da onlar üzerine kurulu düşüncelerimizin eylemleriyle olan bağıntısının daimi olarak, tipik bir örneğini oluşturur. Fiziksel güzellikle, görünen bir şeyle ama görünmeyenle (herkes tarafından,) bir anlamda, aslında bir başkası tarafından değil, biri tarafından görünenle ilgilenen bir âşık olmuştur. Sanki bir takım gören ve görünen, bilme ve bilinen arasındaki benzerlik yasasıyla değişken, kişisel bir kendini bulma gibidir. Bir ideanın görevi ve doğası, bu şekilde en açık bir şekilde kavranabilir. Ve sonra, görünen güzellik, dünyadaki en anlaşılır ve en belirli şey olarak (âşıklar hep böyle olduğunu söyleyecektir), ve birinin elinde duran sıcak ya da soğuk bir şeyin gerçekliği gibi gerçek dururken, ayrıca, Platon'un kesinleştirdiği gibi, kendi ebedi şekline ve ilk örneğine de en yakın şey olur. Bunun için, güzelliğin ebedi ideası, kendisinin görünen kopyalarını, gölgelerini, olacağı önceden belli olan şeyleri, kendi gerçeklikleri ve uygunlukları içerisinde bırakmıştır, örneğin, Adalet, Eşitlik ya da Kusursuz

Devleti, herhangi bir kopyasıyla uyumsuz olarak bize bırakmıştır. Tüm kişiden kişiye değişen ilişki durumları ve renkleriyle aklı meşgul eden, soyut bir ideanın tipik örneği olan Güzellik ideası, yalnızca bu gibi ilişkilere sahip bağlantılara ve tüm idealar kuramına aktarılmıştır. Değişken isteğin, değişken tercihlerin ya da iticiliğin belli bir ölçüsü, doğal bir şekilde insan aklının gerçekten olan şeylerle ya da içinde gerçekten bilindiği sürece gerçeklerin olduğu dünyayla olan ilişkisine bağlıdır. "Filozoflar gerçeğe *tutkun*durlar, hem de ölesiye tutkun": (*Tou ontos te kai alêtheias erastas tous philosophous.*) *Devlet* okuyucularının da bildiği gibi, bunlar ideal devletin köşe taşı olmuştur. Bu ölesiye tutkunlar, sorumluluk, zenginlik ve şerefle kıyaslanırsa, sevgileriyle Atinalıları, dünyayı parçalara ayıran bu tutkunlar, ikincil bir önemden daha fazlasına sahip olmayacaktır.

Platon, aslında başka bir iradenin elinde ya da etkisi altında kalmıştır. İdealar tutkunu olarak, uzun bir disiplin içinde, "ruhun düşünülür dünyaya yükselişi"nin dünyasal tutkularla (*ta erôtika*) gerçek bir paralellik gösterdiğine dair, dikkat çekmiş, doğrulamış, rehberlik etmiş, ödüllendirmiş ve insanları tatmin etmiştir. Onun bilgiye olan hevesi, kelimenin tam anlamıyla bir *heves*ti: onun sahip olduğu bu karakteri, "animistik" antik Yunanlılar, doğal bir delilik olarak adlandırmışlardır. Bu filozofluk hevesi ve doğru bilgi için olan tutkulu istek, bir tür deliliktir (*mania*) ki bazıları bu deliliği, muhteşem zeka ya da muhteşem yetenek olarak tanımlamışlardır. Platon'un kendisi de *Phaedrus*'ta deliliğin dördüncü türünü açıklamıştır. Doğal delilik, şiire ve onunla ilgili olan diğer yeteneklere olan delilik, Delfili falcı kadın gibi kehanete olan deliliğe bir de, dördüncüsünü yani "idealar tutkusunu" eklemesi gerekmiştir.

Şimdiye dek, kuramlarımızın tüm alanı, (orada, kendisi anlatır) bu dördüncü delilik formuyla ilgilidir. İçinde buradaki güzelliği görerek ve doğru olanı anımsayarak, herhangi birisi, havada süzülme isteği içinde kanatlarını *(*pterôtai*) çırpınırken bulur ya da öyle hisseder. Ama aşağıdaki şeylere çok da aldırış etmeksizin gökyüzüne bakan bir kuş gibi acizdir ve akıl sağlığının bozuk olmasıyla suçlanır. Tutkunun, hem tutkulu olan kişi için hem de tutkuya kapılan için, nasıl da, bütün formları arasında en üstünü olduğundan bahsetmiştim. Nasıl oluyor da nedenlerin en soylusu olduğunu ve bu delilikten bir parçaya sahip olan tutkuna güzellik tutkunu denildiğini de söylemiştim. Çünkü daha önce de söylendiği gibi, insanların sahip olduğu her ruh, doğası itibariyle, gerçekten olan şeyleri görmüştür, aksi halde, o ruh hayatın bu formuna bürünmezdi (yani insan bedenine). Ama tüm bunlardan anımsamanın oluşturulması, her ruh için kolay bir özdek değildir, bu aynı zamanda ne oraya ait kısa bir görüntüye sahip olanlar için, ne de bu tarafa inişlerinde şanssız olanlar için kolaydır. Bu yüzden, belirli bağlantıların etkisi aracılığıyla, kendilerini doğru olmayan bir şeye adayarak, sonra gördükleri kutsal formları unutmuşlar. Aslında, çok az ruh, anımsamayla yeterince ilgili olan yeteneği sürdürür. Bu ruhlar, orada bir şeylerin benzerliğini gördüklerinde, hayretler içinde kalırlar ve artık kendilerinden geçerler, ancak, bu yaşadıkları duygulanımın doğru doğal durumunu anlamazlar çünkü muhakeme yeteneklerinden yoksundurlar. Artık, ruhlar için değerli olan Adalet, Ölçülülük ve tüm diğer nitelikler için, burada ağağıdaki suretlerinde açık bir ışık yoktur ama belirsiz organlarının arasından, güçlükle, çok az,

(*) "O kanatlarla donatılmıştır"

çehrelerine yansımış ve bu şekilde, tasvir edilen nesillere (*genos*, insanlar) dikkatle bakmaktadır. O anda, huzurluların oluşturduğu koroyla, yanımızda Zeus, bazılarının yanında farklı tanrılarla, duruluğu içinde Güzelliği seyretmek mümkündü. Hepsi, yukarıdaki mutlu görüntüye ve manzaraya doğru bakıyorlardı ve karşılaştıkları o manzaraya, katılmak zorunda kalmışlardı. O görüntüye tüm gizemlerin en kutsalı olarak adlandırmaya hakları vardı. Mistik görünümlere kabul edilmiş olarak, zaman içinde bizi bekleyen kötü şeyler tarafından dokunulmamış ve tamamıyla sağ salim olmayı, kutluyorlardı. Üzerlerine yansıyan saf ışık altında, onlarla birlik içinde, sağ salim, kendi içimizde saf olarak bulunuyorduk. Şu anda sürdürdüğümüz şeyden etkilenmemiş ve bedenimizi kendi kabuğunda hapsolmuş bir balık olarak adlandırıyoruz.

Bırakın da hafızamız, bundan dolayı düşkünlük göstersin, eski haline duyduğum pişmanlıkla, onun uğruna, uzun uzun konuştum. Güzelliğe gelince, daha önce de söylediğim gibi, hem kendi gerçek varlığında hem de diğer ebedi formlarında öne çıkmıştır. Ve buraya geldiğimizde, güzelliği, tüm bedensel hislerimizin en anşılırı aracılığıyla, en parlak haliyle parıldayan haliyle algıladık. Görünüş bize, bedensel hislerimizin en canlı haliyle geldiği için, bu yüzden onun vasıtasıyla Akıl görünmez. Muhteşem tutkular, aslında, bunu (başka bir deyişle, Akıl) sağlamış olurdu ve Güzellik gibi, kendisinin herhangi bir görülür imgesini sunmuş olurdu ve bedensel görüntümüze (tüm diğer samimi formlara,) ulaşmış olurdu. Ama şimdi Güzellik, tek başına kendi kaderini yaşıyor ve böylece, her şeyin en belirgini ve en durusu ve en sevileni oluyor. *Phaedrus*, 249.

PLATON'UN ÖĞRETİSİ

II. DİYALEKTİK

Farklı çağların entelektüel koşulları altında üç farklı biçim ön plana çıkmıştır (felsefi düşünce anlatımında kullanılan üç farklı edebi yöntem.) En başta ölçülü şiirsel bir biçim kullanılmıştır. O sıralarda felsefe hala yaratıcı ve keyifli bir sezgi meselesi olma özelliğini korumaktadır. Genellikle karmaşık ya da belirsiz bir özelliğe sahiptir ve bir Şiire, *Peri Physeôs*, (Doğayla Alakalı)ya dönüşmüştür. Bu durum, Pisagor'un üslubuna, onun "altın dizelerine", Parmenides ve Empedokles'in üslubuna ve onlardan sonra gelen Lucretius'un temsil ettiği yazın ve düşünce biçimine göre de böyle olmuştur.

Bu üslubun ardından tam tersi olan bir üslup gelmiştir. Aristoteles, Aquinas ve Spinoza'yla birlikte doğal sezgi, biçimsel bir tez olarak dogmatik sisteme dönüşmüştür. Bu iki karşıtlığın ortasına, felsefi yazının üçüncü biçiminin yani deneme türünün içerisine ise, mükemmelleştirilmiş felsefi karakter yerleştirilmiştir. Deneme, gerçekliğin ve meselelerin kavranması bağlamında çok zengin ve çeşitliliğe sahip olan kendi çağımızın karakteristik edebi türüdür. Çağımız, bu gerçekliğe ve meselelere gayet temkinli ve şüpheci bir şekilde yaklaşmaktadır. Çağdaş felsefi yazının biçimi

olarak kabul gören deneme, on altıncı yüzyıl Rönesans'ında göreceli ya da "çağdaş" olan ruhun icat edilmesine yardımcı olmuştur.

Şiir, tez ve deneme: yazarın kişisel tercihine bağlı olan bu üç yazın yönteminin kaza eseri ortaya çıkmadığının zaten farkındasınızdır. Ele alınan konu tarafından doğrudan belirlenen edebi biçimin gereklilikleri, insan zihninin gerçeklikle olan bağlantısı kapsamında üç farklı yönteme karşılık gelmektedir. Teşvik edici fakat karmaşık olan gizemli şiir, hararetli sezgilerin aktarım aracıysa; önerme ve sonucun tutkulu dizilimine sahip olan tez, skolâstik yeterliliğin doğal ürünüyse; deneme biçimi de Montaigne'in çağıyla ilişkili olan özel işlevinin bir göstergesidir. Deneme türü, on altıncı yüzyılın sonlarına doğru özellikle Montaigne ile birlikte kendini göstermeye başlamıştır. Aslında gösterişsiz bir hedefe ve geniş olasılıklara sahip olan bu türün temsilcisi Montaigne'dir çünkü temelde deneme türünün *mucidi* kendisidir. Deneme türü, ona göre gerçeğin yalnızca bir olasılık olduğuna inanan bir zihnin ihtiyaç duyduğu edebi biçimi vermiştir. Bu gerçeklik, genel bir sonuçtan ziyade kişisel bir deneyimin tarifi güç bir etkisi olarak kavranabilmektedir. Bahsi geçen zihin, entelektüel yolculuğun sonunda varılan hükmün durdurulmasıyla, yani sorulan son soruyla yetinmek zorundadır: *Que scais-je*? (Kim bilir?) Bu felsefe, bir insanın kendi bilgisizliğinin salt farkındalığının felsefesidir.

Aristoteles, tezin mucidi olduğuna göre Platonik Diyalog da kavramsal olarak bir denemedir. Bu deneme bazen önceki felsefi şiir biçimine, Herakleitos'un nesirsel şiirine geçiş yapmaktadır. O dönemden bu yana Bruno, Berkeley ve Landor gibi etkili

diyalog yazarları olmuştur. Fakat bu kişilerin diyaloglarında ciddi anlamda anlattıkları meseleye ilişkin yapısal bir uygunluk olmamıştır. Deyim yerindeyse, bu biçim kendini çok yönlü fakat kararsız bir gerçeklik bilincine emanet etmiştir. Bu nedenle, Berkeley'de diyalogun amacı sadece belirli dogmatik fikirlere bilinen bir yön kazandırmak olmuştur. Yazarın kendi zihnindeki bu fikirlerde herhangi bir çekinme veya belirsizlik söz konusu değildir. Fakat öte yandan Platon'un diyaloglarında (denemenin bu özel değiştirilmiş halinde) durum farklıdır: Biçimin kendisi anlattığı meseleye aittir, onun organizmasının bir parçasıdır. Platon'un diyalogları, aslında Sokrates'in öğretisini insanlara aktarmak için kullandığı asıl yöntemi (tercihen biçimsel konuşmayı ki deyim yerindeyse konuşma yöntemi burada embriyo halindeki bir teze benzetilebilir) uygulayıp idealleştirirken, bu yönteme bazı incelikler kazandırmaktadır. Onu Platon'un Diyaloglarında görürüz. Atina'nın umuma açık yerlerinde, herkese açık olan davetlerinde ve kır yollarında diğer insanlardan gerçekliği öğrenmek için dolaşırken görürüz. Kendinden şüphe duymadan yanındaki öğretmenlerle ve onların da yardımıyla gerçeği aramaktadır. Yapabildiği tek şey onların gerçeklik algısını ortaya çıkarmaktır. Fakat sadece elindeki mevcut bilgiyle yetinmekte, yani asla bir sonuca ulaşamamaktadır.

Platonik Diyalog, Sokrates'in bizzat kendisi tarafından geliştirilen yöntemin edebi bir şekle bürünmesidir. Bu yöntem, yalnızca insanların gerçeği anlamasını sağlamakla kalmaz aynı zamanda gerçekliği kendilerinin bulmasını sağlar. Bu yöntemin, yani "diyalektiğin" özünde adından da anlaşılacağı üzere diyalog vardır. Yani soru cevap yöntemiyle, özellikle insanın kendisiyle yaptığı diyaloglar vasıtasıyla gerçeği arama. Bir diyalogun, bir

insanın kendisiyle gerçekleştirdiği hiç bitmeyen bir diyalogun içerisinde bu yöntemin geçerliliğini görmek mümkündür. Bu diyalog, bahis konusu olan temel ilkelerle, "evrensel tanımlar"la ya da kavramlarla, Platon'a göre bütün gerçek bilgilerin nesneleri olan "idealar"la alakalıdır. Yine, bir insanın idealara olan inancının yeterliliği, diğer kavramların bu idealarla ilişkisi, kendi zihnimizdeki veya başkalarının zihnindeki yetersiz mantıklı varsayımlar ve pozitif bilgisizliğin ve hatanın ortadan kaldırılması gibi konularla da alakalıdır. Sonsuz ve mutlak kesinliğin çerçevesindeki Adalet, Güzellik, Kusursuz Devlet ve benzerleri ancak Platonik Diyaloglarla birlikte en kusursuz edebi şeklini kazanmış bir yöntem, bir dolaylı yolculuk olan "diyalektik" sayesinde kavranılabilirdi.

Mutlak ve ebedi özyapı adı geçen ideaların kesinliği için, nitelik ve düzeltme eylemlerini, denenecek yeniden düzenlemeleri, genişlemeyi, içeride ve dışarıda kalanları, bu ideaların tasarlanması için oluşturulan idealar gerçeklerinin gerçek doğası tarafından istenen *debitae naturea*'yı (Bacon'un ifadesiyle) tekrarlamıştır. "Tasarım" aslında çift yönlüdür ve her bölmesinde birçok ardışık adıma sahiptir. Düşünce, ilk olarak görüngüye, gerçeklere ve söylenilen düşüncenin bu gerçekleri kapsayabileceği ereğe uyarlanmalıdır, daha fazlasına değil. İkinci olarak, düşünceye, açıkça ifade edilen kavrama uyarlanmalıdır. Bu terimi düzenleme gerekliliği söz konusudur; bir başka insanın zihnine aktarılabilmesini sağlayacak bir terim veya "tanım". Sıradan, kolay ve doğal olan diyalog, diyalogun özgürlüğü, çeşitliliği ve elastikiyeti, tek başına bu uzun ve karmaşık süreç için gerekli olan boşluğu sağlamıştır. Eğer birisi, eğer Sokrates, başka birisinin öğretmeni olmak istiyorsa, bu ancak kendi dersi üzerinde bir süreliğine

yüksek sesle düşünmesiyle ya da öğretmeni olacağı kişiden destek almasıyla gerçekleşebilir. Bu zorlu yola her iki birey de kendisi için devam etmelidir. Bu arkadaşlık potansiyel bilgiyi açığa çıkaracaktır çünkü zihin, doğası gereği zaten zenginliklerle doludur. Platonik Sokrates aslında hiçbir şey öğretmeyi vaat etmez. Yalnızca eğer siz de isterseniz, o da "o şeyin ne olduğunu düşünmeye, aramaya" isteklidir, "sizin yanınızdadır". "Şayet gözlerinizi kullanırsanız, onları şöyle bir ovuşturursanız, mesela Adaletin önünüzde meşale gibi parıldamasını sağlayabiliriz."

"Atina'ya giden yolun amacı sohbet değil midir?" Evet, öyledir! Devinimin ve bununla birlikte devinimi destekleyen herhangi bir alışkanlığın, zihnin gücünü, başarılarını, talihli doğurmalarını desteklediği görülebilir. Böyle bir yöntem, bir süreç, matematiksel ve kanıtlayıcı usavurmanın tam karşıtı olan düşünce devinimi, uzlaşımsal ve skolastik "sağınlık" bağlamında yetersizdir. Bu kavramlar, bir belitin analizi ve uygulamasıyla değil de kademeli yanılma, öne sürülen konuyla alakalı kısmi ya da abartılmış biçimdeki yanılma baskısıyla doğruluğa doğru ilerlemektedir. Bu yöntem, edebi aktarım aracını diyalogda bulmuştur, ne kadar esneklik varsa o kadar iyidir. Bu tıpkı bir yolculuk gibidir, mesela Adalet'e ya da doğru Devlet'e doğru ilerleyen bir deneme; Atina'ya değil bir dağın zirvesine giden bir yol üzerindeki yolculuk. Orantılar, konu çerçevesi, bahsi geçen şeyin yanındakilerle olan ilişkisi (deneyimsiz birisi, böyle bir yolculuk esnasında tırmandıkça nasıl da karıştırır bunları birbirine!) Tekrarlayan yanlış kavramalar, teker teker bir çeşit salt görüş belirginliğini, şu ya da bu bakış açısını kapsamaktadır. Platon'un dağın "genel" görünüşü diye bahsettiği dağ formunun ya da yapısının algılanmasından küçük veya belki de oldukça büyük derecede farklılık göstermektedir.

Şu ya da bu bakış açısından, belirgin bir doruk kendisini dağın gerçek zirvesi olarak göstermektedir: deneyimsizlik, yanıltıcı bir bakış açısının varlığının kabul edilmesine sebep olabilir, bir sonraki yolculuk bunu zaten garanti etmektedir. Dağın gerçek şeklinin ne olduğunun sezgisel anlayışı, ancak son adımla birlikte gerçekleşir. Bu son adımla birlikte her yöne istediğiniz gibi bakabilirsiniz. Yolla ilgili olan çeşitli, arka arkaya gelen ve kısmi kavrayışları artık birleştirmek ve yorumlamak mümkündür. Geleceğe dair zihinsel ya da daha çok yaratıcı bir inançla yolumuzu güven içinde bulabiliriz. Belki de bu son sezgiyle birlikte gerçekleştirdiğimiz ilk bakış, ilk izlenim en doğru olanıdır.

Geniş bir açıdan bakıldığında, bu bir yolculuk ya da kutsal bir yolculuktur. Cesaretin ya da Arkadaşlığın doğruluğunu, doğru bilgisini bulmaya yönelik Sokratesçi, ya da kusursuz bir Platonik diyalektik yöntemidir *(*hodos, kinêsis, methodos*). *Devlet*'in yedinci kitabında geçen Mekâna ya da Devinime veya ideal Şehre, kusursuz Güzelliğe olan yolculuktur. Adaleti ele alalım mesela. Bunun çerçevesini anladığınızı hayal edin. Bir adım daha atmaya zorlanıyorsunuz, belki de sizi arkadaşınız zorluyor ve görüş çoktan değişmiş bile. "Sabret" diye seslenmektedir Platon, "bir adım atılabilir. Bu adımla birlikte etrafındaki tüm dünya, tüm çevre ve bu çevrenin bulunduğun noktayla olan ilişkisi değişebilir. (yarı aydınlık varsayımdan tam aydınlık noksansız kesinliğe doğru olan bir değişim.) Bu ancak sezginin, tüm bakış açısı üzerine olan *özet* eylemiyle gerçekleşebilir. Bu eylemde, birbirleriyle tutarsız görülen kısmi kavrayışlar uygun bir yer edinmektedir. Ya da (Platonik

(*) Yol, devinim, yöntem.

Diyaloga, diyalektiğin gerçek sürecine tekrar dönecek olursak) zihnin bir inanca sahip olduğu bir konuyla, teoremle gerçekleşebilir. Zihin, sanki bir tür yaratıcı eylemle çeşitli konuşmacıların karşıt görünen iddiaları üzerine olan uzun bir konuşmanın tüm geçişleri vasıtasıyla bu inançtadır. Platonik diyalektiğin neden hayatın yanına yaklaşan, Pisagorcu kuramın da belirttiği gibi neden belki de o esnada bile sonlanmayan bir süreç olduğunu anlarız. Bu süreç, tıpkı Kusursuz Şehir'de olduğu gibi en azından doğuştan ya da şans eseri yetenekli olanlarla birlikte devam eder. Plato'nun ifadesiyle, bu merdiven vasıtasıyla Menon'un çocuksu zorlukları ve saflıklarıyla başlayan mantıksal dünyaya (*noêtos topos*) tırmanabiliriz.

Eğer çok karmaşık bir süreç içerisinde herhangi bir belirgin devinimi gelişimin birçok aşamasıyla izole edecek olursanız, bundan dolayı Platonik Diyaloglar'daki Diyalektik süreci, kendisiyle tutarsız gibi görünebilir. Platon'un telaffuz ettiği çeşitli ifadeler birliğini kavramak kesinlikle zordur. Bu durum bunu sadece ilk kez okuduğunuzda değil her zaman için geçerlidir. Bu, yalnızca belirli bir mantık çerçevesinde sıradan usavurmadan farklı gibi görülebilir: bu süreç bir mantıktır, ayrıca bir iknadır; bir çocuğa yanlışlarını öğretir, nazikçe ona yardımcı olur; soru cevap yöntemiyle elinden geldiğince dikkatli bir şekilde zorlukları açıklar; her şeyin de ötesinde karmaşık olan şeyleri karmaşık şeylerle açıklama hatasına asla düşmez. Başka bir zamanda ise, Thrasymachus'un da yakındığı üzere, başka bir şeyin mantıklılığını hedef alabilir. Elbette içinde güçsüz tartışmacılar olan samimiyetsiz diyaloglar sunmak mümkündür. *Philebos*'taki diyalektik, (tıpkı Aristoteles veya başka bir uygulamalı mantık ustasının tanımlayacağı kadar kesin ve teknik derecede) yalnızca bir cinsin

türlerine ayrılması çözüm sürecinin adıdır. Ya da diyalektik, kendi çıkarı için bir tür "didişime", tartışmaya geçiş yapar ya da kelime münakaşasına dönüşür. Ya da yine, *Devlet*'in yedinci kitabında olduğu gibi büyük ve sınırsız bir vaatte bulunulur. Diyalektik bir hayattır; sistemli ama kapsamlı, etkileyici ve entelektüel bir hayat. Bu hayat içerisinde mantık, hatta insan doğasının tümü, "tüm zamanın ve varoluşun imgelemi"nin yanında olmak üzere tasarlandığının farkındadır.

Tüm bu farklı "diyalektik" söylemleri belirli bir saha içerisindedir. Eğer hatırlayacak olursanız, bu saha içerisinde Platon'a ve diğer tüm gerçek felsefi düşünürlere göre *tek* bir yöntem olmalıdır. Bu yöntem, tipik ideaların, mantıklı deneyim yansımalarının izinde, zihnin tüm süreçlerini, tüm çeşitli süreçlerini kapsamalıdır veya bu yöntemin tüm bunları kapsaması sağlanmalıdır. Temel olarak Platon'a göre bu süreç, zihnin kendisiyle olan uzun bir söylevi ya da usavurmasıdır. Zihnin kendisiyle olan dinamik ve temel diyalogudur. Bu diyalog, etkin ilkesini, kendini temsil ettiği yönteme adını veren yazılı ya da sözlü diyaloga teslim eder (yani "diyalektiğe"). Birçok kişi, zihnin kendisiyle olan bu uzun ve karmaşık diyalogunda, deyim yerindeyse, yer alacaktır. Birçok kişinin burada yer almasının nedeni, karmaşık bir konunun kavrayışında olası karşıtlıkların ya da ince farklılıkların mevcut olmasındandır. Tabii ki bazen *şeytanın avukatı*nın duyulması da mümkündür. Köpek ya da Yunanlıların deyimiyle kurt, kendi hikâyesiyle insanın karşısına çıkacaktır. Konuşmacılardan bir tanesi her zaman bir çocuk olacaktır. Masumca, samimiyetle bize dönecek ya da son anda eğilmez bilgisizliğiyle bizleri şaşırtacaktır. Kelime ve ifade

tartışmalarında bizleri onlara daha fazla zaman vermeye itecek, dil yeteneği bağlamında deneyimsiz olan gençler olacaktır. Sonuna kadar umut edelim ki, sahip olduğu hevesiyle, bıkkın ve hevesi kırılmış araştırmacıya (yani konuşmadaki diğer kişiye) umut aşılayan iyimser, samimi ve masum gençliğin yaşayan fikirleri, bu gibi meselelerde gayet etkili olan Platonik sevgi yasasına karşı her zaman istekli olur ve ona özlem duyar **homoion homoiô*.

Nasıl ki yukarıda geçen doğa ve sadece entelektüel anlamda gelişebilen doğalar beraberinde mizacının mutluluklarını getirebiliyorsa, böyle bir yöntem yani diyalektik yöntem de kendi mutluluklarını ve zenginliklerini beraberinde getirecektir. Sanki tesadüfen devam eden bir keşif yolculuğu olan Sokratesçi ya da Platonik "araştırma diyalogu" bazen sanki bir tür "İlahi Takdir"in kontrolü altında gibidir. Bu durum, avcılar ya da kuşçular "çalıları silkelediğinde" de böyledir: Platon, *Devlet*'te bu ifadeyi kullanmaktadır. Eğer bu süreç esnasında bilgili olurlarsa, epey bir miktarda kuş bulup yakalarlar. Özgür bir araştırma hayatı boyunca takip edilen böyle bir yöntemin tüm olasılıkları ya da incelikleri, yani *Devlet*, dikkatli bir okuyucu için çok az şey ifade eder. Başka bir benzetme kullanan Sokrates "Ben de bilmiyorum; tıpkı bir rüzgârın bir gemiyi sürüklemesi gibi muhabbet bizi nereye sürüklerse oraya gideriz," : (*hopê an ho logos, hôsper pneuma, pherê, tautê iteon)* diyerek adeta "diyalektik yöntem"in ruhunu solumaktadır

Bu diyalektik yöntem, yani insanın kendisiyle devam eden konuşması, bu diyalogu eksiksiz sürdüren, bunu yaşamın kendisiyle beraber yürüten insanlar içindir. Tüm hayatımız boyunca

(*) Benzerin benzeri.

yanımızdaki arkadaşımızın bir parçasıdır. Elbette ki bu yöntemin bazı eşitsizlikleri, hoş olmayan durumları ve her şeyin ötesinde kesin bir güvensizliği olacaktır. Platon, *Timaeus*'da "Aceleci ve maceracı bir şekilde tartışıyoruz" diye yazmaktadır Platon "bu yüzden, tıpkı kendimiz gibi, söylevlerimiz de (Platonik söylevlerimiz) bu cüretkarlıktan dolayı bazı riskler almaktadır". Elbette aynı günlük konuşmalarımızda olduğu gibi, bu resmi olmayan, yöntemsiz yöntemde de bulunduğumuz ortama, birlikte olduğumuz kişilere ve o anki atmosfere göre kazalar olabilir. Bazen de bu türden kötüye kullanma fırsatları bilinçli bir şekilde değerlendirilebilir. Tarafsız okuyucu, *Devlet*'te bile bu tarz örneklere dikkat eder. Tabii her zaman Thrasymachus tarafından değil: (Platon'un da belirttiği üzere) oyun tahtasıyla ve taşlarla değil de kelimelerle oynanan bu "yeni satranç oyunu" doğruluk ödülü için değil, hücum ve savunma ile şah matın salt zevki için oynanmaktadır..

Zenon'un paradokslarından dolayı, Atina'nın havası karmaşık bir hal almış ve çoğunlukla boş olan sorgularla kirlenmiştir. İşte Platonik yöntem de bu kirli havadan dolayı ortaya çıkmıştır. "Sokrates kolayca çürütülebilir. Doğruluğu çürütemeyeceğini söylesene sevgili Agathon" demektedir. Orası kesin! Bazen, *Euthydemus*'da, Platonik Sokrates'in Sofistleri ve kendisini karikatürize ederek söylediklerini rahatsızlık verici bir şekilde düşünebilirsiniz, "Kelime savaşında yeteneği vardır, doğru ya da yanlış olan her türlü öneriyi çürütebilir". Yani kısacası, her şeyi eşit derecede etkili bir şekilde kanıtlayabilme yeteneği gibi tehlikeli bir yeteneğin varlığı söz konusudur. Sokrates'in tahmini doğruluk paylaşımı sadece genel bir paylaşıma sahiptir.

Öte yandan dost olanlar ise Lessing'in de belirttiği gibi doğruluğu aramanın doğruluğa sahip olmaktan daha iyi bir şey olduğunu söyleyerek karşılık verirler. Platon'un, Lessing'in bu ifadesini pek de kabul ettiği söylenmez. Platon, her bilginin "mutlak ve evrensel" adını taşımaya layık olduğunu düşünmektedir. Uzun zaman boyunca, karşı konulamaz doğruluğun sahipliği olan bilimi *(*epistêmê*), yetersiz kalan her türlü bilgiden ayırmaya çabalamıştır. Tüm bunlara, kesinlik, sağınlık ve mutlakıyet için öne sürdüğü koşullara rağmen, doğruluğu düşünür ya da okuyucusunun düşünmesini ister. Çünkü doğruluk, büyük ölçüde insanların insanlarla olan ilişkilerine benzemektedir ve algılanması ihtimali onu algılayan kişiye bağlıdır. Yine bu nedenle söylendiği üzere doğruluk, anlaşılması zor, geçici, değişken ve çeşitli tahminlerin ve bir "ekonomi"nin meselesi olmalıdır. Kısmen zihnin öznel bir tavrıdır Montaigne keskin bir şekilde şunu ifade etmektedir: "Platon'daki Sokrates, tartışmacıların yararı için değil, tartışmanın yararı için tartışır. İlk konuyu ele alır, tıpkı görünüşte onu açıklamaktan, yani öğretmek ve uygulamak için benimsediği bilgileri açıklığa kavuşturmaktan daha faydalı bir amacı olan birisi gibi."

Aslında tam da burada Platon'a özgü diyalektik yöntemin meşrulaştırılması, sağınsızlığı, kararsızlığı, şüpheleri ve ihtiyatları ortaya çıkmaktadır. Sanki Platon bilgiyi değersiz bir alıcıya aşılamaktan korkmaktadır. Dogmanın aracı olan tez (Aristoteles'in Etik'i, Spinoza'nın Etik'i) belit ya da tanım bağlamında, doğrulukla veya doğruluğun açık bir inancıyla başlar. Bu doğruluk yalnızca daha fazla açıklamayı ve uygulamayı önermektedir. (Dogmatik

(*) 1) Bilgi, anlama, yetenek, deneyim, bilgelik. 2) Bilimsel bilgi.

felsefenin aracı olan tez, bir belit ya da tanımla *başlar*.) Öte yandan diyalektiğin aracı olan deneme ya da diyalogda böyle bir şey söz konusu bile değildir. Uzun diyaloglar ve bu diyalektik süreç hayatla alakalıdır. Deyim yerindeyse, bir insanın bilmesi ya da görmesi ihtimali olan zemini ya da atmosferi ya da zihinsel tableti temizlemekten daha fazlasını yapmaz: yalnızca olası bir doğruluğa ya da keşfe yönelik açık bir tavır sergiler. Çünkü bir gün o zemini ya da tableti doldurma ihtimali vardır. Temizlenmiş havaya karışır. Ne bir öneri ne de bir öneriler sistemi sunar. Yalnızca bir mizaç oluşturur.

Platon'un okuyucularına sunduğu şey bir paradoks ya da karşıt eğilimlerin uzlaşısıdır: bir tarafta bilgideki yanılmaz kesinliğe duyulan en büyük muhtemel ihtiyaç (mutlak doğruluk düşüncelini insan zihnine belki de boş yere sabitleyen Platon'dur), diğer tarafta ise en yüksek muhtemel sağınsızlık ya da olumsallık (ki aslında bu yöntemle bahsi geçen şeylerin elde edileceğini savunmaktadır). Sokrates'in, ünlü Sokratesçi ironinin mizahı (kötü bir hafızaya sahipmiş gibi davranmak, uzun ve resmi konuşmaları sevmemek ve bu tür konuşmalara güvenmemek, hiçbir şey öğretmemek, diğer insanların düşüncelerine aracılık etmek) salt kişisel bir özellikten ziyade bir unsurdur. Bir anlamda öğrettiği şeylerin sorumluluğundan bir kaçış yoludur. Gerçekte bu özellik, diyalektiğin, bir keşif yöntemi olan soru cevap yönteminin, öğretme ve öğrenmenin ve felsefi *denemeci*nin temkinli karakterine aittir. Bu nedenle de Platonik diyaloglarda bunu sıklıkla görmek mümkündür. Çekingen bir öğretmenin oldukça işine yarayan ironi ve Sokratesçi mizah aslında Platon'a aittir. *Kindyneuei*, (Öyle olabilir,) ifadesi onun en sevdiği cümlelerden

birisidir. "Varoluşun" ya da "olmak" eyleminin filozofu "Öyle olur" demekten korkmaktadır.

Kişiyle uğraşan kişi (en azından bir tarafın kaprisli olacağı şekilde) veya anlakla uğraşan anlak, doğruluğun algılanmasında Platon'un öne sürdüğü şeydir: Ne kadar dikkatle gözden geçirilirse geçirilsin, Platon'un doğrulukla ilgili korkuları vardır. Şu ya da bu şekilde, yanlışlıklar gizlice doğruluğu bekleyecektir. Alıcı kişi, kendi doğasının yanlışlıklarını algıladığı doğruluğa ekleyebilir. Eksik bir şekilde doğruluğu temsil eden önerme, alıcının bireyselliğinin ve bizzat kendisinin karanlık odalarında bana ya da size göründüğü şekliyle ona görünmeyebilir. Güzellik ve benzeri şeyler hakkında konuşurken aynı şey hakkında konuşmuyor hatta aynı şeyi görmüyor bile olabiliriz. Platoncuya göre nesneler, **theôria*nın, anlık sezgilerin, anlık görüşlerin ya da Platon'un da bazen belirttiği gibi önceki kişisel deneyimlerin özdekleridir. Bu gibi sezgilerin özdekleri olarak nesneler, analiz yeteneğinden yoksundurlar ve bu nedenle kelimeler tarafından iletilemezler. O halde muhtemel sonraki düşünceler için, daha doğrusu diyalogdaki başka bir konuşmacının girişi için herhangi bir meşru diyalektik süreci içerisinde yer bırakılmalıdır. Bu konuşmacı bir sonuca varmaz ve yalnızca süresi dolduğu için ya da karşısındaki konuşmacı yorgunluktan **(*apokamnôn*) dolayı konuşmayı bıraktığı için sahneden çekilir. "Düşüncenin düşünebildiğini başka bir düşünce onarabilir". Bu sonsuz yoldaki başka bir dönemeç bakış açısının tüm karakterini değiştirebilir. Sofistin vaat ettiği gibi (bu onun ahmaklığının bir göstergesidir)

(*) Bakan, izleyen, gören. Düşünce, yansıma.

(**) Epeyce yorgun düşmek.

doğruluğu alıp ruhun içine yerleştiremezsiniz. Zaten eğer böyle bir şey yapabilseydiniz, doğruluk ruhun içine "içsel bir yalan", bir hata olarak yerleşmiş olurdu. "Tartışmayı alıp onu gerçekten zihnine mi sokmalıyım?" diye sorar Thrasymachus. "Tanrı korusun" diye cevap verir Sokrates. Kendisi ve diğerleri adına en çok korktuğu şey budur. Öğretmen ve öğrenciyi bir yaren, omuz omuza vermiş seyahat arkadaşları olarak gördüğü bu uzun yolculuktaki yoldaşlığın ilk şartı olarak en başından sonuna kadar samimiyet, her şeyden önce de insanın kendisine karşı güttüğü bir samimiyet ister. "Düşündüğün cevabı ver, *megaloprepôs* (özgürce)." Bilginin gelişiminde soru ve cevap usulünü içeren bu yöntemde tam tersine hareket etmek zaten imkânsızdır.

Bir yaptırıma veya standarda sahip olmayan bir yöntem de elbette kötüye kullanma mümkündür. Bu yöntemin başarısı, yöntem süreci içerisinde bir insanın kendine olan sadakatine bağlıdır. Tabii ki bu sadakatten başka kimsenin haberi olmayacaktır. Eğer biz bu yöntemi kötüye kullanabiliyorsak, bu işte uzman olan birisinin ne kadar daha fazlasını yapabileceğini bir düşünün. Her konuşma sırası geldiğinde, sofizme bir kapı açılır. Sofizm, kelime münakaşası, didişim: bazen Platon'un kendi uygulamasından bunların ne olduğunu öğrenmemiz mümkündür. Bu adalet, ancak işe yaramayan şeylere uygulandığında faydalıdır; adaletli olan insan bir tür hırsızdır ve benzerleri sofizm kadar bile olamaz. Böyle bir durumun, hayatın kendisinin düzensizliğine, kazalarına, kızışmalarına ve karmaşasına sahip olan bir yöntemde gerçekleşmesi elbette muhtemel olmuştur. Bu yöntem, ancak belirli bir ölçüde mantık çerçevesine oturtulabilecek bir usavurma yöntemidir. Aristoteles'in ortaya attığı sağınsallık ne kadar da farklıdır, nasıl da bilimsel süreç içerisinde onu korumaya çalışır!

Ona göre diyalektik yani Platonik diyalektik olsa olsa "didişimin" salt popüler veya tahmini tartışmanın bir parçasıdır. Bilimin adının bile geçmediği retoriğin işlediği meselelerde yer almaktadır. Anlağı sağlamada değil, duyguları ve istenci şekillendirmede görev almaktadır. Tüm gerçek bilgide Platon'un kendisinin "tüm zamanın ve tüm varoluşun gösterisi" olarak nitelendirdiği saltıklık ve gerekliliğin aksine, onun yöntemiyle elde edilebilecek türden olan doğruluk, başkası için değil yalnızca bir kişi için olan belirli bir zamanın ve mekânın doğruluğu olsa gerek. *Dialogos peirastikos*, (bir arayış Diyalogu):—Platon'un Diyaloglarının her biri özünde tam, ömür boyu süren, sonsuz bir diyalog gibidir. Bu diyalog içerisindeki diyalektik, en geniş anlamda yalnızca formüle etme işlemini gerçekleştirir ve bu diyalektikte gerçekten de son yanılmaz kelime asla söylenmez. Kutsal yolculuğumuzun tek amacı yalnızca aradığımız şeyin imgeleminde son bulmaktır. Ama gerçekten oraya ulaştığımızı söylemek mümkün müdür? Hangi işaret hangi sınama bunu kanıtlayabilir ki?

Şimdi tüm bunları, Platonik yöntemin tüm bu özelliklerini, anladığımız şekilde, Aristoteles'in, Aquinas'ın, Spinoza'nın ya da Hegel'in biçimsel yönteminin karşısına koyun ve sonra da bir tanesini Platon'un diyaloglarına yöneltin. Platon'un anlayacağı şey, sonsuz kesinlik midir veya algıladığı şekliyle doğruluğun sabit ve salt karakteri midir? Platon'un dehasında yer edinmiş [193] ona olan ilgimize eklenebilecek eğilim karşıtlıklarından birisini daha görmekteyiz. Platon kısmen kendinden önce gelen kişilere ve çağdaşlarına, yine kısmen takipçilerine, ondan sonra gelen zihinsel akrabalarının onun öğretisinin bilinçli ya da bilinçsiz yönelimine tuttukları ışığa göre açıklanmalı veya yorumlanmalıdır. Felsefe tarihinde iki adet karşıt Platonik gelenek vardır; ondan gelen iki

meşru fakat farklı etki akımı. Onun ekolünden gelen iki tane çok farklı fakat eşit derecede onu temsil eden hocayı görmek mümkündür. "İdealar Kuramı", yüksek ülkü, adına layık olan herhangi bir doğruluk veya bilgideki salt kesinliğe olan bitmeyen istek; bilginin en yüksek eylemlerinin anlık ya da sezgisel karakteri; bu doğru kuram tabii ki de "öngörü"dür. Platonik tutumun bu yönünün elde edilmesi için Aristoteles'e, tüm çağların Skolâstiklerine, Spinoza'ya, Hegel'e; gizemli "öngörü" gönüllülerine, Proclus'tan Schelling'e tüm çağların Neo-Platoncularına bakmalıyız. Biraz bunların soyut, metafizik sitemleriyle, biraz da şunların coşkusu ve aydınlanmasıyla, *Symposion*'daki, *Devlet*'in beşinci kitabındaki, *Phaedrus*'taki Platon'un kendi sözlerine geçebiliriz.

Fakat Platon'un öğrenme ve öğretme yönteminin geleneğine ve gelişimine oldukça farklı bir şeyin eşliğinde bakmalıyız. Platon'un Akademiası, onun felsefesinin tahtı Yunanca'da Lucian'ın, Latincede Cicero'nun temsilcisi olduğu bir ekole ismini vermiştir. Bazen hala "akademik tin" olarak kabul edilen şeyin kusursuz şekli olan Cicero, bir şeyi her yönden araştıran, delilleri düzene sokan, eğilimleri tespit eden, ölçen, dengeleyen fakat bir türlü bir karara varmayan Cicero. Çağdan çağa Platonculuk bazı insanlar için bir varlıkbilim, bir "varlık" öğretisi ya da buna benzer veya onun yerine geçebilecek bir yaklaşım olduysa, bazıları için de Platonculuk kabul gören bir felsefi gelenek içerisinde aslında septisizmin bir başka adı olmuştur. Bu nedenle, Orta Çağda Platonculuk, Abelard'ın "*Sic et Non*" eserindeki kendinden emin skolastizminde kendini gösterir. Bu tıpkı Montaigne'in bitmek bilmeyen konuşmalarındaki Platonik Sokrates'in kendisinin sırrı ve etkisi gibidir. *Denemeler*'inde yansıttığı kendisiyle, yaşayan

kişilerle, ölülerle olan konuşmaları. Tipik bir Platoncu ve septik olan bu kişi aynı zamanda tipik bir denemecidir. Bordeaux'nun bu septik filozofu modern dünyayı başlatmakta baka bir şey yapmamaktadır. Bu dünya, Descartes'tan Hegel'e metafizik iddialarla, aynı zamanda bu iddiaları ve şüpheleri kontrol edecek olan deneysel bilim tarafından beslenen kesinliğin sürekli birikimiyle yan yanadır. "Onların birçok adı vardır," demektedir modern bir yazar. Saygılı ve saygısız, mantıklı ve mantıksız, mert ve namert, hastalıklı ve sağlıklı, suçlu ve dürüst, inatçı, kaçınılmaz entelektüel teminata susamış ama kararsız bir çağda inanılmaz bir şekilde onlara bu isimler verildi. Bu çağ, *Que sais-je?* diye haykırmaktadır Montaigne'in satırlarında. Ama aynı zamanda yine bu çağ, böyle bir şüphenin dinsel bir görev veya hizmetten başka bir şey olmadığı Platonik Sokrates'in ruh halindedir.

Platon'un yönlendirmesiyle ve Platonik Diyalogları okuyarak salt bilginin, sonsuz veya kusursuz veya değişmez doğruluğun herhangi bir formu, bizi güçlükle mutlu edecektir. Fakat onun ekolünde, "varlık bilimin", "Varoluş öğretisinin" vaat ettiklerinin az da olsa farkına varacak olursak veya metafizik teminatımızdaki herhangi bir gelişme, diğer türdeki Platonculuğu, yani temkinli düşünme ve kararı erteleme alışkanlığını kazanacak olursa, onun "sonsuz ve değişmez idealarının" imgeleminden zevk almayacak gibiysek, Platon yine de "düşüncel" dediğimiz bu şeyi bize aşılayacaktır. "Düşüncel" insanların şu ana kadar gördüklerinden daha kusursuz olan bir Adalete, fiziksel ve entelektüel açıdan daha kusursuz olan bir Güzelliğe, daha kusursuz insan ilişkilerine yönelik bir amaçtır. Etrafımızdaki şeylerin kusursuz bir zihin tarafından düşünüldüğü şekliyle yer aldığı, deneyimin sürekli bize yakın olduğu ama bizi hazırlamadığı *kosmos*. İşte Platon'un

algıladığı anlamdaki entelektüel ve tinsel hayatın iki büyük yapısı: düşüncel, "idealar" dünyası. Zihinsel düzende bizim için bir alan yaratmış, bununla olan doğal benzerliklerimiz vasıtasıyla bize tanıtmıştır. Fakat kendimizle ve diğer insanlarla olan ilişkimizde kendimiz nesnel ve gerçek olarak kabul edebiliriz. Bu düşüncelin eksik anlaşılmasının karşısında, kendimizde, doğamızda ve tarihimizde, kendini keşfinin kişisel kaprislerinin ortasında (görünüşe göre böyle gibi) bizim açımızdan uygun tavır olarak görülen diyalektik ruh, sonuna kadar çekingenliğini, ihtiyatlı oluşunu, şüphelerini ve sonradan akla gelen düşüncelerini muhafaza edecektir. Samimi gelişimi ve uygun kültürü içerisindeki böyle bir karar erteleme durumu, vefakâr hocanın umudu ve algıya açık oluşundan başka bir şey değildir. Hala bir soru olan bu şeyi geçiştirmek niyetinde de değildir. "Felsefi doğa" için kuşkunun varlığını devam ettirmesi, en mutlak doğrulanmış bilgide bile daima doğruluğun "acaba"sı olacaktır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM
LAKEDAİMON

Yunanlılar içinde felsefe en uzun, Girit ve Lakedaimon'da varlığını sürdürmüştür ve hala da sürdürmektedir. Dünyanın hiçbir yerinde bu kadar çok felsefe öğretmeni yer almamıştır. Fakat Lakedaimonlular bunu inkâr ederler, Yunanistan'daki üstünlüklerini sağlayan şeyin felsefe olduğunun anlaşılmaması için sanki cahil insanlarmış gibi davranırlar. Üstünlüklerini savaşçı ve yiğit ruhlarına borçlu oldukları düşünülebilir. Fakat aslında onlara üstünlük sağlayan şeyin ortaya çıkmasından ve tüm Yunanlıların buna yönelmesinden endişe duymaktadırlar. Bunu bir sır olarak saklayarak Yunanistan'ın çeşitli şehirlerindeki Lakonikçileri yanlış yöne saptırmayı başarmışlardır. Bu insanlar, onları taklit ederek kendilerini hırpalarlar, jimnastik yaparlar, boks eldivenlerini takarlar ve kısa pelerinler giyerler. Sanki Lakedaimonluları diğer Yunanlılardan üstün kılan şeyler bunlardır. Lakedaimonlular filozoflarıyla bir araya gelmek istediklerinde ve onların yanına gizlice gitmekten usandıklarında, kendilerince haklı bir bildiride bulunarak Lakonikçilerin ve diğer yabancıların aralarından ayrılmaları gerektiğini ifade ederler. Daha sonra, yabancılara

görünmeden sofistlerinin yanına giderler. Lakedaimonlular, bu şekilde felsefe ve konuşma sanatı alanında diğer insanlara göre daha iyi eğitilmişlerdir. Bir insan Lakedaimonluların en eğitimsiziyle bile konuşsa, ilk başta onun zavallı bir varlık olduğunu düşünür. Fakat daha sonra, konuşmanın bir anında Lakedaimonlu, tıpkı akıllı bir okçu gibi ortaya özlü ve değerli bir laf atar ve karşısındaki konuşmacının bir çocuktan farkı kalmaz. Bazı yaşayan tarihteki kişiler bu gerçeğin farkında olmuştur. Bu sözleri ancak mükemmel şekilde eğitilmiş bir insanın söyleyebileceğini bildiklerinden, felsefe alanındaki Lakonizmin jimnastikten öte bir şey olduğunu anlamışlardır. Bu kişiler arasında, Miletli Thales, Midillili Pittakus, Prieneli Bias ve Atinalı Solon, Lindoslu Kleobus, Chenli Myson ve yedincisi, Lakedaimonlu Khilon vardır. Bu ateşli âşıklar, Lakedaimon kültürünün elçileri olmuşlardır. Onların felsefesinin, bu türde kısa ve hatırlanması kolay sözlerden oluşan bir felsefe olduğunu herkes anlayabilir. Bir araya gelip bu sözleri felsefenin ilk meyveleri olarak, Delfi'deki tapınağında, Apollon'a sunmuşlardır. Duvarlara bu sözleri yazmışlar ve tüm insanlar tarafından bu sözlerin okunup bilinmesini sağlamışlardır: *(*Gnôthi sauton* ve *Mêden agan*). *Protagoras*, 343.

Elbette, Platon'un dehasının eğilim gösterdiği bu aşkın içerisinde Platonik mizahtan ve ironiden bir şeyler vardır. Mesela, erdem öğretisi konusunda eğitilmek için sabırsızlanan Menon'a, felsefi mizacın Attika'dan yani kendi yuvasından ayrılıp Teselya'ya, saf gençlerin henüz varmış olduğu kuzeydeki ilkel şehre taşınması gerektiği önerilmektedir. Lakonizminde, kısmen romantik kısmen mizahçı olan Platon, tamamlanmış hali kendi ideal Devleti olan

(*) Kendini tanı, daha fazlasını değil.

Lakedaimon'a belirli bir ruh yerleştirirken gayet ciddidir. Çizdiği resim sanki doğrudan Lakedaimon'dan, gerçeğine uygun şekilde alınmış gibidir. Sanki bu resmi, bir yabancının girmesi çok zor olan Dor metropolünün sokaklarını hayran bakışlarla bizzat dolaşan bir ziyaretçi çizmiş gibidir. Bu ciddi yer, evdeki ve okuldaki Lakedaimonlular hakkında bilinenler, diğer felsefi kuramcıları hayallere sürüklemiştir; mesela onlara karşı çok az (belki de hiç) bir romantik eğilime sahip olan Ksenofon gibi.

Platon'un aşk anlayışından oldukça farklı olan başka bir aşk türü daha vardır. Bu aşk türü savaş alanında yenilmez olan Lakedaimonluların zorlu yöntemleriyle ilgilidir. Pausanias, "Lakedaimonlular, şiire en az hayranlık duyan ve hak ettiği övgüyü en az veren insanlardır" demiştir. Platon veya Platonik Sokrates ise şunu belirtir: "Lakedaimon'da dünyanın hiçbir yerinde olmadığı kadar çok felsefe vardır." Fakat bunun tam tersine, bazı insanlar gerçek Lakedaimonluların (Lakedaimonlu asillerin) kültürdeki "kadınsılıklardan" korunmak için okuma ve yazmadan uzak durduğunu iddia etmektedir. Gerçi yazılı kitapların yalnızca bir yardımcı olduğunu, bazen Platon'un da söylediği gibi, hafızanın hain yardımcıları olduğunu biliyoruz. Fakat hafızası oldukça güçlü olan bu tutucu Lakedaimonlular, kendilerine yazı yazması ya da okuması öğretilmiş olsa da olmasa da, zihinsel yaşamda hafızanın baskın bir unsur olduğunu kabul eden Pisagorcu felsefenin bilinen ustaları olmuşlardır. Konusuna olan sessiz hevesi ona uygun bir bilgiyle son bulan yazar K.O.Müller, *Dorlar* üzerine yaptığı soğuk bir havaya sahip ama oldukça romantik olan çalışmasında şöyle söylemektedir: "Müzik okullarında ünlü insanların methiyelerinin (bu aslında hukuk ve tarihtir), kanunların ve ilahilerin öğretildiği bir ulus için yazı yazmak çok da gerekli değildi." Bu Pisagorcu

öğretilere göre, her şeyin özü olan ya da olması gereken müzik Platon'un Kusursuz Şehri'nde her yerdedir. Her ne kadar bununla ilgili ortaya bir kuram atılmış olmasa da, bu Kusursuz Şehre yakın bir mükemmelliğe sahip Lakedaimonlularda da daha geniş anlamıyla müzik *(*mousikê*) her yerdedir. Müzik, yorucu ve zor olan hayatlarını hafifletmekle kalmamış, onu desteklemiş ve bilgilendirmiştir. Müzik, yaşamlarının tözünü oluşturur. Nedir bu müzik? Müzlerin kültürü ve armağanı olan, armonik, kısmen ahlaki, şüphesiz ama aynı zamanda insan sesinin, bir enstrümanın hareketiyle hayat bulan müzik. Dinç ruhlar, sırf bu müzik uğruna birçok fırsatı, ayrıcalığı, hazzı, kendilerinin veya başkalarının rahatını feda edebilecek durumdadır.

Platonculuk, Helenik dehadaki iki bütüncül unsurdan birisi olan yüksek seviyedeki bilinçli bir iddiadır. Lakedaimonluların atalarının, gezgin, denizci ve akıcı İyon sahil insanından sakladığı yaradılışındaki dağ insanı ruhudur. Platon'un *Devlet*'i, yeterince ideal ama belirli ölçüde uygulanabilir bir toplumun ilkesi olarak bu Platonik iddianın ya da tercihin somutlaşmış halidir. Bu, Platon tarafından yeni bir oluşum olarak algılanmaz, bu nedenle yalnızca kâğıt üzerinde kalmıştır. Bunun temelleri, eski okullarda tatbik edilecek belli uygulanabilir değişimlere ve öğretilmesi zorunlu olan yenilenmiş belli bir müziğe dayandırılabilir. Böylelikle bu öğreti, eski tapınakların, eski dinlerin etkisi, eski anıların ve varlıkların eski isimlerinin gölgesi altında Yunanistan'daki evlere girer. Tamamıyla yenileyici gücüyle, merkezi düşünceyi ve sanki kendi kendine yapılanıyormuşçasına toplumun klişeleşmiş unsurlarını verir. Ayrıca yeni bir renk, içlerindeki yeni aklın uygun ifadesi olarak, her şeyin üzerine yavaş yavaş dökülür.

(*) Müzik ya da müziğe uyarlanan lirik şiir.

Aslında Helenizm'de, siyasal gelişimin doğal gidişatında birleşen bu türden Helenik unsur somutlaşmaları daima var olmuştur. Yalnız bunlar, Aristoteles'in bahsettiği birçok Dor yasasında daha ideal bir formda hayat bulmuştur. Eğer Atina ve komşusu arasındaki çekişmeyi hatırlayacak olursak *Devlet*'in kendisinde, Lakedaimon'a yapılan çekingen ama yeterince cesur göndermeler mevcuttur. Bu göndermeler, Platon'un siyasi ideali çalışmasında, ilkelerinin önceki yapısına olabildiğince yaklaşabilmemiz için bize yardımcı olur ki bu da kendi içinde oldukça ilginç bir durumdur. Platonik Kusursuz Şehir, ulusal hayatın köklerinden koparılamaz. Bu şehrin geçmişteki ve günümüzdeki güzel ve saygın Yunan şehirleriyle bağları mevcuttur. İdeal, şiirsel veya romantik, bıraktıkları yerden, özellikle Lakedaimon'un bıraktığı yerden başlamaktan başka çareleri yoktur. Platon'un kuramsal yapısının fizyonomisini daha iyi anlayarak gözümüzde *Devlet*'in bir öğrencisini, talebesini canlandıralım: Atina Akademisi'nde, sanki çok güçlü derecede bir akraba benzerliği olan bir yüze bakmaya kararlı bir öğrenci. Hocasının dolaysız Lakonizmiyle ve çağdaş Lakedaimon'un onanmasıyla motive olmuş bu öğrenci, daha ileriye gidip bir yeri inceleme zahmetine girecektir. Platon'un genel övgülerinde kâğıt üzerinde ve düşünce içerisinde ideal Devlet kavramına birçok detay kazandıran bir mizah ya da ironi sezinleyebilir.

Oraya gitmek bu genç *Anakharsis* için zor olurdu, bunun nedeni kısmen Lakedaimon insanının doğasıdır. Çünkü (bu onların sisteminin bir parçasıdır) yabancılardan şüphe duymuşlardır. Atina'daki romantik siyasi kuram tacirleri, içeride yaptıklarını rahatça söyleyebilmişlerdir. Bu şehir, bir idea içerisinde ya da soyut bir tartışmanın hareketleriyle, felsefi bir kalemin darbeleriyle ortaya çıkmamıştır. Karakter tutarlılığı ve kahramanlıklarla kendisi

için, tüm Yunanistan için bedene bürünmüştür. Bir ideaya ya da idealar sistemine ısrarcı bir şekilde bağlı olmak, Likurgus gibi yarı ölümsüz birisinin veya onun aracılığıyla Apollon'un kendi (bu müziğin yaratıcısı olan) zihninden hazır gelmiş bir şeye inanmak gibi görülebilir. Eurotas'ın gizli vadisinde gerçek insan hayatının görülebilir merkezi olan bu şehri bulmak mümkündür. Atinalıların kulağına zorlu bir paradoks gibi gelebilir ama bu yerin, şehirsel kusursuzluğun, siyasi ve sosyal idealin ölçülebilir mesafesinde olduğu söylenegelmektedir.

Bu zorlu yollarda, Doğu Aka Dağlarının sırtından geçerek sonunda bir "çukur" içindeki Lakonya'ya varan genç maceraperestimiz, kendini serflerin iş gücüyle ortaya çıkmış bir ülkenin ortasında buluverir. Yani köleliğin hüküm sürdüğü topraklarda. Yunanistan'ın başka hiçbir yerinde görülmeyecek bir ciddiyetle kanunlara göre düzenlenen, aslında köleliğin kazara ortaya çıktığı topraklardır bunlar. Fakat Lakonya'nın bu köleleri, ne kadar zorluklara maruz kalırsa kalsın düzenin sağladığı bu durumdan memnundurlar. Sistemin düzeninden, merkezi bir askeri otorite altında yaşamaktan ve askerlik yapmaktan mutludurlar. El altında bir sürü yetenekli asker tutulmaktadır (sonraki feodal düzenlerde de durum böyleydi). Bir yandan uzaklardaki dağınık çiftliklerinde çalışırken öte yandan da sürekli savaşa hazır durumdadırlar. Lakedaimon'daki efendileri onları nadiren ziyaret etmiştir. Onlar da, yıldan yıla efendilerine bir sürü yağ, buğday ve şarap göndermişlerdir. İşte tam burada tutuculuğun dehası, kişisel saygınlığın ve mutluluğun bu eski tip kır hayatına hükmetmektedir. Bu gayet doğal bir şeydir. Bazen efendilerininkinden çok daha canlı şölenler düzenledikleri bile olmuştur. Yunan edebiyatında bu tarz halk şenliklerinin yankılarını hissetmek mümkündür.

Fakat eğer yabancı biraz daha derinlere inecek olursa çok daha şaşırtıcı hikâyeler duyacaktır. Bu hikâyeler Platon'un çağında gerçekleşmiş olsa bile içlerinde doğruluk payları mutlaka olmuştur. Bu köleler *Yunanlı*dır ne savaş esiri olan kaba saba İskitler ne de sürünen, yıpranmış Asyalılardır, yani satın alabileceğiniz türden köleler değillerdir. Bu kişiler gerçek Yunanlılardır. Mevcut ana dili konuşan, belki biraz daha az maskulen gerginliğe ve güce sahip ama muhtemelen dağdaki efendilerinden çok daha hoş bir ses tonu ve aksanı olan kölelerdir. Efendilerini aynı zamanda tüm Yunanistan'ın efendileri yapan aynı disiplinin altında fiziksel olarak gelişmişlerdir. Bazen uzun süreli av partilerine çıkan sıkı koruma altındaki genç efendilerini görürler. Bu, inanışa göre devletin kurucusu tarafından emredilen onların nadir zevklerinden birisidir. Fakat bazen bu Lakedaimon'un genç asilleri kölelerine farklı bir amaç için yaklaşmışlardır: geceleri gizlice gelip kölelerini evlerinde öldürmüşlerdir. Bu durum kesinlikle devletin kurnaz yasalarına aykırı değildir. Bu köleler genelde damarlarında saf Aka kanı taşıyan, sağlıklı bir yaşam neticesinde boyu çok uzamış veya çok yakışıklı olan ya da bir köleye göre oldukça üretken bir baba olan kölelerdir. Onu güçlü ve güzel yapan ve kişisel güzelliğin ödüllendirildiği bir kölelik anlayışı içerisinde, efendileri aslında onları kıskanmışlardır.

Fakat başkalarına katı davranan bu efendiler, bu Lakedaimonlular bildiğimiz üzere kendilerine karşı hoşgörülü olmuşlardır. Kuramlar gereği güç ve ayrıcalık, sadece "Evet! ve Hayır!"ların duyulduğu, hiçbir sorunun tartışma konusu bile olamayacağı bir konseyi yöneten, yaşlılara, büyüklere *(*hoi*

(*) Yaşlılar, büyükler konseyi. Özellikle Sparta'da olan 28 kişilik senato.

gerontes, hê gerousia) aittir. Fakat aynı zamanda Lakedaimon aslında gençler yani hizmet ederek yönetmesini bilen gençler için de disipline sahip düzenli bir yer ve düzenli bir fırsattır. Burada gençliğin cesaretinin sergilenişini, gençlerin kendilerine olan itibarını, her şeyin ötesinde onların gerçek sakinliğini ve kendisini, ruhunu, bedenini ortak bir duyguya emanet edişini görmek mümkündür. Lakedaimonlu gençlerin bu kırsal alanları, vadileri, dağları ziyaret etmesini gerektiren başka bir neden, daha doğrusu başka bir kanun daha vardır. Karınlarını doyurmak için belirli aralıklarla bir tür dilenci veya hırsız gibi buralara gelir, soğuk veya sıcak fark etmez, yakalanmaları halinde cezalandırılacak şekilde yalınayak yiyecek çalmaya zorlanmışlardır. Antropologların da kesinlikle kanıtladığı üzere, bir hayvan cesareti ve isteğiyle "hayatta kalma" mücadelesine girişmişlerdir. Bir çeşit gözlem sisteminde kullanılan kırbaçlar ve sopalar, bu genç aristokratların eğitiminde büyük rol oynamıştır. Korkunç kazalardan veya bedensel hastalıklardan kaynaklanmayan bu acı onları arındırıyor olmalıydı. Bu acı, gözün, kulağın, sesin ve ayağın koordinasyon kurduğu müzik derslerinde en ufak talimatı bile kaçırmamalarını sağlamıştır. Platon'un da söylediği gibi, orada hiçbir *paraleipomenon*, "hiçbir hata" olmamalıdır. Asla! Herkes, her an en iyi olmalıdır. Herkes lüzumsuzluğa kaçmadan gözlemlemelidir. Müzikteki, sanattaki, taştaki, kelimelerdeki, hayatın eylemlerindeki tüm lüzumsuzluklardan uzak durmalıdırlar. Bu türden "işe yaramaz lüzumsuzluklar" müziği yok etmektedir.

Genç gezginimizin Atina'daki rahat okulundan çıkıp Lakedaimon'a ulaşmak için yoluna devam ettiği bu kırsal alan yani asil köleliğin toprakları, geceleri ortaya çıkan dehşetin dışında huzur dolu olan bu topraklar, tıpkı Floransa'daki gibi sarp dağ

çıkıntılarının arada bir yokladığı dümdüz ovaların manzarasındaki tüm o harmanlanmış güzelliğiyle belki de Yunanistan üzerindeki en güzel topraklardır. Dor yaşam amacının bir türüdür. Katılık, sanki şaraba karışan deniz suyu gibi, doğal zenginliğe sahip bir maddeyi ele geçirmiş, tadını kaçırmıştır. Mısırların("uzun, sık, bereketli" mısırların ve zakkum ağaçlarının arasındaki modern gezgin sonunda orayı bulur.) sonunda görünür, Lakedaimon, *koilê Spartê*, (çukurdaki Sparta,) depremin yıkıp döktüğü Taygetus'un duvarları ardında. Bu doğal korunak veya tuzakta ya da şahin yuvasında zaten onlara ihtiyacı yoktur ki! Etrafında yüzlerce birbirinden ayrı dağınık küçük köyleri olan toprakların şahini!

Lakedaimon'un "köhne görüntüsü", ilk baştan gözüne çarpar. Kesinlikle "gelişen", yeni yapılar inşa eden, çağa göre kendini yenileyen her köşesinden biçimsiz muhitlerin giderek yayıldığı, Platon'un da belirttiği gibi ortak bir birlik, topluluk olamayacak kadar büyüyen bir yer değildir. Ama olsun, yine de sonuna kadar büyük bir köy, görkemli, antik bir dağ köyüdür. Elbette burada bile bir hareket, ilerleme, deyim yerindeyse bir kenetlenme olmuştur; ama bu çok uzun zaman önce olmuştur. Aslında dış görünümü hiç bozulmamış üç ya da dört komşu köyün birleşmesinden oluşan erken Roma tarzındaki bu yer, tıpkı Roma gibi düzensiz yükseltilere dağılmış ve Taygetus'un en dıştaki temeline, bir nehir yatağı üzerine kurulmuştur. Kışları çok sert geçmektedir. Kavurucu yazlarda ise geniş sığlıkları ve derin havuzları görmek mümkündür. Fakat yıl boyunca her gün, Lakedaimonlu gençler kendilerini Eurotas nehrine atmaktadır. Ayrı parçalardan oluşan bu birleşime yani "şehrin" resimsi ve çarpıcı düzensizliğine bakıldığında, şehrin tek meydanı ya da sokağı olan Yüksek Sokak, yani *Corso* (ya da diğer adıyla *Aphetais*) yine

düzensiz bir şekilde dini anıtlar ve diğer anıtlarla aynı sıradadır. Buradan her yöne doğru labirente benzeyen, inişli çıkışlı dar sokaklar uzanmaktadır. Bu sokaklarda saldırı ya da savunma amacıyla göğüs göğüse çarpışma ile mümkün olabilir. Köyün eteklerinde vatandaşların evleri vardır. Bu evler, Atina'daki evlerden daha geniştir, ferah ve duvarlı avlulara sahiptir. Burada Atina'daki evlerin aksine evli kadınların bir saygınlığı, bekâr olanların ise büyük bir özgürlüğü vardır. Kimse kapı çalmaz: birinin evine girmek istiyorsanız dışarıdan bağırmanız gerekir. Yüksek duvarların arasındaki sokaklar, yüce çınar ağaçlarının gölgesi altındaki kır yollarıyla, kutsal antik dokunulmaz mekânlara, Therapnae'ye, Amyclae'ye açılan yollarla birleşmektedir.

Hatırlayacağınız üzere Platon, tıpkı diğer görülebilir şeyler gibi. ağaçların da insan karakteri üzerinde etkisi olduğunu ima etmektedir. Azimli senato üyeleri, vatandaşların dinlenmek için hangi ağacın altına oturacağı konusunda bile söz hakkına sahiptirler. Ne ağacı olduğunu merak ediyorsunuzdur. Zeytin ağacı mı? Cafcaflı bir metalden yapılmış gibi görünen defne mi? Selvi ağacı mı? Dor Giriti'nde muazzam bir yüksekliğe ulaşmış meşe mi? Güçlü ulusal karakter için çok anlamlı olmalı. Evet! Çınar ağacı, Lakedaimon'la bütünleşen ağaç; çok dingin ve huzur verici bir nesne, dallarını tıpkı Lübnan'ın ağacı gibi krallara yaraşır şekilde göğe doğru uzatmış. Uzaktan baktığında kocaman bir çınar korusu gören birisi, bunun Lakedaimon'a özgü bir işaret olduğunu bilirdi. Tıpkı Atina'daki Phidias'ın günlerinden daha eski olan dev bir heykel gibi. Lakedaimon'un *Demos*'u koruduğu insanlara bir kule gibi tepeden bakmaktadır sanki. Bu görkemli ağaçların altında, ulusal nehirlerinin ortasındaki bir adacıkta "oyun sahaları" vardır. Burada Lakedaimonlu gençler, Ephebeum'daki kurban ayininden sonra sert kuralları olan (hırpalamak, ısırmak

gibi) bir tür futbol oyunuyla kendilerinden ziyade diğer insanları eğlendirmişlerdir (kesinlikle kaytarmak yoktur). Attikalı komşularımız olan Fransızların, İngiliz oyunu için söylediği "*et même très dangereux*" ifadesinde geçtiği gibi bizdekinden daha sert olan bir spor.

Bu delikanlılar, dünyadaki en iyi müziği icra ederken, gerekli görüldüğünden dolayı yeterince düzenli görünürlerdi, duyulmazlardı. Atina'dan gelen ziyaretçimiz, bu genç askerleri veya askeri öğrencileri, tıpkı Ksenofon'un Lakedaimon'un yönetimi üzerine yazdığı tezinde yürürken yere bakar, ellerini usulca pelerinlerine gizlemiş vaziyette tarif ettiği şekliyle gördüğünde bu insanları genç rahipler zannedebilirdi.

Küçük bir dağ kasabası ne kadar hırslı olursa olsun, bu hırsında ne kadar başarılı olursa olsun karakteristik tercihlerini yapısal ve edebi sanattan yana kullanan ve birçok mimari şahesere sahip olan Atina'yla veya bir Dor devleti olan Corint'le sanat yaratıcılığı alanında boy ölçüşemez. Lakedaimon'un tam merkezinde duran Atinalı ziyaretçinin kafasından "Kusursuz Şehir"in de özellikleri olan bir takım şeyler geçmektedir. Buradaki insanlar biçime, renge, sese ve dışarıdan gelen estetik etkilere maruz kalmaya çok açıktır. Ama bununla birlikte özel bir amaçları, çok güçlü belirli bir etik idealleri vardır. Bu nedenle, ideal [illegible]nda bu şeylere ilişkin kendilerine özgü bir mizaç oluşmuştur. Tarihi Lakedaimon krallarının soyundan geldiğini iddia eden bu Antik Pelopid prensler, yedikleri sürgünden sonra bir tür Homeros'a, Asya'ya özgü metalik ihtişamla evlerine, saraylarına geri dönmektedirler. Hala dimdik ayakta duran bu kutsal emanetler artık halka aittir. Platon'un öğrencisinin önünde duran bu tarihi kralların evleri (hatırlayacak olursanız maddi ve manevi işlevleri çok da belirgin çizgilerle ayrılmayan iki kral birlikte

hüküm sürmüştür) oldukça sadedir. Saray mensupları yanlarına yaklaştığında açılan saray kapıları Likurgus'un Lakedaimon vatandaşlarına önerdiği şekilde oldukça gösterişsizdir. Etrafta görülecek kaba saba, tuhaf şeyler vardır. Mesela balta ve testereyle şekillendirilmiş, Taygetus ormanlarının yaşlı dağ çınarları ve çam ağaçlarından yapılan tavanlar. Ayrıca ormanlarda bu ağırbaşlı demir ve çelik insanının oldukça fazla kullandığı demir madeni çok boldur. Çelik, askeri alanda kullanılmış ve tüm Yunanistan'da aranılan bir materyal olmuştur. Önceki nesillerin kalıntıları, olağanüstü ırkların mirası, o anki şehir sakinlerinin ayaklarının altında yatmaktadır. Sanki görünüşte çok pratik ve basit olan ruhlarının derinliklerinde eski bir şairane efsane vardır. Bu tarz şeyler yalnızca ayaklarının altında değildir: tapınak kalıntıları, mezarları ve evleri bizzat gerçek hayattan alınan kesintilerdir. Dolambaçlı dar sokaklardan yokuş yukarı çıkıp sonunda Aphetais'in açık platformunda dikilen Atinalı genç Platonik ziyaretçimiz, kendisini hazinelerle çevrilmiş halde bulur. Bunlar, oraya buraya serpiştirilmiş antik mimarinin gösterişsiz hazineleridir. Sanki resimsi bir etki yaratmak amacıyla bilinçli bir şekilde yaratılan bu çarpıklık, içinde bir ifadenin ve vurgunun sırrını taşımaktadır. Bu yerin şiirsel güzelliklerinin farkında olan yaşlı Alkman, "kutsal üçayakları bol" Lakedaimon'a ait olmakla övünmektedir. İşte tam burada Helikonyalı Müzler ona görünmüştür. Kraliyet evlerinin bile bu kadar biçimsiz olmasının tek nedeni, dine ve devlete adanan yerlerin ihtişamına daha fazla özen gösterilmiş olmasıdır. Bunların en ihtişamlısı, Pers savaşı ganimetlerinin hibe edildiği, Stoa Poekile'dir. Boyalı duvarları olan bu revaklı avlu veya kemeraltının beyaz mermer sütunları merkezdeki boşluğun bir tarafında uzanmaktadır: diğer tarafta

ise yüce anıları, hala hayatta olan insanlarla bağlayan Gymnopaedia'da Spartalı gençlerin Apollon'un şerefine dans ettiği Choros vardır.

Savaş zaferlerinin anıtları arasında etrafa yayılmış "*heroa*lar" vardır. Bunlar, kahramanların kanlarıyla kazandığı mezarlar veya küçük şapellerdir. (ölümünden tam kırk yıl sonra Thermopylae'den evine getirilen Leonidas'ın mezarı gibi.) Pausanias şöyle söylemektedir: "Buraya Thermopylae'de Medes'in saldırısını durduranların isimlerinin yazılı olduğu bir sütün dikilmiştir." Aslında burada tüm tanrı ve tanrıçalar bir savaşla bağdaştırılmıştır (Elinde silahlarıyla Afrodit, Müzler, Eros'un kendisi, Athena Chalcioecus, Pirinç Evin Athenası, uzun zaman önce unutulmuş bir zaferin ganimetleriyle inşa edilmiş diğer hepsine yukarıdan bakan eski bir tapınak.) Koruyucu tanrıçanın heykelini yapan sanatçının adı, erken dönem Yunan sanatı vakayinamelerinde geçmektedir: Lakedaimon'un yerlisi, Gitiades. Aynı zamanda tanrıça için bir de ilahi bestelemiştir. Belki de Homeros, bu yeri okuyucunun hayal gücünü daha az yoracak metalik mimari tasvirleriyle anlatsaydı, Gitiades'in inşa etmekten ziyade restore ettiği, tunç ya da pirinç mitolojik rölyeflere sahip bu tapınağı görebilme imkânımız olurdu. Sonraki günlerin basit ihtişamı ortasında tat alamayan diğer yerlerdeki kişiler, burada yeniden okula gitmek zorunda kalabilirdi.

Aslında Dor tarzı, dini ve inanışsal bir tutum olarak alt edilemeyecek bir şekilde tüm Yunanistan'da üstünlük sergilemiştir. Bizde de bunun aynısını Gotik tarz gerçekleştirmiştir. Müller, tamamen Dorların ortaya çıkardığı bir şey olmasa da "Dor

mimarisini, Dor karakterinin yarattığını" savunmuştur. Özellikle de kusursuz düzlüğün sadeliğini, sütunlarının akıllıca incelen çizgisini, sütun başlarının sert çıkıntısını, uzun süssüz düz yüzeylerin süslenmiş dar çizgilerle ayrımını, derin gölgeleri, yapılara nüfuz etmiş güven ve düzen ifadesini, tıpkı şehrin ilerisinde etrafı saran dağ duvarlarının saçak silmeleri gibi bütünü taçlandıran ihtişamlı alınlıkları, bu karakterin ortaya çıkardığına dikkat çekmektedir. Aphetais'te bu saygın sanat eserlerinin arasında duran ziyaretçi, kendi doğal mimarisini unutmuş olamaz. Dor dehası kendisini, Epirus dağlarının kalbinde genel Helenik tarzdan ayırmıştır. Sonunda, en son geldiği ve en karakteristik yuvasında bile etrafı çevrilmiştir: **ophrya te kai koilainetai.*

Bazılarımız böyle bir dağ toplumunun ne anlama geldiğini biliriz. Hava, ışık ve su gibi maddelerde dinçliği, temizliği ve saflığı muhafaza etmektedirler. Bu gibi şeylerin varlığı maddelerdeki karşıtlıkları, ışık ve gölge elementinin varlığını iki katına çıkarmaktadır:—en küçük süslemenin, çiçeğin, kristalin dokunulmamış kusursuzluğu. Bize her ne kadar yakın olsa da, sitemkâr soğuklukları, duyarlı zihinleri uzaktaki yalnızlıklarıyla en azından bir tür ahlaki ortaklık içerisindedir. Müller, [215] "Lakedaimon toplumunun tüm yaşamı izole, nüfuz edilemez gizli bir karaktere sahiptir" demiştir. Bunun bir parçası olmadan nasıl bir şey olduğunu bilmeniz imkânsızdır.

Hayatı tıpkı iyi askerlerin ve müzisyenlerin düşündüğü gibi bir dikkat, sabır ve detaylara sadakat olarak algılayan bir sistemin, en küçük el sanatlarında (bu sanatları en yetkin halleriyle) bile

(*) Kayalıklı ve çukurda.

ortaya çıkması kaçınılmazdır. Sparta'nın parasının kullanışsız demir olması, ticaretin genellikle çok çeşitli mallardan dolayı takas usulüyle yapılmasından kaynaklanmıştır. Piyasada yeterince iş vardır (tıpkı Oxford'daki gençler gibi, genç Spartalıların da piyasaya yani pazarlara çıkması yasaktır). Bir sürü atölye bu dolambaçlı sokaklarda yoğun bir şekilde çalışmaktadır. Hiçbir gerçek Spartalı basit zanaatlarla uğraşmaz. Fakat Helotlar, zanaatçı Helotlar, insanı yüceleştiren bu iş alanındaki keskin zekâya ve disiplinli ellere sahiptir. Belli başlı Lakedaimon malları Atina'da oldukça talep görmektedir. Askeri veya günlük malzemeler kusursuz bir uyum içerisinde amacına hizmet etmiştir.

Bu türdeki zanaatlar, toprakla uğraşan kölelerden veya serflerden farklı olan Helotlar'a özgüdür. Zanaatlarını (flütçülük, şarapçılık, fırıncılık gibi) bir tür lonca teşkilatı benzeri babadan oğula (Fransız feodalizminden bir ifade kullanmak gerekirse, *Les Gens Fleur-de-lisés*) devam ettirmişlerdir. Boş zamanlarında (scholê), görevlerinde kendilerini mükemmelleştirmek için zorlu okullarda eğitim almışlardır. Aristoteles ve Platon'un da hem fikir olduğu üzere, ellerini kullanarak ağır bir şekilde çalışanların hak ettiği ödül ya da ilaç, uzun rahat gecelerde, sınırsız yeme içmedir. Görünüşe bakılırsa yasal sahiplerinin ev işleriyle uğraşan bazen evcil bir hayvan gibi okşanan Helotlara, devletin de verdiği bir ayrıcalıkla, böyle bir hak tanınmıştır. Lakedaimonlu "altın gençler"e (altın, parıldayan çelik gençlik) bu şekilde özgürce yeme içme ayrıcalığı verilmemiştir. Genç efendilerine ibret olsun diye zorla içirilip sarhoş edilen Helot figürü muhtemelen bir masaldır. Helotların başrolde oynadığı daha birçok teslimiyet ve parlak niteliklere bağımlı hayranlık (sırf bu gençler onlardan nefret etsin diye) hikâyeleri mevcuttur. Burada, ilk defa da olsa kölelik

durumuna eşlik etmesi gereken bu köle *"*êthos*,"unu, köleye yakışır duygu aralığını görüyoruz. Aristoteles'e göre bu, insanla insan arasındaki doğal bağlardan birisidir Bu bağ, ideal, estetik açıdan doğru, güzel ve uygun bir bağdır. Genç hizmetkarın **aretê*, veya "olası en iyi durum" olarak adlandırılan niteliği, bir tür bedensel tapınmayı ve genç efendilerinin büyüleyici kahramanlıklarını geliştiren sert disiplini paylaşma isteğini bünyesinde barındırmaktadır.

Tüm tarihi gerçeklik detayını yitirmiş, ardı ardına gelen büyük istila dalgaları, ülke çapındaki bu Helotların ve Perioecilerin, kendi soylarından gelen insanlara yani Spartalılara hizmet etmelerine yol açmıştır. Efendileriyle fiziksel olarak da o kadar yakın olmuşlardır ki ruhları asla tamamen kontrol altına alınamamıştır. Sabırla yürütülen modern bir araştırma, "Heraklidae'nin Dönüşü" adlı şeyin merkezindeki mitolojik hikâyeler ardına gizlenen köklü bir ulusal geleneğin izlerini sürmüştür. Bu araştırma, bu kuzeyli göçebelerin ya da istilacıların göç yolları boyunca hep baskın olduğunu, güney tarafındaki Epirus dağlarının kalbindeki derin bir vadiden çıkarak daha ılıman ovalarda bölge bölge ilerlemeleri sonucunda kusursuza yani "çukurdaki" Lakedaimon'a ulaştıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu insanlar, en başından sonuna kadar her zaman dağ insanı olmuşlardır. Bu topraklarda Dor istilacıları olarak değil, eski Aka prenslerinin akrabaları olarak hak iddia etmişlerdir. Topraklar fethedilmiştir, Aristoteles'in de belirttiği gibi zorlu bir konumun, düşman topraklarında kuşatılmış bu kampın korunması

(*) Alışılmış bir yer, adet, görenek, alışkanlık.

(**) Herhangi bir türden iyilik, üstünlük.

gerekmektedir. İşte bu yüzden, Lakedaimonun yerleşik yasaları ve yarı askeri yarı dinî ruh hali bu güzel coğrafyada baskın olmuştur. Bu onlar için bir haktır. Ama bakın! Köleliğin çok belirgin bir unsur olduğu ahlaki ve siyasi sistemi, disiplini, estetik ve diğer ilkeleri, Platonik öğrencimiz oraya gitmeden önce de var olan kendilerine özgü ahlaki *êthos*ları amacına ulaşmış ve varlığını sürdürmüştür. İşte mesele bu! Kendi içinde bir amaç olarak, bir duygu, bir halk, belki de bir kişisel gurur meselesi olarak daha iyi, en iyi şekliyle kısacası bir ideal olarak devam etmiştir. Hatırlayacak olursanız Perikles, ünlü Atina sistemi savunmasında, dinleyicilerine Lakedaimonlu insanların aslında daha az fedakârlıkta bulunarak da amaçlarına ulaşabileceklerini anlatmaya çalışmıştır. Ama işte hala burada, *(*hê diaita Dôrikê*) tüm dürüstlüğüyle, kesinliği ve gücüyle, kendine olan sadakatiyle, tutkulu eksiksizliğiyle Lakedaimonlular'ın Lakonizmini görmekteyiz. Bu, en azından estetik açıdan görsel bir şölendir. Sanki kusursuz bir enstrüman, Yunanistan'daki, dünyadaki en güzel insanlara şekil vermiştir.

Jimnastik, "vücut egzersizi" elbette her zaman ve ister istemez böylesini etkilemez. Lateran Müzesi'nde tutulan mükemmel bir şekilde korunmuş eski bir mozaik Roma kaldırımı, başka türden bir "eğitimin" sonuçlarını canlı bir resimle gözler önüne sermektedir: zalim bir sanatın yani egzersizin ortaya çıkardığı korkunç kas gelişimini. Bir erkek çocuğunu ya da adamı mekanik bir araca dönüştürür. Bakıcısı, isterse bu insanla Romalı insanlarını eğlendirerek para bile kazanabilir. Victor Hugo'nun *L'homme qui rit*'indeki *(Gülen Adam)* korkunç rüyası, bu tek tip Romalı

(*) Dar yaşam tarzı

gladyatörlerden etkilenmiş olsa gerek. Öte yandan Ksenefon da, Lakedaimonlular için şunları söylemektedir: **homoiôs apo te tôn skelôn kai apo cheirôn kai apo trachêlou gymnazontai.* Burada da deyim yerindeyse orantıyı, Pisagorcu simetriyi ya da müziği hedef almışlardır. Egzersizlerini çıplak bir şekilde yapmışlardır (Olimpiya'da kuşağını kopartıp bitiş çizgisine kadar çıplak koşan ilk kişi bir Lakedaimonludur). Vücudun şeklini bozacak her şey yasaklanmıştır. Doğanın bütün bağlarının ya da o sıcak ve tenha evlerdeki ebeveynlerle çocukların arasındaki bağların çok erkenden koptuğunu düşünmek de yanlış olur. Ama tabii ki yine de bu çocukların sıkı eğitimi çok erken yaşta başlamaktadır. Çok belirgin bir programa, tutucu antik geleneklere ve yazılı olmayan kurallara sahip olan bu aristokratik eğitim az sayıda insana, o zamanın deyimiyle "özgür" olanlara verilmektedir. Bu eğitim onları, temel olarak gelecekte yönetecekleri kişilerin sahipleri, efendileri yapmaktadır. Onlara manevi iktidar aracılığıyla, "kılıcın gücü" düzeniyle desteklenmiş bir ideal aşılayarak, onları hayal güçlerinin ve ruhlarının efendisi yapmaktadır. Lakedaimon'dan bahsedildiği zaman, söz dönüp dolaşıp orantıya yani gençlerin ve onların eğitiminin orantısına gelmektedir. Fakat aslında Lakedaimonlu bir gencin ruhuna girecek olursanız, Lakedaimon erkeğini kendi gözünüzle görebilirsiniz. Ergenliğini, erkekliğini çok geç yakalayan bu çocuğun, gencin hayata atıldığını hem de savaş alanında hayata atıldığını anlarsınız. Müller, "Bir Dor devletinde eğitim, devlet yönetiminden daha önemli bir meseledir" ifadesinde bulunmuştur

(*) "Aynı özenle bacaklarını, kollarını ve boyunlarını çalıştırırlar."

Ayrıcalıklı sınıfa mensup genç Lakedaimonlu, okul hayatı için erken yaşta evinden ve evdeki şefkatli bakıcılarından ayrılmıştır. Yıllar geçtikçe okul daha da zorlaşmakta ve sonrasında bir tür kışla hayatına dönüşmektedir. Bu durum sona ulaşana dek onun yakasını bırakmayacaktır. Lakedaimon'un spor sahasında kimse boş boş oturamaz, asla! Platonik aylaklar ve benzerleri aslında ne genel olarak Sparta'ya ne de başka bir yere girebilme olanağına sahiptir. Sparta vatandaşı, sıcak bir yuvadan kopartılıp kendi yurttaşlarının emreden, kaçınılmaz bakışlarının arasına düşerek yara alır. Fiziksel rahatlıktan ziyade ahlakını ve aklını geri kazanma çabasını, pişmanlığını yakalamaya çalışan engin, süzen ve titiz bakışlar altındadır. Eğitimi ileriki yaşlarına kadar devam eder. Ancak otuzlu yaşlara geldiğinde evliliği düşünmeye başlar. Bu eğitim, etik olarak gerçekliği, estetik olarak da saklanan bir gücün ifadesini hedef almaktadır. İlk baştan itibaren eğitimin konusu, çocuğa iyi bir müzisyende ve iyi bir askerde olan kişisel saygınlık ve kendini yönetebilme yeteneği fikrini kazandırmaktır. "Dor diyalektinin genel aksanı, soru ya da rica değil, emir ve dikte özelliğine sahiptir" ifadesine dikkat çekilmektedir. Lakedaimonlu gençlerin eğitiminde riayetin yani itaatin yeri büyüktür ve bundan kimse de şikâyetçi değildir. Bu itaat çoğunlukla, bizde de olduğu gibi, gençlerin yaşlılara olan itaati anlamındadır. Okulda daha çok erken yaşlarda ast ve üst, (*homoioi* ve *hypomeiones*,) kavramlarının varlığını öğrenmektedirler ve eğitimleri de bu gerçeğin sistematik belirginliğiyle devam etmektedir. **Eirên, melleirên, sideunês* ve benzerleri (gençlerin kıdem ve emir verme sorumluluklarını belirten karmaşık ifadeler) yani bir nevi "okul

(*) Kılıç taşıyabilecek yaşta olan genç birisi.

argosu" diyebiliriz. Beraber bölük halinde (*agelai*) bir tür yemekhanede her gün hemen hemen aynı miktarda yemek yemişlerdir. Yemek yerken İyonlar ya da Asyalılar gibi eğilmezler, Homeros'un kahramanları, prensler gibi tahta sıralarında dimdik durarak yemek yerler. Sık sık denetlenirler. Konuşma özgürlüğü sayesinde, zihinsel hazır bulunuşluk bağlamında, Platon'un da önerdiği özlü konuşma (lakonik) tarzı (Platon, lakonik konuşma ifadesini Lakedaimon'dan türetmiştir) ve "akıl kullanma ustaları" olmuşlardır. Sıcak banyoya izin verilmez, her gün nehre atlamaları gerekir. Evet! Tüm insanların en güzeli olan bu insanların güzelliği, kadınsı yumuşaklıktan uzak bir erkek güzelliğidir. Bu güzellikte belirgin bir "*ascêsis*" ifadesi vardır. Tatlandırılmamış şarap gibidir. Bununla yarışabilecek bir diğer güzellik türü ise gücü ve aksanıdır.

Sessiz de olabilirler. Lakedaimonlular, gerçek Pisagorcu hocalar gibi olumsuzlamanın, baskı kurarak güç ve keskinlik kazanmanın faydalarını çok iyi bilirler. Uzun süre sessiz kalmalarının ya da gerçek niyetlerini belli etmemek için ifadesiz durmalarının kesinlikle çarpıcı kısa konuşmalarıyla ve konuşmanın doğal olarak içeride şekillendiği zihinsel alışkanlıklarıyla bir alakası vardır. Atina'nın durmak bilmeyen gevezeliğinin aksine, Lakedaimon toplantıları mümkün olduğunca kısa sürmüştür. Lakedaimonlu bir elçiye kimin adına geldiği sorulduğunda, bu elçi, "Eğer başarılı olursam Devlet adına, başarısız olursam kendi adıma" cevabını vermiştir. Uzunlukta kaybettiklerini derinlikte kazanmışlardır.

Eğer ziyaretçimiz, genç bir Lakedaimonlu'dan Atina'ya iade-i ziyarette bulunmasını isteseydi, talebi reddedilirdi. Lakedaimonlu, her şeyin de üzerinde kendi rengini silinmeyecek şekilde devam

ettirmek zorunda olan bir topluma aittir. Aslında onun daha sıkı olan zihinsel eğitimi, Pisagorcu bir ruhla hatırlanmaya değer şeyleri hatırlatacak şekilde hafızanın eğitilmesine odaklanmıştır. Her ne kadar sert ve pratik görünseler de yine de hayal gücüyle yaşamışlardır. Hafızalarını geliştirmeleri, bizim klasik ve tarihi gençlik kültürümüzde olduğu gibi zihinlerini geçmişle meşgul etmenin amacı, aslında güçlü bir hayal gücü geliştirmektir. Anladıkları manadaki müzikte (*mousikê*)+ katı bir şekilde okuma, yazma ve dinleme yoktur; bir Lakedaimonlu az da olsa bir şeyler okuyup yazacaksa, gerçek bir muhafazakâr gibi birçok şeyi su gibi ezberlemek zorundadır: yaşlılar Konseyi'ne emanet edilen yazılı olmayan kanunlar ve bu kanunlara dayanan devletin halkla ilgili tüm kuralları, dini ibadetin eski biçimleri, krallarının isimleri ve savaşta veya oyunlarda galip gelenlerin isimleri, büyük olayların özet bilgileri, kendilerine gönderilen kâhinler, Likurgus'tan itibaren ölçülü Lakedaimon Yunancasıyla yazılan *rhetrai* (yasalar), söylenene göre Terpander ve diğerleri tarafından müziğe uyarlanan tarih ve hukuk gibi. Lakedaimonlu ezberlediği şeyleri çoğunlukla müziğe dökmek zorundadır. Okullarında çocukların şarkılarının yankılarını duyabilirsiniz. Bu, Eski Yunanistan'da bir insanın görmekten ve duymaktan mutlu olabileceği şeylerden birisidir. (mükemmel bir ibadetteki genç güzellik ve güç.) Helenizm'in gerçek göstergesi. Bu durum insanlara, bazı Gotik manastırlardaki rahip adaylarının, kendi İngiliz okullarımızdaki öğrencilerin, hatta genç Lakedaimonluların Sion'daki kuzenlerinin hukukla ilgili şarkılar ve methiyeler söylemesini hatırlatabilir.

Gözlem konusunda ilgili olan Platonik öğrenci, Lakedaimonluların tarzını gözlemlerken zihinsel ve bedensel eğitimde keskin bir ayrım olmadığını fark etmektedir. "Müzikle"

başlayıp müzikle bitmektedir. (Beden, zihin ve hafızanın en üstün biçimini almasıyla şölenlerde dansla sonlanmaktadır). Sert ve fedakâr Lakedaimon aslında Yunanistan'daki en büyük tiyatrolardan birisine sahiptir. Bir kısmı bir tepenin eteğinin içine oyulmuş olan tiyatro, kısmen büyük taş bloklarla inşa edilmiştir. Bu tiyatronun temellerini hala görmek mümkündür. Platon'un *Devlet*'inde "taklitler", taklitçi sanatlar ve sahnede en geniş anlamdaki gelişimini tamamlayan taklit hakkında söylediklerini okumaktayız. İnsan kültürünün gelişimindeki her alanda buna verdiği önem belki de bizi şaşırtmaktadır. Fakat burada da her yerde olduğu gibi görmek, anlamak demektir. Eğer ünlü dramatik Lakedaimon dansını görebilseydik, Platon'un taklitçi sanat hakkındaki uzun eleştirisi ve savunması yönündeki eğilimini ve bununla ilgili olan özenli kurallar sistemini anlayabilirdik. Lakedaimonlula, bir tema ya da konu üzerine dans ederler. Bu muhakkak ayrıntılı ve karmaşık bir sanat türüdür. Bu dansın tüm çeşitli ses ve hareketlerinin, akıllı, az hazırlıklı ve doğaçlama Lakedaimon konuşma tarzı gibi kısa ve öz, dolaysız ve anlamlı olduğu sonucuna varabiliriz. Platon'un yasakladığı gibi düşünülmeden hiçbir ses, el veya ayak hareketinin *paraleipomenon*+ yapılmadığı bu dans, onların düzenlerinin, titiz sabırlarının ve kusursuz bir manayla son bulan özenin kusursuz çiçeğidir. Sağlam bir şekilde elde edilen zihinsel algının gelişiminde bir nota, bir bakış, bir dokunuş ancak kendisine emredildiğinde ortaya çıkmıştır; tıpkı "efendisinin parmaklarının her noktasında hissedildiği" kusursuz bir şiir, heykel ya da resim gibi. Gerçekten buna benzer bir şey bizde yoktur. Her ne kadar bu dans (aslında bir tür bale) bir tiyatro sahnesinde yer alsa da içerisinde dinsel bir ayinin ve askeri bir denetimin izlerini görmek mümkündür.

Yine de bu dans, kurallarının sertliğine rağmen içerisinde bulunan herkesin aldığı zevkin doğal bir ifadesidir.

Bu, öyle muhteşem bir görsel şölendir ki tanrıların bile izlemekten keyif aldığını söylemek mümkündür. Sonuç itibariyle Tanrılar, Lakedaimonluların dini ayinlerinde önemli bir yere sahiptir. Onların hayatında din, genellikle dini inançları ya da batıl inançları **deisidaimones* kuvvetli olan diğer Yunanlılardan çok daha fazla yer kaplamıştır. Devleti, kanunları ve askerleri, dini bir onamayla, dini adetlerle, kuramlarla ve geleneklerle özenli komşularından daha yakın şekilde ilişkilendirmişlerdir. Laik devletin sorumlulukları Ephorların üzerine yüklenmiştir. Bu gizemli ve ilk bakışta faydasız olarak görülen kişiler, eski Aka ve Homeros dönemi krallarının görkemine sahip "Herakles'in evinin" krallarının hayatlarında ve ölümlerinde, görkemli cenazelerinde ve arkalarından yakılan coşkulu arkaik ağıtlarında hep yanlarında olmuştur. Ephorlar aslında, şiirsel dini bir sistemin canlı ve aktif merkezinde yer alan ruhani din adamlarıdır. Dini sistem, "kutlu bir bağ" ile onları geçmişe, özel bir yakınlık ile de Delfi kâhinine bağlamaktadır.

Lakedaimonlular, Yunan dininin evrensel ve genel merkezinin ayrıca Apollon'un (ilahlığının özel gelişimindeki Apollon'un) seçilmiş halkının doğuştan ve ayrıcalıklı bekçileridir. Bu dini dansların merkezinde çok az komik eylem vardır. Kölelerin soytarılığa ve kahkahalara olan tutkusu, böyle bir zevke sahip olmayan efendileri için onlara olan üstünlüğünün kesinleşmiş bir ifadesidir. Bu nedenle, kölelerin bazen bu tarz davranışlarda

(*) Tanrılardan korkmak.

bulunmasına izin verilmiştir. Bu kadar koyu bir inanca sahip saygın insanların kasvetli bir dini olduğunu düşünebilirsiniz. Hâlbuki durum bunun tam tersidir. Genellikle aşırı dindar kişileri çağrıştıran Lakedaimonlular aslında şaşılacak derecede neşeli insanlardır. Gençlerinkine benzer bir iyimserlik havasını her yerde sergileyen ve böyle bir tabiata sahip olmaya teşvik eden bu din, aklın dinidir. Gözlemci Platonik ziyaretçi, Platon'un *Devlet*'inde tavsiye ettiği dinsel düşünce ve duygu arınmasının ve bunun edebi kültüre yansıtılmasının etkilerini burada çoktan görmüştür. Bu etki, parıltılı bir gün ışığı gibi insan mizacında doğmaktadır.

Aristoteles'in sağlık tanımında işlevlerin uyumu olarak bahsettiği böyle bir akıl dininin ilerleyişinde ulusal tanrıların en akıllısı olan Apollon, Lakedaimon toplumunun da tanrısı olmuştur. Apollon'a olan genel Yunan tapınma şeklini kendileriyle özdeşleştirmişlerdir. Yalnız (dikkat edilmesi gereken nokta) daha ziyade Apollon'daki insansı unsuru, yani üretimin elementsel ve fiziksel gücünün üzerinde olan zihinsel gücünü ön plana çıkarmışlardır. Apollon bu gücün temsilcisi olmuştur ve bu durumun bazen toplu, akıldışı hatta ahlakdışı ayinlere neden olduğu görülmüştür. Hep genç kalır ve asla evlenmez. Bununla bağlantılı olarak benzeri bir Roma tapınmasında, soyut özellikler ve ilişkiler, idealler, onun etrafında dinsel düşünce yapısının uyku, ölüm, korku, zenginlik, hatta kahkaha gibi ikincil nesneleri haline gelmekte ve onunla bağdaştırılmaktadır. Diğer Tanrılar bile deyim yerindeyse Apollonlaştırılmakta, Apollon görüntüsüne bürünmektedir. Elinde silahları olan Afrodit, ayakları zincirlenmiş ve belki de asla onlardan kurtulamayacak olan Enyalius gibi. Hayattaki erkek unsurunun amatörleri olan Lakedaimonlular aslında her şeye entelektüel bir özellik kazandırmaktadır. Tıpkı Atina'daki katı Platon ve Aristoteles felsefi zihni için olduğu gibi,

görünüşte hayvani olan içgüdülere güçlü bir mantık yükleyen Spartalılar için de cesaretin kendisi entelektüel bir durum, bir doğru bilgi formudur.

Doğanın bilinçsiz güçlerine dayanan bir dindeki bu türden bir bilinçli insan unsuru iddiası, Lakedaimon'un büyük dini bayramında görülmektedir. Hyacinthia'yı izleyen Platonik öğrencimiz kendisini Lakedaimon ve antik Amyclae bölgesindeki köy ve kasabalardan gelen yabancıların arasında bulmuştur. İlkbahar ve yaz arasındaki bu dönemde, yılın ilk sıcağıyla kırlardaki sümbüller yavaş yavaş gözden kaybolmaktadır. Hatırlarsanız mavi çiçekler çok nadir görülür ve çoğu insan için de çok hoş bir görüntü oluşturur. Lakedaimonlular ve misafirleri, Apollon'un ya da bu bölgede hüküm sürmüş ölümlü bir kralın oğlu olduğu düşünülen, bu çiçeklere adını vermiş talihsiz Hyacinthus'un ölümünü anmak için bir araya gelmişlerdir. Apollon tarafından çok sevilen bu genç, birlikte disk atarlarken yanlışlıkla onun tarafından öldürülmüştür. Boreas (kuzey rüzgârı), kötü niyetli şekilde diskin yönünü değiştirmiştir. Bu durumun, tıpkı Proserpine, Adonis ve benzerlerinin hikâyelerinde de geçtiği gibi, güneyde çok ani olan büyük güneş değişiminin bir alegorisi ya da sembolü olduğunu hatırlatmamıza gerek yoktur herhalde. Fakat burada, bu hikâyede, belki de diğer hikâyelerden daha belirgin bir şekilde duyusal ana unsur, kendisini insan hayatındaki trajik benzerliğin arkasına yani ölen bir genç figürünün arkasına saklamıştır. Şenliğin ayrıntıları hakkında çok şey bilmiyoruz. Apollon'un üzerine mor bir elbise giydirilir ve heykeli Lakedaimon'dan tören için getirilir. Pausanias'ın bize anlattığına göre üzerindeki elbise **Chiton*

(*) Yün gömlek.

buradaki bir evde dokunur. Hatırlayacak olursanız Lakedaimonlular, doğal ve sade renkteki koyun yününün kullanımı dışında, süslü ve boyalı elbise konusunda biraz zayıftırlar. Fakat mor ya da kırmızı onların kraliyet cenazelerinin rengidir ve Amyclae de mor elbiseleriyle ünlüdür. Tüm Ruhlar Günü'ne benzeyen bir üslup içerisindeki iki günlük yasın arasında bir günlük gürültülü bir şenlik yapılmaktadır. Yas günlerinde tüm Lakedaimon halkı tarafından mitolojik bir nesneyle çok kederli bir anma töreni yapılmakta ve her aile ölen üyelerini anmaktadır.

Diğer genç yarı tanrılar, yani Dioscuri, eski destansı zamanlarda bu kutsal yerde yaşamışlardır: *Amyclaei fraters*, Lakedaimon halkının kardeş olan kralları. O zamanlarda, Lakonya'da birçok heykelleri, ya da *docana*ları, kralların basit sembolleri vardır. Bu sembol iki tane tahtadan dikey direktir. Savaşa giderken kralların önünde taşınır. Fakat bir gün aralarındaki gizli bir anlaşmazlık yüzünden bir savaşı kaybederler. Krallardan yalnızca bir tanesi savaşa gider ve bu nedenle de sadece bir simgesel direk savaşa götürülür. Diğeri ise Sparta'da kalır. Evet! Bildiğiniz üzere insanların zihinlerinde aslında onlar iki yıldızdır. Sırayla doğup batan, şafağın el değmemiş taze İkiz yıldızları. Bu yarı dünyevi, yarı semavi iki kardeşten birisi, Pollux ölümsüzdür. Diğer kardeş, Castor, yani küçük olan yaşlanabilir ve ölebilir. Savaşta yaralanır ve son nefesini orada verir. Bunun üzerine Pollux tanrılara dua eder ve onun da ölmesine izin verilir: ölümsüz kardeş sevgisiyle, bu ayrıcalığından vazgeçer ve kardeşinin yerine bir günlüğüne mezara girer. Fakat ertesi sabah tekrar doğar ve bundan sonra iki kardeş sırayla doğup batar. Artık ikisi de ölümsüz gençlikle ödüllendirilmiştir.

O halde bu elementsel tanrılar, tamamen insanlaştırılmış, Lakedaimon halkıyla, ilahi topluluktaki en iyi arkadaşlarıyla, ziyaretçileriyle kardeş olmuşlardır. Bu güzel efsanede de anlatıldığı gibi onların yarı sönük ateşlerinde sıcaklık bulmuşlardır. Yalnızca bazen görülebilen fakat dini sanatta her zaman görülebilen bu tanrılar, at binmekten, oyunlardan ve savaştan zevk alan gençliğin gurur duyduğu parıltılı koruyuculardır ve her zaman aralarında bir tür kardeşlik duygusu olmuştur. Birbirlerinden ayrı yaşayamayan kardeşler, yoldaşlar kendilerininki gibi bir dostluğun, yoldaşlığın vücut bulduğu yerin efendileridirler. Her zaman gençleri sevmişlerdir. Bu yıldızlar, mucizevî güzel talihi, "kadın sevgisini bile geçerek" temiz ve genç dostluğun kutsanması şeklinde yakalamışlardır. Sistemin ve kurucularının kutsamasıyla bir tür sanat dalının ayrıntılarına dalıp eğitimin temel parçalarından birisi haline dönüşürler. Görev ve disiplinlerinin bir parçası da büyük bir ayunma ve cesarettir. Şevkle çalıştıkları uzun günlerde omuz omuza veren, her şeyin de ötesinde savaş alanında birlikte çarpışan âşıklar, *aitês* (duyan) ve *eispnêlas* (ilham veren), olmuşlardır. Büyükler, güçleri ve asil duyularıyla küçüklere ilham vermiştir.

Bir soru sorulmuştur. Siyasetten, ticaretten ve erkeklerin genel ilgi alanlarından koparılan Lakedaimon'daki bu ayrıcalıklı sınıfı sabahtan akşama kadar ne meşgul ediyordu? Platonik ziyaretçimiz şöyle de sorabilirdi: Neden her gün bu zor işlerle uğraşıyorsun? Her ne kadar asıl amacına hizmet ediyor gibi görünse de sana bireysel anlamda çok şeye mal olan bu sisteme bağlılığını neden devam ettiriyorsun? Sana çok da faydalı ve zevkli şeyler vaat etmeyen bu zorlu bitmek bilmeyen eğitimi neden sürdürüyorsun? Akıllı genç bir Spartalı muhtemelen şu cevabı verirdi: "Çünkü

ben sonuna kadar tüm Yunanistan'ın gözlerinin önüne serilecek olan kusursuz bir sanat ürünüyüm". Ülkesinin kurumlarının içerisinde bir güzellik olduğunu gözlemlemiş olabilir. Bunun aynısını biz de eğitimsel ya da dini kurumlarımız için yapabiliriz. Bu kurumlar, insan karakterinin aydınlığını ve karanlığını ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, yaşadığımız anı, içerisine bir tür ideal geçmiş duygusu yükleyerek hafifletmektedir. Genç Spartalı, avunma ve şeref duygusu için arkadaşlıklar kurduğunu da ifadesine ekleyebilirdi.

Şeref, arkadaşlık, geçmişin idealine olan bağlılık. Bir sanat ürünü olan Lakedaimonlu genç! Elbette ki cevabının altında çok şey yatmaktadır. Ama yine de, bu tarz güdülere sahip olabilmek ve onları anlayabiliyor olmak açıklamaya çalıştığımız bu katıksız karakter disiplininin sonucudur. Sorumuz hala devam ediyor. Neden? Neden ortada hiçbir ödül olmadığı halde onun kadar gayretli, titiz ve azimlisin? Lakedaimon yasasının içindeki estetik ilkesi bize Orta Çağ'ın manastır hayatını çağrıştırabilir. Fakat o zamanlarda, bulanık bir bilincin arınması ya da büyük bir ödülün beklentisiyle manastırlarda çile çekilmiştir, Spartalı için iki durum da söz konusu değildir. Pratik bir adam olan Aziz Paul'un, (bir Yunanlının kendisini harcadığı, tüm pagan kusursuzluğunda durum böyledir) önemsiz bir ödül hakkındaki şaşkınlığı, özellikle daha önceki bir çağın daha somut ödülleri yerine değersiz ve "bozulmaya müsait" tacı bulan Lakedaimonlular için geçerlidir. Tuhaf insanlar! İçinizdeki hareketin kaynağı olabilecek yer neresidir? Kim kendine bu kadar sert davranır? Platon'un sözde itirazcısı, ideal devletin yöneticilerinin imrenilecek bir yönü yoktur diye ifade etmiştir. Bu bağlamda, sen kendine ait bir şeyin olduğunu söyleyemezsin, sen sadece kendi evinde çalışan bir hizmetçi gibisin, (*qui manducatis panem doloris*?)

İşte bir rüya daha diyebilirsiniz. Gerçek hayatlarını büyük bir başarıyla gizleyen bu tuhaf[234] antik insanlar hakkında bir şeyler öğrenmek gerçekten zordur. Ama elbette ki onların hakkında anlattığımız şeyler paradoksal şeylerin üzerine görülen oldukça doğal bir rüyadır. Bunun nedeni, bize bu soruyu sordurtmaları, hayatın paradoksal idealizmiyle kafamızı karıştırmalarıdır. İşte bu yüzden komşularının arasından sivrilmişlerdir. Bizdeki bazı İngiliz okullarında olduğu gibi, her zaman o okullarda yaşamak istemezsiniz ama arada bir bu yerleri ziyaret etmek iyi bir şeydir. Tıpkı bazı Atinalı filozofların, az önce de gördüğümüz üzere, en azından düşüncelerinde Sparta'yı ziyaret etmesi gibi.

DOKUZUNCU BÖLÜM
DEVLET

Az çok hayal edilebilen Yunan şehrinin sınırlı oranları içinde, akılsal olarak fark edilen "*Devlet*", dayanıklı taşlar ve hala bozulmayan yasa ve gelenekler içinde, Platon'un, nesnelerdeki gösterişlilik ve akışkanlık ilkelerine ve insanların onlarla ilgili düşüncelerine karşı çıkışıdır. Platon'un "idealler"i, yalnızca yeni devletler için bir model değil, aynı zamanda daha basit bir görevle, eskilerin hatalarını düzeltici bir hak sağlayabilir ve bundan dolayı yaşamı yenileyebilir. Ama tıpkı diğer çareler gibi, düzeltici ya da eleştirel ideal, çok geç gelebilir ve her şeyin doğal sonuna çok yakın bir zamanda gelebilir. Platon, Atinalılar ve Yunanistan'ın yaşamlarındaki bozulma sürecini durdurmak için, tekrar daha basit ve daha sert Helenik tarza geri zorlayarak, kuramsal bir girişimde bulunmuştur ve bu girişim, ilgilendikleri kadarıyla, bir kuramla son bulmuştur.

Sohbet esnasında, doğal bir şekilde konu içinde başka konuların ortaya çıkması, Platon'un yazınsal yeteneğinden, sohbeti etkileyici biçimde ele alışından gelmektedir. *Devlet*'teki uzun süreçte, adalet, ideal devlet, bireysel ruh tahlili ya da gerçek bir filozofun doğası, onun doğru eğitimi ya da siyasi değişim yasası gibi konuların hepsi, doğru bir mantıksal tutarlılıkla birbiriyle ilişkili

olmasına rağmen, bütün kitabın gerçek konusuymuş gibi ortaya çıkar. Bu yüzden, tesadüfen Adalet ya da Doğruluğun tanımı, sanki büyük harflerle yazılmış gibi ön plana çıkarılmıştır ve tipik olarak Doğru Devlet yapısı, geleneksel başlıklarından birine göre, **Peri Dikaiosynês*—aslında Adaletin doğası üzerine yapılan bir diyalogun içine yerleştirilmiştir. Ama ***tod' ên hôs eoike prooimion* soyut ve görünmeyenin kuramı ile ilgili olan tartışma, doğru devletin yaratıcısını ya da gerçek mimarını sunmaktan başka bir şeyle ilgili değildir. O halde, Platon'un ispatlamaktan ziyade ortaya attığı gerçek şudur: bireysel bilinç ve toplumsal bütünlük arasındaki paralellik, bir insanın doğruları ve yanlışlarından, normal ve anormal durumlarından diğer insanlarınkine, benden ve sizden "dev insana" (bu insanın büyük ölçüde yalnızca kâğıt üzerinde yazılı olan okunması kolay iyi ve kötü özellikleri, deyim yerindeyse, "önceki mal mülk" olması gerektiği gibi dünyanın sunduğu bir bolluktur) doğru yavaşça bir ileri bir geri gider. Bazı bakımlardan ne tuhaf bir dünya! Platon'un öngördüğü gibi, küçük birey türlerinden tutun da, yüksek duvarlardaki heybetli yazılara kadar bir bakalım. Kusursuz Şehir düşüncesiyle, hayali gezintisi daha da ilerledikçe, sanki asıl amacını unutmuş gibi, kulelerin ve tapınakların üzerlerini, sokakları ve içindeki insanları ve gördüğü her şeyi anlatır.

Platon ve tüm diğer Yunan sakinlerine göre, burada veya oradaki kendi yerel mekânında kurulan devlet, her durumda, uygar hayatın nimetlerini miras bıraktığı kişiler arasında, yarı kutsal ama gerçek bir kurucunun yeteneği ya da alın yazısı, bazen Solon

---

(*) Adaletin doğası üzerine.

(**)"Bu yalnızca tanıtılmasıyla olur."

ya da Likurgus, sonra da dindarlığın, evlatlık dindarlığın gerçek amacı olarak görülmüştür. Aslında Solon soyundan olan Platon'un kendisi, kesinlikle modern dünyanın "tarihsel ruh hali" içinde, bu konuları çalışanlar kadar bilinçli değildir ve genellikle, tıpkı diğer fiziksel şeyler gibi her şeyin "yapılmadığını fakat kendiliğinden oluştuğunu" ifade eder. Ama yine de, kendi yapıtı, yeni olacak bir şeyin mimarı ya da tasarımcısı olarak, şüphesiz oldukça doğal bir şekilde geliştirilmiştir. Nasıl oluyor da, o günün gerçek Atina'sı gibi, zaten var olan bir devlet, üstünlüğünü ya da mutlak varlığını güvence altına alabilir? Dehasının somut düşünce tarzıyla, her zaman o yerin ve zamanın gerçeklerine yakın olarak, ilk düşüncesi, Atinalıların şu anda sahip oldukları tuhaf kötülüklerine bir çare önermektir. Ve ideal devlet tarifinde, özellikle Atina'nın, erkenden paramparça olacak bir geminin, kurtuluşu için yapmaya zorlandığı şeyi yüceltmekten başka bir şey yapmamıştır ve bu ancak, gerçek bir devletçiliğin ve "kendi içinde bütün olan bir şehir" gibi bir şehrin ebedi türünde mümkün olabilir. Platon, ilk başta, bozulmuş olanlara bir çare ama umutsuz siyasi bir çare arayışında gibi görünmektedir ve bunun üzerine bu bakış açısı, gerçekten filozofik araştırmacıları sardığı gibi, onun her tarafını sarmıştır.

Öyleyse, Atina'daki bu kötülükler, daha sonra, gerçekten Yunanistan'ın zayıflığı olarak görülmüştür. Ülkenin çok yönlü akıl yetenekleri, bu zayıflığı, üstatların öğreticisi olarak görmüşlerdir. Buna rağmen, kendisini Roma karşısında savunması, siyasi bir tutarsızlık olarak görülmüştür: Yunanistan ve Atina'daki bu kötülükler, Helenik karakterde bulunan değişken, gösterişli, merkezkaç İyonya unsuruyla ilgili abartılı bir iddiadan kaynaklanmıştır ve yalnızca merkezcil Dor idealinin karşı teziyle iyileştirilebilir. Bunu en iyi şekilde, Lakedaimon'da görebiliriz. Söz

konusu iyileştirme ancak, sanat ve yaşamı, ruhları ve bütün hepsinin yanında tamamlayıcı etken olarak insan bedenlerini, kısacası her şeyi çok sıkı bir şekilde sınırlandırma ve sadeleştirme yoluyla yapılabilir. Bu da, daha basit ve düzeltilmiş taslaklarla reform edilmiş Atina'da olabilir. Platon, bu noktada, tıpkı kaslı bir sporcu ya da mükemmel bir şekilde yetiştirilmiş Spartalı dansçılardan biri gibi, şehrin ya da *Devlet*'in "ebedi form"unu bulur. Bundan dolayı, Platon'un asıl amacı, aynı anda hem yenilikçi hem de tutucudur. Onun bu sorumlulukla sürüklenmesini kendi sözleriyle ifade edecek olursak, şu ana kadar gelmiş geçmiş hiçbir siyasi yapı, felsefi doğaya, bir başka deyişle, aristokratik ya da krala ait doğaya uygun değildir. Bunun, zamanla ne demek olduğunu Kusursuz Şehirde, kralların filozof olmasını sağladığında, anlayacağız. Bu şu anlama gelir: yetenekli, kayıp Alkibiades gibi, devletin kurtarıcıları olarak anılan kişiler, gerçek şu ki, kendilerinin yok edicileri olurlar. İçinde bulunduğu uygun toprak, bu değerli egzotik tohuma, krala ait ya da aristokratik tohuma, tek başına uygun özellikleri verebilir, kalitesiz şarabın en iyi hale gelmesine izin vermeyebilir ya da daha çok, şarap vermek yerine ölümcül bir zehir de olabilir. Tüm bunlara rağmen, kıskançlıkla yenilikten uzak tutulmak şartıyla, bu toprak, sanat, etik ya da siyasi sanat kurallarına göre bir yerde tutulabilir. Bir insanın kendisi, bedeni ve ruhuyla olan organik bütünlüğü, insanın yani mikrokozmosun refahı, doğruluğu, dürüstlüğü ya da adaletidir ama aynı zamanda da ideal olandır. Bu yüzden bu da bize, makrokozmosun yani evrenin, toplumsal organizmanın ve devletin refahının doğru tanımını verir. Thukydides'in daha sonraki kitaplarında görüldüğü gibi, Platon, ayrılık üstüne ayrılık ve anlaşmazlığın tüm karışıklığını yaşayan Yunanistan'daki Atina'da gerçekten gördüğümüz şeyin dezavantajlarına göre, bu konu üzerinde ısrarcı olmuştur. *Devlet*'te, Platon'un, Makyavel'in kendisinin "sabit ideası",

bağnazlığı ya da kısıtlılığına değinerek, sürekli sorup durduğu soruyu hatırlasanıza! Sanki devleti kendi varlığından başka yalnızca zenginliğin rastlantısal belirtilerinden mahrum edecekmiş gibi, bu soru, içinde yaşadığımız yer ya da devletin nasıl olacağıyla, canlı mı, zengin mi yoksa kalabalık mı olacağıyla ilgili değildir. Aksine, güçlü, kendi kendini devam ettirebilecek kadar, içerden ya da dışardan gelebilecek yıpratıcı etkilere direnebilecek kadar güçlü mü olacağıyla ilgilidir.

Ancak, bu makrokozmik bütünlüğü ve siyasi organizmanın görüş birliğini güçlendirmeyi engelleyen şey, birliğin, insanın yani mikrokozmosun kendisidir ya da bağımsız, her yönden yeterli ve istekli rakip bir makrokozmos olabilir. Bildiğiniz gibi, bunu, Atina'daki gençlerin eğitim sistemi için bilinçli bir amaç haline getirmiştir ve bu amacı, ayıca daha sonradan siyasi yaşam yoluyla, halkın dolaylı eğitiminde de kullanmıştır. Bu, genel anlamda Yunan karakterinin kendi içinde akıllı ve diğerlerine karşı ise kışkırtıcı olan bir kesminin ideali olmuştur. Bu anlamda, Perikles, şehrin eğitsel görevinin ne anlama geldiğini halka kendisi açıklar: Platon'un da düşündüğü gibi, onu olduğu gibi düşünmelerini ve farklılıklarıyla birlikte onu her yönden sonuna kadar geliştirmelerini düşünmüştür, ama hiçbir şekilde bütünün ya da devletin birliğini teşvik etme olasılığını düşünmemiştir. Eğer bir devletin hareket etmesi gerekiyorsa, en azından düşmanlarına karşı, hep beraber hareket etmek zorundadır. Bu, ilk başta oldukça sınırlı bir amaç olarak ve paradoksal görülebilir. Tıpkı, asıl ideali, özellikle çok çeşitli gelişmelerde yatan kişilere ve belki de Platon'un kendisine göre bile paradoksal göründüğü gibi. Platon'un kendi dehası ve kültürü olarak değişim, çarpıcı bir biçimde paradoksal olarak görülmüştür. Platon'un arzusu birimlerin ya da bileşen parçaların sadeleştirilmesi ve sınırlandırılmasıdır. Birim, gerçekten bir parçadan başka bir şey olmamalıdır. Hareket halinde olan bir

ordunun, sahalarındaki yıldızların ve bir aletin uyumlu müzik bütünlüğüne ihtiyaç duyan bir toplumda, eğer hala varlığını sürdürmek gerekliyse, birim çok küçük bir parça olabilir—bu benzetmeyi tercih etmek size kalmış, tıpkı modern okuyucunun buna itiraz ettiği gibi. Platon'un tasarısının amacı, Atinalılara ya da Yunanlılara, düzen düşüncesine, görevlerindeki ilgisizliğe, ruhun kendi parçası üzerine odaklanmasına geri götürmektir. Ayrıca, ustaca tasvirlerle Adaletsizliğin **poikilia, pleonexia, polypragmosynê*, büyüleyiciliğine karşı çıkarak, Adaletin ve doğru olanın tanımını yapmıştır. Bu şekilde, amacı, aynı zamanda, kendi parçalarının, düzene göre değişen diğer parçalara ve sevgiye olan sadık ayrıcalığını ve aşırı estetik güzellik ve fit olma duyusunu da akıllara getirmektir.

Platon aslında, insanların göründüğünden daha basit, karakter ve kapasite olarak çok daha sınırlı olduğunu bize anlatmaya çalışmıştır. Adaletin tanımını yaparken öne sürdüğü gibi, parça ve görevlerin çeşitliliği, doğanın kendisi tarafından insan yaşamına uyum sağlamıştır. Görevi ne kadar sıradan olursa olsun bir birey, sürekli "çağrı" yapılan bu görev için, uyum için eşsizdir. İnsanın, kolay işlenebilir tözden yaratılmış, kendi içinde duygusuz bir varlık olduğuyla ve aşağı yukarı onun nelerden oluştuğuyla ilgili varsayımlar altında dünyayı eğitmek için ne kadar uğraşıldığını biliyoruz. Öte yandan, Platon hiçbirimiz "sonuçta başkası gibi değiliz" ."***Prôton men phyetai hekastos ou pany homoios*

(*) Paikilia: Metafor, kurnaz. Pleonexia: Hakkından daha fazlasını alma eğilimi. Polugragmosunê: Karışarak.

(**) Başlangıçta, her insan başkalarınınkine benzemeyen bir doğaya sahiptir; daha çok insanlar doğası bakımından farklıdır ve böylece bir insan bir göreve yatkındır, başka bir insan farklı bir işe yatkındır."

hekastô, alla diapherôn tên physin, allos ep allou ergou praxin diyerek bizi inandırmaya çalışmıştır. Ama bunun için, ebedi form veya tanımına göre toplumsal Adalet, aslında hiçbir yerde uygulanamaz. Son olarak, Platon bir şeyin veya bir kişinin görevi (*ergon*) anlamına gelen önemli kavramı, açık bir şekilde biçimlendirmiştir. İşte bu da onun tek başına yapabileceği ya da herkesten daha iyi bir şekilde yapabileceği bir şeydir.

Platon'un "sade betimlemeler" şeklinde görülecek insanın doğal görevlerindeki kesinliği abartması, onun konumunun gerekliliklerinden birisidir. İnsanlar arasındaki eşitsizlik, birinin diğerinden farklı olması gibi doğanın etkileri, siyasi sanatın kurnazlıklarıyla daha da artmıştır. İnsanların doğal duyarsızlığı ve duruma göre esnekliğinin karşı tezi, modern deneyimlerimizde kesinlikle daha doğrudur ama ayrıca, kendi içinde daha umutlu ve tüm eğitim süreçleriyle daha uyumludur. Platon sayesinde, insanların doğal eşitsizliği, eğer çok yönlülüğün ve düzeltmesi gerektiği yanlışlığın ya da Adaletsizliğin doğal sebebi ise, aynı zamanda Adaletin de doğal sebebi olacaktır. Ordu'da birliğin, rahiplerde mezhep, organik, mekanik, ayinsel ya da herhangi bir şeyin birliği zorlandığı gibi, benzeşmeyen unsurlar üzerinde bir birlik ya da uyum zorlandığında aynı sebep geçerli olacaktır. Ama devletin kurucusu ya da efendisine bakılırsa, kendisi dağılmış notaları bir araya getirip bir tür müzik oluşturabilir.

Tam bu noktada, ilk başta en basit biçimiyle*"*gignetai toinyn hôs egômai polis epeidê tunchanei hêmôn hekastos ouk autarkês* toplumun ilk temelleri ortaya atılır. Sırf bu nedenle, bir

(*) "Anladığım kadarıyla insanların kendi kendine yetmediği için ortaya çıkar."

kişi araştırırken diğeri tasarlayabilir. Ama bu temelde, Platon tarafından geliştirilmiş olan *Devlet*'in, Kusursuz Şehrin ve onun da ötesinde, "harika bir düzen içindeki melekler ve insanların hizmetlerine" ait uzak bir sistemin öngörüleri de bulunmaktadır. Hayali kuleler yüzünden, bir parça, Platon'un *Devlet*'i, Augustine'in *Civitas Dei* (Tanrının Şehri) adlı yapıtı ile harmanlanmıştır. Ancak, kulenin tepesi bir gün "cennete kadar uzanabilir" olmasına rağmen, hiçbir şekilde çökmemiştir. Fakat Platon'un algıladığı gibi, bu kule, topraktan ve en sıradan doğal gereksinimlerden ortaya çıkmıştır. Grote haklıydı. Toplum, fiziksel gereksinimlerimizden ve onlara ilişkin eşitsizliklerimizden oluşur. Bu eşitsizlik, siyasi ve toplumsal görevlerin farklılaşmasına ilişkin insanlar arasındaki, doğal türlerin değiştirilemez ve paylaşılamaz olan üç genel bölümünden oluşur. Platon, tıpkı tuhaf durumları yalnızca kendi içlerinde yaptıkları evliliklerle ilerleyen ve kuvvetlenen üç ilkel kast gibi, devlette de kesin olarak belirlenen üç düzen önermiştir. Zanaatkâr sınıfından (*hoi dêmiourgoi*) olan bazı kişiler kılıçları çok iyi yapabilirler, bazıları da testileri. Böylelikle, daha genel bir ifadeyle, bu grup içinde, kılıçları kullanabilen ya da düşünebilen, öğretebilen, dua edebilen ya da bir orduyu, kılıç ustalarından oluşan bütün bir takımı yönetebilen birileri de bulunacaktır. Yani, aşılamaz engellerle tanımlanan üç önemli vatandaş türü vardır. Üretici sınıf, askeriye, üçüncü olarak da yönetici sınıf yani ruhani sınıf.

Toplumsal sistem, aslında insan yapısı gibidir. Düşünceleri algılamak ve yandaşlarını entelektüel güçle yönetmek için görevleri ve kapasiteleri olan kişiler vardır. Bu insanlar, tabiî ki de toplu olarak, toplumsal oluşumun akıl ya da beyin takımı yani akılsal unsurudur. İkincil olarak, doğuştan yönetici güce sahip olan ve doğal olarak, belki de kınından çıkmamış bir kılıç ve

silahlarla kuşanacak olanlar ama aynı zamanda da yeri geldiği zaman kuşkusuz silah çekebilecek kişiler vardır. Tüm bunlar, insanın sinesindeki etkili tutkular ve sonuç olarak kararlı, öfke gibi belirgin istekler gibidir. Bu, tıpkı bir asker ruhuyla kını fırlatıp atan, mızrakları düşmana karşı dayayan vicdanın zaferi gibi, insanın kendisinde veya başkasında yanlış olarak bilinene karşı duyulan öfke ve kırgınlık olabilir. Kısacası bu bahsedilenler vicdandır, asil bir şekilde yetişmiş, başkalarına ve kendilerine karşı duyarlı, krallarının akıl ışığıyla aydınlanmış devletin silahlı vicdanıdır. Ve üçüncü olarak ise, korunan, onlardan üstün olan düşünce ve iradeyle yönetilen bir sınıf bulunmaktadır. Tıpkı senin ve benim içimizde olan açlık, susuzluk, istek gibi motive edici arzularla etrafımızdaki özdeksel düzenin gerçek yaratıcıları olmuşlardır. Bu kişiler, mısır tarlalarında, üzüm bağlarında ya da mısır ya da şarap içeren araçlarda çalışan "üretici" sınıfı oluşturmaktadır. Platon'un hukuk kuralına göre, bin el sanatında çalışan herkes, keskin bir şekilde birbirinden ayırt edilmiştir. Bu aynı şekilde, asker sınıfında, emir verecek ve emirlere uymaktan başka çaresi olmayanlar için, her şeyi bilen ve öğrenecek çok şeyi olan soylu sınıf için ve bir bilgi türünü, başkasından daha iyi öğrenip öğretebilen kişiler için de geçerlidir.

Platon, Devletin oluşumundaki ilk adımlarında, yanlış ya da yetersiz ideal olarak ortaya çıkanları, aslında "Altın Çağ"dan alınan çok güzel, rüya gibi bir durum içinde, oldukça doğal bir şekilde aydınlatmıştır. Ama gerçekten, insan toplumunun, aslında Adalete yer vermediği göstermelik idealinden başka bir şey değildir. Adaletin koşulları, büyük ölçüde, yaşamın ve görevlerinin farklılaşmasından dolayı, bir toplumda uygulanabilmesi imkânsız ya da deyim yerindeyse hala özünde cansızdır. Karşıt taraflara

sahip olma konusunda çok gelişmemiş bir durum içinde, tabiî ki de tarafların karışıklığına, görev ve yetkilerin oran ya da oransızlıklarına yer verilmeyecektir. Aslında, ilk masumiyetini *(*polis êdê tryphôsa*) kaybetmiş bir şehirde, Adalet ve Adaletsizlik bilinci aramamız gerekmektedir. Tanrı bilimciler ve filozoflar da, bir insanın ancak "Doğum" ile ilk defa ahlaksal bir varlık olduğunu kavramışlardır.

Ancak, böyle bir şehirde, *polis ede tryphôsa*,+ nüfusta bir artış olacaktır: ** *kai hê chôra pou hê tote hikanê smikra ex hikanês estai*. Belki de aşırı derecede askeri ruha sahip olan bir çağ, Platon'un düşüncelerini saldırı savaşlarına geçirir. Eğer, alabilirsek, Megara'dan ya da Sparta'dan bir şey almalıyız, sırası gelince şüphesiz, onlar da aynısını yaparlar. Ama yinede, bu, bir rahatlama ölçüsü olarak gerekli olan bir sonraki adım değildir. Halk, Platon'a, Yunanistan'ın tüm tarihindeki en parlak ve canlandırıcı olayı, önceki sömürgelerini, tamamıyla parlak hikâyelerle, dolu bir dindarlıkla, gençlerin fedakârlığıyla önermiştir. Hayır, toplumsal gelişimin bir sonraki aşaması kesinlikle savaşa gitmek olmamıştır. Her iki durumda da, komşularımıza karşı saldırgan eylemler ya da denizlerin ötesindeki Kyrene ya da Siraküza'daki dostlarımızı rakip maceraperestler karşısında savunma durumunda, ihtiyaç halinde bizim için savaşacak yeni insan sınıfına yani kılıçlılara gereksinim duyacağız. Ah! Borazanların sesini duyuyorsunuz ve bununla beraber büyüyen bir insan yaşamının zaten var olan telaşını, tutkularını ve türlü türlü ilgilerini görüyorsunuz. *Phylakes* ya da *epikouroi*, (bekçiler ya

(*) Zaten lüks içinde olan şehir.

(**) "Eskiden üstünde yaşanılan toprak yetersiz olacak."

da yardımcıları,) yeni hizmetkârlarımız, ilk olarak farklılaşmanın, tam olarak askeriyeden filozoflar ve krallar olarak ayıracağı efendimiz olacakları anlarlar. Her şeyde Adaletin ve doğruluğun doğru ideasını arayan Platon'un karayı gördüğü söylenebilir. Organik ilişkiler, kaba toplumsal unsurlara dönüşür ve onları bir beden ya da toplum haline getirir. Hala gelişmemiş olmasına rağmen, Adaletin ve ayrıca Adaletsizliğin tanımı, artık bu süreçlere uygulanabilir olmuştur. İnsanların gidişatında, kimisinin eski parçayı alabileceği, kimisinin de bozabileceği bir müzik vardır.

Platon, Mitolojiyi eleştirirken, ruhsal otorite altında böyle şeylere yatkın olan kişiler tarafından oluşturulan belirli masallardan bahseder. İsimlendirmek gerekirse, **hôs en pharmakou eidei ta pseudê ta en deonti genomena*, iyileştirici yalanlar ya da kurgular, geçici ve sınırlandırılmış gerçeklikleriyle, basit ruhların en iyi şekilde anlayabileceği terimler altında öne çıkmıştır. *Devlet*'in üçüncü kitabının sonunda, bunun gibi bir masal sunar: ***phoinikikon pseudos*, bu masala, madencinin hikâyesi adını verir. Hikâyenin konusu, adanın (çalışma sanatı ve metal, bu adadan Yunanistan'a tanıtılmıştır) ilkel yerlileri arasında gerçekten geçerli olabilecek bakır, gümüş ve altınla ilgilidir.

Tıpkı rüyadaymış gibi, onları yetiştirmemizin ve verdiğimiz eğitimin, aslında onlara olmuş gibi göründüğüne ya da onların bunu yaşamış gibi göründüğüne dair, önce yöneticilerin kendilerini ve askerlerimizi, sonra da halkın geri kalanını ikna edeceğim. Gerçekte onlar, üzerlerindeki zırhları ve oluşturulan tüm eşyalarıyla, yerin altında geliştiler ve biçimlendirildiler ve kusursuzca

---

(*) Zamanla ilaç formunu alan yalancılıklar.
(**) Fenike Hikayesi.

yeryüzünden işlenmiş olarak çıktıklarında anneleri bile onları gösterdi. Artık, bu yüzden, toprağı anneleri ya da sütanneleriymiş gibi düşünmek ve herhangi bir düşmana karşı onu korumak, aynı topraklarda doğan vatandaşlarını düşünmek onların görevidir. Bundan dolayı, hikâyemize devam ederken, bu şehirdeki herkesin kardeş olduğunu, onlara söyleyeceğiz. Ama Tanrı, sizi yaparken kral olabileceklerin oluşumuna altın, bizim muhafızlığımızı yapacak olanlara gümüş ve çiftçiler ve diğer esnaflara demir ve pirinç karıştırmıştır. Öyleyse hepiniz birbirinizin akrabası olduğuna göre, sizden olacak çocuklar da sizin gibi olacaklar. Ama bazen, değiştirilebilir şekilde, altın olandan gümüş bir çocuk ve gümüş olandan da altın bir çocuk ve bunun gibi farklı çocuklar doğabilir. Tüm bunları yöneten ve hepsinin üstünde olan Tanrı, genç çocuklar olarak onlara dikkatli muhafızlar olmalarını ve bunların ruhları altında içlerine karışmış olan metallere içtenlikle saygı göstermelerini buyurmuştur. Eğer kendi çocukları demir ya da pirinç alaşımla doğarsa, hiçbir şekilde onlara acımayacak ama onun doğasına uygun düşen bir değeri ona verecek ve onu çiftçi ve esnaf sınıfına sokacak. Eğer, altın ya da gümüşle doğan bir çocuk olursa, yine gereken değeri vererek, onu önderlik ya da savaşlara yükseltecek. Bir kehanete göre, eğer şehri demir ya da pirinçten birileri koruyorsa, işte o zaman o şehir zaten yok olur. Şimdi, söyle bakalım, insanları bu efsaneye inandırmanın bir yolunu bulabilir misin? *Devlet*, 414.

Bunun uygulaması, kesinlikle görünüşte kalmıştır: ayrıca Lakedaimon ayrıntıları da alınan askeri devir, güçlülerin duyarsızlığı, dünyanın en çok değer verdiği keşiş feragatı ve en önemlisi de "ayrıcalıkları ve kendine has görevleriyle" doğal aristokrasinin tüm öğretileri de yüzeye çıkmıştır. Platon, hayal

ettiğinizden daha basit yapı ve kapasiteye sahip insanları kararlı bir şekilde bundan daha çok hizmet sınıfına yerleştirdiğini bize inandırmıştır. Dahası, bir idealiste özgü cesaretle, gerçekten farklı bir malzemeden oluştuklarını (bu efsane gereği böyle) belirtmekten çekinmemiştir ve toplum, her şeyin doğasında belli bir aristokratik mizahın olduğunu varsayarak, yasa gereği, işini kabul etmek, muhafaza etmek ve daha da fazlası geliştirmek zorundadır.

Bundan dolayı, devlet, eğer gerçekten canlı bir varlıksa, insan ruhu gibi, üretici güçleri, silahlı vicdanını ve geniş kapsamlı entelektüel ışığını harekete geçiren bu duygusal arzulara sahip olacaktır. Burada kastedilen sanayi sınıfları, deyim yerindeyse, askerleri ve krallarıdır. Sonuncusu ise, sizin de düşündüğünüz gibi, uzak bir görüş üzerine, akılları cennet gibi görkemle dolu ama kasabadaki büyük bir işçi sınıfının çalışmalarını ve tarlaları denetleyen bir tür askeri keşiş grubudur. Platon, endüstriyel ya da üretici sınıf, sanatkârlar ve zanaatkârlardan yalnızca bir taslak olarak bahseder ama söylediği şeyler gerçekten önemlidir ve Yunanistan sanayisinin gerçek ürünlerinin kalıntıları, bize bu taslağı kendimiz için tamamlayabilmemizi sağlayacak kadar önemlidir. Aynı zamanda, Homeros ve Pindar'ın sözleriyle birlikte Yunan sanatının yardımıyla, gerçek bir Platonik "savaşçı" ya da şövalye karakterini tam anlamıyla zihnimizde canlandırabiliriz. Ve yine, son zamana yakın örnekler aracılığıyla, bu sıra dışı, yarı kutsal, filozof kralları az çok kavrayabiliriz.

Platon için sanayinin ne anlama geldiğini, onun demek istediği şekilde bırakmamız gerekir ve bu da, doğal olarak, bir Yunanlı için Atinalılara ait el sanatları uğraşı anlamına gelmektedir. Platon'un "kuralı", ölçülülük, oran, ekonomi ilkeleri, esas olarak askerler, krallar ya da hükümdarlar için ve askeri ve ruhani sınıflar

için tasarlanmasına rağmen, büyük olasılıkla, elleriyle çalışanlar için de daha rahat ölçüde zorunlu olmuş olabilir. Bu ölçülülük niteliklerinin ve benzerlerinin Yunan zanaatkârlarının sanatsal dehasını geliştirmekten başka bir şey yapmadığını, bu dehayı dondurup verimsizleştiremediğini hatırlatması için Louvre Müzesi ya da British Museum'un klasik eserler bölümleri arasında yürümemiz gerekir. Yunanistan'ın ufak tefek zanaatları konusunda bildiklerimize göre, kendimizi, Platon'un Kusursuz Şehrinin sokaklarındaki günlük yaşam şartları gibi, tüm uygulamalarında son derece "yetenekli" ve özel çalışmaların mutlu bir resmini doldururken bulabiliriz. Elinde kılıç, sessizce "izleyenler"den daha çok, bunu ilerletenlere ve bedenleriyle tüm gün çalışanlara, anladığımız kadarıyla, doğal ve doğru gibi görünen ve gerçekten "bağnaz" olmayan bedeni özgürlükler için daha büyük oranda izin verilecektir. Ama yine de, hizmetlerini verirlerken, üzerlerinde, krallarımızın ve askerlerimizin eylemlerini etkileyici bir müziğe göre şekillendiren zorunluluk ölçüleri olacaktır. Kendi aralarındaki az ya da çok "sofululuk" ve "ortak yaşam" ile erdemli kuralın baştan sona gönüllüleri olarak, Devletteki ölçülülük erdeminin tuhaf sınıfı olacaklar. Gördüğümüz gibi, toplumsal organizmada, insanın bedensel arzularını ve tözle olan konuşmasını, bilinç ve mantıklı ruhla mükemmel bir uygunluk içerisinde temsil ederler. Mükemmel kılıçlar, mükemmel fenerler, hatta mükemmel şiirler ve kolaylıkla ürünlerini değiştirmelerini sağlamak için mükemmel bir para yapımında sistemli çalışarak *(*nomisma tês allagês heneka*), belki de loncalarda ve her ayrı el işi için mükemmeliyeti sağlamak

(*) Ortak birpara birimi.

için kurallar altında çalışarak ve özdeği son dereceye kadar güzeleştirerek, güzel Devlet yapısını oluşturmuş olacaklardı. Çok güzel bir şekilde işledikleri bakır ve demir, bronz ve çelik gibi, her şeyi, devletin güzel ruhuna (doğal ama kalıtsal olan aristokrasisine, "altın" insanlığına, krallarına gerçek bir hizmet için,) ustalıkla işleyeceklerdir. Bu kişilerde, yalnızca yersiz ve gerçek us olmaksızın, kusursuz bir şekilde Akıl, kapsamlı bir *Bakış açısının* ışığı bulunmaktadır. Ama devletin düşünme yetisi aynı biçimde, ayrıca devletin keşişleri, ibadet ya da tanrılarla ilişki kurma aracı olacaktır.

Entelektüel ve ruhani sınıf arasında kalan bu özgün filozof krallar ve sanatkâr ve zanaatkârlardan oluşan üretici sınıf, askeri sınıfı yani Devletin duyarlı silahlı bilincini, silahlı iradesini, kelimenin tam anlamıyla idari gücü harekete geçirir. Platon'un da düşündüğü gibi, "daimi ordu" kalıtsal olarak bu görevlerle doğup yetişmiş bulunan kast sisteminden oluşturulurdu ve kesinlikle gerçek Yunan devletlerinin, ihtiyaç halinde, apar topar tarla ya da dükkânlardan askere çağırarak oluşturduğu salt "milis"ten çok farklıdır. Filozofun anladığı gibi, gerçek cesaretin, aslında kendi içinde tüm diğer erdemleri ve tüm iyi şeyleri içeren "bilgi"nin bir formu olduğunu, "doğru düşünce"nin bir formu olduğunu, içinde bir tür iç görünün olduğunu ve birinin cesareti üzerine, savaşmak için değip değmeyeceğine dair gerçek bir kavrayış fırsatına ve iddiasına sahip olduğunu hatırlayın. Öyleyse, Platonik şövalyeliğin içinde, bütünlüğe dayalı felsefeden bir parça bulunmaktadır. Her birimizin bilincinin de ayrı ayrı buna ihtiyaç duyduğunu bildiğimiz gibi, Devletin silahlı bilinci yani askeri düzeni durmadan felsefeyle aydınlatılmıştır. Platon, savaşçılarının, Hristiyan şövalyeler gibi, Aziz Ranieri Gualberto gibi düşmanlarını bağışlamalarını

beklemez, ama Yunan alışkanlıklarının dar döngülerinin bir derece dışına çıkarak, onlardan, tüm Yunan ırkını sevmelerini, eğer Yunansa düşmanın canını bağışlamalarını, kendilerinden alınan toprağı, orduları, canları ve zırhları düşünmelerini ister. Onun bu isteği, içini savaş korkularıyla dolduran, tamamıyla farkına varılmış ulusal Pan-Helenik bir bilinci ve ulusal dindarlık bilinciyle uyum içindedir.

Şövalyeler, krala ait bir asaleti paylaştıkları için, aslında son olarak ondan, bir derece ayrılırlar. Bu yüzden, aynı zamanda kendini inkâr eden bir "kural"ın paydaşları olurlar. Krallarda olduğu gibi, altın ya da gümüşten yapılmış diğer nesneler ya da aletlerle aynı çatı altında olmayı yasaklayan basit bir ahlaki kuralı gözlemleyeceklerdir. "Buna en çok layık olanlar" onlardır çünkü "çoğu haksızlık, dünyanın para sisteminden gelirken, onlar, içlerinde lekelenmemiş altına sahiplerdir." Ayrıca, Platonik Yunanistan'da kaba, uygunsuz ya da süssüz hiçbir şey olmasını beklememeliyiz. (İçinde Yunan kavramlarının olduğu böyle bir yerin olduğuna nasıl inanabiliriz?) *Devlet*in kitabındaki, şiiri olduğu kadar sanatı da ilgilendiren ve her yerde zanaatın dikkatli ince ayrıntılarından bahseden eleştiri dolu sayfalarını okuyan hiç kimse, böyle bir yerin var olduğuna inanmaz. Eğer krallar ve şövalyeler altın ya da gümüş taslardan hiç içmezlerse, emin olabiliriz ki, topraktan yapılmış kupaları ve tabakları, hala görebildiğimiz [254] şeylerden oluşur ve bedenlerindeki demir zırh, uyumun güvence altına aldığı tuhaf bir güzellikle, zarif bir şekilde onlara ve amacına uymaktadır. Onların mükemmel bir "Adalet" ya da "Doğruluk" içinde Dor müziklerine, etkileyici sade şarkılarına doğru, önceden görebilen ve bilen asıl liderlerinin rehberliği altında gidişlerini görün.

İşte onlar bir olabilirler!(Eğer, bir insan ruhu gibi, devlet, farklı taraflar elde ederse, canlılığı ve etkileyiciliğiyle, çeşitli basit süreçler

içinde bu tarafların birliği orantılı olacaktır). Üretici, yönetici ve düşünce sınıfı, sırasıyla, psikolojik analogları, algıları, irade ve anlayışı gibi, kendi gerçek erdemine ya da seçkinlik, ölçülülük, cesaret ve ruhsal aydınlığın her birine karşı hassas olacaktır. Ancak, her birinin kendi sınıfı içinde doğru biçimde çalışmasına izin verin. İşte o zaman, birleşmiş mükemmelliklerin akabinde, organik bütünün mükemmelliği ya da erdemi gibi dördüncü erdem meydana gelecektir. Platon'un uzun süredir arayışı içinde olduğu Adalet, en sonunda açıkça gösterilmiştir. İnsanlar arasındaki çıkarların mutlak tekliği, birliği, topluluğu ya da mutlak topluluğu, Alkibiades ve Kriton gibi doğuştan üstün olanların bencil hırslarının karşısındaki kurnazlık, makam, zenginlik ve şeref yarışında, Atinalıları, kendi kendine türeyen ayrıkçı kümelere parçalamıştır yani merkezcil güçler, tüm merkezkaç güçlere karşı olmuştur. Platon, *Devlet*'in temel kitaplarında, yorulmaksızın bu konu üzerinde durmaktadır. Tüm eşanlamlılar ve yakıştırmaların, koşulların, farkındalığın tehlikesi ve zorluklarının, sanatta, müzikte ve pratik hayattaki analoglarının çeşitliliğiyle bu konuyu anlatır, tıpkı üç telli bir lir ya da dev bir insanı, Yunan evlerinin duvarlarındaki boyalı **dêmos* ya da kentsel düşünce yapısını ya da yine, hiçbir fazlalığı olmayan, vücudu iradesinin kusursuz aracı olan mükemmel bir sporcuyu anlattığı gibi. Bundan dolayı, bu gibi "kusursuz" birliğin aynı anda olan sebep ve sonuçlarını, Kusursuz Şehirdeki yeni, paradoksal mülkiyet yasasını *mandatum novum*, (yeni bir emir) olarak adlandırabiliriz. "Ve hiç kimse, sahip olduğu şeylerin kendisine ait olduğunu söylememiştir ama

---

(*) Afrika'ya bağlı yüzlerce köydeki; ortaklar, ortak insanlar, avamlar.

sahip oldukları şeyler ortaktır." Görüyorsunuz işte! Kendinizi Platon'un yerine koyun ve kaçınılmaz olarak, zaman zaman, ona açılan en uzak ufuğun da ötesine, sizinle beraber geçecektir.

İki ayrı bölüm halindeki ordu ve kilise veya hiyerarşi yani Platon'un "kural"ı (yoksulluk, bağlılık, düşünce) en katı haliyle aristokrat sınıf üzerine sorumluluklar yüklemektedir. İlk düşünüldüğünde, "tıpkı evlerindeki kiralık hizmetçiler gibi" özenilecek insanlar olmayabilirler. Ama yeniden Platon'un her şey karşısındaki görevini aklınıza getirin çünkü bu kuramlar, kısmen kuramsal bir çıkar içindedirler. Filozof ya da filozofik ruh, birliği sever ama onu hiçbir yerde bulamaz, ne Devlette ne de devletin bireysel üyelerinde: ayrıca bu kuram, kısmen zaman içinde gerçekçidir. Tıpkı büyük, kaygısız ve ihmalkâr bir insan gibi, bölünmüş Atina, bölünmüş Yunanistan, gerçekten kendi içinde birlik olan kaslı düşman için kolay bir av olabilir. Şekilsiz parçalardan oluşan bir kitleye, sıkıcı bir kuralı tanıtarak, Platon bu dostların sahip oldukları her şeyin ortak olduğunu bildirir. Diyaloglardaki yoldaşları, bu kadar paradoksal bir kuralın uygulamasını nereye kadar sürdüreceği konusunda hazır olup olmadığı gibi sorularla Platon'a meydan okumuşlardır. Platon ise, şaşırtıcı derecede bir tutarlılıkla kendisini buna hazırlamıştır. Öyleyse, gördüğünüz gibi bir bakıma Makyavel bir kuramcı olan Platon, umutsuz yöntemleri, bir dereceye kadar sosyal refahın tasarlanmış idealine doğru götürerek, gerçekçi şeylerle ilgili "sabit" idealarla nereye kadar gitmeye hazır?

Artık, Kusursuz Şehrin özgün vatandaşlarının, yoksullukları, bağlılıkları ve düşünsel alışkanlıkları ile daha çok manastır sistemine, askeri keşişlerin karakterine sahip olduklarını görmüş bulunmaktayız. Ve manastır yaşamına özgü başka bir zorunluluk

daha bulunmaktadır. Büyük Papa Hildebrand, bekârlık kuralıyla, "kuralları" laik ruhban sınıfına uyarlayarak ve onları, ait oldukları ortak düzenin parçaları ve gerçekten ruh ve beden yapma tasarısında, çoğunluğun düşündüğü gibi, başarılı olmuştur. Platon ise, kendi yaşam kuralına **archontes* için ve ***philopolides* olacaklar için bir ekleme yaptı. Kendilerinden daha iyi sahip oldukları ortak bedeni sevmek, kendi gerçek etkileri içinde bekâret yasasına çok benzemektedir. Bunun zor ve paradoksal olduğunu kabul ettiği gibi, tartışmasının doğal gücü ve dinleyicileri, istemeyerek komünizm kuralının eşi ve çocukları olan erkeğin mülkiyetine uygulanacağını ilan etmesi için Platon'a baskı uygulamıştır.

Dikkat edin! Platon, evlilik yaşamındaki bu görülmemiş değişikliği ailenin yücelmesi ve genişlemesi olarak önermiştir fakat haklı olarak buna itiraz edilebilir. Bu aslında, yalnızca özellikle aileye uygun olan isimlerle ve doğal olarak bu duruma ait olan tüm bu görüşleri bastıracak ayarlamalarla göz boyamaktır. Platon'un bilgeliği, yayılan Solomon'un bilgeliğine ilişkin, gerçek ebeveyn bilgilerinin dikkatli bir şekilde yok edildiği ortak bir bakımevinde büyütülmesi için tüm bebekleri doğumdan hemen sonra göndererek kesinlikle anneleri bu özel sevgiden yoksun bırakmıştır. Platon'un varsaydığı gibi, sonuç, ortak ve evrensel bir ebeveynlik ve kardeşlik olacaktır ama bu türden ilişki iddiaları ya da sevgilerinin gerçekleşmesinin şüpheli olduğu kesindir. Bu, yaşam içindeki farklılaşmanın yok olmasını içermektedir ve tıpkı

(*) Yönetici

(**) Şehir devlet ya da ülkelerini seven kişiler.

varlığın barbar ve salt hayvansal aşamasına bir geri dönüşü gibi olacaktır.

**Ta tôn philôn koina.* Bu ılımlı ifadeyle, Platon, birinin yapabileceği ya da yapacağı şeylerde çok az boşluk bulunmasından çıkan tüm bu değerli farklılıkları ortadan kaldırmıştır. Aslında, Platonik devlet, kuş ve köpek besleyenlerin davranışlarından sonra, sıra dışı biçimde ortak evlilikleriyle, kusursuz olarak ilgilenmiş olabilir. Hristiyan kilisesinin kararlarıyla, şimdi geri dönülmez bir şekilde bu konular üzerine sabitlenmiş yasaların ışığında geriye bakarsak, bu, bizim için, tuhaf, ürkütücü bir deneyim olarak görünmektedir ya da görünmelidir. Dürüst olmak gerekirse, Platon'un cinsiyetlerin ilişkisi konusunda, kendini, bir dereceye kadar kadınlar ve çocuklar hakkındaki Hristiyan düşüncelerindeki gibi işlenmiş ve düzenlenmiş bir dünyada, bizimkinden çok farklı bir dünyada bulduğunu hatırlamalıyız. Bir dereceye kadar din tarafından uygun görülen nikâhsız birlikte yaşamanın ve korkunç ahlaksızlığın da ötesinde ve serbest evlilik yasası gibi şeyler, Yunan dünyasının içinde bulunduğu durumdur. İnsanın doğru doğasıyla uygunluk içinde olan Hristiyan evliliği, Platon'un, insan doğasının gerçeklerine aykırı olan zoraki yasalarla yapmaya çalıştığı bu durumu etkisiz hale getirmiştir. Ne kilise ne de dünya, Platon'un bu konudaki kuramlarını onaylamıştır. Tam tersine, anne ve çocuklar tarafından Hristiyan sanatıyla meşgul olan bir yeri düşünün. Bunun, Platon'un bizden almak istediği yaşamda temsil ettiği şeyi, kendi yararınıza, Platon'un bizi düşündürdüğü gibi düşünün.

(*) Ortak tutulan arkadaşlara sahip olma.

Kadın ve erkek topluluğunun eğitimi ile kadın ve erkeğin Devletteki görevleri ile ilgili görüşleri, büyük ölçüde kadınların ev işlerinden ayrılmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu tarz görevlerin Devletin dikkatli bir şekilde kısıtlı kullandığı bir bölüm olmasıyla, kadınlar, erkeklerin işini paylaşmak için boş zamana sahip olacaklar ve bununla ilgili eğitime ihtiyaç duyacaklar. Platon, kesinlikle, savaşta ve barıştaki ortak yaşamlarının ayrıntılarını etkin ve açık bir şekilde ortaya koyar. Ama eğer Amazon'un geri getirilmesi olarak önerdiği teklifi düşünürsek, gerçekten bu öneriyi kınamış bulunmaktayız. Çünkü Amazon mitolojisi ve sanatı, erişkin aklının ta kendisi olan Theseus'un çoktandır üstesinden geldiği yarı hayvansal bir dünyada hayatta kalmaktan başka bir şey değildir.

Platon, açıkçası bu kadar zor olan bir soruyu ikiye ayırır: Bu iyi bir şey mi? ve ikincisi, bu mümkün mü? Bu özel krizde ve hatta genel olarak, önerdiği şeyin iyi niyetle olduğunu kabul edelim. Bunun sonucu olarak, mal mülk topluluğuna ilişkin önerilen bu soru, çift kuvvetle kendini yineler: Güçlü iradeler için tüm fırsatlarıyla, zenginliği ve makamı hiçbir şekilde yaşamın amacı yapmayan cömertliğin (bu, desteklenen terimdir) sırrı nerede yatmaktadır? Ne şartlarda olursa olsun, (yalnızca mal mülk ve zamanı için değil, "çok sayıda çok mutluluk" uğruna ayrıca son çare olarak yurdu için kendi aldırmazlıkları ve boyun eğmeleriyle kendi istediklerini yapacaklar için) bu tarafsızlık mümkün müdür? Bunlar neredeyse Platon'un kendi sözleriyle aynıdır. Bir Alkibiades ya da Alexander ölçeğine göre egoist olanlar, bu garip fedakârlığın "yeni ferman"ına nasıl uyacaklar? Bu çarpıcı paradoks nasıl mümkün olacak? Öyle ya! Başka bir paradoksun gerçekleştirilmesiyle, eğer filozofları kral yaparsak ya da krallarımızı filozof! Bu, Platon'un tüm zihnini açığa vurmak için

tuhaf bir şekilde isteksiz olduğu ve ürkerek geri çekildiği ilerleyen zirvedeki "paradoksun son dalgası" olmuştur. Platon'un kurmaya çalıştığı tüm bu tuhaf paradoksal yenidünyanın yanında getirdiği kurnaz erişimler içindeki pozisyonunu kabullenmek gerçekçi olacaktır.

Krallarımız filozof olmalıdır. Dikkat etmemiz gereken nokta şu: İnsanlar, filozofların, eylem dünyasındaki büyüleyici olan şeyi hissedemediklerini ya da küçümsediklerini, bir yandan biçimsiz ya da solmuş olduklarını düşünme eğilimindedirler ve duyular dünyasına ilişkin olarak filozofları "ceset" olarak görmektedirler. Fakat kralların filozof olmasındaki neden bu değildir. Platon'a göre filozoflar kesinlikle sefil değildir. Filozofik, aristokratik ya da krala ait doğa, doğal yeteneklerin tüm alanında yetişen mükemmel bir çiçek olacaktır ve toplumun yapay etkileriyle **kalokagathos* en üst dereceye yükselecektir. Eğer kendi hırslarını, kendi gururlarını ve kendi özgürlük sevdalarını düşünselerdi, salt özsaygı ilkesinde çok başarılı olarak kendi ilgileri doğrultusunda, bıkkınlığa yol açacak kadar bütün insanlığı istismar edebilirlerdi.

Yine, krallarımız filozof olmalıdır çünkü bu durumda dünya akıllıca ve bilgiyle yönetilecektir. Tabiî ki de bilge insanlar yönetici olursa iyi olur. "Gençlik dünyasında hala genç" olan ve her şeyi aslında gençliğe özgü bir bakış açısıyla değerlendirmekten çok uzak olmayan bir Yunanlı bile, Kroisos ile birlikte en zengin olan birinin aynı zamanda en mutlu olması gerektiğini düşünme eğiliminde olmuştur ve hatta otomatik olarak bunun böyle

---

(*) Güzel ve iyi, soylu ve iyi.

olduğunu kabul etmiştir. Bilge insanların yönetimde olması iyi bir şeydir ve Platonik standarda göre akıllıcadır. Bu da, deyim yerindeyse tutarlı genel kurallar altında özel ayrıntılar ortaya çıkarır. Böylece yöneticiler, geçmişle ilgili bilgileri sayesinde, geleceği görebilirler ve geleceği etkileyebilirler: Bunda bir paradoks bulunmamaktadır: Bunun daha çok basmakalıp söz dizisi olduğundan yakınabilirsiniz. Ama şunu unutmayın! Atina'nın, Yunanistan'ın ve tüm sosyal toplulukların yıkıcı bölümleriyle ilgili olan Platon'un tüm siyasi tartışmasının dayanağı, duyarsızlığın yöneticilerde olmasını istemesidir. Onların yönetmek için uygunsuz olmasını değil de tam tersine, onların doğal bir şekilde makama çağrılmasını istemektedir ve yalnızca "kendi bağlamlarında" "çok fazladırlar". Platon'un da dikkat ettiği gibi, filozofik krallıktaki paradoksun dikkat çeken noktası şudur: Eğer krallarımız, hükümdarlarımız için filozof olursak, kendilerini feda eden belli hükümdarların altında olacağız ve makama geçmeyerek onlara "hizmetçi form"unu yüklemiş olacağız.

Bundan dolayı böyle. Kral olacaklar için, kral olmaktan daha iyi bir hayat bulabilirsen eğer, bu ancak çok iyi yönetilen bir şehirde mümkün olabilir, başka türlü olmaz. Çünkü ancak böyle bir şehirde, krallar çok zengin olur. Ama özel mallarına düşkün olan fakir insanlar, devlet dairelerinin başına geçerse bu mümkün olmaz. Çünkü krala ait makamlar, onlar için bir fırsat olur ve evde ve iç dünyalarında başlayan savaş kötü sonuçlanır ve devleti yıkar. "Gerçekten doğru," diye yanıtladı. —Şöyle sordum, peki, gerçek filozof hayatından başka siyasi makamları küçümseyen bir yaşamın oldu mu hiç? —Kesinlikle, hayır. —Ama yine de, iyi bir makama gelen birisinin, o makama tutkun olmaması gerekir. Aksi halde, birbirine rakip olan tutkunlar kavga ederler. —Öyle olmalı. —Öyleyse, en yüksek refah durumlarına ilişkin en bilge birisi olarak, şehrin başına geçmesi için, kendilerinden başka bir düzen ayrıcalığına ve politikacılardan daha iyi bir hayata sahip olanları koruması için kimi zorlayacaksın? *Devlet*, 520.

Bu gücün usta bir uygulamasından daha kabiliyetli olması, genellikle kişisel bir avantaj uğruna "akla uygun" ve gerçekten seçkin krallığın ya da aristokrasinin bu sevgiden korunması anlamına gelir ve karşı-çekicilikle, onların makamda cömert olmasını sağlamalısın. Fakat bunun gibi çekicilik ya da karşı-çekicilik nerede bulunur? Bu temel soruya verilen cevap, Platon gibi her zaman tedbirli olan bir yazarda, ilk kitapta başlangıç olarak yerini almıştır.

İşte bundan dolayı, kendi adıma konuşacak olursam dostum Thrasymachus, hiç kimse kendi yararına bir ülkeyi yönetmek ve başkalarının yanlışlarını düzeltmek istemez. Karşılığında bir ödül almak ister, çünkü dürüstçe bunu kendi hüneriyle yapacak ya da kendi hüneriyle başaracak olan kişi, ne kendi yararı olan bir şeyi yapar ne de kendi hünerine uygun olan bir şeyin yapılması için buyurur, ama yönetim için ne iyiyse onu buyurur. Bu nedenle, yönetmeye istekli olan kişiler için bir ödül olması gerekir, ya para, ya şeref ya da yönetmezse ceza.—Ne demek istiyorsun Sokrates? diye sorar Glaucon: iki ödülü anladım ama bahsettiğin ve ödül gibi adlandırdığın cezayı anlamadım. —Öyleyse sen, yönetmek istediklerinde, en erdemli yönetim uğruna verilecek olan en iyi ödülü anlamadın galiba. Yoksa sen, şerefe ve paraya düşkün olmanın bir ayıp olduğunu bilmiyor musun? —Evet! Kendi adıma biliyorum, dedi.—Bu nedenle ne para için ne de şeref için yönetmek, iyi bir istektir. Bu yüzden yönetim için kiralanan ücretli uşak olarak ne de gizlice çalıp çırptıkları için hırsız olarak adlandırılmak istemezler. Yine ne şerefleri için ne de hırslı oldukları için bu göreve razı olurlar. Bundan dolayı eğer yönetmeye istekli olurlarsa, bir ceza olması gerekir. Belki de bu yüzden birinin, zorunluluk olmadan hemen kendiliğinden yönetici olmak için atılması, yakışıksız sayılmıştır. Burada cezanın en büyüğü, kendisi yönetmiyorsa, kendisinden daha kötü biri tarafından yönetilmektir. Bana göre, iyi insanlar, bundan korktukları için yönetimde olurlar. Yoksa ne kendilerine fayda sağlamak için ne de rahat olmak için değil de bu kaçınılmaz olduğu için, ne güvenecek kendilerinden daha iyi biri olduğu için ne de kendilerine eş değer birileri olduğu için yönetimdedirler. Herkesin iyi olduğu bir toplum varmış gibi

hayal edelim, şimdiki gibi yönetime geçmeyi değil geçmemeyi isterdi. İşte o zaman, bir yöneticinin gerçekten kendi yararını değil de yönetilenin yararını düşündüğü belli olurdu. Böylece, her akıllı insan, başını belaya sokarak başkasına yararlı olacağını düşünmektense, başkasının kendisine yararlı olmasını seçer. *Devlet*, 346.

Eğer, felsefe gerçekten Platon'un koyduğu yerdeyse ve ayrıca uygulamada da yetenekli olduğu gibi felsefeye yetenekli olan kişiler için iddia ettiği filozofluk, tamamıyla "krallarımız, hükümdarlarımız olacak kişiler için kral olmaktan daha iyi bir şeydir." Çok farklı açılardan, Platonculuğun birbirine bağımlı unsurlarını ve gerçekten tutarlı olduklarını görüyorsunuz.

Tam da bu noktada, Platon'un felsefe için iddia ettiği muhteşemliği aklınıza getirmelisiniz. Bunu bir vaat olarak da düşünebilirsiniz. Felsefi ilhamın açığa çıktığı bu yöntemle, felsefenin her şeyden daha yüce olduğunu okuyucularına sunmuştur. Aslında, daha sonraki çağlarda muhteşem ve görkemli doğanın, kesinlikle Hristiyan dininde bulunacağını hepimize söz vermiş gibiydi. Eğer felsefe, yalnızca dalgınlık ya da şüphe durumuysa ve eğer sofistler ya da kültürsüzlerin söylediği şeyse, hoyrat dünyanın hizmetkârlarına sunduğu ödüllerle boy ölçüşemez. Öte yandan, Platon'a göre, eğer felsefe herhangi bir şeyse, "dünyanın kötülüklerinden bir kaçış"tan ve **homoiôsis tô theô*, Tanrı gibi bir varlıktan farksızdır. Felsefe, yalnızca akıl için değil, tüm insanlık doğası için, insan imgelemi ve kaderi, duygulanımları, dinsel bağlılık kapasitesi ve duyu kapasitelerinin akla hayale gelmedik gelişimi için bir tatmin oluşturur.

(*) Tanrı gibi varlık.

Nasıl oluyor da salt olgusal değişimler dünyasına ait olan bir şey, "tüm zamanların ve varoluşun seyircisi" olan birisine müthiş görünebilir? Böyle bir bilginin "üstünlüğü"ne göre, bir kişinin "her şeyi kayıptan başka bir şey olarak saymayacağını" söyleyebiliriz. Dolambaçlı bir yoldaki ceza korkusuyla, yönetici, "başkalarının yanlışlarını düzeltmek için" gerçekten "mağara"ya kadar düşmeye mecbur kalabilir ama tabiî ki de gelip geçen gölgeler ve onları kaygılandıran hayali yankıların olduğu üzgün şöleninize, kendisi için katılmayacak. Sizin efendiniz olmaya razı olan bu filozofik hükümdar ya da kralın gerçekten "hizmetkâr formu"nu üstlendiğini düşünebilirsiniz (ya da onun, filozofik hayal kırıklığı yaşadığımız sonraki çağlarımızda, tamamıyla hayali bir varlık olduğunu düşünebilirsiniz). Ama tarih, Platon'un vaat ettiği sonuca yönelik belli bir yaklaşımla, kendini imparatorluk tahtında bulan birisini kayıtlara geçirmiştir. Bu, tamamen, onun tüm varlığının felsefi görüşle dolu olmasından kaynaklanmıştır. Felsefeye, Platon'un felsefesine düşkün bir öğrenci olan İmparator Marcus Aurelius, Romalılara savaşta ve barışta çok iyi hizmet etmiştir. Üstelik çok fazla duyarsızlıkla ama aslında çok da isteksizlikle. Daha da ileriye bakarsak, Platonik düzenin gerçekleşmesinde anlaşılmaz ve tuhaf olan şey (içtenlikle beklediği aydınlığın ışınların, sonunda ne kadar soğuk ve cılız olduğunu düşünürsek, gerçekten tuhaf), Aziz Louis'in kişiliğinde netliğe kavuşur. Aziz Louis'in de tüm varlığı, kendini bir süreliğine yasaklamasındaki cennetlik bir görüşle, Fransızları savaşta ve barışta çok cömert bir şekilde yönetmiş ve onlara liderlik etmiştir. Platon'un da algıladığı gibi, gerçek şeylerin ortasındaki kraliyet ya da filozofik doğanın varlığı ve egemenliğinden başka hiçbir şey, Kusursuz Şehrin üretici gücü ya da tohumu olmayacaktır. Ve yine Platon'un algıladığı gibi, muhteşem şeylerin varlığının bilindiği ya da hissedildiği bu yer,

gerçekten ruhu doyuracaktır. Ancak, eğer hiçbir göz onu göremezse, kimse şaşırmayacak. Efendisi Sokrates gibi, bildiğiniz gibi, Platon da, bir parça mizahçı gibidir ve bazen bizi paradokslar ya da tehlikeli kuramlarla şaşırtmaktadır. Ayrıca, bazen de, en sonunda tamamen ciddi olmadığını da bize anlatır. Böylece, Kusursuz Şehrin, *Devlet*'in, *Uranopolis*'in, *Ütopya*'nın, *Civitas Dei*'nin (Tanrının Şehri), *Cennetin Krallığı*'nın bu görünüşü hakkındaki alıntıya bakınız;

Bana izin ver de, genellikle, yorgun akıllı insanların yalnız seyahat ettiklerinde yaptıkları gibi kendimi eğlendireyim. Böyle insanlar (bu insanları beğeniyorum), arzu ettikleri şeyin gerekliliklerinin hangi yolla olduğunu keşfetmeden önce, o şeyin mümkün olup olmadığını düşünürken bıkkınlık vermesin diye bu soruyu atlarlar. Ve bu soruyu atlayınca aklı tamamen bomboş bıraktıklarında, istedikleri şeyi zaten elde ettiklerini düşünerek, hemen geri kalanını sürdürürler ve yapacakları şeyin peşinden giderek kendilerini tatmin ederler. *Devlet*, 144.

ONUNCU BÖLÜM
PLATON'UN ESTETİĞİ

Büyük bir âşık olan Platon'u, görünen dünyanın onun için ne anlama geldiğini ve Güzellik ideasının (görünen dünyadaki en yeterli fark edilirliğiyle) onun en soyut spekülasyonlarında insan zekâsının gerçeklikle ve doğrulukla olan bağlantısının en açık örneği olarak ne kadar büyük bir yeri olduğunu hatırlayın. Bu ifadeden hareketle, sanatın, güzel sanatların onun için ayrı bir yeri olduğunu düşünebiliriz. Estetik öğe, onun ahlak ve eğitim kuramındaki belirgin öğelerinden birisidir. **Ta terpna en Helladi* (Hellas'taki tüm zevkli şeyler) Platon en azından onların etrafındaki varlığından etkilenmeyebilirmiş. Durum şu anda öyle gözüküyor. Bir el sanatı kusursuzluğunun, ince bir zevkin Platon'a özgü bu kuralla nasıl karıştığını düşünün. Bergamolu Fra Damiano gibi kendi işine bakan birisinin (*to ta hautou prattein*), ** *poikilia*, kakmacılığa karşı yeteneği vardır mesela. Bu kişi kendini sadece bu işe vermelidir. Bildiğiniz üzere, Platon'dan önce güzellik, güzelliğin yaşamdaki yeri ve benzeri konular üzerine kuramlar

---

(*) Kendi işini yapma.
(**) Kurnazlık.

oluşturulmamıştır. Aslını söylemek gerekirse Platon, ilk güzel sanatlar eleştirmenidir. Sanatın kendi kusursuzluğundan başka amacı olmadığını düşünmektedir."sanat için sanat." **Ar'oun kai hekastê tôn technôn esti ti sympheron allo ê hoti malista telean einai*: Yine, sadece kuramda değil, aynı zamanda pratik alanda da bu muhteşem deneyim gerçeğinin yani güzellik gerçeğinin onun için çok büyük öneme sahip olduğunu görmekteyiz. Bu önem, onun idealar kuramı öğretisinin teşkilinde görülen güzellikle ilgili deneyimlerimize ayırdığı büyük yer sayesinde ortaya çıkmaktadır. Bir uyum olan erdemin güzelliğini, gören gözler için etrafımızdaki görünen dünyaya yayılmış salt ve görülmeyen Ölçülülük, Cesaret ve Adalet imgelerinin üstün görüntüsünü ve insanlar ve insanlara ait "sonsuzluğun" sonsuz özelliklerinin eylemleriyle görülebilen bir sunum şeklindeki erdemler iddiasını gözünüzün önüne getirin. Platon'un da düşündüğü gibi, bu iddialar, kendi salt çıkar iddialarından daha ağır basmaktadır. Bununla uyumlu olarak, eğitimde her şey "müzikle" başlayıp "müzikle" bitecektir. Nitelikler düşünüldüğünde, müziğe simetriden, estetik uyumdan, tondan daha uygun olan bir isim verilemez doğrusu. Aslında felsefenin kendisi de, Platon'un algıladığı gibi, nesnelerin doğasında bir tür müziğin sempatik bir pahabiçimidir.

Dünyada, Platon'suz Platoncular ve Platonik Diyalogların Platonculuğundan bağımsız (ama ruhen ona karşı dürüst olan) bir tür Platonculuk geleneği var olmuştur. Bu Platonculuk geleneğini, bizimle ilgili olan dünyanın estetik nitelikleriyle ahlaki karakterin teşkili arasındaki, yani estetik ile etik arasındaki yakın

---

(*) "Her bir sanatın kusursuzluktan başka bir üstünlüğü var mıdır?"

bağlantı varsayımında bulabiliriz. İnsanlar, çocukların okumayı öğreneceği odanın duvarlarının renginin (mesela canlı ya da tam tersi renkler) sanki onların zihinlerini boyamakla bir ilişkisi olacağını düşünerek bu konuya vurgu yapma eğilimini hissetmişlerdir. Bazı okullarımızın ve üniversitelerimizin bünyesindeki güzel antik yapıların muhtemel ahlaki etkisinde, bir binanın göz ve kulak vasıtasıyla algılanan karakterinde Platon'un ruhunu görmek mümkündür. Hatta bunu, ahlaki karakter ve güçlü bir şekilde belirtilen sanat ve şiir konuları arasındaki bağlantıyı bulduğumuz Platon'un *Devlet* eserini hiç okumamış olanlar bile görebilir. Bu bağlantı özellikle *Devlet*'in üçüncü ve onuncu kitaplarında gözlemlenebilir. Bu kitapların ana konusu, hangi insanların kendini Platon'un kollarına bırakmaya hazır olduğunu ilgilendiren konu üzerine Platon'un söylemiş olduklarıdır.

Kusursuz şehrin vatandaşlarının eğitimi, zaman geçtikçe şiirdeki ölçü ve çeşitli biçimlere olan doğrudan referansla başlayacaktır. Bu referans yaratıcı edebiyattaki özdeğe *(*logoi)* karşı çıkan üslup veya sözcük seçimindeki unsurdur. Onun açıkça belirttiğine göre ilk olarak ölçü ve dize hakkında söylediklerini tüm sanat biçimlerine uygulayabiliriz. Genel olarak müziğe (*mousikê*), Yunan mitolojisinin Müzlerinin liderlik ettiği tüm türlere, biçimin türle eşit olduğu ya da biçimin türden üstün olduğu tüm ürünlerde uygulanabilir. Estetik niteliklerin etik etkisi bağlamında en azından çerçevesel ve eğilimsel anlamda Platon'un zihniyle ilgili bilgimiz olduğunu varsayarak bu eğilimin ve sanattaki Platonculuğun ana

(*) Özdek

hatlarını gerçekten Platon'un sahip olduğu şekliyle belirlemeye çalışalım.

Platonik Sokrates, "Taklit eylemleri, hayatın erken aşamasında başlayıp devam ederse, insan doğasında ve alışkanlıklarında yer edinir. Tıpkı insanın ses tonunun, zihinsel yöntemlerinin vücutla bütünleşmesi gibi." demektedir.

Evet, bu bir genel gözlem meselesi gibi gözükebilir. Burada kesinlikle Platonik olan ve onu takip eden şey, bu ifadenin vurgusudur. Bu ifadeyi, sonuca varmak adına Platon'un estetik öğretisinin diğer noktalarıyla ilişkilendirelim.

O halde taklit, göz ve kulak aracılığıyla yapılan taklit, insan doğasının üzerindeki etkisinde karşı konulamazdır. İkinci olarak, biz yani *Devlet*'in, kusursuz olacak şehrin kurucuları, kendi çıkarımız adına insan doğasının yalınlığına yani biraz pahalıya mal olan bir çıkara sahibiz. Bizim ve vatandaşlarımızın müzik ve şiir sanatını icra etmemize izin verecek olan bu çıkar, bir tür "özverili kural" çerçevesinde çok sıkı bir karakter özelliğini taşıyacaktır. Tutkulu bir şekilde estetik bir toplum olacağız, eğer öyle isterseniz. Fakat bununla birlikte çok tutkulu "riyazetçilere," çilecilere dönüşeceğiz.

Platon'un görüşüne göre insan ruhu ilk başta insanın görebileceği ve duyabileceği varlıklardır. Ona göre genellikle insanlarda görülen hassas bir nokta vardır. Bunu muhtemelen bazı hassas insanlarda bulmak mümkündür. Nesnelerin ve insanların diğer mantıklı niteliklerine ve görünüşlerine, içlerindeki ifade ya da form unsuruna, hareketlerine ve bu gibi görüngülere karşı bir hassasiyeti söz konusudur. Bizi eğitsel şekilde etkileyen şey, biçim ve biçimin nitelikleri, kısalığı, yalınlığı ve ritmi ya da aksine biçimin

bolluğu, çeşitliliği ve uyuşmazlığı şeklindeki bir sanat eserinin özdeği yani renk, biçim ve ses formunda aktarılan şeyler değildir. (mesela bir oyunun metni ve dekoru tarafından geliştirilmiş bir konu). Mantıksal çerçeve içerisinde **metabasis eis allo genos*, yani başka bir özdeğe olan dönüşüm diye adlandırabileceğimiz bu tarzdaki "estetik" özellikler, alıcının, duyan kişinin, izleyicinin mizacı içinde kendisini etik terimlere, arzu, istenç ve ahlaki beğenilere dönüştürür. Bu özellikler, ahlaki etkileri, yani Platon'un Kusursuz Şehrinde gerekli gördüğü benzer duygu ve istenç koşullarını ya da tam tersi koşulları (fakat her iki durumda da önemsiz olmayan koşulları) doğurur ve besler.

Taklit: Karakterin en korunaklı yerlerine girer. Ruhumuz, kendimiz yani biz, gördüklerimizi, duyduklarımızı, anılarımızın ve hayallerimizin peşini bırakmayan formları ve sesleri taklit ederiz. Yalnızca sahnede bir bölümü oynarken taklit etmeyiz. Seyirci olarak oturduğumuzda da düşüncelerimiz başka birisinin oynamasını takip ederken taklit eder. Homeros okurken kendimizi anlattığı karakterlerin yerine usulca koyduğumuzda da taklit etmiş oluruz. Bilinçsiz bir şekilde etrafımızdaki duvarların rengini, yol kenarındaki ağaçları, beslediğimiz veya faydalandığımız hayvanları, giydiğimiz kıyafeti, hepsini taklit ederiz. Sadece, ***Hina mê ek tês mimêseôs tou einai apolausôsin.* İnsanın taklit ettiği şeyin doğruluğuna nasıl eriştiğine dikkat edelim.

O halde bu, Platon'un estetiğinin ilk ilkesi, Kusursuz Şehirdeki sanat hakkındaki ilk görüşüdür. İnsanlar, büyük ölçüde "çevrelerinin" mutlak görüntüsü tarafından koşullandırılan hassas

---

(*) Başka bir özdeğe dönüşüm.

(**) "Gerçekliğin yalnızca gerçekliğin taklidinden almasınlar diye."

varlıklardır. Benzetme yapacak olursak tıpkı doğa bilimcilerin bize anlattığı, kondukları bitkinin rengini alan böcekler gibi insanlar da etraflarındaki dünyanın görünüşüne göre uyum sağlayacaklardır.

Fakat ahlak ve sosyal felsefe çerçevesinde Kusursuz Şehrin insanları, sığınma, deney ya da güç gösterisi gibi nedenler dışında böyle bir yerde asla bulunmazdı. Bu durum, Platon'un estetik düzeninin bütünü oluşturan ikinci ilkesini belirler. Bizim yani *Devlet*'in kurucularının, vatandaşlarının özel bir amacı vardır. Hayattaki, Yunan hayatındaki özellikle de Atina hayatındaki kusurlu merkezkaç bir eğilimden kaçmak, bu eğilime direnmek için buradayız. Bu eğilim içimizde kötü bir eğilim olarak yayılmaktan başka bir şey yapmaz. Bir makinedeki küçük parçalara dönüşeceğiz diye şikâyetçi olabilirsiniz. Hayır aslında müzisyenlere benziyoruz. Bireysel olarak daha önemli ya da önemsiz gibi gözükebiliriz ama her birimiz çok değerli olan kusursuz bir müzik icrasındaki ya da dini bir ayindeki gerekli ve ayrılamaz rollere sahibiz. Ya da tıpkı tek bir insan gibi hareket etmesinden dolayı yenilmez olan bir ordudaki askerler gibiyiz. Herkesin teker teker kendi doğal yerini bulması ve o yere yerleşip o yerde kalması gerekmektedir. Böylelikle, kendimizi yönetebilme üstünlüğünü sağlayacak bu özellikleri, parçaların bütüne olan uyumunu ve müziksel orantıyı geliştirme imkânını elde ederiz. Gördüğünüz gibi acımasız Platon, bu amaç uğruna kadın ve erkek arasındaki karakter farklılıklarını bastırıp, bunları birleştirmeye ve sosyal toplumdaki aile kavramını kaybetmeye bile hazırdır.

O halde taklidin, göz ve kulak aracılığıyla yapılan taklidin, insan doğasının üzerindeki etkisinde karşı konulamaz olduğunu tekrarlayabiliriz. Ayrıca *Devlet*'in kurucuları devletin amacı

doğrultusunda insan doğasının yalınlığına bağlıdır: Pratik kararımız mantıksal bir sırayı takip eder. Bu meseleyle, sanat, şiir, çeşitli zevk meseleleriyle ilgili olarak "özverili" bir kural oluşturmalı ve bu kuralı devam ettirmeliyiz. Bu kural, Platon'un kendi sözleriyle ritim ve ölçüde uygulanan bir kuraldır. Müzikal ve estetik etkilerin tüm alanına uygulanabilir bir kuraldır. Çok fazla birbirini takip eden şeyler olmayacaktır: (Çoğumuzun sevdiği şiir, sanat ve koro yöntemlerinden ne kadar farklı da olsa duyularımız yetersiz ya da eğitilmemiş olduğundan değil tabii ki.) **Smikrai hai metabolai*. Müzikal yeniliklere, Aristofanes haykırışlarına, ne kadar akıllıca olursa olsun "flütün ya da lirin seslerinin" taklitlerine, insan tarafından çıkarılan hayvan seslerinin ya da mekanik seslerin özgür taklitlerine ve "her şeyi bir ayna gibi yansıtan" sanatçılara izin vermeyeceğiz. Bildiğiniz üzere doğanın basitlikleri Atina'nın gençlik idealinde bile olmuştur. Elbette böyle bir zamanın kendisi de basit geçmişten arta kalanları bizim için memnuniyetle şekillendiren bir tür sanatçıdır. Platon'un yöntemi, zamanın zevk basitlikleri meselesiyle ilgili olarak yaptıklarını geliştirmekte ya da beklemektedir. Evet, eğer onun uyarıcı kurallarını okuyacak olursanız Atina'da bile davranış, zevkler ve altlarındaki sınıfın berbat uğraşlarındaki en talihsiz şeylere eğilim gösteren gençler olduğunu görebilirsiniz. Bu gençlerin sokaklarda ya da dünyanın reforma uğramış başka bir yerinde öyle başıboş dolaşmalarına izin verilmezdi. İmparatorluğun bu seçilmiş gençlerinin **(*Basilikê phylê*) böyle şeyleri düşünmesi bile yasaktı (*oudeni prosechein ton voun.*) Bu kültürsüz şeyler yani kültürsüz zanaatlar (entelektüel soyutlamalarının düzgün yetiştirilen gücü sayesinde)

(*) "Duyularımız yetersiz ya da eğitilmemiş:"

(**) Kraliyet Zümresi.

onlar için sanki hiç var olmamıştır. Platon'un düşündüğü gibi eğer sanat, "doğru usavurmaya bağlı olarak zihnin bir ürünüyse", gençlerimizin basit kuşlar gibi ötüp şarkı söylemesini kesinlikle istemeyiz.

Müzik ustası, yasaklanıp Kusursuz Şehrin kapılarından dışarı çıkarılan enstrümanları eline almak için neler vermezdi? Bu enstrümanlar, bu duvarların ardında onları çalmasını bilen ya da onları dinleyip zevk alacak birileri olmadığı için yasaklanmamıştır (Platon'un bu konuyla ilgili düşündüğü bir diğer hassasiyet). İnsanları baştan çıkarttığı için yasaklanmıştır. Bu yüzden de sevilmeyen bir komşu şehre gönderilmelidir. Tıpkı bir zehir gibi, düşmanınızın su kaynaklarına karıştıracağınız ahlaki bir zehir! Ressamlar, heykeltıraşlar ve nitelikli işçiler de, (hem kendileri hem de kullandıkları aletler) kötü sanatçılar olduklarından değil aksine işlerinde çok iyi olduklarından yasaklanmıştır. Platon'un bildiği üzere böyle bir sanatın kendinden yani kendi mükemmeliyetinden başka bir amacı yoktur. Kusursuz şehre uygun olan sanat disiplin sanatıdır. Müzik (*mousikê*), güzel sanatın tüm çeşitli formları, taklitçi baskın unsurlarını istediği şekle sokarak sosyal ve siyasi amacının araçları olacaktır. Deyim yerindeyse, yardım çağrıları ne eksik ne de fazla olacaktır.

Ya da yine bir şairin bize ulaştığını düşünün. Onu dinlediğimizde ya da okuduğumuzda "dehası sayesinde" kendi istediği ve okuyucu kitlesinin istediği şekilde her şeye veya herkese dönüşebilen ve bizleri de her şeye ve herkese dönüştürebilen bir şair. Çok yönlü bir doğaya sahip yani Platon'un kendi sözleriyle çok yönlü olan bu şairin eseri akıcılığıyla bizi alıp götürür. Bu kişi, en güzel övgüyü hak eden Shakespeare veya Homeros benzeri bir şairdir. Evet! Ona karşı kendimizi korumalıyız. Bizim yanımızda

ona yer yok. Muhteşem ve güzel olan bu kişi "eğer şehrimize eserleriyle, şiirleriyle gelip onları bize sunmak isteyecek olursa ona kutsal, muhteşem ve güzel bir nesne olarak saygı duymalıyız fakat kalmasına asla izin vermemeliyiz. Aramızda onun gibi birisinin olmadığını ve olamayacağını söylemeli ve onu başka bir şehre göndermeliyiz. Sanki içinde yarı-tanrısal bir şey varmış gibi başına reçine sürerek onu kutsamalı ve yine başına yünden bir taç takmalıyız. Kendimize de daha sade ve daha az güzelliğe sahip kullanışlı bir şair bulmalıyız." (*Tô austêroterô kai aêdesterô poiêtê, ôphelias heneka.*) Söylediğim gibi, *Devlet*, Lakedaimon'dan daha az sanata sahip olan bir yer olmayacaktır. Platon'un estetik teşkili aslında bahsettiği insanların böyle etkilere karşı olan yüksek derecedeki hassasiyetine dayanmaktadır.—

Öyleyse, doğru söz, ritmin, biçimin ve uyumun doğruluğu insan doğasının iyiliğine hizmet eder. Gerçekten budalalık anlamına gelen saf bir şey olarak adlandırdığımız türden bir iyilik değil, bahsettiğim. Gerçekten doğru ve dürüst bir şekilde, ahlaksal alışkanlıklarımızla ilgili düzenlemeler yapan bir akıl çerçevesinden bahsediyorum.—Kesinlikle evet, dedi.—Herkesin kendi işini yapması gerekiyorsa, gençlik tarafından her yerde bu vasıfların sürdürülmesi gerekmiyor mu? —Tabiî ki de sürdürülmeli. Şimdi, resimde ve tüm el sanatlarında bunun gibi özellikler (bu özellikler, kısmen etik kısmen de estetiktir) görülür. Dokumacılık, mozaikçilik, mimarlık ve hayatın diğer tüm sanatlarında, daha da fazlası, bedenlerimizin ve diğer canlıların tabiatında da görülür. Biçim doğruluğu ya da çirkinliği, bunların hepsinin doğasında var. Biçim çirkinliği ve ritimsizlik, uyumsuzluk, insanın aklı ve karakteriyle kardeştir ama karşıt özellikler, karşıt durumun—ılımlı ve iyi karakterin kardeşidir:—Kardeş, evet! Ve onların taklitleri.—Evet, tamamen öyle: dedi.—

Öyleyse, yalnızca şairlerimizi mi kontrol altında tutmalıyız ve şiirsel çalışmalarına iyi imgesini işlemeleri için zorlamamız gerekir mi yoksa aramızda çalışmamalarını mı söylemeliyiz? Yoksa diğer zanaatkârları da kontrol etmeli miyiz ve bu çirkinliği, bağnazlığı, ölçüsüzlüğü ve biçimsizliği, canlı varlıklarda olsun, inşa ettikleri evlerde olsun ya da her hangi bir el sanatı üründe olsun işlemelerine engel mi olmalıyız? Bu dediklerimizi yapamayanın sanatını yapmasını yasaklamamız gerekir mi? Bekçilerimiz sonuna kadar algılanmamış olarak mı gitsinler? Kötü imgelerle çok kötü bir tabiattaymış gibi beslenip, bir sürü kaynaktan her gün azar azar hasat edip, değersiz olanları atarak büyük bir kötülüğü ruhlarına mı işlesinler? Bunu yerine, kendi doğal erdemleriyle güzelliği takip edecek güce sahip zanaatkârları aramamız gerekmez mi? Bunun sonunda, gençler, her yönden, nereden olursa olsun, sanatın güzel eserlerinden, iyi şeyler alabileceği erdemli bir yerde yaşayabilirler. Güzel yerlerden sağlık getiren rüzgârlar gibi, hem gözlere hem de kulaklara çarpabilir ve çocukluktan benzerlik, arkadaşlık ve güzel akılla uyumun farkında olmamayı getirebilir mi?—Evet, diye cevapladı: böylelikle, bu yolla en iyi şekilde eğitilebilirler.—Tamam öyleyse, dedim, Glaucon, bu yüzden, müzik eğitimi, en önemli şeydir. Çünkü her şeyden daha çok, ritim, ahenk, ruhun en derinliklerine kadar işler. En yüksek güçle orada kalırsa ve eğer insan doğru bir şekilde eğitilirse, müzik, insanlara biçimin doğruluğunu getirir ve biçimi doğru bir duruma dönüştürür. Peki ya iyi eğitilmezse insan, tam tersi mi olur? Çünkü yine, bu alanda gerektiği gibi eğitilmeyen birisi, gözetimin *(*tôn paraleipomenôn*) ve sanat ya da tabiat yoluyla, dürüstçe yapılmayan şeylerin **(*mê kalôs dêmiourgêthentôn ê mê kalôs phyntôn*) en keskin duyusuna sahip olabilir ve olması gerektiği gibi, onlardan hoşlanmaz. Güzel şeylerin üzerine yorum yapabilir ve bundan zevk

alan aklıyla, onları ruhuna işler, onlarla beslenir ve ***kalokagathos* olur. Bunun tersine, çirkini suçlar, ondan nefret eder. Hala gençken gelen aklı anlayabilir ve onu sevinçle karşılar. Kendisine olan akrabalığı sayesinde onu tanır bunların çoğu öğretilmeli mi?—Evet: diye cevapladı: Bana öyle geliyor ki, bu nedenlerden dolayı, eğitimleri müzik üzerine olmalı. *Devlet*, 400.

O halde Kusursuz Şehrin müziği ve şiiri, sanatları ve zanaatlarını kavrayın ve Yunanlıların "yarım bütünden daha fazladır" deyişini hatırlayın. Bu müziği isterseniz Gregoryen müziğine benzetin. Böyle bir müziğe göre geliştirilmesi gereken askeri ya da dinsel mimari türünü ve duvarda kendine ayrılan kısmı dolduracak olan boyayı, saçak silmesinde ya da sütun başında kendini sergileme cesaretini gösterecek oymacılık eserini aklınıza getirin. Duvarlar, sütunlar, sokaklar (hepsini düşüncelerinizde görüyorsunuz! Hatta ağaçların hayvanların bizzat kendisini, sokakta yürüyenlerin elbiselerini, görünüşlerini ve seslerini, tarzlarını) biçimsel Dor mimarisini, kesin konuşmak gerekirse hayatın tüm varlığında, her yerde Dor tarzını görüyorsunuz. Daha canlı bir etki için bunu Gotik bir yapıyla, Cistercian Gotiğiyle karşılaştırın isterseniz. Aziz Bernard'ın bunu barbarsı lüzumsuz süslemelerinden arındırdığı şekliyle karşılaştırın. Parthenon'dan "kemerli ve yan sahınlı" Saint Ouen'e, Notre-Dame de Bourges'e kadar çok şey değişmiş gibi görünebilir ama hepsi de eşit derecede Platonik estetiğin örneğini teşkil etmektedir. Bu Orta Çağ kiliseleri, bir taraftan bizi kendisine

---

(*) Fark ettirmeden ayrılmak.
(**) Güzel ve iyi.

hayran bırakırken bir taraftan da kendisinden uzaklaştıran soğuk türden bir güzelliğe sahiptir. Bundan aşağı yukarı biraz daha farklı bir mimariyi sevmek için çabalayabiliriz fakat tekrar onlara baktığımızda başarılarının sırrının kendilerinde saklı olduğunu göreceğiz. Doğru mantığın zekâyı kendine bağlaması gibi, onların çekiciliğinin katı mantığı da bizim zevkimizi kontrol altına almaktadır. Yaptığımız ya da ürettiğimiz şeylerde de bu özelliğin bir parçasına sahip olabiliriz. Onun etkisinin altında kendi gevşek, basit ya da silik süslemelerimizden utanabiliriz. "Kalın o halde," demektedir iyimser bir hava içerisindeki Platoncu. Gençliğe şöyle seslenir: "Bu ve buna benzer yerlerde durun. Bu yerlerin ruhu, ister istemez kendiliğinden sizin ruhunuza da nüfuz edecektir. Yanlarında duranlar duyma ve görme anlamında onlarla uyum içerisine girer. En derin düşüncelerin esnasında ve birbirini takip eden olaylar dizisinde yüz ifadeni, yürüyüşünü ve hareketlerini etkileyecektir."

Platon'un sanat görüşündeki şahsi ve geçici olan şeyden yapılan bir denklem vardır. Platon, Helenik dehadaki niteliklerin daha özel olan etkilerinin altında kendimizi bulabilmemiz için bu denkleme vurgu yapmaktadır. Zaman zaman Platonik estetiğe dönüş yapmak faydalı olabilir. O halde onun desteklediği şey, okuyucudan ya da izleyiciden belirli bir çaba göstermeyi talep eden sanattır, edebiyattır. Okuyucu ya da izleyici eğer kendi payına düşeni yaparsa yazar, sanatçı ona büyük bir anlam elde edeceğini vaat etmektedir. İnsanla bir öğretmen gibi ilgilenen biçimli, olgun ve mert sanat, onun için ne kadar tatmin edici, yardımcı ve teşvik edicidir. Cesaret—*(*andreia*) ya da mertlik (mertlik ve ölçülülük

---

(*) Mertlik

bildiğiniz gibi eski pagan dünyasının iki karakteristik erdemidir). Sanatta her ikisi de birbiriyle iç içedir. Sanattaki mertlik, buradaki kadınsı nitelikten ayrılmaktadır. Bir insanın yaptıklarının, sanat eserinin içindeki sanatın, sezginin kararlılığının, nihai amacın, gerçekten tutarsızlık gösteren ve dağılmak üzere olan şeylerin karşısında duran ruh yapısının tam bilincindedir. Histerik olan ve rasgele çalışan şeyin karşısındadır. Böyle bir sanatın baskın ruh hali, **pathos*'dan ziyade ***êthos* olacaktır. Platon'un kendi ifadesini kullanacak olursak, burada herhangi bir ****paraleipomena*, "ihmal", kadına özgü unutkanlık, sanat eserinde sanatçının (bu sanatçı ihtiyatlı davranarak gücünü arttıracaktır) öncelikli niyetine uyumsuz olan hiçbir şey olmayacaktır. Sanatçı tasarruflu olur. Güzel şeyleri abartarak mahvetmez. Doğanın kaba ve karışık zenginliğine incelik ve düzen kazandırır. Zayıf şiiri ağırbaşlı düzyazıya dönüştürür. Ritim, müzik ve notalar onunla birlikte duyuyu takip edecek, daha doğrusu yardımcısı olarak ona eşlik edecektir, *****akolouthein ton logon*.

Veronose'nin geniş günışığını, Rembrandt'ın kontrast ışığına ve gölgesine tercih edebiliriz. Fakat bir ressam, ilkinin algılanmasının daha zor olduğunu söyleyecektir size. Ölçülülük, genç Kharmides'in ölçülülüğü zaten zengin ve coşkulu olan bir doğanın üzerine bir yenisini eklemiştir, Platon'un kendi doğal tercihi yalnızca zamanının özel ihtiyaçları ve ideal devletin koşulları tarafından desteklenmektedir. Elmas eğer güzel bir elmas ise bazı

(*) 1) İnsanın başına gelen şey, acı talihsizlik, felaket. 2)Tutku, sevgi. 3) Bir olay.
(**) Alışılmış bir yer, adet, görenek, alışkanlık
(***) Hata
(****)"Duyuyu takip et"

kısımları kesilip şekillendirilerek daha değerli hale gelebilir. Tıpkı Lakedaimon'un mert gençlerinin kesilip şekillendirilmesi gibi. Kasvetli ya da manastır renkleri, kahverengi ve siyah, beyaz ve gri, kırmızı bir çiçeğe, yanan bir muma, altın işlemeli ipek bir elbiseye en büyük değerini kazandırmaktadır. Unutmayın, Platonik estetik de Plato'nun etiğiyle çok yakından bağlantılıdır. Renklendirmeyi vaat ettiği şey hayatın kendisi, eylem ve karakterdir. Sanatın bastırılamaz bilincinden, denetim ruhundan hayatın genel gidişatına, her şeyin de ötesinde hayatın canlı ve tutkulu eylemlerine dair bir şeyler kazanmayı vaat eder.

Böyle bir Platonik özelliğin izine yalnızca Dor eserlerinde veya daha geniş anlamda Helenik nesilde değil her herhangi bir zaman içerisinde, hatta gerileme çağlarında bile sanatın bizzat kendi bilinci şeklinde rastlamak mümkündür. Bunu tarihsel anlatımdaki edebi bir üslup şekli olarak inceleyebilirsiniz. En iyi formundaki Thukydides'in sıkı ve kısaltılmış sanatını, önemli meselelerdeki ustaca hissini ve bunların yarısından çok daha fazlasını elde edebilirsiniz. Pindar bir anlamda onun şiirdeki benzeridir. Okuyucularında değil de, şarkılarını söyleyenlerde ya da şarkılarını dinleyenlerde aradığı dikkatin miktarını düşünün bir kere. Düşünceleri birleştirme yolunda eğitilmiş bir zekâya göre ne kadar çok güzel ve düzgün değerli taşı geride bırakmaktadır.

British Museum'da yürürken bunların benzerini Yunan kilinde, Yunan mermerinde ararsınız. Bu durumun, doğal akıcı ve zengin dehasını Platon'un kendisinde kontrol ederken ama aynı zamanda desteklerken gözlemleyin. Platon'un düzyazısı, bu düzeltme kapasitesine verdiği değerin, çabanın ve entelektüel sertliğinin pratik bir göstergesidir. Aynı şeyleri şairden, müzisyenden ve ideal *Devlet*'in tüm gerçek vatandaşlarından da beklemektedir. İnsanın

gerçek bir uzman edasıyla kendi içindeki güç *duyusunu* ve bu duyunun diğer insanlar üzerindeki etkisini ustalıklı bir özenle geliştirmesini ister. **Chalepa ta kala*. Eski Yunan atasözüne sadıktır. Sabır, "sonsuz sabır" söylenildiği üzere dehanın özü olabilir ya da olmayabilir fakat kesinlikle en az ateş kadar tüm gerçek âşıkların ruh halinin bir parçasıdır. Herakleitos, bunun içindeki "kuru ruhu" veya "kuru ışığı" tercih etmiş, ondan sonra gelen Bacon da *siccum lumeni* (kuru ışığı) tercih etmiştir. Kuru güzellik, bırakın Platon da bize hakkıyla bunu sevmesini öğretsin.

(*) "Güzel şeyleri anlamak zordur"

ATLANTIS

platon ve platonculuk

WALTER HORATIO PATER

"Panta rhei!" "Her şey akıp gider!". Platon'u da içine alan, Herakleitos'un etkileyici ve yeniliğiyle çağını ürküten bu ifadesiyle başlıyor her şey. Platon'un etkilendiği insanlardan ve içinde bulunduğu dünyadan izler taşıyan bu makaleler dizisinde, Pater, Platonik yorumlamanın, öğretilerin ve diyalogların sınırlarını ve doğasını gözler önüne sermektedir. Her sayfasında farklı bir Antik Yunan filozofunun etkilerinin görüldüğü bu kitap, Platonik ruhun derinliklerinde, Platon'un kusursuz bir şehir arayışına nasıl başladığının izlerini taşımaktadır. Kimi zaman Atina'nın avlularında kimi zaman Sparta'nın uçsuz bucaksız platolarında Varlık, Hiçlik, Adalet, Dürüstlük, Estetik ve İdealar gibi kavramların açıklanma çabasına tanık olacaksınız. Platon'un, hocası Sokrates'i eserleri vasıtasıyla nasıl tekrar hayata döndürdüğünü, ezeli düşmanı Sofistlerle üstün dehasını ortaya koyarak nasıl bir mücadele içerisine girdiğini göreceksiniz. "Öyle olabilir," ifadesi Platon'un en sevdiği cümlelerden birisidir. "Varoluşun" ya da "olmak" eyleminin filozofu, "Öyle olur" demekten korkmaktadır. Tıpkı Platon gibi, Pater da ele aldığı konuları tam olarak açıklığa kavuşturmamış ve yönelttiği soruları tam olarak yanıtlamamış, insanları sorgulamaya, düşünmeye yönelterek her zaman açık bir kapı bırakmıştır. Çünkü "güzel şeyleri elde etmek ya da anlamak zordur." Bu eser, yalnızca Yunan felsefesi alanında çalışmalar yürüten akademisyenlere, öğrencilere ve araştırmacılara değil aynı zamanda süregelen felsefi ve sosyal meselelere ilgi duyan herkese hitap etmektedir.

ISBN 978-605-4473-40-3

www.ilyayinevi.com.tr